

glasul **BUCOVINEI**

CERNĂUȚI

BUCUREȘTI

4 / 2010
An. XVII. Nr. 68

INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUCOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUCOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2010, NO. 4
Year, XVII. No.68

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Chernivtsi), Sergiu Răcilă (Bucharest), Assist. Prof. PhD. Horația Mareci (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Jassy), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Adrian Dimu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamanic, Honorary Member of the Romanian Academy (Bucharest).

EDITORIAL OFFICE: Prof. PhD. Alexandrina Cernov, Univ. Prof. PhD. Ilie Luceac (Assist. Chief Editor), Maria Gherman, Vasile Tărăjeanu.

DTP: Nadina Cioban.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2010, Nr. 4

Anul XVII. Nr. 68

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACTIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Sergiu Răcilă (București), lector univ. dr. Horația Mareci (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suciu (Chișinău), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamanuic, membru de onoare al Academiei Române (București).

REDACTIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. univ. dr. Ilie Luceac (redactor-șef adjunct), Marin Gherman, Vasile Tărățeanu.

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: Nadina Cioban.

CONTENTS

DIALOGUES WITH BUCOVINIANS

- Ilie Lăzeac, *At Putna, with Archimandrite Melchisedec Vîlnic* 7

BUCOVINA – SOCIAL AND HISTORICAL PROCESSES

- Marin Gherman, *Reform is Dead! Long Live the Constitution!* Press Monitoring
(1 October 2010 – 15 November 2010) 29
Dinu Poștarencu, *Ion Nistor in Chișinău (1918)* 40

LITERARY THEORY, CRITICISM AND HISTORY

- Gheorghită Geank, *Anthropomorphism and Anthropocentrism
(with a look at Miorita)* 54
Alexandrina Cernov, *Myth and Romanian National Identity in
the North-Bucovinian Space*, 60

POETRY

- Mircea Lutic, *Poetry* 69
Marin Gherman, *Poetry* 75

PROSE

- Maria Matios (*Portrait*) 79
Maria Matios, *Prose* 80

CHRONICLE OF CERNĂUȚI LIFE

- 15 August – 4 November 2010 [Column edited by Vasile Tărățeanu] 104

EVOCATIONS

- Andrei Crijanovschi, *A Broken Destiny* 109

ARCHIVE OF BUCOVINA

- Vladimir Trebici, *Notes from Memory (Memoirs, III)* 114
Maria Porumbescu-Rădu - The Morariu Family: Correspondence (III)
[Mărioara Rădu-Porumbescu to the Morariu family] 125

BOOKS, MAGAZINES, CONFERENCES

- Viorica Mosiuț, *Autors of diplomatic documents and others* 152
Alexandrina Cernov, *The Fertility of Myth* [Colloquium dedicated to Academician Zoe Dumitrescu-Bușulengă – Mother Benedicta, Putna, 25–27 August 2010], 159
Vasile Tărățeanu, *Time as a Human Dimension* [Adela Popescu, *Între noi – timpul*
(Between Us – Time), Editura Anima, Bucharest, 2010, 483 p.]. 164

- The Voice of Bucovina, nos. 1–4, 2010, Contents 167

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Ilie Luceac, *La Putna, cu Arhimandritul Melechisdec Velnic* 7

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Marin Gherman, *Reforma a murit! Trăiesc Constituția? Monitoring-ul presei (1 octombrie 2010 – 15 noiembrie 2010)* 29
Dinu Postărenescu, *Ion Nistor la Chișinău (1918)* 40

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Gheorghiu Geană, *Antropomorfism și antropocentrism (cu o aplecare asupra Mioriței)* 54
Alexandrina Cernov, *Mit și identitate națională românească în spațiul nord-bucovinean* 60

POEZIE

- Mircea Lutic, *Poezie* 69
Marin Gherman, *Poezie* 75

PROZĂ

- Maria Matios, *(Portret)* 79
Maria Matios, *Proză* 80

CRONICA VIETII CERNĂUȚENE

- 15 august – 4 noiembrie 2010 [Rubrică pregătită de Vasile Tărățeanu] 104

EVOCĂRI

- Andrei Crijanovschl, *Un destin frânt* 109

ARHIVA BUCOVINEI

- Vladimir Trebici, *Însemnări din memorie (Memoriu, III)* 114
Maria Porumbescu-Răduț – Familia Morariu: Corespondență (III)
[Mărioara Răduț-Porumbescu către familia Morariu] 125

CĂRȚI, REVISTE, CONFERINȚE

- Viorica Moisuc, *Autori de documente diplomatice și altele* 152
Alexandrina Cernov, *Fertilitatea mitului* [Coloceviu închinat acad. Zoe Dumitrescu-Bulganga – Maica Beneficia, Putna, 25–27 august 2010] 159
Vasile Tărățeanu, *Timpul ca dimensiune umană* [Adela Popescu, *Între noi – timpul*, Editura Anima, București, 2010, 483 p.] 164
Glasul Bucovinei, nr. 1–4, 2010, Sumar 167

Dialoguri cu bucovinenii

LA PUTNA, CU ARHIM. MELCHISEDEC VELNIC

Ilie Luceac

Cernăuți

Timpul își deapără în tăcere amii, trecând fără milă peste toate mofturile istoriei. Neschimbate rămân doar semeiația munților în imprejurimile Putnei și statormicia Mănăstirii lui Ștefan Voievod de sub geana Carpaților milenari, care de peste 500 de ani străjuiește zestrea cea mai aleasă a acestui popor – spiritul lui. Iar cătorul își doarme somnul de veci, veghind din piscul veșniciei sale peste acest pământ, pentru ca „vreun vânt să nu ni-l ia”. Prin faptele sale eroice și prin credința sa fierbință, strămoșul cuminte îndeamnă la neuitare generație după generație, poruncindu-le bland să nu uite „Ierusalimul neamului românesc” și să țină minte în veacul veacurilor cuvintele sale restite urmașilor: „Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri și a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor...”. Ecoul acestor cuvinte reverberează și astăzi în pădurile de brazi din preajma Putnei, rarefiind și purificând aerul, încât în orice oră a zilei, dangătul clopotelor de la Putna, care cheamă la rugăciune, poate fi auzit până în adâncul inimii fiecărui care gândește și simte românește.

Într-o din zilele frumoase ale acestei toamne, chiar atunci când sosiseră la Putna moaștele Sfântului Maxim Mărturisitorul, am avut fericita ocazie să ne învrednicim de bunăvoie Părintelui stareț al Mănăstirii Putna, Arhimandritul Melchizedec Velnic, care a binevoit să stea puțin de vorbă cu noi. Așa încât, cu „Doamne ajută” în gând, am pornit să cercetăm gândurile bune,

Ilie Luceac: Părinte Arhimandrit, am citit undeva cuvintele frumoase care Vă aparțin și al căror înțeles rotunjeste o adevarată înțelepciune. Sfinția Voastră spuneați într-o convorbire: „Omul credincios este echilibrat. Omul credincios știe ce are de făcut. Omul credincios știe cum să se apropie de aproapele său...”.

Și dacă sunt o adâncă sfială și o neliniște în sufletul meu în aceste momente, când încerc să mă apropie cu cuvântul de Sfinția Voastră, înseamnă că slabă îmi este credința. Ajutați-mă să ies din acest impas. Cum să mă întăresc în convingerea că tot ceea ce fac este bine și de folos, că tot ceea ce fac este plăcut Celui de Sus?

Melchizedec Velnic: Să vă ajute Dumnezeu să faceți în continuare ceea ce este bun și de folos. Și dacă vă mustări conștiința pentru ceea, înseamnă că puteți să faceți mai mult și nu ați făcut, sau poate ceea ce ați făcut a fost din nițică slavă deșartă. Atunci apare accastă nemulțumire. Dar aceasta nu este numai la dumneavoastră, ci și la noi, la monahi. De multe ori când avem nemulțumiri

Arhimandritul Melchisedec Vîlnic, starețul Mănăstirii Putna.

premerge dragostei sau, mai bine zis, care este împreună-lucrătoare cu dragostea, Smerenia, cu dragostea și cu răbdarea. Aceste trei virtuți ne fac pe noi să creștem în Dumnezeu. Și când ne dăm seama de anumite neîmpliniri duhovnicești este un semn bun. Să vă ajute bunul Părinte Cereșc să vă puteți împlini.

I. L.: Preacuvioase Părinte Stareț, la 1 decembrie 2010, dacă nu greșesc, se vor împlini opt-sprezece ani de când sunteți îndrumătorul obștii monahale a Sfintei Mănăstiri Putna. Toată lumea Vă cunoaște ca un adevarat căuător de ișihiie, dar în același timp foarte mulți simt lucrarea Sfinției Voastre îndreptată către lume. Cine calcă cu dreptul, cu inima curată, în incinta Mănăstirii Putna, nu poate să nu observe că în fruntea ei se află un adevarat gospodar. Cu toate acestea, se simte că gândul Sfințicii Voastre nu este în primul rând la zidurile de piatră, ci la zidurile cele sufletești.

M. V.: Anul acesta, pe 1 decembrie, se vor împlini opt-sprezece ani de când am fost rânduit îndrumătorul obștii monahale. O cruce nu grea, ci chiar foarte grea, pe care obștea mănăstirii și Înalț Preasfințitul Arhiepiscop Pimen au rânduit să o iau. Într-adevăr, în căutările mele lăuntrice, pacea și liniștea au avut un loc aparte. Un stareț trebuie să îmbine partea spirituală cu partea materială, adică să

lăuntrice, nemulțumiri sufletești, fie că puteam să facem mai mult și n-am făcut, fie că ceea ce am făcut, am făcut din mândrie, pentru a fi văzuți și apreciați.

Să faceți, aşadar, cu dragoste față de Dumnezeu! Faptul că sunteți conștient de o anumită neîmplinire este un semn bun, un semn al urecușului duhovnicesc. Ormul, când nu-și dă seama de starea lui lăuntrică, când se încredе în sine și e convins că el este cineva și nu-și mai vede neputințele, neajunsurile, nu progresează duhovnicește. Atât timp cât suntem conștienți de anumite neîmpliniri ale noastre, acesta este un semn al urecușului duhovnicesc, al smereniei, al modestiei, de care avem neapărată nevoie pentru urecușul nostru duhovnicesc. Smerenia este cheia urecușului duhovnicesc. Smerenia dă echilibru și așezare lăuntrică. Smerenia este virtutea care ne aşază în Dumnezeu, ne pune într-o strânsă legătură cu Dumnezeu și cu aproapele. Smerenia este virtutea care

o împace pe Marta cu Maria, căci ele sunt surori. Marta reprezintă partea materială, bunăstarea, iar Maria reprezintă partea duhovnicească. Ea, Maria, e cea care s-a așezat la picioarele Mântuitorului Hristos și asculta cuvintele Lui. Ei bine, Maria nu trebuie uitată. Ea trebuie să fie în fața ochilor noștri duhovnicești. Pe Maria trebuie să o căutăm permanent. Si de ce? Peatru că a o căută pe Maria, adică partea duhovnicească, partea lăuntrică, înseamnă a avea legătura strânsă cu Dumnezeu, iar celealte se adaugă. Mântuitorul Hristos ne-a spus limpede și clar: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă” (Matei 6, 33). Iar Sfântul Apostol Pavel spune foarte frumos: „Cu ochii ajinții asupra lui Iisus, începătorul și plinitorul credinței” (Evrei 12, 2). Să avem ochii ajinții asupra lui Iisus, ținta noastră să fie Hristos, dar să ne îngrijim și de celealte. Mai este un cuvânt foarte frumos la Sfinții Părinți, care spune: „Să avem în mintea noastră cugetarea la moarte ca și cum am mai avea de trăit o zi, dar să muncim cu mâinile noastre, să ne osiemim și să trudim ca și cum am mai avea de trăit foarte mulți ani“. Deci, mintea să ne fie permanentă la Hristos și la viața noastră de dincolo, iar cu mâinile să împlinim ceea ce avem de făcut aici. Să-l slujim pe aproapele, căci în felul acesta îl slujim pe Hristos. Să slujim comunitatea în care suntem, pe părinți și pe frați, pe cei care sunt în obștea aceasta monahală, ca și cum am slujii Părintelui Cereș. Si în felul acesta putem să le împăcăm pe toate. Cred că acesta mi-a fost scopul, ținta. Si nu pot să spun că am luat-o dintr-o experiență lăuntrică. Am văzut la părinții duhovnicești pe

care i-am avut, dar și în scrisurile Sfinților Părinți, în scrisurile Patericului. Deci, dacă pe primul loc îl punem pe Dumnezeu și slujirea aproapelui, toate se adaugă nouă și Dumnezeu ne poartă de grija.

I. L.: Părinte Stareț, cine V-a fost părinții duhovnicești? Învățătura lor V-a călăuzit în momentele de cumpănă ale vieții?

M. V.: Cu darul lui Dumnezeu, am avut parte de părinți duhovnicești foarte buni. Numai că eu nu sunt un urmaș vrednic al acestora. Cuvintele lor mă călăuzesc, cuvintele lor sunt prezente în viața mea, le simt, de multe ori apelez la ele. Chipul lor imi apare de multe ori în minte și de multe ori, îndrăznesc să spun, chiar mustăndu-mă, imi amintesc cum petreceau, cum erau ei, imi amintesc starea lăuntrică pe care o aveau și o compar cu starea mea lăuntrică. A te cunoaște pe tine și a-ți vedea păcatele înseamnă și mai mare decât cel care vede ingeri și care se înalță cu mintea către cele mai înalte culmi ale cunoașterii Dumnezei. Așa că mă străduiesc în primul rând să mă cunoasc, să-mi văd neputințele și greșelile în comparație cu părinții pe care i-am avut.

L-am cunoscut încă din primii ani de școală, din anii tinereții, pe când aveam 18–19 ani, pe părintele Paisie Olaru. Prima întâlnire am avut-o cu el la Schitul Sihla. M-a copleșit cu blândețea, cu smerenia, cu pacea lui cea adâncă. Avea o smerenie atât de adâncă încât simțeai că te copleșește; simțeai că are o trăire a prezenței lui Dumnezeu. Avându-l pe el în preajma ta, în fața ta, îl simțeai parcă pe Dumnezeu.

Este apoi părintele Cleopa Ilie, pe care l-am avut ca îndrumător duhovnicesc și care m-a sprijinit mult. Pe părintele Sofian Boghiu l-am avut ca duhovnic în anii de facultate. Și părintele Sofian te copleșea cu blândețea lui, cu smerenia lui cea adâncă. N-am să uit niciodată când, într-un moment de răzvrătire pentru ceea ce se întâmpla în jur, în anii grei ai comunismului, 1987–1988, când se dărâmau biserici în București, am mers la părintele Sofian. Văzând răzvrătirea din interiorul meu, părintele, cu multă dragoste și cu multă smerenie, mi-a pus această întrebare: „Ei bine, ai îndreptat lucrurile cu ceva?!”. Și mi-a mai spus atunci: „Tu să nu faci, tu să nu îndrăznești să faci vreodată așa ceva!”. A fost un cuvânt care venea dintr-o trăire adâncă, dintr-o simțire adâncă, fiindcă a nu judeca pe cineva nu este nimic altceva decât împlinirea poruncii Mântuitorului Hristos: „Nu judecați și nu veți fi judecați”. Părintele Sofian Boghiu mi-a fost duhovnic trei ani de zile și m-a sprijinit enorm. Chiar dacă nici în ziua de astăzi nu împlinesc pe deplin cuvintele lui, am nădejdea că le voi împlini. Nădăduiesc, cu darul lui Dumnezeu, că va sosi sorocul când voi pune în practică sfaturile pe care mi le-a dat de stătea ori.

Venind în mănăstire, l-am avut duhovnic pe părintele Iachint Unciuleac, starețul de atunci al Putnei, care mi-a fost stareț și duhovnic până la trecerea sa la cele veșnice. Așa a rânduit bunul Dumnezeu, așa a fost să fie ca ultimul pe care l-a spovedit părintele Iachint să fiu chiar eu. Chiar în ziua aceea, către orele 11.30 m-am spovedit la el, apoi am plecat la Suceava, la praznicul nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, Sânzienele, și seara, la ora șase, părintele a plecat pe drumul veșniciei. Am considerat aceasta ca o binecuvântare pe care am primit-o de la Sfinția Sa înainte de plecarea dincolo, ca un mandat, ca un testament pe care mi l-a transmis, pe care mi l-a lăsat să-l duc mai departe.

Acești părinți, acești duhovnițe îscusiți pe care i-am avut, au lăsat o amprentă puternică asupra mea, asupra vieții mele. Imi amintesc de ei cu dragoste și cu

Arhimandritul Iachint Unciuleac

din Vorniceni-Botoșani, a plecat din anul 1932 la Sfântul Munte și a trăit acolo tot timpul, nu a ieșit decât o singură dată din Sfântul Munte. A fost un om duhovnicesc deosebit. Părintele Dionisie mi-a spus acest cuvânt: „Ascultarea și tăierea voii. Astea două dacă le ai: ascultarea și tăierea voii, după scurt timp sau mai mult, coboară harul Sfântului Duh și dobândești smerita cugetare, și atunci ești înarmat cu toate armele cele duhovnicești cu care lesne poți sta împotriva duhurilor necurate și a tuturor ișpitelor”. Deci părintele o prezintă ca pe un dar al Duhului Sfânt. Nu oricine poate să dobândească această harismă, această virtute a smeritei cugetări. Puțini sunt aceia care reușesc să o dobândească. Dar prin ascultare și prin tăierea voii se poate ajunge la lucru acesta. Acestea sunt temelia vieții noastre monahale. Dar să știi că nu este vorba de acea roboteală, de a te duce și a împlini un anumit cuvânt, o anumită muncă undeva, ci ascultarea implică cu mult mai mult, implică acea înțină a lui Hristos. A face ascultare înseamnă a intra în taina lui Hristos, care „S-a smerit pe Sinc, ascultător făcându-se până la moarte, și încă moarte pe cruce” (Filipeni 2, 8). Dacă cercetăm ascultarea lui Hristos, vedem că ea implică smerenia, implică dragostea față de aproapele, răbdarea, și, avându-le pe acestea, intri apoi în taina cea adâncă a lui Hristos. Așadar, călugărul, monahul devine un dar al lui Dumnezeu, un dar pe care

evlacie, și porț în rugăciunile mele și nădăduiesc în rugăciunile lor, pentru că au fost părinți cu adevărat, duhovnici mari, care au știut să dea un anumit curs vieții mele.

I. L.: Sfântia Voastră, care ar fi invățările cele mai importante pentru un călugăr? Cum ajunge un trăitor din obștea Mănăstirii Putna sau din orice altă mănăstire la înțeleapta cugetare?

M. V.: Aceasta este o întrebare înaltă. Nu este atât de ușor să ajungi la înțeleapta cugetare, sau mai bine am putea-o numi la smerita cugetare, adică să ai o cugetare înaltă, care, totuși, să fie smerită. și atunci când cugetarea îți este smerită, atunci cu adevărat ai o așezare lăuntrică cu totul deosebită. Am să fac apel la un cuvânt al unui părinte din Sfântul Munte, al părintelui Dionisie, cel care a fost duhovnic la Schitul Colciu din Muntele Athos până la adânci bâtrâneje și care, înainte de trecerea sa la Domnul, și-a pierdut vederea. El spovedea aproape tot Sfântul Munte, starejii și monahi; foarte multă lume alerga la el. De loc

omenirea îl face lui Dumnezeu, dar și un dar pe care Dumnezeu îl face omenirii. Eu său am considerat și aşa am simțit că este călugărul. Prin virtuțile acestea pe care caută să și le agonezească, el este un dar al lui Dumnezeu, și în felul acesta ajunge la cea mai înaltă treaptă a smeritei cugetări, când pe el nu-l mai ispitesc gândurile și toate cele din jur. Înălțarea cu mintea și momentul când te prinde închipuirea de sine sunt ca un ghimpe care ne măcină, o ispită care vine după noi până la cea din urmă suflare. Când ai această virtute, despre care am vorbit, acest dar de la Dumnezeu al smeritei cugetări, atunci, cum spunea părintele Dionisie, ești cel mai fericit om. Ai de toate, pentru că-L ai pe Hristos.

I. L.: Părinte stareț, cum ați ajuns la Putna și cine v-a îndrumat pașii către ctitoria lui Stefan cel Mare?

M. V.: La Putna am ajuns în 12 august 1989, după ce în 30 iunie am susținut examenul de licență la Facultatea de Teologie din București. După ce am terminat studiile la zi, am avut o discuție adânc duhovnicească cu Înalț Preasfințitul Iustinian Chira Maramureșeanul, pe atunci episcop-vicar la Cluj. După discuția amintită m-am decis definitiv pentru viața monahală. Gândul meu a fost pentru Putna. De ce? Pentru că, lângă Părintele stareț Iachint Unciuleac, mai erau, cel puțin în vremea aceea, încă vreo patru-cinci absolvenți de teologie. Pentru vremurile acelea, în plin regim comunist, era destul de greu să fii primit în vreo obște monahală, chiar dacă aveai studii și erai pornit spre mănăstire. Dar Părintele Iachint, cu blândețea și cu dragostea pe care le avea, a atras pe lângă sine mulți părinți cu pregătire teologică. În felul acesta am venit către Putna, la Părintele Iachint și la mormântul Sfântului Ștefan, pentru a fi alături de părinții care viețuiau aici. La Putna mai erau încă doi viețuitori pe care îi cunoșteam încă din anii de Seminar și de Teologie, părintele Vartolomeu Chira și părintele Antonie Șirban, primul fiind astăzi stareț la Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou din Suceava, al doilea fiind ecclaziarch mare aici, la noi, la Putna. Știind că ei au intrat înaintea mea – unul cu un an și altul cu doi ani – în obștea Mănăstirii Putna, gândul meu a fost că voi merge și eu pe lângă ei, să incălț lângă blandul părinte Iachint îmi voi găsi și eu loc ca să-mi mantuiesc sufletul. Nu am gândit niciodată că numai peste trei ani părintele Iachint avea să se orienteze și să mă în curmă sub oblăduirea sa, când mi-a și zis pentru prima dată la taina spovedaniei: „Să te pregătești pentru o cruce mai grea”. Atunci când mi-a zis lucrul acesta, pentru mine a fost ceva neașteptat. Ei bine, el avea gândurile lui, gânduri care s-au împlinit peste câteva luni de zile. Lucrurile acestea s-au întâmplat în 1992. Eu am venit la Putna cu gândul de a fi monah, cu gândul de a sluji monahismul din interior, de a-L trăi pe Hristos, și de a mă aprobia de Hristos așa cum mi-am dorit din-tru-necup. Așa a fost să fie. Nădăduim, cu darul lui Dumnezeu, ca aici, la Putna, să ne ducem crucea frumos și să fim niște lucrători în via lui Hristos și să fim de folos totodată pentru Biserică.

I. L.: Părinte Arhimandrit, cum împărtăji obligațiile de stareț al Mănăstirii Putna cu cele de exarh al mănăstirilor din Bucovina? Ce presupune această demnitate pe care o indepliniți?

M. V.: E o ascultare pe care am primit-o acum cincisprezece ani în urmă, în 1995, când Înalț Preasfințitul Arhiepiscop Pimen a decis să fiu și exarh al mănăstirilor. La început eram alături de Părintele stareț Iachint, pentru ca să-l sprijin pe el, căci mai ținea încă locul de exarh. Apoi, din 1996 am fost încastrat pe deplin în ascultarea

Arhim. Melchisedec Velnic.

de exarh al mănăstirilor. E o ascultare destul de grea. De ce? Pentru că trebuie să mergi să îndeplinești și să supraveghezi la buna rânduială a celorlalte mănăstiri. Privighind și vechind asupra celorlalte mănăstiri, de multe ori nu mai ai timp pentru mănăstirea ta. De aceea, eu am cerut de la IPS Arhiepiscop Pimen ca ascultarea de bază să fie cea de starej al Mănăstirii Putna și, când este nevoie, să merg să îndeplineșc ascultarea de exarh. Lucru pe care IPS Pimen l-a înțeles și îl înțelege, și mă sprijină în privința aceasta. Pentru că n' fi starej la Putna, totuși, nu este un lucru ușor. Părintele Iachint Unciuleac, înaintașul meu, spunea în ziua de 7 decembrie, ziua când am fost instalat ca starej: „Stăreția Putnei este o stăreție foarte grea, este o stăreție chiar anormală”. Și aceasta o spunea având în vedere problemele pe care le ridică stăreția Putnei. Aici trebuie să prezinti, să transmiti sau să altoiești neamului și jării, societății întregi, nu

nurmai credința în Dumnezeu, nu numai dragostea de Dumnezeu, ci și dragostea de neam, de jără, de valorile noastre naționale. Acesta a fost și este mandatul Putnei, pe care l-a dat Maria Sa Ștefan, și totodată este ascultarea pe care o avem de la acest ctitor sfânt al neamului nostru: să transmitem urmășilor noștri și celor care sunt sub păstorirea noastră aceste valori, să transmitem dragostea față de valorile culturale, de credință, de neam și de jără. Căci, dacă nu păstrăm și nu avem aceste valori, atunci nu mai mergem pe urmele strămoșilor cuminți, ci ne abatem, și acesta este un lucru foarte grav. Și când nu vom mai merge pe urmele strămoșilor cuminți, atunci neamul și jara se vor dezbină și se vor risipi. Nădăduim, cu darul lui Dumnezeu, să nu se ajungă niciodată la așa ceva. Deci, căutăm să iobinăm și ascultarea de starej și ascultarea de exarh fără ca obștea aceasta de la mănăstire să simtă lipsa starețului de aici, dar nici celelalte mănăstiri să nu sufere cumva că nu este prezent exarhul.

I. L.: Egumenul Ioasaf, arhimandritul Spiridon, arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, mitropolitul Iacob Putneanul, care au instituit o nouă epocă de strălucire și care va reduce slăvita ctitorie monastică a voievodului Ștefan cel Mare în prim-planul istoriei culturale românești din secolul al XVIII-lea, egumenul Arcadie Ciupercovici, viitorul Mitropolit al Bucovinei (și am în vedere vara anului 1871, când a avut loc Congresul studenților de la Putna), apoi, mai aproape de noi, starejul Pimen Zainea, actualul Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, starejul de frumoasă amintire Gherasim Putneanul, arhimandritul Iachint Unciuleac – ca să numim doar cățiva dintre ctitorii sufletești care au dus faima Putnei și au îmbogățit cultura românească în tot spațiul locuit de români. În ce măsură vă simțiți responsabilizat de această moștenire?

M. V.: Sfântul Apostol Pavel spune în Epistola către evrei: „Prăviți la înaintașii voștri cum și-au încheiat viața și urmați-le credința”. E o povară destul de grea stăreția Putnei. Pentru că, privind la înaintași – începând de la Ioasaf, așa cum foarte bine ați pomenit aici câteva nume mari ale celor care s-au impus în istoria Mănăstirii Putna prin viața lor, prin cultura lor, prin ceea ce au creat și au lăsat în urma lor –, aceasta constituie o responsabilitate foarte mare pentru starețul Putnei de astăzi. Așa cum spune acest cuvânt al Sfântului Apostol Pavel: trebuie să privim la înaintași, cum și-au încheiat viața, și să le urmăm credința. Pentru orice stareț, de la oricare mănăstire, sau pentru orice conducător, de oriunde ar fi el, înaintașii au fost cei care le-au dat viață, le-au dat seva necesară, hrana necesară. Eu am găsit la strămoșii mei, la înaintașii mei, hrana necesară pentru a-mi duce crucea mai departe, crucea stăreției Putnei. Mi-a plăcut de fiecare dată, și îmi place să scot în evidență vrednicia lor, a acestor înaintași. Am în minte și un Păteric al Putnei, pe care aș dori să-l realizăm, în care să scoatem în evidență trăirea, simțirea și cuvintele părinților noștri, care s-au nevoit și au trăit aici, căci am avut înaintași vrednici, în fața căror ne plecăm cu multă pioșenie, cu multă evlavie. Înaintași vrednici, care, așa cum am spus, ne dău putere în viața noastră de zi cu zi. Starețul Putnei, cel de astăzi și cel din viitor, care va fi – pentru că toți suntem trecători, azi putem să fim și mâine putem să nu mai fim – trebuie să știe cât de importantă este învățătura înaintașilor. Cât privește viața noastră, Părintele Cleopa ne îndemnă să avem permanent cugetarea la moarte, ca și Sfinții Părinți: „Când ţi-a da să fie ca și când ţi-ar lua, și când ţi-ar lua să fie ca și când ţi-ar da”. Ei bine, conștiința vremelniciei noastre nu face nimic altceva decât să ne dea puterea de a face cât mai mult, acum, că suntem în viață, dar nu spre slavă deșertă, ci spre slava lui Dumnezeu. Pentru că, dacă privim la înaintași, cum au ctitorit ei, cum s-au jertfit, cum s-au dăruit, suflul lor, dragostea lor, duhul lor ne obligă și pe noi la aceeași stare de jertfă. Căci, în cele din urmă, starețul Putnei trebuie să se așeze într-o stare de jertfă. El nu trebuie să-și mai apartină sieși, ci el aparține comunității, obștii monahale și obștii celei mari, a tuturor acelora care vin și bat în poarta Putnei. El trebuie să fie prezent, trebuie să fie în mijlocul tuturor, să sprijine, să măngâie, să îndrume, să povătuiască. Acesta a fost dintotdeauna rolul esențial al Putnei, al acestor vrednici înaintași pe care i-ați amintit; acesta este și rolul viitorului stareț și al tuturor starejilor care vor fi aici: să îndrume, să povătuiască, prin faptă și cuvânt, prin ceea ce face și prin ceea ce spune. Căci faptele trebuie să concorde cuvântului. Trebuie să fie o impreună-lucrare. Părintele Sofian Boghiu ne spunea de multe ori că trebuie să fie o unitate între minte și inimă. Mintea înseamnă cugetarea, iar inima lucrarea. Deci cugetarea și lucrarea trebuie unite. și când acestea sunt strâns unite între ele, atunci fiul vieții, cursul vieții noastre este unul firesc, normal, așezat în duhul strămoșilor, în duhul lui Dumnezeu.

I. L.: Părinte stareț, ați zidit în propria personalitate cele mai frumoase pagini din istoria Bucovinei. Odată cu cele orânduite întru buna și dreptmăritoarea slujire adusă Părintelui Ceresc, ați reușit să reînviați în conștiința românilor, împreună cu întreaga obște a Mănăstirii Putna, adevărata personalitate a Sfântului Voievod Ștefan cel Mare. Importanța acestui lucru este uriașă în aceste timpuri de globalizare totală și de instrâinare a conștiinței de neam. În ultimii ani, la Editura Iacov Putneanul a Mănăstirii Putna au apărut mai multe cărți, unele dintre ele consacrate Sfântului Voievod Ștefan cel Mare.

Vă rog să binevoiți să ne spuneți câteva cuvinte despre Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare” al Sfintei Mănăstiri Putna, care editează și revista „Analele Putnei”.

M. V.: În anul 2001, când au început pregătirile pentru sărbătoarea *„Ștefan cel Mare și Sfânt – 500”* din 2004, a venit în conștiința noastră gândul că trebuie să facem ceva mai mult pentru slăvitul Voievod Ștefan. Și, în felul acesta, am luat legătura cu un grup de profesori de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, de la Facultatea de Istorie, secția de Istoria Evului Mediu, și, în mod deosebit, cu domnul profesor Ștefan Sorin Gorovei. Grupul acesta de istorici a venit alături de noi și am pregătit cumva marea sărbătoare, din punct de vedere cultural-cărturăresc. Am organizat simpozioane, coloevii, premergătoare evenimentului *„Ștefan – 500”*, am publicat câteva cărți. Așa au apărut: *Portret în legendă* (2003), unde am adunat toate legendele legate de Ștefan cel Mare și Sfânt. Aici îndrăznesc să amintesc un cuvânt al celui care semna prefața. Este vorba despre regrețatul academician Virgil Căndea, care spunea să luăm aceste legende și cum luăm cuvintele Patericului, acele cuvinte venite din bătrâni, despre care nu ne întrebăm cine și cum le-a scris, dacă a trăit și în ce secol a trăit; să le luăm ca stare și să căutăm să le împlinim. Au urmat încă două volume, *Portret în istorie* (2003) și *Portret în cronică* (2004), despre cum au înțeles istoricii și cronicarii și cum au vorbit ei despre Măria Sa Ștefan, care, împreună cu volumele *Bibliografie și Bisericu. O lectie de istorie* (2004), acesta din urmă despre statutul Bisericii în vremea lui Ștefan cel Mare, au premers evenimentul de la 2 iulie 2004. După ce a trecut sărbătoarea, am avut o întunire, la începutul anului 2005, cu același grup de profesori de la Iași, și împreună am plămădit ideea creării Centrului de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare și Sfânt”. Centru care a și luat ființă, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Pimen și care încă, din 2005 și până astăzi, are o activitate rodnică. În fiecare an se țin unul sau două coloevi la Putna sau la Iași, iar comunicările se publică în revista „Analele Putnei”. Centrul de Cercetare și Documentare are acum editura proprie, Mitropolit Iacov Putneanul, care a publicat până acum câteva volume. Așa au apărut *Maria Asanina Paleologhina* (2004), apoi a apărut volumul profesorilor Maria Magdalena și Ștefan S. Gorovei, *Principis omnia laude maior (O istorie a lui Ștefan cel Mare)* și *Cercetări arheologice la Mănăstirea Putna* (2007), primul volum, și sperăm că în curând să apară și al doilea. Ultima lucrare tipărită este o culegere de articole istorice despre Bucovina, intitulată chiar *Pro Bucovina*. Apoi, când în mass-media s-a discutat care este cel mai mare român,

s-au făcut niște afirmații nefondate despre Măria Sa Ștefan, cum că ar fi un mit creat de regimul comunist. Atunci am publicat scrisorile unor oameni de seamă ai neamului nostru, apărute înainte de 1948, înainte de instalarea regimului comunist. Acești autori au arătat în cuvintele lor cine este slăvitul Voievod Ștefan. Așa au apărut în secolul al XVIII-lea scrierea lui Gherasim Putneanul, *Cuvânt de îngropare vechiului Ștefan Voievod al 5-lea, domnul Tării Moldovii, cel ce s-a numit Mare, pentru marile vrednicil și vetejil ale sale*, apoi un cuvânt al lui Xenopol, *Cuvântare festivă rostită la serbarea națională pe mormântul lui Ștefan cel Mare în 15 (27) august 1871*. Volumul al doilea al *Cuvintelor* conține scrisori ale unor personalități din secolul al XX-lea, precum Mircea Eliade. Ele toate arată că imaginea marelui voievod a fost identică peste veacuri, fiecare generație recunoscându-l ca model exemplar de viață și de credință. Deci imaginea de astăzi nu este un mit creat, ci slăvitul Voievod Ștefan este Mare și Sfânt și Bun, este strămoșul cunintă, este „domn mai presus de orice laudă”, cum îl numea Dimitrie Cantemir, și este cel mai mare român, asupra căruia trebuie să ne aplecăm și pe care trebuie să-l urmăm, în credință și în faptă.

Toate aceste scrisori, înmărunțeate în patru volume, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, volumele I și II (2007) și *Cuvinte despre Ștefan cel Mare*, volumele I și II (2007), au fost redactate în cadrul Centrului de Cercetare și publicate prin Editura Mușatinii din Suceava. Din ele, oricine poate înțelege cine a fost slăvitul Voievod Ștefan și cum l-au văzut și l-au înțeles înaintașii.

I. L.: Mănăstirea Putna își desfășoară activitatea astăzi ca o întreagă instituție academică, așa încât, dacă ar fi să comparăm rolul cultural al mănăstirilor de seamă din epoca lui Ștefan cel Mare cu instituțiile moderne din vremea noastră, „Mănăstirii Neamț” îi s-ar putea atribui titlul unei facultăți de litere, pe când Mănăstirii Putna î-ar reveni gloria celei mai înfloritoare academii de arte frumoase din trecutul românesc”. Ca cea mai importantă mănăstire din Moldova în epoca, înfloritoare sub toate aspectele, a marelui domn, ea îndeplinește rolul Școlii patriarhale din Constantinopol, atât pentru țara sa, cât și pentru întreg spațiul bizantin.

Astăzi, Sfânta Mănăstire Putna și-a redresat activitatea culturală. Pe lângă Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare”, a fost înființată Fundația Credință și Creăție „Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta”, cu Editura Nicodim Caligraful. Care este rolul acestei fundații și ce activitate desfășoară?

M. V.: Fundația Credință și Creăție „Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta” a fost creată după moartea marelui profesor, a maicii Benedicta, în 2006. Maica Benedicta s-a așezat în pământul Putnei ca bobul de grâu. Bobul de grâu, când îl așeză în pământ, dacă n-ar putrezi, el nu ar incolti, nu ar rodi. Așa am îndrăznit să spun și despre Maica Benedicta, că s-a așezat ca bobul de grâu în pământul Putnei și a venit alături de părintele Iachint, de amintirea lui Mihai Eminescu și, în primul rând, de slăvitul Voievod Ștefan, pentru a arăta tuturor românilor care ne este drumul, care ne este calea. Fără dragostea de neam, de țară și de valorile strămoșești nu putem să mergem mai departe. Eu așa am considerat prezența ei aici la Putna. După înmormântarea din mai 2006, împreună cu un grup de profesori și de apropiați, cunoscuți ai Maicii Benedicta, și în mod deosebit, cu academicianul Dan Hâulică, am organizat un simpozion dedicat memoriei Maicii Benedicta – academician Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Simpozionul a avut loc în

august 2006. Apoi, în 2007, am înființat Fundația Credință și Creație, despre care am amintit mai sus. Scopul acestei fundații este „promovarea modelului de viață creștină și a valorilor culturale și spirituale românești și universale cărora li s-a dedicat acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta”.

Maica Benedicta a avut o credință și o cultură deosebite și a fost un model în viață, în primul rând pentru toți cei care au stat în bancă și i-au ascultat prelegerile. Pentru a promova dragostea față de valorile spirituale, culturale și literare ale neamului nostru, s-a decis ca în fiecare an să se organizeze câte un simpozion aici, la Putna, pe diferite teme: *Tradisie spirituală și deschidere spre universal* – 2007, *Tensiunea etic – estetic* – 2008, *În căutarea absolutului: Eminescu* – 2009, iar anul acesta, în 2010, tema a fost *Fertilitatea mitului*. Aceste coloconii, cu aceste teme interesante, au atras aici oameni de cultură de valoare care, în preajma mormântului Maicii Benedicta, în preajma mormântului Sfântului Voievod Ștefan și a bustului lui Eminescu, nu au putut și nu pot să gândească altfel decât în duhul acestor strămoși sfinti și cumini. În felul acesta, îmbinându-se dragostea pentru aceste valori cu pregătirea și cultura fiecăruiu, se nasc valori care ne înrădăcinează bine în valorile strămoșești. Astfel se promovează dragostea de cultură și spiritualitatea românească.

I. L.: Ca să nu ne îndepărtem de acest subiect, V-aș ruga, Sfântia Voastră, să ne dezvălujiți câteva momente din viața personalității celei care a fost profesorul academician Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Cum a ajuns dansa la monahism? Nu credem că este întâmplător faptul că Domnia sa își doarme somnul de veci aici, în cimitirul Mănăstirii Putna,

Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga –
Maica Benedicta.

M. V.: În testamentul pe care ni l-a lăsat, ea a scris: „Dacă voi mori la București vreau să fiu înmormântată la mănăstirea Cernica, dacă se va întâmpla însă la Vâratec sau oriunde în altă parte, să fiu înmormântată la mănăstirea Putna”. A fost o dorință a ei. La întrebarea pe care i-a pus-o un reporter odată, și anume care au fost iubirile ei, Maica Benedicta a răspuns: „L-am iubit pe Apostol și pe Mihai. Acestea au fost iubirile din viață mea”. Apostol nu a fost altul decât soțul ei, care a plecat la Domnul cu cățiva ani înaintea ei, iar Mihai nu este altul decât Mihai Eminescu. Cred că nimeni din perioada contemporană nu l-a iubit și nu l-a prețuit pe Mihai Eminescu aşa cum a făcut-o Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Si unde poate să-si doarmă somnul de veci cea care l-a iubit

atât de mult pe Mihai Eminescu decât la Putna, unde este bustul lui Eminescu, și unde știm prea bine că Mihai Eminescu a fost unul dintre organizatorii Serbării de

Crucea de pe mormântul Maicii Benedicta.

la Putna din 1871, când a lansat îndemnul: să facem din Putna „Ierusalîmul neamului românesc, iar din mormântul lui Ștefan cel Mare altar al conștiinței naționale”. Maica Benedicta, prin personalitatea ei, prin tot ceea ce a lăsat urmașilor, a imprimat dragostea față de valorile literare, culturale ale neamului nostru. și, totodată, ea a fost o iubitoare de Dumnezeu; dragostea de Dumnezeu i s-a întipărît în suflet încă de mică, cum o auzeam mărturisind într-o conferință. Trăia Liturghia pe deplin, ca o comununie deplină cu Hristos. Permanent afirmă: fără Dumnezeu și fără de Psalmire, deci fără de rugăciune, nu putem să înaintăm. Să ne întoarcem la Psalmire, acolo vom găsi cuvintele de care avem nevoie și care ne formează pe noi. Îl vom găsi pe Dumnezeu, care ne călăuzește în viața noastră. Fără de acestea este greu să înaintăm. Nu pot să descriu și nu pot cuprinde în cuvinte tot ce a fost Domnia sa ca om de cultură, ca academician, ca savant, pentru că mă văd neputincios în fața colosului ce se cheamă „Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta”. Îmi amintesc în ziua înmormântării cum era: cu față veselă, senină, cu ochii aproape deschiși către cerul divin care o aștepta. N-am să uit acea imagine a ei. Ea L-a iubit pe Hristos, L-a iubit pe Dumnezeu, și nu întâmplător și-a găsit odihna aici, în cimitirul Putnei, alături de mari sfinți strămoși ai neamului nostru. Se întâlnesc în mod fericit la Putna și sunt așezăți pe o axă: bustul lui Eminescu, mormântul lui Ștefan, Turnul Tezaurului, mormântul lui Zoe Dumitrescu-Bușulenga și mormântul Părintelui Iachint, duhovnicul îscusit al Bucovinei.

I. L.: Vara aceasta, înainte de Colocviul închinat memoriei acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta, care s-a desfășurat între 25–28 august 2010, sub genericul „Fertilitatea mitului”, la Mănăstirea Putna a avut loc un eveniment extrem de important. La 15 august, de hramul Adormirii Maicii Domnului, a avut loc sănătarea picturii interioare a bisericii, în care își doarme somnul de veci voievodul-ctitor. Biserica și-a recăpătat „veșmântul liturgic” abia după mai bine de 350 de ani, grație celor doi pictori bucovineni – Gavril și Mihai Moroșan.

Ce a însemnat pentru Sfântia Voastră această osârdie de nouă ani de zile? Când a apărut ideea repictării interioare a Bisericii voievodale?

M. V.: Ideea pictării bisericii Mănăstirii Putna a venit dintru-neceput, chiar din prima zi a stăreției. Dar nu am primit momentan atunci gândul că trebuie pictată Putna în timpul stăreției mele. De ce spun lucrul acesta? Pentru că în scara zilei de 7 decembrie 1992, când fusesem instalat ca stareț, către orele 21–22, a bătut la ușă

chiliei Părintele stareț Iachint Unciuieac, care mi-a adus câteva pachete de fojă de aur (slagmetal) și pigmenți pentru pictura mănăstirii. Totodată, împreună cu acele pachete a transmis și dorința lui și a înaintașilor, ca un mandat, ca un testament al tuturor, de a se picta biserică Mănăstirii Putna. Iar el a preluat de la înaintașul său, Preasfințitul Gherasim Putneanul, această dorință fierbinte de a picta Putna. Mai târziu, cercetând documentele Mănăstirii, am văzut dosare întregi legate de pictarea din nou a Bisericii Mănăstirii Putna, cu toate încercările ce au fost făcute mai înainte în această direcție. Cu darul lui Dumnezeu, acest gând a revenit după ce s-au rânduit lucrurile în exterior, după ce au fost refăcute gardurile, arhondaricul „Visarion Puiu”, corpul de chilii din gospodărie cu garajele, atelierul de sculptură, atelierul de pictură și altele. Apropindu-se anul 2004, am cugetat că pentru marea sărbătoare, totă suflarea românească, cler și mireni, să facem un dar slăvitului Voievod Ștefan – pictarea din nou a Bisericii Mănăstirii Putna. De aceea, Părintele Patriarch Teocist a răspuns la adresa înaintată de mănăstire că a primit dorința noastră ca pe o „bună vestire”. Prea Fericitul Patriarch Daniel, pe când era Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, venind odată la Putna, dacă nu greșesc, la împlinirea a 125 de ani de la Serbarea de la Putna din 1871, a spus: „Biserica voastră fără pictură e ca un arhiereu îmbrăcat numai în stihar, fără odijii. Faceți în așa fel încât să pictați biserică, împodobiți-o în veșmântul pe care îl merita”. Astfel, am văzut că e o dorință comună a tuturor, și a celor mari, și a celor mici, de la vîlădică până la opincă, cum se zice, de la conducătorii de stat și până la cel din urmă enoriaș, și am purces la treabă. În 2001 s-au început lucrările de pictare a Bisericii Mănăstirii Putna. Atunci intenționam ca aceste lucrări să se finalizeze în 2004, însă ele aveau să dureze nouă ani de zile, căci într-un 31 iulie 2001 s-au trasat primele linii, primele culori, sus, în tură mărsăstirii, și tot într-un 31 iulie, însă 2010, aveau să se încheie lucrările picturii interioare a bisericii voievodale. A fost o bucurie pentru noi, monahii de la Putna, deoarece a fost împlinirea unei dorințe a noastre, a tuturor. Nu a fost ușor, ci destul de greu, pentru că a trebuit să procurăm materialele necesare nu numai din țară, ci și din străinătate, și, în mod deosebit, foia de aur, într-o cantitate destul de mare, pentru că, aşa cum bine se cunoaște, Putna a fost pictată pe fond de aur. Cu darul lui Dumnezeu, cu purtarea de grija a Maicii Domnului și a Sfântului Voievod Ștefan și cu binecuvântarea ierarhului locului, s-a dus la bun sfârșit acest mandat. Deși, de multe ori, în perioada aceasta de nouă ani, credeam că nu voi mai ajunge să văd finalizată pictura Mănăstirii Putna. Au fost multe încercări, pentru că orice lucru bun nu se face fără de ispite. Lucrul plăcut lui Dumnezeu se cerne ca aurul în topoare. Monahul și iucrul lui Dumnezeu se învederează în mod deosebit în cuporul ispitelor și al încercărilor. Acest cupor a fost, aş zice, permanent în preajma noastră. Cu toate acestea, îi mulțumim lui Dumnezeu că ne-a dat puterea ca să răbdăm și să ducem, să împlinim acest mandat, această frumoasă lucrare. Și, iată, acum vedem pictura, vedem Putna strălucind în interior, îi vedem pe sfinți binecuvântându-ne și îi simțim aproape de noi. Astăzi vedem Putna înveșmântată așa cum bine merită.

L. L.: Cum ați găsit acești doi pictori, cum i-ați descoperit?

M. V.: Începând din primăvara anului 2000, am cercetat pictura mai multor autori de categoria I, care aveau dreptul să picteze monumente istorice. Hotărârea pentru frații Moroșan a venit în urma a două cuvinte pe care le-am primit de la Patriarhul Teocist și de la Arhiepiscopul locului, Părintele Pimen, Patriarhul

Mormântul voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt.

Teocțist mi-a spus: „Ce faci, nu te apuci de pictat Putna? Că iată, frații Moroșan stau degeaba, acum s-au întors din Israel și sunt liberi, ia-l!”. Apoi IPS Pimen, după ce am mers pe la mănăstiri și biserici de la noi din țară: Râmeț, Lainici, Tismana, Secu, Neamțu, Sfântul Gheorghe Nou din București, mi-a spus: „Bine, cum vrei, dar mai buni ca frații Moroșan nu vei găsi, pentru că sunt oamenii locului, crescăți în duhul locului și ei, când au crescut, au văzut Voronețul, Humorul și Moldova, încât nu vor picta altfel decât în același duh”. Și aşa m-am decis pentru frații Mihai și Gavril Moroșan. Iar decizia finală s-a luat în comisia mixtă din mai 2001, de la sediul Patriarhiei, prezidată de Preafericitul Teocțist, prezent fiind și ministrul Culturii de atunci, academicianul Răzvan Theodorescu.

I. L.: Preacuvioase părinte stareț, cultul pentru Eminescu a fost și este întotdeauna viu la Mănăstirea Putna. Aici a cântat și Ciprian Porumbescu „Daciei întregi”, în vară anului 1871, tot aici era prezent și Epaminonda Bucevschi, înfrumusețând porticurile Mănăstirii pentru sărbătoarea care trebuia să aibă loc.

Toți trei au pornit din Cernăuți, au invățat apoi la Viena, însă și-au modelat gândurile și simțirea românească la Putna. Ce înseamnă Cernăuțiul pentru Putna sau ce ar trebui să însemne Putna pentru Cernăuți?

M. V.: Cernăuțiul este un oraș cu care avem o strânsă legătură sufletească, așa cum sunt și Suceava, și Iașiul. Toate sunt centre culturale și spirituale ale neamului nostru. Nu putem să vorbim de Moldova, nu putem vorbi de Bucovina, fără a vorbi de Cernăuți. Acolo au activat atâja români vrednici, acolo au inițiat ei marea Sărbătoare de la 1871 și tot de acolo s-a plecat către Putna. Eminescu, când a venit la Putna în 1871, a venit de la Cernăuți, prin Storojineț, Crasna. La Crasna a poposit, și acolo, potrivit mărturisirilor sale, a văzut cum creștinele din Crasna făceau

Putna. Biserica voievodală și Turnul Tezaur.

cozonaci pentru sărbătoarea de la Putna, care avea să aibă loc peste o zi sau două. Ei bine, pentru noi, Cernăuțiul, aşa cum am mai spus, este orașul lui Eminescu, este orașul atâtior români care au iubit valorile și nu ne putem despărți niciodată de Cernăuți. Cunosc îndeaproape orașul și m-aș bucura dacă românii de dincoace l-ar cunoaște. Cernăuțiul fiind în Ucraina, nemașfăcând parte din statul național unitar român, cred că românii din țară au mai multe datorii față de Cernăuți, pentru că din Cernăuți au plecat multe idei folositice neamului nostru, din Cernăuți au plecat mari oameni de cultură. Să nu uităm că Eudoxiu Hurmuzaki și familia Hurmuzăkeștilor sunt mai la nord de Cernăuți, la Cernauca. Acolo s-au născut și au trăit. Să nu uităm Șipenii lui Miron Costin, care sunt și ei din preajma Cernăuțiilor. Apoi Toporăuții lui Miron Barnovschi, să nu uităm de Boianul lui Neculce, de Hotinul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, de atâtea și atâtea locuri care ne sunt dragi, de Codrul Cosminului, locuri care se află în jurul Cernăuțiului. Să nu uităm nici de cimitirul de la Cernăuți, unde și dorm somnul de veci primii episcopi și mitropoliți ai Bucovinei: Dositei Herescu, Teofil Bendella, Teoctist Blajevici, Arcadie Ciupercovici, marel Silvestru Morariu-Andrievici, Vladimir de Repta – cu serbarca din 1904 de la Putna, Nectarie Cotlarciuc – emerit profesor. Tot aici își doarme somnul de veci și Aron Pumnul, apoi profesori de la Universitatea din Cernăuți – Vasile Mitrofanovici, Teodor Tarnavscchi, profesorul de ebraică Hacman –, universitate de înaltă clasă, care a creat atâtea valori în plan național și universal. Cernăuțiul ni l-a educat pe poetul nostru național, Mihai Eminescu, căci la Cernăuți a studiat, și până în ziua de astăzi se mai păstrează o stradă care-i poartă numele, chiar dacă este scurtă. Mai avem și un liceu la Carapciu, care poartă numele poetului nepereche. Iată de ce Putna este legată de Cernăuți și Cernăuțiul este legat de Putna. Nu numai

această legătură culturală trebuie să fie între noi și Cernăuți, că acest oraș trebuie să fie în sufletul oricărui român. Eu am zis că fiecare român trebuie să meargă să îngrenuncheze la mormântul lui Ștefan și să învețe de la el, dar să nu uite să treacă și prin Cernăuți și să vadă valorile pe care le-au creat înaintașii noștri, centrul cultural al Cernăuților, atât cât mai este din el, dar și aceste locuri pe care le-am amintit, care sunt cu o adâncă încărcătură istorică și unde au activat români deosebiți, centre istorice pe care nu trebuie să le uităm, ci să le avem în conștiința noastră ca pe niște locuri sfinte.

Legătura dintre Putna și Cernăuți am simțit-o și o simt mereu. Când zic Cernăuți, mă gândesc la românii din Herța, din Crasna, din Storojinet, din Boian, din Hotin, din Cernaica și de peste tot unde sunt români. Mă gândesc la cele circa 103 sate românești cu cei 103 preoți români, și de aceea cu drag am mers în satele românești de dincolo, pentru că și pe românii de acolo i-am găsit cu dragoste față de Putna. Ei vin cu drag la sărbătorile Putnei și noi mergem cu drag la sărbătorile din satele lor. Iar acum, grație Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, s-a inițiat un proiect, în urma căruia în fiecare sămbătă primim câte aproximativ 100 de români, care vin de acolo ca să cunoască mănăstirile din nordul și sudul Bucovinei. Vin grupuri de copii, împreună cu profesorii lor, și se închină la mormântul lui Ștefan cel Mare. Deci e o strânsă legătură între Putna și regiunea Cernăuți, care cred că are o importanță mare pentru a ne cunoaște mai bine cultura și spiritualitatea neamului nostru. Frații noștri de acolo nu trebuie să se simtă niciodată uitați, chiar dacă acum vreo cățiva ani de zile un căntăreț din Crasna mi-a spus: „Părinte, ne-ai uitat”. Același cuvânt l-am auzit și anul acesta, la sărbătoarea Crasnei. Un creștin mi-a spus: „Părinte, noi suntem români, dar suntem ai nimănui”. L-am răspuns: „Nu sunteți ai nimănui, chiar dacă poate nu facem prea mult pentru dumneavoastră, dar vă purtăm în sufletul nostru, în rugăciunile noastre și pe căt ne este în putere, vă sprijinim”. Într-adevăr, românii de dincolo trebuie să facă mai mult pentru românii din Bucovina și din Basarabia.

I. L.: Vorbeați despre acest proiect, care există cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, în cadrul căruia se fac la fiecare sfârșit de săptămână excursii pentru copiii de școală și pentru adulți pe la mănăstirile din Bucovina istorică. E un lucru foarte frumos și salutabil. Se pare că nu numai între state, dar și între biserici, în special între Mănăstirea Putna și Mitropolia din Cernăuți există o legătură foarte frumoasă. Avem certitudinea că datorită înțelepciunii exarhilor și de la Putna, și de la Mitropolia Cernăuților și a Bucovinei, se pot realiza aceste lucruri. Ca dovedă, toamna aceasta, la aducerea moaștelor Sfântului Maxim Mărturisitorul la Mănăstirea Putna, a venit să se închine și Înaltpreasfințitul Onufrie, Mitropolitul Cernăuților și al Bucovinei. A fost un gest foarte frumos.

M. V.: Legătura strânsă cu Putna dintre românii de dincolo și românii din partea aceasta s-a văzut în decursul timpului. Nu numai la nivelul nostru de clerici, de preoți, ci și ierarhii de dincolo au vizitat mănăstirea de aici. Așa cum spuneați, acum, de curând, când Înaltpreasfințitul Onufrie a aflat de venirea moaștelor Sfântului Maxim Mărturisitorul la Putna, a venit cu evlavie și s-a închinat la Putna și a fost un lucru cu total deosebit, binevenit pentru noi, căci a întărit legăturile acestea frâștești. Înaltpreasfinția Sa a venit cu un grup de preoți de dincolo și au dat răspunsuri la Sfânta Liturghie, ne-am rugat deci împreună și ne rugăm împreună.

Această strânsă colaborare, această strânsă legătură s-a văzut de nenumărate ori. Acum un an de zile, pe 7 decembrie 2009, a fost iarăși prezent la Putna Înalt Preasfințitul Onufrie, cu Preasfințitul Meletie, Episcopul Hotinului, cu Înalt Preasfințitul Teodor de Kamenet-Podolski, și au partat un dialog de cunoaștere și de apropiere cu ierarhii noștri, Înalt Preasfințitul Părinte Mitropolit Teofan și Înalt Preasfințitul Pimen. Cu câteva luni mai înainte fuseseră iarăși Preasfințitul Meletie cu episcopul de la Ivano-Frankosk, Pantaleimon, cu Teodor de Mukacevo, care au venit și au vizitat mănăstirile noastre. E foarte bine și binevenit lucru acestuia, pentru că îmi amintesc un cuvânt al Părintelui Iachint, care spunea: „Oamenii se iubesc când se cunosc și se cunoacă când se iubesc”. A ne vedea, a ne cunoaște și a ne aprecia valorile reciproce nu fac altceva decât să ducă la o bună trăire, la o împreună-viețuire pe aceste locuri binecuvântate de Dumnezeu, așa cum se cuvine în duhul curat ortodox. și este bine ca să ne cunoaștem valorile reciproce.

I. L.: Sfântia Voastră, în anul 1904, când a fost comemorat Ștefan cel Mare, sărbătoarea a fost condusă de către Doxușă Hurmuzaki, fiul lui Gheorghe Hurmuzaki, unul dintre frații primei generații a celebrilor frați Hurmuzăkești din Bucovina.

În 2004, când s-au comemorat 500 de ani de la trecerea Dreptcredinciosului Voievod la cele veșnice, Sfântia Voastră ați fost suflul manifestărilor comemorative. Vă rog să ne spuneți câteva cuvinte despre desfășurarea acestor festivități. Iorga a scris atunci și a dedicat poporului român frumoasa monografie despre Ștefan cel Mare, iar după 2004, în 2005, istoricul nostru contemporan Ștefan Sorin Gorovei a scris bogată și bine documentată monografie *Princeps omni laude maior* (*O istorie a lui Ștefan cel Mare*).

M. V.: Marea sărbătoare din 2004 am pregătit-o cu drag, împreună cu viitorului Mănăstirii Putna. A fost o sărbătoare de suflet, cea mai mare, cel mai important eveniment pe care l-am putut întâmpina, pe care mi l-a hărăzit Dumnezeu să-l trăiesc ca stareț al Putnei. Când am zis că am pregătit cu drag această sărbătoare, nu am făcut ceva din slavă deșertă, din slavă omenească. Tot ceea ce s-a întâmplat înainte de 2004 și după aceea a fost ca o datorie sfântă. Toate au venit dintr-un îndemn lăuntric, nu aşa cum spunea Iorga, „de sus și de-aurea”, ci „de sus și dintr-o chemare lăuntrică”. Așa am simțit că trebuie făcut. În felul acesta, am purces prima dată la pictarea din nou a bisericii Mănăstirii Putna, care s-a dorit a fi un dar făcut slăvitului Voievod Ștefan la împlinirea a 500 de ani de la adormirea sa, dar nu a fost să fie decât în parte. Numai altarul și naosul au fost pregătite atunci. Apoi, simpozionul care s-a ținut în primăvara anului 2004, *Ştefan cel Mare și Sfânt – atlet al credinței creștine*, simpozion care a durat o săptămână și a întrunit istorici din țară și străinătate, un simpozion internațional. Lucrările au fost publicate într-un volum cu același titlu. Pe lângă aceste două mari evenimente, am fost absorbiți de pregătirea însăși a sărbătorii. Pregătirile au implicat în primul rând restaurarea catapetesmei bisericii mănăstirii, reorganizarea muzeului, definitivarea lucrărilor la arhondaricul „Visarion Puiu”. Apoi, pictarea unor icoane de dimensiuni foarte mari: o icoană cu *Adormirea Sfântului Voievod Ștefan*, care este unică, apoi un Deisis dezvoltat, care avea să impodobească scena de la 2 iulie, ziua marii sărbători. Au fost și alte lucrări care s-au cerut a se face: impodobirea Bisericii cu candelete noi, aducerea de odoare sfinte – Evanghelie, sfinte vase, sfântul chivot pentru marea sărbătoare.

Toate s-au făcut dintr-un îndemn lăuntric, spre slava lui Dumnezeu și a Sfântului Voievod Ștefan. Lucrările care au premers sărbătorii au fost ca o ofrandă, ca o jertfă, pe care am pus-o în fața mormântului mareșalui etitor de neam și de țară. Și am simțit-o ca pe o datorie sfântă. Este un cuvânt în Sfânta Scriptură: „Suntem slugi netrebnice pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem” (Luca 17, 10). Premergător marii sărbători a fost și acel pelerinaj deosebit de frumos, organizat de studenții români, Asociația Studenților Creștini Ortodocși Români (ASCOR), în frunte cu păstorul lor, părintele dr. Vasile Gayrilă, pelerinaj care s-a făcut de la cetatea Sucevei și până la Mănăstirea Putna. S-a plecat de la Suceava în ziua de 29 iunie, cu icoana *Adormirii Sfântului Voievod Ștefan*, pe jos până la Putna, când s-a ajuns în ziua de 2 iulie. Acest pelerinaj a adunat între patru sute și șase sute de studenți români. Cred că a fost cea mai mare mișcare studențească din perioada noastră. O întunire a studenților mai mare ca aceasta nu cred că a fost. În dimineața zilei de 2 iulie 2004 au intrat pe poartă mănăstirii, purtând icoana Sfântului Voievod Ștefan.

Apoi a urmat slujba, cu cele obișnuite care sunt prezente în Sfânta Liturghie. Au slujit Părintele Patriarh Teoctist, Preafericitul Sava, Mitropolit al Vărvăiei și al întregii Polonii, Înalts Preașfințitul Ghendios, Mitropolit de Sasima, delegatul Patriarhiei Ecumenice, și alți 32 de arhicirei români, înconjurați de un mare sobor de preoți și diaconi. Au fost în total 154 de slujitori la sfântul jertfelnie, între care și clerici din Basarabia și nordul Bucovinei. Au fost atunci și români din satele din apropierea graniței, cu străvechi legături cu Putna: Crasna, Hliboca, Storojineț, Voloca, Cernăuți. La ora 12, la Radio România, întreaga țară a putut asculta *Sinfonia clopotelor*, în care clopotele mai multor catedrale din țară au bătut însoțind versuri de aleasă simțire a unității românești.

S-au rostit cuvântări deosebite, s-au adus daruri deosebite. În cuvântul din partea Patriarhului Ecumenic, Sanctitatea Sa l-a mărturisit pe Sfântul Ștefan ca „simbol și expresia autentică a întregii națiuni române”. Între daruri, aş vrea să amintesc despre o replică a sabiei slăvitului Voievod Ștefan adusă de către prim-min-

Spre Putna lui Ștefan cel Mare și Sfânt. 2 iulie 2004.

nistrul României de atunci, Adrian Năstase, apoi darurile aduse de Patriarhul Teocist, o icoană pictată de Elena Murariu, icoană care împodobește astăzi sala de protocol a stărciei. Au fost și alte daruri, ale Întăistarătorului Bisericii Ortodoxe din Polonia, Mitropolitul Sava, apoi darurile Patriarhului Ecumenic, ale IPS Iustinian, arhiepiscopul Maramureșului și Sătmărului, și altele.

Seară, la ora 23, torțe ale recunoștinței, purtate de studenți veniți în pelerinaj, au fost aprinse pe Dealul Crucii, luminând noaptea cu numele „ȘTEFAN”, iar deasupra acestuia reprezentând o cruce.

Patriarhul Ecumenic, însă, a tînuit să vină și personal în vizită, așa încât pe 19 octombrie 2004 el a cercetat Mănăstirea Putna. Sanctitatea Sa a așezat atunci o candelă, cu propria să mână, pe mormântul Voievodului Ștefan, în semn de recunoștință față de sprijinul pe care l-a dat slăvitorul Voievod Ștefan Patriarhici Ecumenice prin Muntele Athos. Apoi aș vrea să mai amintesc, tot între evenimentele deosebite de atunci, prezența la Putna a Mitropolitului Vadului, Feleacului și Clujului, înalt Preasfințitul Bartolomeu, care a venit cu un sobor imens de clerici, de starejii, starejte, de protopopi, consilieri, profesori universitari, care au tînuit să vină în mod deosebit în luna lui septembrie, în semn de recunoștință față de Ștefan cel Mare, căci Ștefan a înființat în timpul său prima episcopie ortodoxă din Transilvania, cea de la Vad și Feleac. De atunci și până în ziua de astăzi, Episcopia Clujului își are rădăcinile de la Maria Sa Ștefan. În cuvântul său, IPS Bartolomeu a spus că românii din Transilvania, ale căror suferințe pentru credința ortodoxă și pentru apărarea identității românești sunt binecunoscute, nu au avut precum în Moldova un Ștefan care să ducă crucea țării și a fost nevoie să o ducă poporul.

Toate acestea au fost pentru noi momente deosebite, popasuri duhovnicești dedicate sărbătorii Ștefan - 500. Au fost multe evenimente excepționale pe care le-am parcurs și le-am trăit împreună, care au lăsat urme adânci în sufletul nostru și care ne-au legat pentru totdeauna de acest mare ctitor. Trăind aceste evenimente și văzând mișcarea românilor către Ștefan, am simțit că fără dragostea pentru aceste valori și fără dragostea pentru Ștefan cel Mare, fără a-l avea ca model, este greu să mergem mai departe. Într-un cuvânt pentru tineri, istoricul Neagu Djuvara spune că avem ceva de învățat de la Ștefan cel Mare doar dacă ne iubim valorile noastre strămoșești. Dacă nu ne mai iubim valorile strămoșești, atunci nu avem ce să învățăm de la Ștefan cel Mare. Doar în acel duh al său putem să învățăm ceva de la el. În consecință, trebuie să păstrăm duhul strămoșilor noștri, acea logică, acea gândire pe care au avut-o ei, căci numai în felul acesta putem să dăinuim ca neam și ca țară.

I. L.: Este o mărturie a faptului că figura lui Ștefan cel Mare focalizează românitatea în jurul ei. Și e simbolic faptul că anul acesta, în vara lui 2010, a fost instituit al doilea hram al Mănăstirii. E o bucurie probabil pentru Mănăstirea Putna de a avea încă un hram al locașului, cel al Binecredinciosului Ștefan Voievod.

M. V.: Până în 1992 ne adunam a treia zi de Crăciun la Putna, când era pomenit Sfântul Arhidacon Ștefan, patronul, ocrotitorul Sfântului Ștefan. Și atunci săvârșeam parastas și vorbeam și simțeam românește la mormântul Sfântului Voievod Ștefan. Din 1992, Voievodul a fost canonizat, a fost trecut în calendar în rîndul sfintilor, fiindcă în popor el era cinstit ca bun, drept și sfânt încă din vremea sa, și astfel ziua de 2 iulie a devenit ca un al doilea hram al Putnei. Iată că anul aces-

ta, printr-un act patriarhal, pe care Preafericitul Părinte Patriarch Daniel l-a dat impreună cu Înalt Preasfințitul Arhiepiscop Pimen, Putnei i-a fost conferit oficial cel de al doilea hram, ziua de 2 iulie. Deci, în fiecare an, la 2 iulie ne vom întâlni la hramul al doilea al Mănăstirii Putna, pentru a-l cinsti pe cel care nu a avut odihnă intru apărarea țării și a credinței strămoșești.

I. L.: Istoria și credința strămoșească sunt cei doi piloni care au ținut și țin din totdeauna aprinsă flacără Putnei. Oare aceste două datorii nu sunt un testament pentru generațiile tinere de astăzi și cele care vor veni?

Am dorit să avem cuvântul de invățătură al Sfintei Voastre, cum trebuie să le păstrăm și cum să înmulțim aceste datorii?

M. V.: Mai întâi trebuie să le cunoaștem. Am spus mai devreme acel cuvânt: nu poți să cunoști dacă nu iubești și invers. Mai întâi trebuie să cunoști. Trebuie să te duci la rădăcini, să-ți cunoști bine istoria, istoria neamului, așa cum îți cunoști bunicii, părinții, chiar și străbunicii. Deci trebuie să-ți cunoști neamul tău, de unde vii, stirpele ta din care te tragi. Așa trebuie să ne cunoaștem istoria neamului. Dacă nu ne cunoaștem istoria, și dacă Ministerul Educației și Învățământului nu înțelege că trebuie să promoveze istoria, să promoveze dragostea față de înaintași, tinerii care vin după noi, dacă nu vor cunoaște aceste rădăcini, vor fi ca niște pomi fără de rădăcină, ca niște plante care nu au rădăcină și nu au de unde să se hrănească. La unul dintre coloconii inchinate acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta, ambasadorul și academicianul Dan Hălucă spunea foarte frumos: „Agentul funcționalității acestui neam este tocmai cunoașterea rădăcinilor lui”. Dacă nu-ți cunoști bine rădăcinile, istoria, nu poți să funcționezi, e ca și cum n-ai avea agentul funcționalității, ca neam și ca țară. Trebuie să ne cunoaștem bine istoria. Cunoscându-ne așa cum trebuie istoria, după aceea vine și dragostea față de valorile pe care le avem, față de tot ceea ce a creat neamul acesta. Adică valorile de patrimoniu. Când vom vedea o clădire, când vom vedea o troiță, o biserică veche, o carte, un epitaf, o cruce într-un cimitir, ceva care vine de la strămoșii noștri, o să știm să

le apreciem, să le prețuim și să le promovăm mai departe, căci acestea sunt Sfânta Sfintelor a neamului. Așa cum te îngrijești și mergi de aprinzi cu evlavie o lumânare

la mormântul mamei și al tatei, la mormântul bunicilor, al celor care ne-au crescut, căci acolo, sub brazda de pământ se ascunde o altă mână de jârână de care suntem legați, așa și cunoașterea istoriei nașului creează în interiorul nostru, aprinde în suflet dragostea față de aceste valori. Și atunci vom ști cum să le apreciem, vom ști mai departe cum și încotro să mergem. Căci altfel, neiubind și nemergând pe aceste urme sfinte ale strămoșilor cuminți, vom fi mereu „pe muchie de cuțit și la margine de prăpastie”. Vom fi permanent în stare de instabilitate și nu vom ști în care direcție să mergem, cum de fapt mi se pare că și suntem, permanent cu gândul că ne scufundăm, din punct de vedere economic, cultural și spiritual. Să ne întoarcem la valorile noastre cele reale, să ne întoarcem la Dumnezeu și să-i cinstim pe strămoși. Să vedem cum au acționat ei și de ne vom întoarce cu adevărat cu față spre aceste valori, atunci nașul și țara vor prospera, atunci vom merge bine. Până atunci este greu. Fără Dumnezeu nu putem face nimic.

I. L.: Sărut dreapta, părnic starej, să Vă dea Dumnezeu sănătate și putere de muncă pentru ca să le puteți îndeplini pe toate.

M. V.: Dumnezeu prea bunul să ne ajute și Sfântul Voievod Ștefan să trezească conștiința nașunii noastre, să-i trezească pe cei mari ca să-și dea seama de unde suntem și unde am ajuns, și să pornim hotărât în a ne reface cultural și spiritual, și atunci va veni și materialul din urmă. Dar mai întâi, spiritual și cultural să ne refacem, și celelalte se vor adăuga nouă. Căci fără El, fără Dumnezeu, nu putem face nimic.

SUMMARY

Putna Monastery is the most important foundation of Voievod St Stephen the Great (Ștefan cel Mare) and serves as his place of eternal rest. It was consecrated at the behest of the glorious prince on 3 September 1470.

Today, Putna Monastery is an institute of academic learning, so that if we were to compare the cultural role of the illustrious monasteries from the epoch of Stephen the Great with the modern institutions of our own times, "Neamțu Monastery might be given the title of a faculty of letters, while to Putna Monastery would fall the glory of being the most flourishing academy of the fine arts in Romania's history." The most important monastery in Moldavia in its epoch, a monastery that flourished in every respect, Putna can be regarded as the first "middle school in Moldavia (...) the likes of which existed in that period nowhere else in the Balkans, with the exception of the School of the Patriarchate in Constantinople."

Today, the cultural activity of Putna Monastery has been restored. Besides the Stephen the Great Centre for Research and Documentation, there is also the "Academician Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Mother Benedicta" Faith and Creation Foundation. In addition, Putna Monastery's Iacob Puineanu Publishing House has published numerous books, some of them dedicated to Stephen the Great and Holy.

History has shown us just how important the mission of the Abbacy of Putna has been. Hegumen Ioasaf, Archimandrite Spiridon, Archimandrite Vartolomei Măzăreanu, Metropolitan Iacob Putneanul, who ushered in a dazzling new epoch and restored the glory of the monastery founded by Voevod Stephen the Great at the forefront of Romanian cultural history in the 18th century, Hegumen Arcadie Ciupercovici, later the Metropolitan of Bucovina, and, closer to our own times, Abbot Pimen Zainea, now Archbishop of Suceava and Rădăuți, the late Gherasim Cocoșel, and Archimandrite Iachint Unciuleac are but a few of the spiritual founding fathers who have brought fame to Putna and enriched Romanian culture. The current Abbot of Putna, Archimandrite Melchisedec Velnic is a worthy continuuer of these great forerunners. It was under his guidance that the celebrations to commemorate five-hundredth anniversary of the death of Stephen the Great unfolded. His Holiness will enter the history of Putna Monastery and remain in the minds of the monastic community and of all parishioners as the abbot under whom the interior murals of the Princely Church were completed. He supervised and contributed to the achievement of this great work over the course of nine years, during which time the Church of Putna Monastery regained its liturgical vestment.

Father Melchisedec Velnic is the embodiment of the most beautiful pages in the history of Bucovina. Besides officiating services of religious worship, His Holiness has succeeded in reviving the true personality of St Stephen the Great in the consciousness not only of the community of Putna Monastery but also Romanians everywhere. This is of huge importance in these times of rampant globalisation and alienation from national awareness.

REFORMA A MURIT! TRĂIASCĂ CONSTITUȚIA!

MONITORING-UL PRESEI
(1 octombrie 2010 – 15 noiembrie 2010)

Marin Gherman

Cernăuți

*„Când copilul arată mâinile, părinții îi spun să le spese,
Politicianul niciodată nu arată mâinile.”*

Stefan Garcinski

Acastă parafrază ne duce cu gândul la Franța anilor '90 ai secolului al XVIII-lea, când se scânde pe străzi: „Regele a murit! Trăiască regele!”. S-ar părea că timpurile pe care le trăim nu au nimic comun cu evenimentele de atunci, însă lozinca veche este actuală și astăzi datorită evenimentelor care au loc sub ochii noștri. O simplă plimbare prin orice oraș ucrainean în ultimele zile ale lunii octombrie ne poate demonstra căt de izolate una de alta sunt sferele vieții sociale. Este vorba de o viață politică și de o viață cotidiană a societății ucrainene. Recialma politică a acaparat majoritatea străzilor din orașe și sate. Poți vedea cum liderii partidelor politice republicane imbrățișează unii candidați în postul de primar sau în postul de deputat regional, iar sub fotografiile luate cu iescuse în „PhotoInstrument” și în „Adobe Photoshop” sunt scrise o mulțime de cuvinte, care pot fi rezumate la o simplă frază: Eu îl susțin pe acesta, fiindcă ideile noastre politice sunt asemănătoare. Și dacă te plimbi cu un autocar prin orașele ucrainene, vezi cum același lider politic imbrățișează și salută în fiecare localitate alți și alți candidați. Reclama face minuni, consideră specialiștii în domeniu și au dreptate. Nimeni nu știe de unde au apărut atâția adepti ai ideilor politice, care nu se incadrează nicicun în vreo ideologie clasică. De aceea, în Ucraina electoratul are de ales lideri politici, și nu idei. Aceste idei se compun pe jumătate din promisiuni, iar cealaltă jumătate se compune din afișarea lor într-un stil științific corect, care corespunde legităților de creare a tehnologiilor politice.

Dominarea promisiunilor asupra acțiunilor în sfera informațională nu reprezintă în ultimul timp vreun paradox politic. Populația începe să se acomodeze cu această tendință politică, care nu este îmbucurătoare și nu provoacă mare optimism. Mai mult decât atât, vorbărăia despre tranziție, despre postcomunism și despre o eventuală modernizare întârziată a societății ucrainene începe să deranjeze populația, căt și oamenii de știință și majoritatea ziariștilor care sunt implicați în procesul de analiză politică.

Un lucru evident ieșe la suprafață: din multitudinea de procese social-politice care au loc în societatea ucraineană, doar foarte puține reprezintă vreun interes științific. Evenimentele politice sunt aidoma unei copii deformate a proceselor care au avut loc în societățile postsocialiste la începutul anilor '90 ai secolului trecut. În acești douăzeci de ani de transformări teoretice, nimic în afară de comercializarea presei și de privatizarea în masă a bunurilor materiale și a capitalului de bază nu s-a schimbat.

La prima vedere, ajungem la concluzia că avem de a face cu un procedeu static în mentalitatea popoarelor. Cultura politică a maselor populare nu corespunde și n-a corespuns niciodată instituțiilor politice aduse din statele democrației dezvoltate. Putem să ne aducem aminte de transformările politice din statele africane, de la începutul anilor '60 ai secolului trecut. Statele democrației dezvoltate au instaurat aici o mulțime de instituții liberal-democratice, care au provocat până la urmă războiaie și conflicte interetnice, scandaluri parlamentare și corupție în devâlmașie.

Cum să explici unui popor că democrația este la modă în lume și că aceasta este eficientă? Si cum să explici unui popor acomodat de-a lungul veacurilor cu o atitudine paternă din partea statului, că anume societatea trebuie să fie activă și anume societatea trebuie să-și schimbe felul de a gândi, de a acționa și de a percepe lumea? Soluționarea acestei dileme filosofice pune față în față două vizuni aparte: ori schimbăm mentalitatea, ori schimbăm instituțiile. Sau, în ultimă instanță, nu schimbăm nimic și rămînem mai departe doar la vorbele despre tranziție, adică, de la ceva negativ (autoritarism) ne mișcăm spre ceva pozitiv (democrație). Se creează impresia că avem de a face cu o „ideologie științifică”, democrația fiind unică soluție, unică cale politică, care nu reprezintă, chipurile, o forță distructivă.

În procesul de monitorizare a presei ucrainene și în procesul de analiză politică, de nenumărate ori conștientizăm faptul că descriem ceva ce există izolat de procesele politice internaționale. Descrierea proceselor politice cu ajutorul presei care participă nemijlocit la crearea lor, limitează aria de cunoaștere, minimalizează orizonturile analitice. Presa, de cele mai multe ori, se descrie singură pe sine, iar politica se îndreptățește în fața electoratului prin intermediul ziarelor și al revistelor. Mulți politologi și-au lăsat principiile meseriei la o parte, au uitat de bazele analizei obiective a situației politice și au început să slujească – la drept vorbind, nu pentru un simplu *merci* – unor forțe politice aparte. Această pată neagră a microcosmosului politic ucrainean a înghițit foarte mulți analiști și experți politici, iar descrierea obiectivă a evenimentelor a fost lăsată în voia sorții și-n voia unor ziariști amatori, care, în majoritatea cazurilor, au o vizuire simplistă asupra lucrurilor, ori au frică de cenzură.

Monitoring-ul de față este unul neobișnuit, din motivul că acordă o atenție sporită materialelor publicate în revistele și ziarurile care apar în vestul Europei și în SUA. Această particularitate a acestui monitoring are menirea de a rupe cercul îngust al vizuinii politologice despre situația politică din societatea ucraineană, fiindcă descrierea politică cu ajutorul mecanismelor pe care aceasta se sprijină reprezintă o singură față a monedei politice. Să vedem cum arată reversul ei...

CUM S-A SFÂRȘIT REVOLUȚIA PORTOCALIE

Majoritatea experților în domeniul politologiei și al științelor economice consideră că revoluția portocalie s-a terminat la începutul anului 2005, concomitent cu inaugurarea ca președinte a lui Viktor Iușcenko în incinta Parlamentului ucrainean. Această opinie domină în științele politice și istorice din Ucraina. Ziariștul Alexander J. Motyl de la publicația americană „World Affairs” (Afaceri Mondiale) e de altă părere. El consideră că revoluția portocalie din Ucraina s-a terminat la 1 octombrie 2010, atunci când Curtea Constituțională a anulat reforma politică care limita împăternicirile președintelui și punea bazele unui dialog parlamentar democratic. Acele câteva săptămâni ale lunii noiembrie 2004, în care puterea poporului a fost capabilă să-l aducă pe Viktor Iușcenko în vârful piramidei politice, reprezintă o demonstrare a faptului că revoluția portocalie a avut consecințe sociale majore.

Decizia Curții Constituționale de la 1 octombrie 2010 e o mărturie a faptului că Viktor Ianukovyci îndrepta să submineze puterea poporului, folosind Legea Fundamentală. În 2005, Ianukovyci a susținut reforma politică, care a transformat instituția prezidențială într-o instituție simbolică. Această reformă a provocat mari conflicte politice și a generat, în cele din urmă, crizele parlamentare și guvernamentale permanente. Știm foarte bine de contradicțiile dintre ex-președintele Iușcenko și ex-premierul Tymoșenko, care n-au putut împărtășferele de influență și împăternicirile. Alexander J. Motyl consideră că anume reforma politică l-a ajutat pe Viktor Ianukovyci să revină la cărmele statului. El s-a folosit din plin de conflictele politice dintre Iușcenko și Tymoșenko. Nici fostul președinte, nici liderul partidului „Batkivșčina” (Patria) n-au putut să opreasca procesul de revenire la cărmele statului a elitelor politice de cândva.

După ce a devenit președinte, Ianukovyci a concentrat în măiniile sale toate împăternicirile politice. Apoi, membrul de onoare al Partidului Regiunilor a decis să schimbe Constituția. Pentru a schimba Legea Fundamentală, el avea nevoie de majoritatea constituțională în Rada Supremă, ceea ce trebuia așteptat câțiva ani de zile. Președintele nu avea chiar atât de mult timp la dispoziție. În cele din urmă, Ianukovyci a ajuns la concluzia că „modernizarea” sistemului politic poate fi efectuată prin intermediul Curții Constituționale. În felul acesta, instituția constituțională a decis că reforma politică, inițiată în anul 2004, nu corespunde Legii Fundamentale din 28 iunie 1996¹.

Publicația „World Affairs” ajunge la concluzia că în Ucraina a venit perioada contrarevoluției, perioadă în care Viktor Ianukovyci poate numi și cere demisia premierului și a majorității membrilor Cabinetului de Miniștri. Decizia Curții Constituționale a readus țara la situația politică din anul 1996. Este vorba de o situație contradictorie. În acest context, apar o mulțime de întrebări retorice:

A fost oare decizia Curții Constituționale legală?

Poate fi oare pușă sub semnul întrebării decizia arbitrajului constituțional?

Și dacă decizia nu este legală, ce-i de făcut? Cui să se adreseze un cetățean simplu: parlamentului sau guvernului?

Dacă Constituția din 28 iunie 1996 din nou e în vigoare, sunt oare legale actele normative adoptate după 2004?

Dacă legile nu sunt constituționale, rezultă oare că Ianukovyci a fost și el ales în postul de președinte într-un mod legal?

În ce an trebuie să aibă loc viitoarele alegeri parlamentare: în 2012, conform reformei politice anulate, sau în 2011, conform Constituției din 1996?

Este oare legitimă măcar o singură instituție politică din Ucraina?

Cine poate da un răspuns concret la aceste întrebări retorice?

În felul acesta, Ucraina intră în faza instabilității constituționale. Și dacă Ianukovyci va declara în viitorul apropiat că metodele sale de administrare politică lichidează haosul economic și politic, electoratul din vestul țării n-o să-l credă, iar cel din est n-o să-l asculte.

De fapt, putem vorbi și despre o tendință pozitivă: Contrarevoluția popularizează ideile revoluției precedente. Revoluția portocalie declară în public o atitudine pozitivă față de drepturile omului, față de democrație și valorile liberale. În viitorul apropiat aceste valori din nou vor deveni actuale. Liderii revoluției portocalii n-au reușit să realizeze principiile cruciale ale ideilor despre schimbările sociale evenuale. În momentul de față, Ianukovyci este responsabil de situația politică, economică și socială din țară. Alexander J. Motyl subliniază faptul că Ucraina se poate aștepta la o nouă mișcare socială, care ar reduce pe scenă politică idealurile revoluției portocalii². După orice revoluție vine contrarevoluția. Apoi, revoluția din nou devine populară.

Publicația ucraineană „Kommersant”, nr. 183, din 26 octombrie 2010, în articolul *Cetățenii ucraineni consideră că ei nu participă la elaborarea politică în statul ucrainean*, scrie că Centrul de Cercetări „Razumkov” a organizat un sondaj sociologic, realizat în majoritatea regiunilor ucrainene. Au fost analizate opinile a

două mii șapte de persoane, care au mai mult de 18 ani. Cetățenii care au participat la sondaj trebuiau să aprecieze nivelul de influență a diferitelor instituții politice asupra sistemului de administrare în stat. Poziția „1” semnifică un nivel minimal de influență, iar poziția „5” – un nivel maximal. Structura influențelor este următoarea³:

	Instituția sau liderul politic	Punctajul
1.	Președintele Viktor Ianukovyci	4,16
2.	Majoritatea parlamentară și forțele politice din care se compune această majoritate	3,89
3.	Guvernul ucrainean în frunte cu Mykola Azarov	3,88
4.	Rada Supremă	3,79
5.	Oamenii de afaceri din Ucraina	3,78
6.	Oamenii de afaceri din Federația Rusă	3,48
7.	Guvernul Federației Ruse	3,46
8.	Oamenii de afaceri din vestul Europei și SUA	3,14
9.	Organizațiile internaționale	3,08
10.	Guvernele statelor din Occident	2,99
11.	Forțele politice de opoziție	2,94
12.	Oamenii de afaceri din alte state	2,92
13.	Organizațiile mici și mijlocii de business	2,83
14.	Organizațiile autoadministrării locale	2,74
15.	Organizațiile nonguvernamentale	2,55
16.	Cetățenii Ucrainei	2,30

Subliniem faptul că cetățenii ucraineni sunt de părere că anume ei sunt cei mai desconsiderați membri ai societății. Mai mult decât atât, ei consideră că societatea nu participă la formarea politică în statul ucrainean. Deci, apare o întrebare logică: Pentru cine există statul ucrainean și interesele căror pătuți sociale le apără?

Datele de mai sus sunt imbucurătoare doar pentru criticii conceptului de societate civilă. Astfel, influența organizațiilor nonguvernamentale asupra politicii este apreciată la nivelul de 2,55 puncte. Este vorba de o influență minimală. Această situație demonstrează că societatea civilă din Ucraina nu se implică în procesul politic, iar populația nu simte că organizațiile societății civile ar fi fost capabile să

influențeze epicentrele deciziilor politice. Cu părere de rău, cetățenii ucraineni consideră că oamenii de afaceri și guvernul din Federația Rusă influențează în mai mare măsură situația politică din Ucraina, decât organizațiile societății civile, forțele politice de opoziție și cetățenii simpli.

PROBLEMA IMAGINII STATULUI UCRAINEAN

Publicația electronică „Open Democracy“, care apare în Marea Britanie, semnalizează faptul că în Ucraina sunt actuale o mulțime de tendințe nedemocratice. Ziaristul Andreas Umland menționează că revoluția portocalie, care a avut loc în anul 2004, a provocat un mare optimism în rândurile societăților europene. Cetățenii statelor democrației dezvoltate vedea, în perspectivă, Ucraina ca stat-membru al Uniunii Europene. Ziaristul englez consideră că ideea aderării la UE este unicul factor care poate uni elita politică din Ucraina. În afară de aceasta, principaliii vectori ai revoluției portocalii au modificat imaginea statului ucrainean în ochii comunității internaționale. Cetățenii europeni au început să creadă în Ucraina ca într-un subiect politic aparte, care este diferit de restul statelor postsovietice. Pe de altă parte, evenimentele care au avut loc după 2005, au ruinat imaginea pozitivă a Ucrainei în ochii opiniei publice europene.

Democratizarea sporadică care a avut loc după revoluție reprezintă, totuși, un moment pozitiv în istoria fostei republici socialești. Cu această idee a fost de acord și Parlamentul European, care a stabilit în rezoluția din februarie 2010 că națiunea ucraineană e un popor aparte, care susține principiile de bază ale democrației. Alegerile parlamentare din anii 2006 și 2007, precum și alegerile prezidențiale din anii 2009–2010 demonstrează faptul că Ucraina e un stat instabil din punct de vedere politic. Acest fapt, însă, nu înseamnă că Ucraina nu face parte din comunitatea statelor europene.

Andreas Umland remarcă faptul că, în ultima vreme, șeful statului și primierul au deformat esențial imaginea Ucrainei în ochii comunității internaționale. Attitudinea lor contradictorie față de oponenții politici, față de ziaristi și față de reprezentanții organizațiilor internaționale au provocat mari nedumeriri în Europa. Politologii europeni pun sub semnul întrebării legitimitatea formării guvernului ucrainean condus de Mykola Azarov. Din aceste motive, foarte mulți experți politici încep să considere că Ucraina e un stat euroasiatic, o copie mică a Rusiei⁴. În Europa circulă doar informații negative despre sistemul politic, despre societatea civilă și despre mass-media din Ucraina. Chiar și cei mai mari critici ai acțiunilor și ideilor Iuliei Tymoșenko încep să-și schimbe părerile.

Politica de restaurare a regimului administrativ din anii '90, dirijată de președintele actual al Ucrainei, va fi cu siguranță analizată de către organizația Freedom House, care monitorizează în fiecare an sistemele politice ale țărilor de pe glob și apreciază starea lucrurilor în ceea ce privește garantarea drepturilor omului și a libertății personale, precum și aspectele funcționale ale sistemului democratic. Noile tendințe politice sunt discutate de către majoritatea mijloacelor de informare în masă din UE și SUA.

libertatea de asociere, principii ce stau la baza comunității europene.

Temerile Uniunii Europene au fost făcute publice înainte de întâlnirea dintre diplomația ucraineană și cea europeană. Este vorba de Summit-ul UE – Ucraina din orașul Bruxelles. Catherine Ashton a cerut de la Ucraina să aplice reforme constitutionale pe scară largă, după ce Curtea Constituțională a anulat la 1 octombrie amendamentele care au fost o consecință logică a desfășurării revoluției portocalii din anul 2004⁵.

Reamintim că la Consiliul socio-umanitar, organizat de Viktor Ianukovyci, șeful statului a declarat că în viitorul apropiat, în Ucraina, va fi garantată „dezvoltarea libertății cuvântului”. În afară de aceasta, statul ucrainean va susține reprezentanții mijloacelor de informare în masă în ceea ce privește reflectarea obiectivă a evenimentelor care au loc în societate. Ianukovyci a promis că noua putere politică va face tot posibilul pentru a limita orice formă de presiuni asupra sectorului media. Șeful statului a subliniat faptul că în Ucraina trebuie căt mai repede adoptată legea privind organizarea posturilor TV și radio de tip social. Organizarea acestor subiecte informaționale va deveni un semn de echilibrare a spațiului media ucrainean și va stimula procesul de reflectare obiectivă a evenimentelor sociale-politice. În opinia președintelui, cu ajutorul acestor schimbări în domeniul informațional, societatea va fi treptat „vindecată de politizarea excesivă”. Acest proces va fi completat și de o politică umanitară a statului, care va fi rațională și logică⁶. Remarcăm faptul că într-un interviu acordat publicației „Kommersant-Ukraïna”, Ana Gherman, locuitorul șefului Administrației Președintelui Ucrainei, responsabilă de politica informațională a instituției prezidențiale, a declarat că mesajele informaționale despre faptul că în Ucraina este introdusă cenzura sau autocenzura nu sunt adevărate. Ea a menționat că noua putere politică se pronunță fără echivoc în favoarea garantării libertății cuvântului în Ucraina. În felul acesta, observăm faptul că promisiunile nu coincid cu acțiunile politice.

Din publicația regională „Libertatea Cuvântului” aflăm că semnarea acordului de asociere dintre Ucraina și Uniunea Europeană poate să aibă loc în anul 2011. Eva Sinovetk, conducătorul delegației UE în Ucraina, a menționat că obținerea cu orice preț a acordului de asociere nu este în folosul Kievului. Pentru UE este important ca Kievul să sprijine aspirațiile europene ale populației din Ucraina.

Revista „Novynar” semnalează faptul că în ultima vreme în Ucraina are loc concentrarea puterii politice în mâinile președintelui. În afară de aceasta, mulți dintre cetățenii ucraineni care locuiesc în orașele mari din estul țării consideră că sta-

În luna octombrie 2010, în sursele electronice de informații circula ideea că UE a solicitat de la Ucraina ca aceasta să respecte drepturile omului și libertatea presei, avertizând că eforturile consolidării legăturilor dintre UE și Ucraina depind integral de aceste aspecte. Catherine Ashton, șeful diplomației UE, a declarat că statele europene sunt îngrijorate de faptul că Ucraina îngădește libertatea mijloacelor de informare în masă, dreptul de exprimare sau

КОММЕНТАРИЙ:

FERTHE
ЕВРОПА
РЕДАКЦИЯ

Лицо новой власти

ШТАЙТЕ С 4 СЕНТЯБРЯ

motivul că președintele, care nu ia în considerare opinia ministrilor sau a parlamentarilor, e responsabil în totalitate de procesele politice și economice din țară. Revenirea la Constituția din anul 1996 reprezintă un eveniment politic și juridic important. Janukovyci e responsabil de activitatea guvernului. În Rada Supremă nu mai funcționează vreo coaliție, ci a fost formată majoritatea parlamentară, care este, de fapt, pro-prezidențială. Și chiar dacă guvernul se va compune numai din membri ai Partidului Regiunilor, majoritatea parlamentară oricum va purta numele formal de „majoritate”. Din punct de vedere juridic, legile adoptate de Rada Supremă pot fi stopate de către Curtea Constituțională, dar această instituție nu reprezintă după 1 octombrie 2010 o structură judiciară obiectivă. Curtea Constituțională nici n-a încercat măcar să frâneze procesul de implementare a acordului privind dizlocarea flotei ruse pe teritoriul Ucrainei până în anul 2042⁷.

DESPRE FEUDALISM ȘI CAPITALISM

Revista republicană „Novynar” atrage atenția că în Ucraina domină un regim social-politic neofeudal. În articolele *Neofeudalismul ucrainean (Partea I): Coruptia ca reper al relațiilor politice și Neofeudalismul ucrainean (Partea a II-a): Expansiunea religiei în politică*, ziaristul Maksim Pobokin analizează sistemul de relații social-politice din Ucraina. El compară acest sistem cu sistemul feudal, în care existau feude, feudali și relații de vasalitate. „Ucraina n-a reușit să treacă de la socialismul sovietic la capitalismul de tip occidental, ci a ajuns la un sistem neofeudal de relații economice și politice”⁸.

Maksim Pobokin compară sistemul de relații dintre funcționarii de stat și politicienii din vârful piramidei politice cu relațiile de vasalitate, care erau actuale în

bilitatea economică e mai importantă decât separarea constituțională a puterilor politice și garantarea drepturilor omului și a cetățeanului.

Ziaristul Iuri Vișnevski de la publicația republicană „Komentari” remarcă faptul că pentru un stat tânăr, în care stabilitatea economică nu este o constantă socială, echilibrarea sistemului politic pe baza principiilor liberal-democratice are o importanță enormă. Cărora forțe politice le este convenabilă concentrarea imputernicirilor în mâinile șefului statului? Răspunsul nu se lasă așteptat. Concentrarea imputernicirilor în mâinile șefului statului convine oamenilor care pot să-l influențeze pe președinte.

Publicația amintită scrie că ex-președintele Leonid Kacima (1994–2004) nu și permitea să instaureze un regim politic asemănător cu cel actual. Și aceasta din

epoca evului mediu. Orice funcționar de stat face parte dintr-o singură piramidă politică. Funcționarul de stat trebuie să țină cont de toți participanții procesului politic, dar trebuie să fie devotat în primul rând conducătorului de secție. Conducătorii și șefii de secții trebuie să asculte recomandările șefilor de departamente. Selectarea elitei politice nu este democratică. Conformismul este unica cale de a te reține mai mult timp în interiorul piramidei politice. În sistemul politic ucrainean pot fi întâlnite o mulțime de situații interesante. Elita politică actuală se compune din rudele apropiate ale ex-ministrilor sau ale liderilor politici influenți. În listele partidelor politice sunt inclusi membrii familiilor liderilor de opinie, precum și rudele îndepărtate. În afară de aceasta, elita politică organizează diferite acțiuni inchise, de castă, la care participă doar cei aleși.

E lipsede că în Ucraina se formează un grup restrâns de oameni, care vor dirija procesele politice în următorii 20–30 de ani. Acest grup reprezintă „o nouă aristocrație”, care savurează din plin în urma contrarevoluției din februarie 2010. Pe de altă parte, trebuie menționat faptul că odraslele aristocraților tind să-și facă studiile în țările civilizate. Sperăm că întorcându-se în patrie, ei vor veni cu idealuri politice și morale noi, precum și cu noi atitudini față de societate și mass-media.

În afară de aceasta, politicienii ucraineni demonstrează în public că sunt oameni credincioși. Si dacă în anii de președinție a liderului partidului „Ucraina Noastră”, Viktor Iușcenko, elita politică încercă să unească bisericiile ortodoxe, care tîn de diferite patriarhii într-o singură instituție bisericăescă, independentă de patriarhii de peste hotare, atunci, în momentul de față, puterea politică susține funcționarea Bisericii Ortodoxe Ucrainene ce ține de Patriarhia de la Moscova. Prin

intermediul Bisericii Ortodoxe Ruse este realizată politica umanitară a Rusiei pe teritoriul Ucrainei⁹. Societatea ucraineană începe să fie implicată în edificarea „civilizației ruse”.

În octombrie 2010, unele site-uri semnalau faptul că Rusia și Ucraina vor construi o centrală care are menirea să producă combustibil nuclear. Astfel, compania rusescă TVEL și concernul ucrainean nuclear de stat au semnat o înțelegere la Kiev privind construcția unei centrale cu combustibil nuclear în Ucraina. Acordul a fost semnat în cadrul întâlnirii comisiei interguvernamentale russo-ucrainene de cooperare în domeniul economiei. Yuri Boyko, ministru ucrainean al energiei și combustibilului, a declarat că acesta este un pas important pentru completarea și închiderea circuitului combustibilului

nuclear în Ucraina, care are 15 reactoare nucleare, dar nu avea propria sursă de obținere a combustibilului, informează Ria Novosti, citat de hotnews.ro¹⁰.

CONCLUZII

Evenimentele politice din Ucraina sunt o demonstrare a faptului că primejdia reîntoarcerii la regimurile politice din anii '90 ai secolului trecut este încă actuală pentru statele din Europa Centrală și de Est. După alegerile prezidențiale din februarie 2010, sistemul politic din Ucraina a trecut printr-o mulțime de faze de transformări sociale și juridice.

În primul rând, este vorba de revenirea la Constituția din 28 iunie 1996, care prevede concentrarea imputernicirilor politice în mâinile președintelui. Viktor Ianukovyci este responsabil de activitatea guvernului și de acțiunile de adoptare a actelor normative de către Rada Supremă. Orice procese social-politice și economice inițiate de către președinte nu pot fi blocate de Curtea Constituțională. Se pare că instituția constituțională nu corespunde principiilor de funcționare a unui organ constituțional de justiție. Reamintim că anume acest organ a inițiat reîntoarcerea la Legea Fundamentală veche și, în felul acesta, a anulat reforma politică.

Mijloacele de informare în masă din SUA și cele din vestul Europei scriu despre faptul că șeful statului și premierul au deformat esențial imaginea Ucrainei în ochii comunității internaționale. Attitudinea lor contradictorie față de opoziții politici, față de ziariști și față de reprezentanții organizațiilor internaționale au provocat mari nedumeriri în Europa. Politologii europeni pun sub semnul întrebării legitimitatea formării guvernului ucrainean condus de Mykola Azarov. Din aceste motive, foarte mulți experti politici încep să considere că Ucraina e un stat euroasiatic, o copie mică a Rusiei.

Precum am remarcat mai sus, monitoring-ul de față este unul neobișnuit, din motivul că acordă o atenție sporită materialelor publicate în revistele și ziarurile care apar în vestul Europei și în SUA. Am vrut doar să vedem cum arată față cealaltă a monedei politice...

NOTE

- 1 Alexander J. Motyl, *Ukraine's Orange Blues*, „World Affairs”, – 22.10.2010.
- 2 Idem.
- 3 Liudmila Dolgopolova, *Cetățenii ucraineni consideră că ei nu participă la elaborarea politiciei în statul ucrainean*, în „Kommersant”, nr. 183, 26 octombrie 2010, p. 3.
- 4 Andreas Umland, *Kyiv's Next Image Problem*, „Open Democracy”, – 13.10.2010.
- 5 Uniunea Europeană solicită Ucrainei respectarea drepturilor omului și libertății presei, – 28.10.2010.
- 6 Ianukovyci a promis că libertatea curățințului va fi garantată în Ucraina, conform materialelor preluate de la agenția informațională UNIAN, în „Korrespondent”, – 13.05.2010.
- 7 Iuri Vișnevski, *Cărora forțe le aparține justiția*, în „Komentarii”, nr. 39 (236), 15 octombrie 2010, p. 26.
- 8 Maksim Pobokin, *Neofeudalismul ucrainean (Partea I): Corupția ca reper al relațiilor politice*, în „Novynar”, – 20.10.2010.
- 9 Idem, *Neofeudalismul ucrainean (Partea a II-a): Expansiunea religiei în politică*, în „Novynar”, – 20.10.2010.

- 10 *Rusia și Ucraina vor construi o centrală care produce combustibil nuclear*, în <http://revistapresei.hatnews.ro/stiri-subiectele-zilei-1980862-presa-diagonala-protestele-continua-franta-dupa-adoptarea-legii-pensiilor-rusia-ucraina-vor-construi-centrala-care-produce-combustibil-nuclear-afganistan-cladire-prahusit-timpul-unciu-nunti-omorand-60-.htm>, - 28.10.2010.

SUMMARY

In the eyes of the press and political scientists, the Ukraine's Orange Revolution ended on 1 October 2010, when the Constitutional Court annulled the political reform that limited the powers of the President and laid the groundwork for a democratic parliamentary dialogue. The Orange Revolution publicly declared a positive attitude towards human rights, democracy and liberal values. In the near future, these values will once again become current. The leaders of the Orange Revolution did not succeed in achieving the crucial principles of the ideas about potential social changes. At present, Yanukovych is responsible for the political, economic and social situation in the Ukraine.

The mass media in the United States and Western Europe have written about the fact that the head of state and the premier have essentially distorted the Ukraine's image in the eyes of the international community. Their conflictive attitude towards political opponents, journalists and the representatives of international organisations has provoked great puzzlement in Europe. European political analysts have questioned the legitimacy of the formation of the Ukrainian government led by Mykola Azarov. For these reasons, many political experts have begun to regard Ukraine as a state that is unintelligible from the political point of view. Furthermore, the EU has demanded that the Ukraine respect human rights and press freedom, warning that efforts to consolidate ties between the EU and the Ukraine wholly depend on these issues.

The return to the Constitution of 1996 is an important political and juridical event. Yanukovych is responsible for the activity of the government. In the Supreme Rada there is no functioning coalition, but a pro-presidential parliamentary majority has been formed. Even if the government will be made up of solely members of the Party of the Regions, the parliamentary majority will in any case be formally called a "majority".

ION NISTOR LA CHIȘINĂU (1918)

Dinu Poștarencu

Chișinău

Un rol considerabil și oportun în deșteptarea conștiinței de neam a românilor basarabeni, în orientarea acțiunilor de luptă națională declanșate de ei după prăbușirea monarhiei iariste, în urma revoluției ruse din februarie 1917, l-au avut românii din Regat, Bucovina și Transilvania, care s-au refugiat în Basarabia din cauza complicațiilor provocate de primul război mondial. Printre cei care s-au refugiat în provincia românească din stânga Prutului a fost și Ion Nistor (1876–1962), istoric și om politic român din Bucovina.

La 12 august 1912, Ion Nistor deținea postul de profesor de istorie la Universitatea din Cernăuți. După ce a izbucnit primul război mondial, el este nevoie, alături de mulți alții bucovineni, să cunoască „odiseea refugierii”¹. Un timp, începând din toamna anului 1914, a locuit la București, apoi la Iași, de unde, în august 1917, când a sporit amenințarea ocupării fostei capitale a Moldovei de către inamic, pleacă la Odesa împreună cu alții refugiați bucovineni și transilvăneni.

Aflându-se în acest oraș portuar de la Marea Neagră, I. Nistor este invitat să ocupe Catedra de Istorie a Românilor de la Universitatea de aici, catedră care a fost deschisă chiar în toamna anului 1917, la solicitarea studenților basarabeni².

Eugeniu Istrati a specificat că Ion Nistor a predat cursul de istorie a românilor la Universitatea din Odesa până în februarie 1918, când a părăsit acest oraș maritim „din cauza exceselor bolșevicilor, care și instauraseră acolo puterea”³. În continuare, menționând Mircea Lutic, Ion Nistor a mai rătăcit prin localitățile Ovidiopol și Cetatea Albă⁴.

În fine, se oprește la Chișinău, la românii basarabeni, care, în timpurile aceleia grele, va mărturisi I. Nistor ulterior, i-au „oferit cea mai largă și prietenoasă oșpitalitate”⁵.

Ion Nistor va mai consemna peste cîțiva ani în legătură cu șederea sa la Chișinău: „În învălmășeala acelor vremuri de zvârcoliri și prefaceri, fără precedent în istoria lumii, o soartă norocoasă mă opri în calea pribegiei mele, pentru a mă aruncă în Basarabia, unde o vitregă și nelegitimită stăpânire se prăbușise sub povara păcatelor și fărădelegilor sale, pentru ca, de sub nînile ei, să renască o nouă viață de dreptate și libertate națională, în conformitate cu vechile tradiții politice și culturale ale acestei frumoase și binecuvântate părți a Moldovei lui Ștefan cel Mare. Si tocmai pentru a contribui, cu toată dragostea și puterea sufletească, la acea renaștere, care nu putea avea alt izvor de viață decât trezirea și întărirea conștiinței naționale, venisem în Basarabia, împreună cu mulți alți intelectuali din toate unghurile pământului românesc. Contribuția aceasta o incepui, îndată după sosirea mea, printr-o con-

ferință în sala spațioasă a Casei Eparhiale, tratând despre rostul regiunilor basarabene în trecutul neamului nostru. Interesul cărturarilor basarabeni pentru istoria română, pe care o stăpâni străină avusesese toată grija de a o tănuie cu tâlc, mă determină să fac o serie întreagă de conferințe de acest fel, atât la Universitatea Populară din Chișinău, cât și la cursurile pentru învățători și institutori, pentru profesorii secundari și pentru studenții universitari⁶.

Consultând procesele-verbale ale ședințelor de constituire a Universității Populare din Chișinău, începând cu cel al primei ședințe de la 1 februarie 1918, apoi al celor din zilele de „8 februarie, 11 februarie, 13 februarie 1918 etc.”, I. Negrescu a extras din ele numele persoanelor care au pus temelia acestei universități, inaugurată pe data de 18 februarie 1918. Printre personalitățile enumerate figurează și academicianul Ion Nistor⁷. Așadar, potrivit acestei constatări a lui I. Negrescu, deducem că Ion Nistor deja în prima jumătate a lunii februarie din 1918 era prezent la Chișinău.

Pe de altă parte, același I. Negrescu afirmă, la fel în baza proceselor-verbale ale ședințelor universității în cauză, că, din primăvara anului 1918, „Universitatea Populară capătă sprijinul lui I. Nistor, care, la 25 martie 1918, în parte atât la consiliile profesorilor Universității Populare, după cum sprijină și cursurile, tratând diferite subiecte din istoria Basarabiei. Domnul I. Nistor este încă delegat, în ședința de la 26 martie 1918, să redacteze un nou program al cursurilor”⁸. Având în vedere această a doua afirmație a lui I. Negrescu, se creează impresia că I. Nistor a venit la Chișinău în luna martie 1918. Probabil, după cum putem admite, în prima jumătate a lunii februarie, I. Nistor s-a aflat temporar la Chișinău, venind aici în vizită, iar în luna martie, părăsind definitiv Odesa, a devenit locitor al Chișinăului.

Pe când Onisifor Ghibu susține în mod categoric: „I. Nistor și-a pus piciorul pentru întâia oară în Chișinău și peste tot în Basarabia abia la începutul lui martie 1918”⁹, iar la 11 martie a ținut o conferință în cadrul primului matineu al Universității Populare din Chișinău¹⁰. Cu o altă ocazie, O. Ghibu a mai notat în amintirile sale: I. Nistor „a participat la deschiderea Universității Populare. El a sosit la Chișinău cu câteva săptămâni mai târziu”¹¹.

Deși, în martie 1918, era stabilit la Chișinău, lui Ion Nistor i se atribuia în continuare titulatura de profesor al Universității din Odesa. Prin nota, intitulată *Delegația ardelenilor și bucovinenilor la primul-ministrul Basarabiei și publicată în nr. 47 din 16 martie 1918* al ziarului „România nouă”, ce se edita la Chișinău, O. Ghibu a comunicat următoarele: „Ieri, miercuri, s-a prezentat la primul-ministrul al Basarabiei o delegație de patru ardeleni și bucovineni (poetul Octavian Goga, căpitanul Octavian Tăslăuanu, Onisifor Ghibu, directorul ziarului «România nouă» și dr. Ioan Nistor, profesor la Universitatea din Odesa), pentru a aduce la cunoștință guvernului Republicii că un număr mare, de vreo mie de intelectuali ardeleni și bucovineni, care nu se pot întoarce deocamdată în țara lor, până după pacea generală, ar dori să se aşeze în Basarabia, pentru a sluji aici marile interese ale culturii naționale”¹².

Cucerind episodul chișinăuan din biografia lui I. Nistor, Doina Huzdup și-a exprimat opinia că el „s-a aflat la Chișinău de la sfârșitul lunii februarie sau începutul lunii martie 1918”¹³. Totodată, ea a ținut să precizeze în acest sens: „În puține pagini cu caracter memorialistic pe care le-a lăsat, Ion Nistor este incon-

secvent, vorbind chiar de luna aprilie. Știm cu certitudine că la începutul lunii martie se afla deja la Chișinău¹⁴.

Staționând timp de câteva luni în orașul Chișinău, I. Nistor s-a manifestat din abundență pe plan cultural, în vederea familiarizării basarabenilor cu valorile spirituale ale neamului românesc, de care au fost văduviți pe parcursul dominației autocrate imperiale ruse.

În primul rând, după cum s-a menționat mai sus, Ion Nistor a susținut activitatea Universității Populare din Chișinău. În 1918, ne informează I. Negrescu, I. Nistor a prezentat în cadrul matineelor duminicale ale Universității o serie de conferințe: *Din trecutul Basarabiei, Drepturile noastre asupra Hotinului, Români din Ucraina, Înstrăinarea Basarabiei, Istoria Chișinăului*¹⁵.

La 6 aprilie 1918, ziarul chișinăuan „Sfatul Țării” difuza știrea despre modul de organizare al Comitetului Universității Populare Moldovenesci din Chișinău. Astfel, rolul de președinte i-a fost acordat lui Nicolae Alexandri, tot el fiind și reprezentantul Comisiei Școlare Moldovenesci și al Societății Culturale. Casier era Pan Halippa, iar secretar Teodor Porucic. Ca reprezentanți ai corpului profesorilor au fost aleși George Tofan și Teodor Porucic. Conducerea părții pedagogice i-a fost încredințată lui Ion Nistor și Teodor Porucic. Ministerul Învățământului Public din Basarabia era reprezentat prin A. Scobioală, iar Ministerul Învățământului Public din București – prin profesorul Cădere. Societatea Culturală „Făclia” era reprezentată prin G. Cujbă. Organizarea bibliotecii universitare, care număra peste 12 000 de volume, a fost încredințată lui Pan Halippa, Ion Nistor, Onisifor Ghibu și Teodor Porucic. Organizarea șezătorilor duminicale a fost pusă în seama lui Pan Halippa, George Tofan și a doamnei O. Ghibu¹⁶.

Prin intermediul numărului din 17 aprilie 1918 al „Sfatului Țării”, cititorii au fost întăriți despre felul cum a decurs matineul duminical al Universității Populare de la 15 aprilie, desfășurat în sala Casei Eparhiale din centrul Chișinăului. În cadrul matineului, profesorul Iancu Nistor a ținut conferința *Români de pe Nistru*¹⁷, conținutul acestei conferințe fiind expus în două numere consecutive ale acestui periodic chișinăuan¹⁸.

Relatănd în privința matineului din 31 mai 1918, corespondentul „Sfatului Țării” a remarcat că profesorul universitar I. Nistor a renunțat la expunerea conferinței anunțate *Despre înstrăinarea Basarabiei* și a trecut la lămurirea unor probleme axate pe actualitate. În contextul expunerii sale el a menționat: „Cu toate că unirea Basarabiei cu țara-mamă a fost primită cu multă bucurie de majoritatea moldovenilor de aici, totuși mai sunt și astăzi rătăciți, care se îndoiesc în dreptatea acestui act mare. Această îndoială își are explicația sa psihologică. Ea rezultă parte dintr-un prea mare respect față de stăpânitorii de ieri – o, căt de mult știm a respecta *pretendențile*, nedreptatea chiar ale altora și căt de puțin *drepturile noastre!* – parte din intrigile meșteșugite și zăzania jesuită de străini pentru a ne fărâmja puterile”¹⁹.

Publicului larg permanent î se aducea la cunoștință, prin intermediul „Sfatului Țării”, programul cursurilor Universității Populare din Chișinău. Conform programului, Ion Nistor urma să țină următoarele prelegeri: *Așezarea tătarilor în Bugeac* (7 mai)²⁰, *Orhei și Soroca* (20 mai)²¹, *Monumentele istorice din Basarabia* (18 iunie)²², *Istoria Chișinăului* (29 iulie, matineu duminical)²³.

Ion Nistor a publicat în paginile cotidianului „Sfatul Țării” o serie de articole cu tematică istorică, pe care le enumerăm: *Descălecarea Moldovel, Alexandru cel Bun*²⁴, *înregitorul hotarelor Moldovei*²⁵, *Noua rânduială bisericicească și română de peste Nistru*²⁶, *Administrația autonomă*²⁷, *Lâmuriri istorice la dezlegarea problemei agrare*²⁸.

Nutrind dorința de a exclude din viața provinciei, pe cât posibil mai repede, consecințele politicii țărănești de deznaționalizare a românilor basarabeni, Ion Nistor a considerat necesar, în acest context, de a se reveni la toponimia românească. Tema respectivă el a abordat-o în articolul *Numele satelor și târgurilor din Basarabia*, inclus în numărul 20 din 18 aprilie 1918 al „Sfatului Țării”, în care s-a exprimat astfel: „Tinuturile cotopte de dușmani erau pline de sate și târguri românești, pe care intermeietorii și apărătorii lor români le botează, firește, după graiul lor. Numele românești ale satelor și târgurilor, care arătau lumii întregi pe acel care le-a descălecat și nici cui erau, nu le venea la socoteala nici turcilor, nici rușilor. Însă-n numele acestea erau o dovedă prea bătătoare la ochi pentru lăcomia și pofta lor de cucerire pe socoteala altora. Pentru aceea ei se străduiră de a se șterge urmele trecutului românesc din tinuturile răpite de ei, schimbând vechile nume de sate și orașe după limba lor sau, cel puțin, schimbându-le în așa fel încât să nu le mai poată cunoaște nimănii că au fost cândva românești. Așa se explică că numele Cetatea Albă sau Tighina, pe care le întâlnim aproape pe fiecare pagină a istoriei noastre naționale, dispărură deodată din circulație, ca un ban prost care nu mai umblă; iar în locul lor găsim numele turcești Akkerman, care înseamnă *piatră albă*, și Bender, care înseamnă *poartă*. Rusia a mers înainte pe calea care le-au arătat-o turcii. Din Chișinău ei au făcut Kișineov, din Orheiul nostru vestit ei au făcut Orgheev, din Soroca – Soroki, din Satul Nou – Satunov, din Hâncul – Ghincul, din Soroceni – Soruceani, din Gârbăuți – Gherboveți, din Hărjauca – Ghirjavka, din Câșla Dropiei – Drokia, din Câșla de pe Pietrosul – Ketrosverhi, din Ciubărciu – Ciobriuci, din Călărași – Calarașevska și așa mai departe. [...] Prin mărețul act al Unirii de la 27 martie s-a reparat una din cele mai mari nedreptăți ale neamului nostru. Tinuturile înstrăinate de turci și de ruși s-au realipit la țara-mamă. Prin aceasta Basarabia a ajuns în norocoasa situație de a lepăda haina străină pe care vechea stăpânire țărănească îi poruncii să o poarte și de a se premeni cu frumoasa ei haină românească. Numele străine trebuie să dispară și în locul lor trebuie aduse la cîinste cele românești”.

În vederea soluționării acestei probleme, I. Nistor a intervenit pe lîngă directorul general al Instrucțiunii Publice din Basarabia, Ștefan Ciobanu, adresându-i, la 21 aprilie 1918, un memoriu, publicat, recent, de Grigore Boțezatu²⁹.

Peste două zile de la apariția articoului cu privire la toponimie, publicul cititor a fost anunțat despre următoarele: „A ieșit de sub tipar nr. 1 din «Biblioteca istorică pentru popularizarea istoriei Basarabiei»: *Drepturile noastre asupra Hotinului* de I. Nistor”³⁰.

În numărul 29 din 5 mai 1918 al „Sfatului Țării” este inserat articolul lui Ion Nistor cu titlul *Renașterea scolii românești în Basarabia*.

Sovârșirea unei părți a preoțimii vizavi de actul revenirii Basarabiei la vatra strâmoșească a constituit subiectul articoului *Închinători la idoli*, în care I. Nistor a enunțat următoarele: „Unirea Basarabiei cu Patria-mamă nu era desăvârșită că în vreme acest mare act nu primise încă sancțiunea cuvenită și din partea bisericii.

Zăbava aceasta își are și ea tâlcul ei. În vreme ce turma, prin glasul Sfatului Tării, se rostise limpede și hotărât pentru unirea vecinică și deplină, pastorul șovăia și se punea de-a curmezișul înfăptuirii acestei hotărâri. [...] De la ruperea legăturilor ierarhice cu Moldova, norodul băstinaș din Basarabia a avut numai foarte rar parte de arhipăstori buni. Si faptul acesta nu ne miră deloc. Căci ce putea să-i lege pe acești păstorii năimiți de turma lor cuvântătoare? Dragostea creștinească? Nu, căci în cazul acesta ei ar fi urmat cuvântul Scripturii, propovăduind învățătura Măntuitorului în limba norodului băstinaș și nu l-ar fi lăsat prădă stundismului sau altor rătăciri de la calea credinței adeverate, care găsea drum deschis la inima lui prin faptul că erau propovăduite într-o limbă înțeleasă de el. [...] Dar dacă acești păstorii năimiți n-aveau nici o legătură cu turma lor, nu-i cunoșteau nici limba, nici nevoile și zbuciumările ei și nu țineau seama nici de poruncile dumnezeiești, atunci trebuie să ne întrebăm care era rostul lor în Basarabia? Răspunsul ni-l dau întâmplările recente din Piața Soborului din Chișinău. Ei serveau idolului țarist, înflășurat de curând cu rogojină de însăși turma lor răzvrătită (este vorba de monumentul împăratului rus Alexandru I, dezvelit în 1914 – D. P.). La acest idol se închinau, lui îi serveau, de la el primeau puterea și lui [ii] jertfeau interesele norodului băstinaș din Basarabia. Ca închinători convinși și plini de răvnă, ei nu mai puteau răbdă ca idolul lor să rămână încă multă vreme înflășurat în rogojină. Să rupă ei singuri nu îndrăzneau. Atunci au pus la cale niște babe fanatizate să descopere idolul, rupând rogojina de pe capul lui de bronz. [...] Ziua de 23 iunie va rămâne o zi memorabilă în istoria bisericii din Basarabia, fiindcă în această zi s-a oprit cultul pagân și s-a reintrodus în Eparhia Chișinăului și Hotinului cultul adeverării credinții creștinești. Vrednicia nouului arhipăstor (episcopul Nicodim Munteanu de la Huși – D. P.) ne dă chezășia deplină că norodul băstinaș, care timp de o sută de ani s-a închinat la idoli, va reveni la credința cea adeverărată a străbunilor lor și va găsi în ea măngâierea sufletească de care simte așa de mare nevoie³¹.

În articolel *Invățătura cetățenească*, apărut în nr. 85 din 17/29 iulie al ziarului „Sfatul Tării”, I. Nistor a dezbatut problemele școlii.

La 12 aprilie 1918, „Sfatul Tării” comunica despre următorul eveniment ce s-a produs în Chișinău: „În localul Zemstvei a avut loc o adunare a studenților basarabeni doritori de a urma studiile în școlile superioare din România. Profesorii Nistor, Cădere și Murgoci le-au făcut cunoscut studenților că toate examenele date în școlile rusești vor fi considerate la intrarea în școlile românești”³². Iar prin numărul din 25 iulie/7 august 1918 al „Sfatului Tării” a fost difuzată știrea că studenții care au participat la lucrările Congresului Studenților Români Basarabeni, desfășurat la Chișinău, au organizat o agapă la restaurantul „Făclia”. La ea au fost invitate o serie de personalități notorii: Pan Halippa, vicepreședintele forumului legislativ al Basarabiei – Sfatul Tării, Ștefan Ciobanu, directorul general al Instrucțiunii Publice din Basarabia, Ion Pelivan, ministru basarabean, Nicolae Alexandri, istoricul Ion Nistor, eminentul om de cultură transilvănean Onisifor Ghibu, profesori și ziaristi³³.

Şedința din 16 august 1918 a Comisiei Școlare Moldovenesci din Basarabia a decurs sub președinția lui Ion Nistor. În cadrul ei a fost audiat raportul lui Ștefan Holban, membru al comisiei respective, despre învățământul extrașcolar³⁴.

În paginile ziarului „Sfatul Tării” din 29 aprilie 1918 sunt enumerați lectorii cursurilor pedagogice organizate la Chișinău și conduse, în calitate de director, de

către George Tofan. Astfel, orele de limba română au fost oferite lui A. Banciu, dr. S. Bormenisa, V. Haneş, D. Logigan, D. Munteanu-Râmnice și C. Noe. În calitate de lectori de pedagogie au fost angajați Gh. Codreanu, A. Culea, N. Grozea, Al. Ilarion, V. Simacă și dr. I. Mateiu. Prelegerile de istorie națională urma să le ţină George Tofan, cele de istorie a literaturii române – dr. Onisifor Ghibu, cele de matematică – dr. At. Popovici, iar cele de științe naturale – A. Manu. N. Oancea avea să-i familiarizeze pe cursanți cu muzica vocală. În timp ce lecțiile social-politice urmău să fie predăte de mai mulți profesori, inclusiv de Ion Nistor și alții profesori de la Universitatea din Iași³⁵.

Pe data de 1 iunie 1918, în incinta Liceului nr. 2 din Chișinău, au demarat cursurile de limba română, frecventate de un număr de peste o sută de profesori secundari din Chișinău și alte localități ale Basarabiei. Funcția de director al cursurilor o exercita dr. Iosif Nistor, iar ca lectori activau V.V. Haneş, V. Greciuc, Em. Iliuță, Liteanu și A. Scriban³⁶. Aceste cursuri s-au încheiat la 19 iulie/1 august 1918. În cadrul lor, profesorilor din instituțiile de învățământ mediu le-au fost transmise cunoștințe în domeniul literaturii române, istoriei românilor și le-a fost ținut un curs de gramatică a limbii române³⁷.

Un grup de intelectuali, printre care s-a numărat și Ion Nistor, au lansat o chemare, pe care au publicat-o în numărul din 12/25 iulie 1918 al ziarului „Stătul Tânăr”. Subliniind faptul că, pe parcursul celor peste o sută de ani de ocupație, colosul rusesc a pus în aplicare mecanismul diabolic de deznaționalizare a populației românești din Basarabia, acest grup de intelectuali au considerat necesar de „a da poporului lumină, căt mai multă lumină a minții și sufletului. Pentru aceasta urmează să se înceapă învățătura în graiul moldovenesc. Dar lipsesc cărțile de școală trebuințioase și țara-mamă nu are de unde le da și nici în graiul și pe înțelesul poporului nostru. De aceea, mai mulți iubitori de neam au pus bazele societății de editură națională «Luceafărul», care are ca scop procurarea unei tipografii, unde să se tipărească și pună în vânzare cărți de școală, literatură, știință și artă. Dar pentru ca această națională să se facă în măsura nevoilor, trebuie un însemnat capital și de aceea s-a hotărât a se începe cu 1 000 de acțiuni a 500 [de] lei fiecare, din care jumătate se plătește înainte, iar restul – în rate”³⁸.

I. Nistor s-a manifestat activ și în cadrul Societății Istorico-Literare „B.P. Hasdeu” din Chișinău, al cărui membru fondator era. În actul constitutiv al Societății se menționează: „Subsemnații căturari, adunându-se astăzi, 25 martie 1918, la Chișinău, sub președinția domnului I. Frățiman, au hotărât să înființeze în Chișinău o societate istorico-literară. În acest scop alegem pe domnii I. Frățiman, I. Nistor, P.V. Haneș și D. Munteanu-Râmnice, care să alcătuiască statutul societății”³⁹. Fiind elaborat, statutul a fost adoptat în cadrul ședinței Societății din 1/14 aprilie 1918⁴⁰.

La ședința din 29 iunie 1918 a Societății s-a constituit un comitet, „compus din: I. Frățiman, președinte, St. Ciobanu, vicepreședinte, dr. I. Nistor, conservator al arhivei și director al revistei, A. Scobioală, casier, D. Munteanu-Râmnice, secretar, arhimandritul Dionisie Erhan, Petre Haneș, G. Giuglea, membri”⁴¹.

Pe data de 22 iulie 1918, în sala eparhială, a avut loc cea de-a treia ședință a Societății Istorico-Literare „B.P. Hasdeu”. Asistența a audiat două comunicări: *Evanghelia lui Antim Ivireanu din 1697*, prezentată de P.V. Haneș, și *Cărțile românești din bisericile Basarabiei*, expusă de G. Giuglea. La discuții au participat I. Nistor, Gh. Murgoci, Gh. Nedea, C. Tomescu și alții⁴².

O altă ședință publică a Societății s-a desfășurat în ziua de duminică, 26 august, la fel în sala Casei Eparhiale. În programul ședinței au figurat trei comunicări: *Așezământul Obrazovaniei Oblasticie Basarabiei* (dr. I. Nistor), *Mitropolitul Gavril Bănulescu și școala românească* (Gh. Nedîoglu) și *Vechea arhitectură românească* (T.T. Socolescu). I. Nistor a vorbit despre „constituția” sau regulamentul rusesc de organizare administrativă a Basarabiei din 1818⁴³.

În cadrul ședinței Societății din 2 septembrie 1918 au fost prezentate două comunicări: *Urme de orăze și cetăți vechi împrejurul Bolgradului* (Şt. Ciobanu) și *Muzeul Național al Basarabiei* (T.T. Socolescu)⁴⁴. Prezentându-și comunicarea, arhitectul T.T. Socolescu a dăruit Societății „trei acuarele înfățișând trei case românești din Chișinău, vechi urme de stil românesc din târgurile noastre. Totodată, L.T. Boga a dat câteva amănunte asupra celor trei case vechi. În legătură cu această chestiune, atât L.T. Boga, cât și I. Nistor au făcut un apel pentru strângerea materialului care ar putea servi la scrierea istoriei Chișinăului”⁴⁵.

Drept subiect de discuție al ședințelor Societății Istorico-Literare „B.P. Hasdeu” din zilele de 9 și 16 septembrie 1918 au servit chestiunile referitoare la arhive, mărcile (stemele) Basarabiei și muzeul național. După audierea referatului expus de L.T. Boga, membrii Societății au constituit o comisie, în care au fost aleși Paul Gore, Ion Nistor, Iustin Frățiman și Leon T. Boga, urmând ca aceasta să întocmească un raport, în baza căruia „să se intervină unde și când va fi nevoie. Cu acest prilej s-au ascultat expuneri heraldice și istorice ale lui P. Gore și I. Nistor”⁴⁶.

Numărul din 21 septembrie/4 octombrie 1918 al ziarului de expresie rusă „Sfatul Țării” conține informația că profesorul Ion Nistor a fost invitat să participe la lucrările comisiei pentru schimbarea denumirilor străzilor din orașul Chișinău⁴⁷.

În 1918, de sub teascurile Tipografiei Românești din Chișinău a ieșit *Cartea de citire pentru școlile primare*, avându-l ca alcătitor pe Șt. Ciobanu. Cartea cuprindea și sase texte istorice semnate de Ion Nistor: *Zâmnislirea poporului român, Descălecarea Moldovei, Cetatea Albă, Tighina, Codrul Tigheciului și Dezrobirea Basarabiei*⁴⁸.

La 23 octombrie/5 noiembrie 1918, se relatează în reportajul publicat a doua zi în paginile „Sfatului Țării”, în sala eparhială a fost sărbătorită „aniversarea zilei în care neamul românesc din Basarabia a statorit dreptul său suveran de a dispune, pe pământul strămoșesc, el singur de soarta sa. Venise spre a ne reaminti de clipele emoționante de acum un an, de congresele agitate, de chipurile arse de soare și geruri ale ostașilor moldoveni, care, înfruntând toate primejdile și muncind fără odihnă, au organizat în unire, în vreme ce unii se certau, cohortele moldovenești, forța ce a trudit spre a susține dreptul nepieritor al neamului nostru. Era o zi de reculegere. [...] Spiritul victorios al vremii, înfățișat prin dd. Wopicka și Sarré, reprezentanții iluștri ai celor două națiuni care au dăruit omenirii libertatea, a străbătut ieri în sala eparhială și, astfel, sărbătoarea Basarabiei s-a transformat într-un mare miting al neamului românesc, în care s-a pus cea dintâi piatră pentru clădirea României Mari”⁴⁹. Primul a ieșit la tribună Pan Halippa, în calitatea sa de vicepreședinte al Sfatului Țării, care, după ce și-a rostit discursul, a citit declarația Comitetului Basarabean pentru Unirea Tuturor Românilor. Următorii oratori au fost Emanuil Catelli și Gherman Pântea, apoi și-a prezentat discursul dr. Baiulescu, care, vorbind din partea Comitetului Refugiaților Ardeleni și Bucovineni, a adus la

cunoștință declarăția Comitetului Național al Românilor Emigrați din Ungaria, adoptată la 6 octombrie 1918, la Iași. În continuare a cuvântat dr. Iancu Nistor, care s-a exprimat astfel: „Fraților, ceasul cel mare, ceasul dezrobirii noastre a sunat. Nu mai e timp de pierdut! Să ne punem pe lucru! Astăzi nu mai poate fi secret, deci să o spunem pe față: Austro-Ungaria, mulțumită intervenției energice a scumpilor noștri aliați, nu mai există. (Aplauze prelungite: Dumnezeu s-o ierte!). Pajura cu două capete, care și-a înfipăt ghearele ei crude în trupul Transilvaniei și a răpit Moldovei cea mai frumoasă provincie – Bucovina, s-a prăbușit pentru totdeauna. Toate popoarele de sub jugul putregaiului austro-ungar au ridicat steagul dezrobirii, steagul libertății. Vrednică națiune ceho-slovacă a fost cea dintâi care și-a spus cuvântul hotărât și a dat Austriei prima lovitură, lovitură de moarte, care și-a meritat-o demult. (Aplauze furtunoase, urale nesfârșite, Trăiască cehii!). Trebuie să mărturisim cu toții că domnia Habsburgilor s-a sfârșit și s-a îngropat pentru vecie. Românii din Ungaria, prin declarățile facute în Parlamentul din Pesta de curajosul și neinfricoșatul deputat român Vaida-Voievod și cel din Bucovina la Viena și Cernăuți, și-au spus și ei cuvântul și au cerut ceea ce ni se cuvine după vrednicia și virtutea noastră, adică unirea tuturor românilor de la Nistru până la Tisa într-un stat național român, care să fie numai al românilor în vecii veci. (Aplauze nesfârșite. Trăiască Vaida! Trăiască Bucovina! Trăiască românii din Ungaria!). Această fericire a neamului nostru întreg și a tuturor popoarelor scăpate din lanțurile sclaviei austromaghiare avem să o mulțumim vrednicilor noștri aliați: Franța, Anglia, America și Italia. (Aplauze. Trăiască Franța, Anglia, America!). Nume ca Lloyd George, Clemenceau și Wilson vor fi tipărite cu litere de aur în analele istorice ale lumii civilitate. (La rostirea fiecărui nume oratorul este întrerupt cu aplauze și urale). Fraților, strigați împreună cu mine: Trăiască cel mai mare om al întregii lumi, Wilson, președintele Statelor Unite ale Americii, care a adus fericirea și libertatea popoarelor robite de atâta vreme veacuri⁵⁰. Au urmat discursurile lui Sarré, consulul Franței, „care aproape de un an trăiește în mijlocul nostru”, Wopicka, ministru al SUA pe lângă guvernul român, și ce al lui Walkow Müller, reprezentantul Comitetului Ceh din România. După miting, refugiații transilvăneni, bucovineni și macedoneni au manifestat pe stradă, cu drapele în frunte și cântând *Deșteaptă-te române*.

Ziarul „Sfatul Țării” din 27 octombrie/9 noiembrie 1918 a înștiințat despre faptul că „românii bucovineni, aflători pe teritoriul liber al României, și-au format un comitet executiv din următoarele persoane: Mihai Baciu, profesor la liceul din Câmpulung, Ion Blăndu, farmacist Fălticeni, Victor Bodnărescu, licențiat în drept și concep. la C. F. Hatnu, Nic. Cotos, dr. în teologie Cernăuți, Filaret Dobos, prof. la liceul din Suceava, Vasile Fednic, învățitor în Mărești, Vasile Greciuc, prof. la liceul din Câmpulung, Eudoxiu Gribovschi, licențiat în drept și cons. de avocat în Cernăuți, Em. Ilie, prof. la liceul din Suceava, Em. Isopescu, prof. la liceul din Rădăuți, D-tru Logigan, prof. la liceul din Câmpulung, D-tru Marmeluc, dr. în litere și prof. la liceul din Câmpulung, Nicu Mintenu, șinginer Cernăuți, Const. Morariu, preot Pătrăuș pe Suceava, Aurel Morariu, dr. în drept și avocat Storojineji, Iancu Nistor, prof. la Universitatea din Cernăuți, D. Onciu, prof. la Universitatea din București, Ilie Piticar, medic Cernăuți, Traian Popovici, stud. în drept, Gavril Rotică, institutor și publicist Câmpulung, Nistor Sainciuc, stud. în drept Cernăuți, T.V. Stefanelli, consilier școlastic Cernăuți, George Tofan, prof. secund. și publicist Cernăuți, Iorgu Toma,

consilier de ședință și publicist Suceava, Victor Zaharovschi, preot Mahala. Biroul comitetului s-a constituit astfel: I. Nistor, președinte, T.V. Stefanelli, vicepreședinte, G. Tofan, al doilea vicepreședinte, V. Greciuc, secretar, Em. Iliuș, casier, și N. Cotos. Acest comitet se ocupă numai cu chestiuni bucovinene propriu-zise, toți refugiații bucovineni fiind solidari cu orice acțiune a Comitetului Național al Românilor Emigrați din Austro-Ungaria, în care își au delegații lor. Putându-se produce în curând evenimente hotărâtoare, e în interesul fiecărui refugiat bucovinean să-și comunice adresa d-lui I. Nistor, prof. universitar Cernăuți, str. Kutuzov, nr. 9⁵¹.

Peste două zile „Sfântul Țării” a informat despre o intrunire a românilor bucovineni din Chișinău, prilejuită de veste că „armata română a cuprins întreaga Bucovină. În fața acestui mare și preafericit eveniment, cei peste o sută de intelectuali bucovineni, aflători în Chișinău, s-au adunat aproape toți, vineri, la 26 octombrie, ca să se sfătuască asupra întoarcerii lor acasă. Constituirea s-a desfășurat într-o atmosferă din cele mai înălțătoare. Bucuria de nedescris strălucea în ochii fiecărui, iar fețele tuturor erau luminate de fericire și mulțumire. La propunerea conducătorului adunării, adunarea primește cu mare însuflețire și în nesfârșite aplauze trimiterea unei telegramme omagiale M. S., celui dintâi împărat al tuturor românilor, Ferdinand I. Se hotărâște expedierea unei telegramme de felicitare pentru votarea unirii comitetului național din Cernăuți, vestejind, totodată, orice pornire rătăcită de a mai sta de vorbă cu fostu stăpânire austriacă sau de a împărji drepturile noastre asupra Bucovinei cu rutenii venetici. Ascultând apoi expunerea președintelui adunării, adunarea hotărâște cu unanimitate: 1. Nimeni nu-și va părăsi, la repezelă, postul ce-l ocupă în Basarabia, fiecare fiind conștient de datoria națională ce o are față de acest pământ, ca mersul bun al serviciilor publice să nu sufere nimic din cauza refugiaților bucovineni și fiecare știind că are și o îndatorire de recunoștință față de Basarabia care ne-a ajutat la nevoie, 2. Toți refugiații și voluntari vor pleca acasă ca un grup organizat, ca acolo, în Bucovina, să-și poată urma munca mai departe, ca unirea întregii Bucovine cu România să fie desăvârșită și necesitatea ei să treacă adânc în sufletul și convingerea întregii populații. Comitetul executiv va face totul ca aceasta să se întâmple cât mai repede, având nădejde că, în cel mult o săptămână, va putea da un nou comunicat. Până atunci, toți refugiații și voluntari bucovineni sunt invitați să stea pe loc, comunicându-și de urgență adresa de acum, apoi situația și domiciliul avut în Bucovina, d-lui I. Nistor, prof. univ., Chișinău, strada G. Kutuzov, 9⁵².

În ziua de marți, 6/19 noiembrie 1918, intrunindu-se în sala Zemstvei Judejene Chișinău, „cei la o sută de refugiați și voluntari bucovineni” au ascultat raportul prezentat de George Tofan, după care, „cu multă însuflețire și fără de nici o discuție”, au votat următoarea moțiune: „Refugiații și voluntari bucovineni, în lungul timp, atât de bogat în experiențe, cât au stat de departe de casele lor, și-au căștigat convingerea că războiul groaznic de azi va arde, cu focul său mistitor, dar și purificator, nu numai păcatele vechii vieți publice din alte țări, ci și din scumpa-ne Bucovină. Schimbările radicale ni se vor impune pentru primenirea vieții vechi și aducerea unui nou suflu regenerator a întregii Români unite, în general, în special a Bucovinei românești. Dar pentru îndrumarea de primenire a poporului nostru din Bucovina în viața cea nouă ce suntem chemați a o trăi, povătitorii nu pot fi decât oameni noi, lămuriri prin focul patriotismului, a[ll] jenfei de sine și a[ll] intereseelor

particulare. Să dispară, deci, conducătorii care ne-au adus la una din cele mai murdare vieții politice, la învrăjiri sociale, la falimente economice, la servilism față de stăpânirea asupratoare, ai cărei susținători n-au pregetat să fi părăsita la urmă. Refugiați și voluntari bucovineni, intelectuali și târani, al căror număr ajunge la două mii, cred că sunt în același gând cu aproape toți cei de acasă, când declară: Îndrumătorul cel mai bine pregătit, din orice punct de vedere, pentru marea chemare ce se așteaptă de la conducătorul legiuitor al României de peste Molna, este profesorul universitar și membru al Academiei Române, d-l Iancu I. Nistor, care, prin obârșia sa din păturile largi ale poporului, prin munca cinstită și statomică, singura care l-a ridicat la situația socială și morală ce ocupă, prin cunoașterea profundă a vieții românilor ce i-o poate da pregătirea de istoric, ca și prin însușirile personale ce-l caracterizează: simț de dreptate, onestitate și francheză, precum și prin convingerile sale adevarat democratice, este predestinat să fie călăuzitorul vieții politice din Bucovina și reprezentantul cel mai indicat, oriunde ar avea să se ia hotărâri asupra țării care, în virtutea dreptății istorice și naționale, de fapt a reîntrat în întregime în marginile vechii Moldove a lui Ștefan cel Mare⁵³.

După votarea acestei moțiuni, adunarea a decis „ca orice refugiat și voluntar, întors acasă, să propage ideea unei alipiri desăvârșite și necondiționate a Bucovinei la România, organizarea viitoare având să se hotărască de Constituanta României Mari, în care și Bucovina își va avea reprezentanții săi”⁵⁴. Concomitent, tuturor refugiaților li s-a adus la cunoștință că toți cei care „nu sunt legați prin nici o îndatorire de locul unde se află, pot pleca acasă. Ceilalți se vor desface de serviciile ce le ocupă pe început, fără ca acestea să sufere”. Joi, 8/21 noiembrie, din Chișinău urma să plece „unul sau două vagoane gratuite, special pentru bucovineni”, iar duminică, 11/24 noiembrie, la Cernăuți urma să se producă „o adunare de o importanță covârșitoare”⁵⁵. În sfârșit, la propunerea părintelui N. Vlad, participanții la această întrunire chișinăueană au hotărât „să aducă pe această cale, pentru frâleşca găduire, plină de dragoste ce am întâmpinat-o pretașindeni în Basarabia, cele mai călduroase mulțumiri basarabenilor, dorindu-le spor în munca ce o depun pentru fericirea țării lor și încredințându-i că, întorși acasă, nu vor uită niciodată de timpul petrecut în Basarabia”⁵⁶.

Prin numărul din 11/24 noiembrie 1918, „Sfatul Țării” a informat cititorii că „bucovinenii, cu care ne obișnuisem atât de mult încât îi socoteam nedespărțiti de viața Basarabiei noastre, încep să ne părăsească. Aseară a plecat un prim grup, cuprinzând vreo 50 de intelectuali, profesori, învățători și slujbași, care, prin munca lor stăruitoare, pricepută, devotată și cinstită, au contribuit atât de mult la înfiriparea vieții naționale în Basarabia, căștigându-și merite nepieritoare”⁵⁷.

După cum a stabilit Doina Huzdup, I. Nistor s-a aflat la Chișinău până la 4/17 noiembrie 1918⁵⁸. Considerăm, însă, că Ion Nistor, după toate probabilitățile, a plecat din Chișinău, spre a reveni în Bucovina natală, pe data de 11/24 sau chiar 12/25 noiembrie 1918. „Sfatul Țării” din 16/29 noiembrie 1918 a difuzat următoarea știre: „Iași. 25 noiembrie. I. Nistor a venit la Iași spre a se consfătu în vederea chestiunilor din Bucovina”⁵⁹.

Peste scurtă vreme după plecarea lui I. Nistor, Dumitru Iov i-a consacrat o scurtă schiță, creionându-i astfel portretul: „Un profil tumat într-o medalie. Așa rămâne întipărită figura ascuțită a profesorului din Cernăuți în amintirea celui care

o vede o singură dată. Doi ochi scăpărători, cu lucii tăioase de spodă, și un barbison tușinat în unghi ascuțit mărginesc o față senină, împăcată. Înalt și drept, are în statură ceva din măreția plăieșilor lui Ștefan⁶⁰. Iar în continuare a adăugat: „Basarabia, în special, îi va purta recunoștință veșnică. În vîltoarea frâmantărilor, când nu se știa cărarea pe care trebuia să se-ndrumeze Jărișoara dintre Prut și Nistru, Iancu Nistor a venit în mijlocul basarabenilor și, prin munca, inteligența și cultura sa, a fost cel mai bun îndemn spre unirea care s-a făcut. Și-a fărâmijat energia în toate direcțiile. Propaganda prin școală, prin conferințe, prin publicații. El a întemeiat Universitatea Populară, unde în fiecare duminică s-adună populația din Chișinău să asculte cuvânt, literatură și muzică românească. Și cât de frumos a știut să se ascundă după perdeaua modestiei! Pe când alții se ungeau drept apostoli ai românismului în Basarabia, profesorul Universității din Cernăuți se strecura cu timiditate pe străzile Chișinăului, grăbit întotdeauna să nu piardă un minut neînțrebuită”.

Întors în provincia natală, reuniată cu Țara, Ion Nistor a menținut legiturile sale cu Basarabia.

În organul cotidian al Basarabiei „Sfatul Țării” din 25 august 1919 este publicat un amplu interviu acordat de I. Nistor, intitulat *Interview cu d-l dr. I. Nistor. Ministrul Delegat al Bucovinei*, interlocutorul semnând cu inițialele N. D.

Prin numărul din 26 august 1920 al aceluiași organ chișinăuean, cititorii basarabeni au fost informați despre următoarele: „Vă aduceți aminte de conferințele d-lui profesor Iancu Nistor, de la Universitatea din Cernăuți, ținute în vremea refugiuului său la Chișinău. [...] În anii 1917 și 1918, învățătul profesor a cercetat arhivele Basarabiei și materialul redus în forma conferințelor va fi publicat ca o completă carte de istorie a Basarabiei. Cartea va ieși la Editura Glasul Bucovinei din Cernăuți”⁶¹.

Din *Starea și activitatea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia pe anul 1923* aflăm că Ioan Nistor era membru de onoare al acestei societăți chișinăuene⁶².

Intr-o scriere de a sa, tipărită în 1928, Onisifor Ghibu a menționat că Asociația Culturală „Astra” Basarabeană, în colaborare cu Universitatea Populară, a invitat un șir de oameni de cultură pentru a conferenția. Astfel, la Chișinău au ținut conferințe publice N. Iorga, S. Mehedinți, D. Gusti (București), L. Simionescu (Iași), Al. Lapedatu, V. Stănciu, O. Ghibu (Cluj) și I. Nistor (Cernăuți)⁶³.

Așadar, în perioada martie – 11/24 noiembrie 1918, în orașul Chișinău – centru administrativ al provinciei românești dintre Prut și Nistru – s-a aflat Ion Nistor, una dintre personalitățile notorii ale Bucovinei, care și-a adus aportul la opera apostolică de culturalizare a Basarabiei pe filgașul românismului.

NOTE

1. M. Lutic, *Mic dicționar al culturii românești din Bucovina. Nistor, Ion*, în „Literatura și arta” (Chișinău), nr. 23 din 4 iunie 1992, p. 8.
2. E. Istrati, *Ion Nistor (1876–1962)*, în „Destin românesc”, 1997, nr. 1, p. 81.
3. *Ibidem*.
4. M. Lutic, *op. cit.*, p. 8.

5. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p. 5.
6. *Ibidem*, p. 4.
7. I. Negrescu, *Universitatea Populară din Chișinău*, Chișinău, 1922, p. 13.
8. *Ibidem*, p. 17.
9. O. Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917–1918). Amintiri*, Chișinău, 1992, p. 149.
10. *Ibidem*, p. 548.
11. *Ibidem*, p. 351.
12. *Ibidem*, p. 551–552.
13. D. Huzdup, *Un episod din viața lui Ion Nistor. Chișinău, 1918*, în „Ion Nistor (1876–1962)”, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993, p. 124.
14. *Ibidem*, p. 129.
15. I. Negrescu, *op. cit.*, p. 21.
16. „Sfatul Țării”, nr. 10 din 6 aprilie 1918, p. 2.
17. Idem, nr. 19 din 17 aprilie 1918, p. 1.
18. Idem, nr. 20 din 18 aprilie 1918, p. 1; nr. 21 din 20 aprilie 1918, p. 2.
19. Idem, nr. 49 din 2 iunie 1918, p. 1.
20. Idem, nr. 27 din 3 mai 1918, p. 2; nr. 28 din 4 mai 1918, p. 2.
21. Idem (ediție rusă), nr. 104 din 15 mai 1918, p. 4.
22. Idem, nr. 60 din 16 iunie 1918, p. 2; nr. 61 din 17 iunie 1918, p. 2.
23. Idem, nr. 94 din 28 iulie/10 august 1918, p. 4.
24. Idem (ediție rusă), nr. 102 din 12 mai 1918, p. 2–3.
25. Idem (ediție rusă), nr. 105 din 16 mai 1918, p. 2–3; „Sfatul Țării”, nr. 9 din 5 aprilie 1918, p. 1–2; nr. 10 din 6 aprilie 1918, p. 1.
26. Idem, nr. 15 din 12 aprilie 1918, p. 1.
27. Idem, nr. 27 din 3 mai 1918, p. 1.
28. Idem, nr. 60 din 16 iunie 1918, p. 2; nr. 62 din 19 iunie 1918, p. 2; nr. 65 din 22 iunie 1918, p. 2; nr. 70 din 28 iunie 1918, p. 2; nr. 80 din 11/24 iulie 1918, p. 1; nr. 84 din 15/28 iulie 1918, p. 1; nr. 85 din 17/29 iulie 1918, p. 2.
29. Gr. Botezatu, *O scrisoare a profesorului Ion Nistor către Ștefan Ciobanu*, în „Destin românesc”, 2009, nr. 3, p. 144. De menționat că, pe lângă sursa din care Gr. Botezatu a redat conținutul memoriorului (Arhiva Națională a R. Moldova, fond 919, inventar 2, dosar 3, f. 42–43), există și un alt desăr ce conține memoriorul autograf al lui I. Nistor: ANRM, fond 2108, inv. 1, d. 1, f. 125. Memoriorul este datat cu 21 aprilie 1918 și semnat: I. N., prof. univ., membru al Academiei Române.
30. „Sfatul Țării”, nr. 21 din 20 aprilie 1918, p. 4.
31. Idem, nr. 68 din 26 iunie 1918, p. 1.
32. Idem, nr. 15 din 12 aprilie 1918, p. 2.
33. *Congresul studenților români basarabeani. Agapta studenților*, în „Sfatul Țării”, nr. 91 din 25 iulie/7 august 1918, p. 2.
34. „Sfatul Țării”, nr. 177 din 22 august/4 septembrie 1918, p. 2; nr. 114 din 23 august/5 septembrie 1918, p. 1.
35. Idem, nr. 25 din 29 aprilie 1918, p. 2.
36. Idem, nr. 60 din 16 iunie 1918, p. 2.
37. Idem, nr. 91 din 25 iulie/7 august 1918, p. 2; nr. 159 din 26 iulie/8 august 1918, p. 3.
38. *Cheamă*, în „Sfatul Țării”, nr. 81 din 12/25 iulie 1918, p. 1.
39. ANRM, fond 171, inv. 2, d. 3367, f. 2.
40. L. Chiciuc, *Societatea Istorico-Literară „Bogdan Petriceciu Hasdeu”*, în „Cugetul” (Chișinău), 1999, nr. 4, p. 14.
41. „Sfatul Țării”, nr. 78 din 21 iulie 1918, p. 2.
42. Idem, nr. 158 din 25 iulie/7 august 1918, p. 2; nr. 92 din 26 iulie/8 august 1918, p. 2.

- 43 Idem, nr. 116 din 25 august/7 septembrie 1918, p. 2; nr. 122 din 3/16 septembrie 1918, p. 1.
- 44 Idem, nr. 131 din 15/28 septembrie 1918, p. 1; nr. 136 din 22 septembrie/5 octombrie 1918, p. 1.
- 45 Idem, nr. 136 din 22 septembrie/5 octombrie 1918, p. 1.
- 46 Idem, nr. 142 din 29 septembrie/12 octombrie 1918, p. 2.
- 47 Idem, nr. 198 din 21 septembrie/4 octombrie 1918, p. 2.
- 48 G. Tofan, *Literatura didactică basarabeană*, în „Școala Basarabiei”, iunie-iulie 1919, nr. 8-9, p. 48.
- 49 *Glasul vremurilor. Marele meeting de la Sala Eparhială*, în „Sfatul Țării”, nr. 162 din 24 octombrie/6 noiembrie 1918, p. 2.
- 50 Idem.
- 51 Comitetul Executiv al Românilor Bucovineni Refugiați, în „Sfatul Țării”, nr. 165 din 27 octombrie/9 noiembrie 1918, p. 2.
- 52 Adunarea românilor bucovineni din Chișinău, în „Sfatul Țării”, nr. 166 din 29 octombrie/11 noiembrie 1918, p. 3. Telegrama expediată regelui Ferdinand I, semnată de I. Nistor și G. Tofan, precum și răspunsul regelui, trimis președintelui comitetului bucovinean din Chișinău, profesorului I. Nistor, sunt publicate în „Sfatul Țării”, nr. 170 din 2/15 noiembrie 1918, p. 1.
- 53 Vasile Greciuc, *Către refugiații și voluntarii bucovineni*, în „Sfatul Țării”, nr. 176 din 9/22 noiembrie 1918, p. 1.
- 54 *Ibidem*, p. 2.
- 55 Idem.
- 56 Idem.
- 57 *Se duc bucovinenii*, în „Sfatul Țării”, nr. 177 din 11/24 noiembrie 1918, p. 1.
- 58 D. Huzdup, *op. cit.*, p. 124.
- 59 „Sfatul Țării”, nr. 181 din 16/29 noiembrie 1918, p. 2.
- 60 D. Iov, *Iancu Nistor*, în „Sfatul Țării”, nr. 184 din 19 noiembrie/2 decembrie 1918, p. 2.
- 61 „Sfatul Țării” din 26 august 1920, p. 1.
- 62 „Luminătorul”, 1924, nr. 14, p. 2-16.
- 63 O. Ghibu, *Ardealul în Basarabia*, Cluj, 1928, p. 135.

SUMMARY

Romanians from the Kingdom, Bucovina and Transylvania who fled to Bessarabia as a result of the upheavals caused by the First World War played a prominent role in awakening the national consciousness of Romanians in Bessarabia. Among those who were refugees in the Romanian province on the left bank of the Prut were Ion Nistor (1876-1962), a Romanian historian and politician from Bucovina.

Consulting the written statements of the founding sessions of the People's University in Chișinău, I. Negrescu has made a list of the people who laid the foundations of the university, which was inaugurated on 18 February 1918. Among the leading figures in the list can also be found academician Ion Nistor. It can therefore be concluded that Ion Nistor was already in Chișinău in the first part of February 1918.

Ion Nistor was also an active member of the B. P. Hasdeu Historical and Literary Society in Chișinău, of which he was a founder. As Doina Huzdup has established, Ion Nistor was in Chișinău until 4/17 November 1918. Furthermore, from the book *The Condition and Activity of the Church History Archaeology Society of Bessarabia in the Year 1923* we discover that Ion Nistor was an honorary member of this learned society from Chișinău.

Thus, in the period from March to 11/24 November 1918, Ion Nistor, one of the most remarkable figures of historical Bucovina, was in the city of Chișinău, the administrative centre of the Romanian province between the Prut and the Dniester.

ANTROPOMORFISM ȘI ANTROPOCENTRISM (CU O APLECARE ASUPRA MIORIȚEI)

Gheorgheță Geană

București

O oscilație continuă între retracție și afinitate marchează relația omului cu lumea exterioară, de la mediul proxim la cosmosul întreg. E o întrebare dacă în această tensiune nesfârșită oscilatorie una din stări nu definește cumva locul stării de reper. S-ar părea că da, aceea fiind starea pozitivă, de afinitate. Oricât de imens, de misterios, sau de ostil îl apare din când în când cosmosul, omul revine într-adevăr de fiecare dată la sentimentul de solidaritate cu permanentul său contraternen. Ar putea oare sta lucrurile altfel când omul e totuși partea iur cosmolui întregul, când primul se hrănește din, se oglindește în și îl rezumă pe celălalt?

Necontentă de-a lungul drumului ascendent al omenirii, tensiunea în cauză și-a găsit o reflectare aproape obsedantă în culturile arhaice. E o consecință a dependenței mai pronunțate în care se află față de natură societățile primare în comparație cu societățile moderne. Firește, orice viziune doctă asupra lumii pune în discuție, explicit sau implicit, locul ocupat de om în cosmos, aceasta fiind una din problemele rostuitoare ale filosofiei înseși. Dar mentalitatea arhaică a venit cu răspunsuri mult mai concrete, mai bogate, mai emoționante parcă la această problemă.

Un astfel de răspuns – ba unul exemplar încă – se desprinde din poemul¹ *Miorița*, – cel mai însemnat produs al folclorului literar românesc. Cum însă nu întotdeauna drumul cel mai scurt e și cel mai drept, vom întârziu în prealabil prin alte arii culturale. Ne silește la acest ocol nevoie de comparație, singura cale de a distinge și unifica, singura metodă de a obține măsura reală a datelor.

Aveam să ocupa mai întâi de acel mod de exprimare a solidarității om - cosmos numit *antropomorfism*. În treacăt s-a spus, și de mirare că acest concept nu a stârnit printre cercetători o curiozitate mai statonnică născătoare de studii ample. Despre el s-a vorbit mai ales în marginile animismului și a gândirii mitice. Dar antropomorfismul se strecoară și în variate sfere ale mentalității culte: în literatură, în artă, ba chiar și în filosofie (ceea ce, de pildă, îl face pe Jean-Paul Sartre ca, voind a contesta dialecticitatea naturii, să se decidă a o socoti un fel de iluzie antropomorfică – dialectica fiind specifică, după filosoful francez, lumii umanului). Unii filozofi și-au pus în joc tenacitatea spre a da pe față ingredientele subiective din gândirea noastră – fie cotidiană, fie sistematică. E cazul lui Bacon, cel din „teoria idolilor” – ce altceva sunt aceștia (îndeosebi „idola tribus”, înrădăcinați în natura umană) decât fenomene de antropomorfism, unul abstract?

Dar este și cazul lui Hume, atunci când pune sub semnul îndoielii cauzalitatea, ca o relație impregnată, spunea el, de psihologism, alterată adică de obișnuința noastră de a vedea lucrurile mereu în aceeași succesiune. Altor filosofi, dimpotrivă, tendința omenească de auto-translație în lumea exterioară le-a oferit de-a gata o direcție pentru propria lor gândire. Așa se va fi născut organicismul lui Spencer (analogia între societate și organismul uman), dar și senzualismul lui Berkeley (lumea ca ansamblu de senzații ale eufui).

Revenind însă la mentalitatea arhaică, să observăm că în mediul proxim, perisopic, ea a cultivat în general un antropomorfism *fragmentar*. Mediul imediat înconjurător se constituie ca *spațiu practic*, ca arena de desfășurare efectivă a acțiunilor umane. Cum o asemenea acțiune nu are niciodată nevoie de întreg spațiul practic, omul s-a proiectat pe sine în acest spațiu numai în mod succesiv și parțial. Reprezentările antropomorfice la această scară sunt de aceea fragmentare: „o palmă de loc”, „o geană de lumină”, „pe-o coastă de deal”, „în creierii munților” etc. Înălță însă ce ne strămutăm în spațiul cosmic, îndepărtat, care este un *spațiu al contemplației*, caracterul reprezentărilor se schimbă. Scăpând de sub controlul sensorial riguros, marile departări devin tărâm de proliferare a imaginajiei. De fapt, imaginea nu creează acolo ceva întru totul nou, ci preia și transportă o serie de reprezentări din mediul proxim: ape, munți, viețuitoare. Chiar animalele fantastice sunt reasamblări neobișnuite ale unor fragmente anatomicice deja cunoscute: ființe cu cap de om și trup de cal, cu cap de lup și coadă de șarpe, cu cap de pasăre și trup de om etc. Nou este rostul acestor viețuitoare: acela de ființe originare, începătoare și stăpâne pe întreaga existență.

Omul s-a proiectat pe sine și în acel spațiu-temp originar. De data aceasta, antropomorfismul nu mai are un caracter fragmentar, ci unul *integral*.

În cele mai multe mituri cosmogonice omul se manifestă activ în ipostaza eroilor, dar și a categoriei de zei cu care împărtășește același chip, același aspect al făpturii. Cazul limită, de maximă potențiere antropomorfică, este acela în care universul întreg se muște, cu toate părțile lui, din trupul unui om-zeu primordial. În mitologia vedică, rolul acesta îl definește Purușa (în sanscrită – „bărbat”). Pentru ca realitatea închisă în uriașul său trup să se actualizeze în multiple forme, în ceea cea creație se pună la cale un sacrificiu, în care, cum au subliniat comentatorii, Purușa definește rolul dublu de victimă sacrificată și divinitate oficiantă: „Din el s-au născut caii, din el toate vitele cu două rânduri de dinți: / Din el au apărut vacile, din el japii și oiile s-au născut. // Când l-au împărțit pe Purușa, câte părți au făcut din el? / Ce numesc ei gura și brațele lui? Ce numesc ei coapsele și picioarele lui? // Brahman a fost să-i fie gura, din brațele-i s-a făurit Luptătorul, / Coapsele-i au devenit Meșteșugarul, din picioarele-i a fost făurit Slujitorul. / Din mintea sa a fost concepută Luna, din ochiul său Soarele a luat naștere; / Indra și Agni din gura lui s-au fost ivit și aerul din respirația lui; // Anterior, din umbilicul său s-a ivit eterul, din corpul său a fost modelat cerul, / Pământul: din picioarele sale, iar din urechi tărâmurile. Astfel s-au zămislit lumile”².

Eveniment arhetipal, sacrificarea lui Purușa a pecetluit adânc viața oamenilor din vechea Indie. În cinstea lui se desfășura scenariul ritualic *puruṣamedha* („sacrificarea bărbatului”), menit a regenera cosmosul și a restabili armonia între caste, acestea însele create, cum arată și textul tocmai citat, din trupul eroului. De altfel, în

cursul ritualului, pentru reiterarea evenimentului petrecut *île tempore*, se și recita imnul cosmogonic de mai sus, rămas celebru sub numele de *Purusasukta*³.

În alte texte, Purușa apare identificat cu realitatea spirituală – *ātman*, sau *brāhmaṇ*. Punând față în față mai multe surse și luând aminte de asemenea la avatărurile prin care trec zeii din pantheonul indian, deducem că de fapt sacrificiul primordial intemeiază nu numai lumea fizică, dar și sinele, intelectul, cugetarea, odată cu alte determinații lăuntrice. Înțelegem atunci că în cultura indiană veche se petrece ceva deosebit: acolo, când își ieșe din sine, omul își transferă lumii exterioare nu numai trupul, ci și spiritul (în plinătatea lui concretă), nu numai forma, ci și materia (în sensul aristotelian al cuvintelor). „Eu sunt Sinele, o Gudakesa, care sălășuiște în inimă tuturor ființelor, eu sunt începutul, mijlocul și sfârșitul tuturor ființelor”, i se dezvăluie Bhagavat lui Arjuna. Mai mult încă, Bhagavat reprezintă și simțul interior, gândirea, puterea, biruința, neșovăirea, virtutea, tăcerea tainelor, cunoașterea⁴. Așa încât, antropomorfismul atinge în vechea Indie maximum de extensiune, pragul semantic absolut.

Plăsmuirile mitologice în care omul apare comparat ori supradimensionat până la identificare cu întregul univers ne-au parvenit și din alte culturi. Mitul lui Purușa e doar *paradigma unei serii de vizuni paralele*, prezente la mesopotamieni (Tiamat), ca și la vechii germani (Ymir). În aceeași categorie, deși nu s-a impus prea mult în mitologia greacă, se plasează și un frumos imn orfic din *Hieroī logoi* (*Legende sacre*), în care Zeus intrușează prosopopeic întreaga existență: din capul său ia ființă cerul, din ochi soarele și luna, din pieptul său văzduhul, din pântece pământul și.a.m.d.⁵. În sfârșit, să menționăm și corespondențele instituite în gândirea tradițională chineză, unde capului omenești îi corespunde cerul, părului stelele și constelațiile, săngelui ploua, scheletului munjii etc.⁶. Aplicarea în medicină a acestei concepții poartă semnificația îngemănării mitologiei cu practica științifică. Drept urmare, *identitatea primordială* dintre om și cosmos a fost substituită aici, față de alte culturi, cu o relație de *corespondență*, ca între microcosmos și macrocosmos.

Vom pune acum în cumpănă fondul de credințe, atitudini și imagini din *Miorița* cu cele înfățișate mai sus. Vom încerca, astfel, să așezăm pe un temei mai concret aceste cuvinte, rostite cu un sigur simț al valorilor: „În plan universal, balada *Miorița*, cu cele aproape o mie de variante ale ei, justifică spiritual, etic și estetic poporul român cu aceeași putere și cu același adevar al expresiei cu care epopeile antice justifică în desfășurarea culturii umane pe inzi ori pe greci”⁷.

În mod cert, există în această capodoperă a literaturii pastorale de pretutindeni, care e *Miorița*, o vizuire a „Naturii ca Totalitate”, ce trece dincolo de pitoresc, purtând în ea nu pretenția, evident, dar funcția de răspuns filosofic. Este vorba de un răspuns lipsit de străie conceptuale și de paradoxele în care cade gândirea ce se gândește pe sine. Scutit fiind însă tocmai de angoasa opoziției gândire-natură, răndamentul practic al acestui răspuns este maxim: împăcarea cu cosmosul e desăvârșită.

Soluția aleasă de păstor în vederea realizării acestei împăcări e *antropocentrismul*⁸. Să spunem de-a dreptul: dacă mitul lui Purușa ne-a furnizat o paradigmă a

antropomorfismului, *Miorița* ne furnizează o paradigmă a antropocentrismului. Prilejul crucial de cristalizare a viziunii antropocentrice este nunta finală, la care participă întreaga fire. Cum lesne se poate sesiza, riturile de trecere dețin o corespondență parte de spectacol. În cazul de față, fuziunea nuntii cu înmormântarea – fenomen des întâlnit când moartea se abate asupra unui Tânăr necăsătorit – amplifică spectacolul, îi imprimă un caracter dramatic și, implicit, întărește poziția centrală a omului.

Căteva cercuri concentrice distingem ca trasee orbitale pe care elementele firii gravitează în jurul păstorului:

Afectiv, cel mai apropiat cerc este acela al familiei, reprezentată de mama bătrâna. De ce tocmai de ea? Poate că doavă a vechimii poemului, în care Octavian Buhociu căuta urme ale matriarhatului⁹. Din altă perspectivă, un psihanalist ar putea vedea aici o ilustrare a complexului Oedip. Dar poate că, pur și simplu, tresărirea maicii bătrâne la presimțirea situației irădează legătura tainică și permanentă a substratului gestant și nutritor al vieții cu viața însăși, desprinsă în entitatea filială, de sine stătătoare.

Al doilea cerc este acela al regnurilor. În acest context distingem trei cercuri: unul pentru regnul mineral (mușii), altul pentru regnul vegetal (brazii, păltinași), iar altul încă pentru regnul animal (oile, cainii, păsările).

În sfârșit, cel mai îndepărtat este cercul sideral, cu soarele, luna și stelele.

Nimic nu se petrece decât în întâmplare în această întoarcere a întregii firii cu față către om. Fiecare element deține un *rol* (chiar în sens sociologic) într-un scenariu ritualic: soarele și luna sunt nunți, mușii sunt preoți etc. Nu cumva totuși rulurile elementelor în ritual (și prin urmare nunta însăși) sunt doar figuri de stil (personificări, alegorii) și nimic mai mult? Fără doar și poate, numeroase imagini din *Miorița* trebuie privite și ca împliniri stilistice, ba încă de excepție. Dar e puțin probabil că imaginea care le-a generat a fost complet liberă de impulsurile gândirii magico-folclorice. Mircea Eliade sesiza, de pildă, că unele din creațiile literar-folclorice, oricără de superior realizate artistice, sunt la origine scenarii inițiatice, cărora timpul le-a estompat aspectul ritualic¹⁰. Să ne ferim, însă, și de panmitologism, în care s-au rezpezit ca fluturi, orbii de lumini nocturne, mulți dintre exegetii *Mioriței*.

Indiferent că de vechi sau de nou e poemul (ne referim la varianțele sintetice cu principalele motive deja agluminate), se poate presupune fără a sfida bunul-simț că în țesătura lui de simboluri și credințe persistă supraviețuirea din eonul indo-european. Au alcătuit, oare, aceste simboluri și credințe de la bun început un scenariu ritualic unitar, care, ulterior, s-a metamorfozat în *Miorița*? Sau, dimpotrivă, scenariul literar n-a făcut decât să convoace simboluri și hierofanii separate? Nu vom izbuti probabil niciodată să răspundem ferm la vreuna din aceste întrebări. Cu siguranță, însă, că sensul estetic al elementelor prezente în poem se înfrângă cu sensul lor mitologic. Altfel zis, ele vor fi ajuns la capătul procesului de alegorizare literară cu sarcina magico-mitică, parțial conservată: cosnosul participant la nunta mioritică este în bună măsură un cosmos hierofanizat.

Să pătrundem ceva mai adânc în intimitatea acestui univers. Vom reține însă, mai întâi, că mireasa păstorului este „a lumii crăiasă”, moartea. Nunta mioritică, aşa cum subliniam și altă dată, e un *caz particular al riturilor de trecere*, în care înmormântarea începe loc și de nuntă. Această ambivalență structurală se transmite ca o

ambivalență simbolică asupra participării clementelor cosmice la ritualul din *Miorița*, unde totul se desfășoară în regim de *coincidentia oppositorum*.

Iată, ca prim exemplu, soarele. El simbolizează lumina, căldura, viața. De sus, din tările cerului, el este martorul autoritar și tot ceea ce se întâmplă în lume. La unele popoare el este luat drept martor în formulele de jurământ. Tot un soi de martor, de garant, este el și în *Miorița*, în rolul de num mare. Dar soarele este totodată și psihopomp. Astăzi, el trece pe tărâmul de dincolo sufletele celor săvârșiți. Iată un motiv în plus pentru care conspirația împotriva păstorului e planificată „la apus de soare”.

O ambivalență adevarată caracterizează și simbolistica lunară. Palidul astru stăpânește tainele frumuseții și ale iubirii nocturne („Nu știu, luna pe cer merge, / Ori puica la apă trece, / Să-mi aducă apă rece, / Cine bea de dor îi trece”, spune un cântec popular). Asocierea ei cu nună, alături de soare, e deci explicabilă. Dar luna guvernează și destinul omului după moarte; ea crește, descrește și dispără. Dispariția ei e totuși temporară. Revenirea de fiecare dată la forma și lucirea inițială face din lună astrul ritmurilor vieții, pentru că, în credințele populare, moartea – inclusiv acea a păstorului nostru – nu înseamnă nicidcum un sfârșit definitiv.

Celelalte elemente – stelele, munjii, brazi, oile – slujesc nu mai puțin convințător și adevarat ideea ambivalenței simbolice. De regulă, ambi- (și, în general pluri-) valență simbolică a unui obiect sacralizat nu se relevă dintr-o dată, simultan, ci mai degrabă prin cumulare de situații. *Miorița* înștienează, însă, un caz aparte, de impact al unor situații existențial-umane contradictorii. De aceea și elementele cosmic participante la dramă se încarcă simultan de simboluri antinomice.

O nouă întrebare apare în acest moment: Cum e totuși posibil ca omul să transforme lumea înconjурătoare într-un sistem de hierofanii în fața căror se prosternează – sacralizarea include o asemenea atitudine – și pe care în același timp le face să graviteze în jurul său? O întoarcere spre spațiul indic ne înlesnește răspunsul. Poate că ființa umană, minusculă și aparent neînsemnată, păstrează ceva din puterile lui Purușa. Poate că, lăsându-se sacrificat, insul primordial – unic și omniprezent – și-a livrat propria substanță și energie cosmosului, pentru a-i putea impune apoi rostul său, ordinea sa. În ultimă instanță, antropomorfismul e perfect congruent antropocentrismului; e logic vorbind – premiza acestuia. Ce stranie coincidență: *Miorița* începe cu două splendide imagini antropomorfice care descriu cadrul acțiunii („Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai...”) și se termină, cum am văzut, cu o imagine antropocentrică (nunta cosmică), nu mai puțin sublimă...

Cu naivitatea, dar și cu măreția care-l-au impresionat până în străfundurile inimii pe Michelet, *Miorița* ne spune, ușadar, că omul e natura naturii, esența și existența ei laolaltă, ființa întru care natura devine rostul și destinul ei. Totul în natură e ordine, dar ordine omenească. Dacă în limba lui Platon „kosmos” înseamnă, deopotrivă, „ordine” și „podoabă”, în *Miorița* omul se afirmă drept ordine a ordinii și podoabă între podoabe.

NOTE

- 1 Folosim termenul „poem” din nevoie de generalizare, întrucât, cum bine se știe, *Miorița* a circulat în Moldova și în Muntenia ca baladă, iar în Transilvania sub formă de colindă.
- 2 *Rig Veda* (X, 90, strofele 10-14), apud *The Hymns of the Rigveda*, ed. by Prof. J. L. Shastri, Delhi, Motilal Banarsi Dass, 1976 (orig. 1973).
- 3 Vezi Mircea Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, vol. I, Paris, Payot, 1976, p. 236-240 (în versiunea românească, realizată de Cezar Baltag: p. 230-236).
- 4 *Bhagavat-gita*, X, 20 și urm., în *Filosofia indiană în texte*, ediție de Sergiu Al-George, București, Editura Științifică, 1971.
- 5 Aram M. Frenkian, „Puruṣa – Gayomard – Anthropos”, în *Revue des Études indo-européennes*, Cernăuți, 1943, fasc. I-II, p. 118-131.
- 6 Marcel Granet, *La pensée chinoise*, Paris, La Renaissance du livre, 1934, p. 373-387.
- 7 Zoe Dumitrescu-Bușulenga: introducere la *Miorița*, ediție plurilingvă, București, Editura Albatros, 1972.
- 8 Evident, astropocentrismul, în general, și problematica omu-cosmos nu epuizează mesajul filosofic al poemului.
- 9 Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, zilele și poezia păstorească*, București, Editura Minerva, 1979, p. 357-393 (capitolul „Cântul Mioarei și părții”).
- 10 Mircea Eliade, *Naissances mystiques*, Paris, Gallimard, 1959, p. 256.

SUMMARY

However immense, mysterious or hostile the cosmos might seem, man always returns to the feeling of solidarity with his permanent counter term. Every philosophical vision of the world brings into discussion, explicitly or implicitly, the place that man occupies in the cosmos, and this is one of the essential problems of philosophy itself. Hence, the archaic mentality provided much more concrete, richer, more emotional answers to this question.

The poem *Miorița* (we use the term “poem” for the purposes of generalisation, inasmuch as it is well known that *Miorița* circulated in Moldavia and Wallachia as a ballad and in Transylvania in the form of a carol) is a masterpiece of universal pastoral literature. It contains a vision of “Nature as Totality” that goes beyond the picturesque, bearing within it not the claim to but the function of a philosophical answer. However, this answer is devoid of the conceptual garb and paradoxes into which self-reflexive thinking falls. Exempt from the anguish of the nature/mind opposition, the practical productiveness of this answer is maximal: the reconciliation with the cosmos is consummate.

We may remark the fact that *Miorița* begins with two splendid anthropomorphic images, which describe the setting, and ends with a no less sublime anthropocentric image (the cosmic wedding). *Miorița* thus tells us that man is the nature of nature, its essence and existence, the being within which nature becomes meaning and destiny. Everything in nature is order, but a human order.

MIT ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ ÎN SPAȚIUL NORD-BUCOVINEAN

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Provincie cu o istorie dramatică, Bucovina a fost și rămâne un spațiu spiritual românesc încă puțin cunoscut, în care destinele generațiilor de români, de multe ori văduvite de contactele cu tradițiile culturale din țara-mamă, au fost marcate de un mediu istoric, deosebit de întregul areal românesc, iar modul de trai care le-a fost impus de-a lungul timpurilor de diferite imperii le-a marcat comportamentul. Ele toate au fost niște generații luptătoare, aflate în căutarea și afirmarea identității sale etnice pe care le-a furat-o istoria. Analiza fenomenului istoric nord-bucovinean este condiționată indispensabil de simbolurile și miturile românilor care s-au perpetuat în timp, fundamentând continuitatea identitară tradițională specifică, alimentând nostalgia reîntoarcerii într-un timp istoric adevarat năzuințelor lor. Însă astăzi, în haosul ciocnirilor pălmașe dintre politicieni, a fost sacrificată, mai ales, adevărata scară a valorilor naționale iar evenimentul istoric a fost denaturat.

Calitatea diferită a spiritualității naționale ale neamurilor ce populează astăzi nordul Bucovinei, teritoriu marcat de adversitățile istorice, a schimbat în timp și natura relațiilor interetnice. Selecția inteligențelor naționale s-a realizat pe baza necesităților de adaptare la schimbările mediului de trai, impuse de istorie, în care s-au afirmat bucovinenii, înfruntând dificultățile de natură lingvistică, politică și socio-umană. Attitudinea individuală sau colectivă față de istorie a creat o entitate de ordin diferențial și potențial. Sufletul, însă, s-a refugiat în sine pentru a rămâne intact, a păstrat evenimente și fapte izolate care au marcat esența lor istorică. Scriitorul Ion Druță, în nuvela *Horia*, meditând asupra acestei relații, om – istorie, subliniază că fiecare „este obligat să-și cunoască istoria, pentru că viața unui om nu este o apariție aparte, unică”, „istoria se ține de tine, ca o umbră, de toate căte sunt pe lume”.

Nenumăratele schimbări ale experienței istorice a românilor bucovineni au generat crearea unui sistem de simboluri de rezistență etnică, care au făcut posibilă păstrarea identității lor prin limbă și credință, prin perpetuarea tradițiilor populare și a miturilor identitare. Istoria însă, fiind pentru români din Bucovina în permanență un domeniu de cunoaștere interzis de către autoritățile din epocă (austro-ungare, sovietice și ucrainene), cu excepția perioadei interbelice, în cele mai multe cazuri s-a transmis din memorie, în imagini, uneori în date concrete, a fost transmisă din generație în generație prin mituri, legende și prin creația orală. „Imperiul presupune

semînje de groază în sine, cu vecini ținuți la distanță", spunea împărăteasa Ecaterina a II-a, personaj din romanul istoric *Biserica Albă* al lui Ion Druță. Afirmația reprezintă psihologia stăpânului ce dorește să-și supună un popor. Situații de acest gen au fost confirmate de istorie. În astfel de imprejurări are loc un proces de conservare a specificului național, în care rolul miturilor identitare, care pun în valoare fenomene real-istorice, este esențial.

Pentru a cunoaște și a înțelege starea de spirit a românilor din nordul Bucovinei, este important să-i cunoaștem etnografia, folclorul, miturile și legendele, simbolurile care au circulat odinioară și s-au perpetuat în timp. Să mai menționăm și faptul că în lunga perioadă de totalitarism și acestea au fost interzise. De abia acum, îndeosebi tărâni îi le povestesc ca pe o taină păstrată cu sfîntenie, demonstrându-ne, incontestabil, că memoria nu moare odată cu impunerile ideologice și politice ale epocilor totalitare. Ca și limba, memoria și credința nu pot fi distruse prin violență de către diferite autorități străine specificului etnic național. Este o lege sacră a naturii umane, cea a perpetuării în timp a spiritualității specifice fiecărei etnii, care, indiferent de schimbările pe care le oferă timpul, credința, limba și istoria se păstrează pe parcursul a mai multor generații. În dependență de procesele, mai mult sau mai puțin eficiente, de deznaționalizare. Astăzi avem posibilitatea să înregistram toate aceste manifestări etnografice și texte folclorice ale nord-bucovinenilor, desco-pierind adevăratul suflet al românului supraviețuitor (vezi colecția de folclor a profesorului Valeriu Zmoșu)¹. În multitudinea de teme și motive, reproduse în culegere, regăsim ceremonialele și ritualurile specifice arealului românesc, manifestările etnografice și producțile folclorice care au păstrat amprenta evenimentelor istorice, politice, sociale și culturale prin care au trecut tărâni din satul Pătrăuți de Jos, raionul Storojineț, localitate reprezentativă pentru acest spațiu. Pe lângă temele și motivele folclorice tradiționale, care sunt mărturii ale apartenenței la cultura românească, întâlnim evenimente istorice, nu prin reproducerea seacă sau patetică a acestora, ci prin destinele pe care acestea le-au condiționat. Tragediile pricinuite de politica de instrâinare, de deznaționalizare și schimbare forțată a componenței etnice, promovate de cele două imperii, se regăsesc, mai ales, în cântecele de război și cătăanie, în folclorul deportărilor, care evocă nedreptățile suportate de români, sau în comentariile poetice ale evenimentului istoric respectiv. Suferințele generate de război, de deportări și de alte rânduieri străine, impuse, consecințele suportate, lacrimile și revoltele soldaților, ale mamelor, ale tinerelor neveste și ale copiilor, rămași orfani, sunt teme frecvente în folclorul românilor nord-bucovineni. „Bucovină, plai cu flori / Unde sunt ai tăi feiori?”² se întrebă poetul popular; iar războiul „Multe case-o sărăcit / Și neveste-o văduvit / Copilașii cei cumini / Au rămas fără părinți”. Tema războiului, însoțită de tema cătăaniei, evocă lumea satului și a neamului, în general, în opozitie cu lumea străină în care nimerește tîrnărul soldat. Tema instrâinării este evocată mai ales în folclorul deportărilor: „Păsărele, rânduinele, / Fie-vă de mine jele – / Zburăți, voi, la frații mei / Și duceți vestea la ei / Că-i mai bine de un an / De când sunt în Kazahstan”. Folclorul a păstrat imaginea Nistrului instrăinat: „Foaie verde măr domnesc, / Nistrule, râu românesc, / Nu te mai bate din maluri, / Nu mai blestemă din valuri, / Valul tau intruna plânge, / Apa și-e-n două cu sânge”³. Cântecul a fost înregistrat, în anul 1986, de la un fost soldat român, Dumitru Ursulean, care, fiind prizonier, timp de zece ani a fost deținut într-un lagăr

din Siberia. El l-a auzit de la niște basarabeni care-l cântau în acel lagăr pentru a-și aminti de plaiurile natale.

Frumoasa tradiție culturală românească din Bucovina nu a putut fi înlocuită nici cu cea germană (1775–1918), nici cu cea rusă sau ucraineană (1940–1941; 1945–2010). Conștiința de a fi român nu a început niciodată, chiar dacă au existat perioade de „secetă culturală” sau întrerupere bruscă a procesului cultural românesc. În Bucovina s-au tipărit în toate perioadele cărți românești: manuale, calendare, gramici, antologii etc. Istorul și sociologul de astăzi, criticul și istoricul literar constată că valorile culturii românești nord-bucovinene au rezistat, afirmându-se în confruntarea cu diferite tendințe culturale în cele mai vîtrege vremuri, în diferite medii naționale, dar cu aceleași metode de asimilare, prin impunerea altor limbi oficiale și de comunicare, cu statut forțat de „limbă maternă”, susținute oficial prin școală și instituții de cultură, strâine spiritului național românesc. Însă, cu toate că cele două mari culturi – germană și rusă – atât de diferite prin esența lor, și-au pus amprenta pe ființa națională a românului de aici, ele nu au reușit decât parțial, făcând-o doar puțin mai retardată, dar nu și înstrăinată de spiritualitatea și mentalitatea specifică românească care s-a păstrat prin limbă și tradițiile populare și, nu în ultimul rînd, prin miturile naționale.

În 1917, istoricul Nicolae Iorga, într-o conferință susținută la București în fața corului „Armonia” din Cernăuți, constata: „A fost o întrerupere evasitotală a legăturilor culturale dintre noi. Eram așa de aproape și ne cunoșteam așa de puțin! Natural, că în urma acestei necunoașteri s-au produs o mulțime de prejudecăți, și din partea noastră, și din partea d-voastră. România, o țară stricată, în părerea unora dintre bucovinieni; Bucovina, o provincie românească pierdută, în părerea unora din România. Îndată ce ne-am cunoscut, am văzut foarte bine, că acestea sunt păreri greșite, stătătoare în minți de oameni care aveau interese esențiale să le strecoare”⁴.

Bănuia, oare, N. Iorga, că în anul 2010, la o depărtare de aproape un secol, cuvintele lui vor fi tot atât de actuale, că vom căuta în cărțile lui răspuns la aceleași întrebări care l-au frământat în legătură cu misterele supraviețuirii culturii românești în imprejurări atât de nefavorabile? În diferite perioade, Bucovina a fost transformată într-un spațiu închis, izolat de tradițiile și procesele culturale din țară, dar a existat, totuși, ceva ce a alimentat seva specificului și a valorilor naționale românești de aici, chiar în timpurile cele mai vîtrege, când orice contacte cu țara nu au fost posibile. Istoricul explică acest fenomen de rezistență națională prin mai mulți factori care au alimentat identitatea românească de aici. Primul, și poate cel mai important, a fost „instinctul național” și caracterul conservator al țăranului care a păstrat și a dezvoltat formele culturale naționale proprii umui popor. Explicația este mai mult de natură psihologică.

„V-a salvat, spunea atunci Iorga, inerția țăranului unită cu instițul național superior, care a deosebit în trecut poporul nostru, insușirea corectând în mare măsură defectul, insușirea care este a lui, defectul care vine din vîtrezia imprejurărilor. Cultura și-o capătă un popor din instițul care îndeamnă către cultură și care găsește formele naționale ale unei culturi, acesta nu-l poate preda nici un profesor: el face parte din insușirile fundamentale.”

Biserica și mănăstirile erau de nezdruncinat în Bucovina, aveau un cler înalt și cult, o cultură religioasă cu vechi tradiții românești, în sfârșit aveau și școli, au

educat generații de călugări. Aici se găsea Mănăstirea Putna, cu mormântul lui Ștefan cel Mare, care avea, și are în continuare, o influență deosebită asupra tuturor bisericilor și mănăstirilor atât din sudul, cât și din nordul Bucovinei, chiar și după secularizarea averilor acestora și înstrăinarea lor, după 1775, de biserica din Moldova.

Desigur, vorbind astăzi despre spațiul nord-bucovinean ca despre un adevărat laborator, în care un grup etnic de peste 200 de mii de români, care locuiesc compact, în marea lor majoritate la sate, trebuie să menționăm că ei și-au păstrat tradițiile, și-au manifestat identitatea prin menținerea în timp a acelorași comportamente, au evocat unele imagini din trecut și modele naționale de personalitate exemplară și reprezentativă. Aceste modele se impun, persistă în timp, devin modele sociale, cu un impact deosebit în istorie, devin simboluri, în jurul căror se construiește legende și mituri. Ele au calitatea de a susține identitatea națională a grupului etnic rupt de matricea româniță și supusă assimilării pe parcursul al mai multor secole. În cazul nordului Bucovinei, există la un proces de assimilare, deosebit din punct de vedere al impunerii unor noi valori naționale, fie culturale și lingvistice, fie socio-politice, toate fiind străine de spiritualitatea românească: austro-ungar (1775–1918), rusește cu implementarea unei ideologii comuniste de tip sovietic (1940–1941; 1945–1991), iar în perioada actuală are loc o nouă tendință de assimilare prin limbă și școală, nu în ultimul rând prin istorie, o istorie ce nu era cunoscută populației Bucovinei, indiferent de naționalitate, aplicată de un nou stat, cel ucrainean. De fiecare dată s-a schimbat mediu de trai, ceea ce a influențat esențial și modul de trai (schimbarea limbii de stat, a ideologiilor, a politiciei față de popoarele băstinașe etc.) și s-a încercat impunerea unor noi simboluri, mituri și modele.

Istoria ne demonstrează, de altfel, că în momentul când grupul etnic i se impune un alt model mitic, străin de specificul său național, impunerea persistentă, fie forțată, fie realizată treptat, se rezime ca o agresiune asupra identității personale sau de grup. Întotdeauna au existat oameni care s-au opus, și-au asumat riscul afirmării identității personale și de grup.

Locuim într-un teritoriu care, în toate perioadele istorice, s-aflat la marginea de țără: Moldova, Austria, România, URSS, Ucraina. Fiecare și-a impus politica sa și și-a rezolvat interesele sale naționale și politice. Românii au devenit treptat minoritari la ei acasă, dar și-au menținut identitatea națională, păstrând tot ceea ce înseamnă psihologia și spiritualitatea unui popor: limba, școala, biserică. Au luptat pentru acest ideal generații de intelectuali români, numele căror a rămas în istorie.

Era o nedreptate amară faptul că, în 1775, mănăstirea Putna, cu mormântul lui Ștefan cel Mare, cu primele capitale ale Moldovei medievale, Baia, Siret și Cetatea de scăun a Suceavei, s-au pomenit în afara granițelor țării. Moldova rămânea carecum decapitată, dar Țara de Sus, numită mai întâi Moldova Austriacă, apoi Bucovina, a rămas sub ocrotirea spiritului tutelar al lui Ștefan cel Mare. Mitul lui Ștefan cel Mare, ocrotitor al credinței și al sufletului românesc din Bucovina, s-a afirmat într-un anumit cadru istoric, ca o experiență, ca un cult național.

Folclorul a păstrat imaginea perioadei de domnie a lui Ștefan cel Mare, a personalității domnitorului ca model al apărătorului credinței și al poporului său, imagini ce au menținut treză conștiința identitară. În anii '90 ai secolului trecut, procesul de renaștere națională a românilor din nordul Bucovinei a fost însoțit de cântece

despre Ștefan cel Mare. Portretele domnitorului Ștefan cel Mare și ale poetului Mihai Eminescu, realizate de pictori populari, au apărut spontan la manifestările românilor: mitinguri, pîchetări, sărbători naționale... În unele cazuri, portretul lui Ștefan cel Mare era pictat în mărime naturală în casa mare (camera în care se păstrează zestrea, aici se află și lada cu zestre a fetelor, se primesc oaspeții). Mitul lui Ștefan cel Mare și mitul lui Mihai Eminescu, poet al cărui nume este legat de Cernăuți, i-a situat în afara timpului istoric, în dimensiunile specificului național și al experienței istorice a românilor nord-bucovineni și basarabeni. De numele lor sunt legate locuri sfinte, la care se săvârșesc pelerinaje, fără ca acestea să fi fost impuse oficial: casa și mormântul lui Aron Pumnul, Gimnaziul în care a învățat Mihai Eminescu, casa în care a locuit Aglaia Drogli, sora poetului etc. În codrul Cosminului se află *Stejarul lui Ștefan cel Mare*, în jurul căruia se adună românii a doua zi de Paște, cu preoți și bucate pascale, se cântă românește, se rostesc discursuri patriotice, se recită poezii... Acest obicei s-a transformat într-un adevarat pelerinaj național. „Fântâna lui Sobiejski” din Dumbrava Roșie, ca și pădurea, în general, au devenit un simbol al luptelor cu poloni. Localnicii nu pot preciza istoric cursul evenimentelor, a rămas doar amintirea acestor războaie moldo-poloneze și a simbolurilor lor.

Românii nord-bucovineni au devenit creația propriilor mituri. Ei și-au construit o lume imaginată, adoptând norme de comportament care s-au impus obiectiv, ca un sistem de valori ce au funcționat într-un spațiu închis, tăinuit de presiunile ideologice oficiale din afară. Despre aceste valori nu se vorbea deschis, ele însă au existat ca o alternativă la miturile ideologice impuse de politica vremii și percepute de români (și nu numai de români) ca o agresivitate asupra identității lor. De exemplu, în manualele pentru clasele primare, *Cartea de citire*, se cerea ca 60–70% din texte să fie consacrate copilăriei lui Vladimir Lenin ca model ideal de comportament al copilului. Ajustarea oficiale insistentă a identității personale, începând din perioada fragedei copilării, a influențat într-o carcare măsură schimbarea modelelor comportamentale. Totuși, s-au pierdut unele imagini istorice, care au început să fie uitate. Când intervine uitarea, treptat începe să se modifice identitatea națională, nu însă și cea etnică.

Se păstrează în memoria colectivă imagini și personalități mitice care reînvie de fiecare dată în perioadele de renăștere națională, se regăsesc de fiecare dată în operele folclorice sau manifestările etnografice. Găsim, de exemplu, în folclorul nord-bucovinean, evocarea unor personalități istorice, a căror semnificație ocruitoare este importantă pentru păstrarea credinței și a identității naționale. Astfel, drama istorică *Brâncovenii*, care evocă momentul decapitării domnitorului muntean și a fiilor săi, este prezentată de colindători din casă în casă în perioada sărbătorilor de iarnă. Dârzenia cu care domnitorul muntean Brâncoveanu și fiili lui răspund călăului se impune ca un mit al rezistenței creștinului în fața păgânității. Înconștient, imaginea călăului s-a transformat în imaginea străinului care ucide, impunându-și credință, indiferent dacă protagoniștii îl reprezintă pe turci sau pe austrieci, ea este generalizată și capată conotații naționale. În unele localități, aceleași personaje istorice apar și în malină. În cântecele populare, imaginea „împăratului” este cea a stăpânului străin, „vielean”, care „ucide”, afirmându-și interesele sale: „Împărate, împărate, /Punc pace, nu te bate / Împărat cu ochii verzi, / Nu te bate-n patru părți /

că-mi omori feciorii toți"; „De când ai prins a te bate, / N-au rămas bărbați în sate”. Mitul împăratului, căruia i se cere să inceteze războiul, a apărut ca un act inconștient, însă ca o consecință a unor evenimente istorice reale.

Românii nord-bucovineni reprezintă un grup identitar important care nu poate fi sacrificat, precum consideră unii politicieni români, care continuă și astăzi să semneze tratate irresponsabile. Istoria nu le-a oferit condiții favorabile pentru păstrarea identității naționale, diferite imperii impunându-le modele impersonale, precum „homo bucovinensis”, în perioada austriacă, și „homo sovieticus”, în perioada sovietică. Astăzi, istoricii ucraineni și germani propagă cu insistență mitul „homo bucovinensis” (bucovineanul, afirmă adeptii acestui mit, nu are naționalitate și se consideră bucovinean după locul de origine, el nu are identitate națională – teoria lui Ortfried Kotzian) ca model pentru o viitoare Europă. Experiența istorică a Bucovinei arată că schimbările peisajului socio-politic provoacă mai mult sau mai puțin alert sau vizibil modificări de comportament, dar nu au putut afecta însă memoria mitică. Identitatea națională a fost și este susținută de modul în care românii din acest spațiu s-au raportat la trecut și la valorile lor naționale. Rapsozii populari și ulterior poeziile s-au abătut adeseori de la spiritul mistic, lăsând să se reflecte în mituri tendințe care în esență lor sunt profane. Datorită caracterului simbolic complex și al prezenței unor elemente general-umane, miturile istorice au constituit o sursă permanentă de inspirație pentru creatorii din toate domeniile artei. Identitatea națională este susținută de reamintirea modului în care noi ne raportăm la trecut și la valorile noastre naționale. Oricât de năstrușnice ar fi discursurile unor intelectuali, dispusi să neglejeze aceste valori, să le demitezze, ele nu vor dispărea din memoria colectivă a poporului. Odată creat, mitul rămâne în memorie ca o valoare colectivă. La Cernăuți, memoria colectivă a păstrat, de exemplu, imaginea lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Eminescu ca personalități reprezentative, ca valori naționale sfinte și orice atentat la diminuarea importanței lor este perceput ca atentat la însăși poporul român. Când la inaugurarea statuii lui Mihai Eminescu la Cernăuți, un grup de naționaliști ucraineni au venit cu foi volante în care era discreditat numele poetului, acest demers a fost considerat ca fiind un atac deschis împotriva comunității românești din Cernăuți. Ei știau, de fapt, că, lovind în Eminescu sau în Ștefan cel Mare, lovesc în comunitate. Nu este întâmplător faptul că în mass-media ucraineană de astăzi sunt frecvențe materiale care discreditează numele, mai ales, al acestor două personalități. Apar și noi tentative îndreptate împotriva altor personalități istorice românești, ale căror nume, într-un fel sau altul, sunt legate de Cernăuți. Recent, în legătură cu sărbătorirea a 600 de ani de la prima atestare a orașului, au început să apară prin diferite ziare din oraș și primele publicații care îl prezintă pe domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun, cel care a semnat *Privilegiul din 1408*, ca fiind un barbar ce și-a zidit fiica în zidul unei cetăți și, prin urmare, nu merită calificativul „cel bun”.

Miturile istorice angajează și astăzi grupul etnic românesc nord-bucovinean să acționeze în sensul perpetuării valorilor naționale care le-a păstrat identitatea, oferindu-le modele de comportament.

Miturile au supraviețuit în istorie nu doar ca urmare a unor mentalități arhaice. În manifestările etnofolclorice din nordul Bucovinei sunt prezente aspectele arhaice de origine creștină și chiar de origine dacică și slavă (cele de origine orto-

doxă). Aspecte ale gândirii mitice sunt caracteristice ființei omenești. Mircea Eliade, vorbind despre „miturile lumii moderne” ale sud-estului european, analizează specificul unei societăți etnice naționale închise, izolate de relația cu națiunea de origine, cum este și grupul etnic românesc din nordul Bucovinei, care fiind băstinași și nu diasporă, cum înțeleg greșit unii politicieni, dezvoltă o adevarată pasiune pentru istorie. „O asemenea pasiune, scria M. Eliade, era, desigur, consecința deșteptării naționale în această parte a Europei (sud-estul Europei, n. n.) și s-a transformat foarte curând într-un instrument de propagandă și de luptă politică. Dar dorința de a dovedi «originea nobilă» și «antichitatea» poporului său domina într-acea măsură sud-estul european, încât, în afară de câteva excepții, toate istoriografiile respective s-au cantonat în istoria națională și au ajuns în cele din urmă la un provincialism cultural.”

În situația când în spațiul nord-bucovinean istoria românilor a fost și este și astăzi interzisă, poporul s-a inspirat din mituri istorice și identitate. Iстория oficială a Ucrainei mizează pe mistificarea datelor arheologice și istorice, creând mitul originii slave a teritoriului Bucovinei, implementând ideea că acesta a aparținut Rusiei Kieve și Knezatu lui de Galici.

Bucovina ca laborator în care putem urmări evoluția unui grup etnic minoritar, rupt de matricea sa firească și supus diverselor presiuni de sorginte socio-politice și accentuat naționaliste, prezintă un interes deosebit pentru cercetătorii preocupăți de felul în care se stinge sau se păstrează identitatea unui popor, a fenomenelor ce țin de manifestarea inconștientului colectiv, de memoria istorică colectivă, de factorii decisivi care vizează procesele de asimilare. Putem puncta în acest sens o problematică legată de funcționarea limbii române în condițiile unor anumite imprejurări socio-politice și ale păstrării identității naționale; conștiința de a fi român, memoria istorică, miturile istorice, crearea modelelor de comportament, perpetuarea în timp a tradițiilor naționale, păstrarea caracteristicilor etnofolclorice, corelația dintre mit și realitatea istorică, dintre imaginea colectivă a valorilor naționale, locurile memorabile și personajele reprezentative ale neamului.

Relația dintre imaginariul colectiv și istorie este complexă. Există un conflict între încercarea istoriei oficiale de a elimina aşa-numitele „pete-albe” ale trecutului, creând de fapt o istorie nouă, și memoria colectivă care păstrează o vizionă mitică asupra trecutului. Memoria istorică și memoria colectivă sunt astfel într-un raport conflictual generat de cele două facultăți care le susțin: memoria identitară colectivă și istoria impusă din afara comunității.

Istoria ca ideologie politică, ca instrument de manevrare politică de către guvernanți a comunităților etnice, inclusiv și a celor titulare, nu poate să purifice memoria de infiltrările mitice ale imaginării. Mitul a apărut ca un act inconștient și necesar. Spiritul omului a infățișat intuitiv lucrurile într-o formă concretă și vie. În mituri omul își regăsește idealurile pierdute cândva și modelele exemplare pentru orice activitate umană.

NOTE

- 1 Valeriu Zmoșu, *Un sat bucovinean de pe Valea Siretului: Pătrăuți de Jos. Mărturii spirituale, „Colecția folclorică”*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2006.

SUMMARY

Myth and Romanian national identity in northern Bucovina Bucovina still remains a little known region of the Romanian spirit, in which the destinies of generations of Romanians, often severed from contacts with the cultural traditions of the motherland, have been marked by a historical environment distinct from the rest of the Romanian area, and the way of life that has been imposed on Bucovinians during the course of different empires has left its imprint on their character.

The different nature of the national spirits of the nations that today live together in northern Bucovina, a territory marked by historical adversities, has in time also changed the nature of inter-ethnic relations. The sifting of national spirits has come about as a result of the need to adapt to changes in the living environment, brought about by history, in which nations have asserted themselves, confronting difficulties of a linguistic, political and socio-human nature. The individual or collective attitude to history has created an entity of a differential and potential order. The soul, however, has taken refuge within itself, in order to remain intact; it has preserved in myths and legends the isolated events and facts that have marked their historical essence.

The countless changes in the historical experience of the Bucovinian Romanians has created a system of symbols of ethnic resistance, which have made it possible to preserve their identity through language and religious faith, through the perpetuation of folk traditions and myths of national identity. History, however, which for the Romanians of Bucovina has always been a field of knowledge outlawed by the authorities (the Austro-Hungarian Empire, the Soviet Union, and independent Ukraine), with the exception of the inter-war period, has in most cases been passed down from memory generation after generation, through myths, legends, and oral tradition. It has not been possible to replace the beautiful Romanian cultural tradition of Bucovina with German (1775–1918) or Russian and Ukrainian culture (1940–1941; 1945–2010). Romanian national consciousness has never died out, even if there have been periods of “cultural drought” or abrupt breaks in the Romanian cultural process.

History in any case demonstrates to us that whenever a different mythical model, alien to the national specific, is imposed on an ethnic group, whether this imposition be forcible or gradual, it is felt as an attack upon personal and group identity.

Even today historical myths impel the Romanian ethnic group from northern Bucovina to act in order to perpetuate the national values that have preserved their identity, offering them models of behaviour.

Spiritually, the Romanians of northern Bucovina have intuitively reflected history in a concrete and vivid form. They have found in their myths and legends the ideals they once lost and the exemplary national models that they once possessed.

The text speaks of the myths that evoke the images of Stephen the Great, Wallachian ruler Brâncoveanu, and poet Mihai Eminescu, of the folklore of deportations and songs from wartime and military conscription.

Poezie

MIRCEA LUTIC

„SPLENDOAREA ȘI HARUL BEAU CUPA DE-AMIAZĂ...“

Versuri din volumul *Arminden cu heruvini*

CINA MIELULUI

Era o seară și o dimineață,
iar între ele-un infinit de viață;
de intuneric nici c-a fost pomină –
tot începutul respiră lumină.

Nu Cel din Veac născut-a bezna-n lume,
ca-n slovă biblică nu are nume,
chiar neîngăduită e în Carte –
tenebrele au rădăcini în moarte.

Noaptea e însăși neființă pură,
prezența luciferică-n săptură,
însemnul dăinuirii cu păcat.

Ziua-i zenitul vieții ne-ntinat,
unde se liturgește în lumină
a Mielului izbăvitoare Cină.

ÎNCEPUT DE VEGHE

Nemărginită e această zare.
Răsfrântă până-n hâurile humii
Și până-n moștenirile solare,
Ea stăpânește clarobscurul lumii.

Când Căitorul din Veac își punc zarul
În imina zidirii ce sănjește
Spre impliniri de taină, omenește,
Tot El statomicește și hotarul.

Un început de veghe se vestește,
Cu Duhul Vieții ce din nalt pogoară...
Faptul de zi lumina-și rotunjește,
Iar preajma retrezită se-nfioară.

Ca la-inceput de vremuri, virginală,
În toată strălucirea ei de gală.

PESTE BRAZDE DE TIMP

Implinirea faptelor se săvârșește întru Hristos,
În cronospațiul nelimită, ca o nomogramă,
Întregul lumii se-ncheagă din bine și din frumos –
Colinele aceleiași culmi, ce ființă se cheamă.

Omul în templu, pasarea pe ram, crinul în răzor
Slavoslovesc cu bucurie: „Doamne, mărire Tie!”
Lucorile cerului picură în cuprinsuri, ușor,
Rouă de aur din sanctuarele Împărăției.

Respir divin, agapé de taină liturgisită-n sfere.
Plugarul purcede întru aratul glici din veac.
Peste brazde de timp și-adânci arcanișuri de erc
Se-nvălură de profundis semnele în zodiac.

TÂMPLĂ CELESTĂ

Ce-i nexul frumusetii? Poezie
Cu rimele întoarse către sine –
Una în adevar, alta în bine –
Pe-un stih înraurit care le ține.

Ascunsă-n propria epifanic,
Ea Trinității dă ieșire-n lume –
Lucrare cu nepreț și cu nenumăr
De-o îndumnezeită curăție.

Dulce rănitire fără de cuvinte,
Iconostas celest, cu chipuri sfinte,
Revărs al veșniciei nentinate.

Lumina Rugului din ea răzbate
Cu har necunten întru nemurire,
Ca un ecou de dincolo de fire.

NUME-PRIMORDIU

Pogoaře Duhul Tău cel Sfânt cu vrajă
De măngâios preludiu. Puși în strajă
La porți, să glăsuască-n cenorii primii,
Zorirea s-o vestească serafimii.

Pogoaře Duhul Tău cel Sfânt cu mirul
De neprihană-n prour. Iar potirul
Să-și verse mirodenia suavă
Și sfinții în tările să dea slavă.

Pogoaře Duhul Tău cel Sfânt cu harul
De neînvins al rugii. Când altarul
Se-învâluie-n tămâie și se-împlină
În înfloriri învolte de lumină.

Pogoaře Duhul Tău cel Sfânt cu cântul,
Făcând să se cutremure pământul,
Să cadă tartorimea-n spaimă mare
Și iadul să dea scrâșnet de zăvorare.

Pogoaře Duhul Tău cel Sfânt cu Slova
Ce arde și tămâduie... Iehova
Ti-i numele-primordiu, care leagă
Făptura infinitului întreagă,
Cum sația de chei înnoadă provă.

SCRUTĂTOR, VISELE

Din cerul Tău, Doamne, binecuvântează
Frumusețea – lacrima dulcă a firii,
Binele – pașiștea ce se înrourează
În freamătuș auroral al iubirii.

Splendoarea și harul beau cupa de-amiază
Și se-nconună: uite cuplul de-aur, mirii;
Fac alai de nuntă, în bucurie, martirii,
Îngerii cântă, lumea se-improurează.

În priveliște-s glia și cerul. Răsună
Muzica sferelor în preuireș –
Nepreget când de liniște, când de furtună.

Care cel fără istov izvod de lumină,
Scrutător, visele intru azururi înclină
Precum străvechile cătorii din Maramureș.

CU TINE-N VIS...

Cu Tine-n vis urc stânce vieții orb,
Cerșindu-Tî din tării oblăduință.
Și-n zori de zi, însetoșat, își sorb
Lucoarea ce-mi chezășuie ființă.

Tărânnii intinute care-s eu
Cerc să-i restituș rostul din nevreme...
Cu lama sufletului tai mereu
În trupul care săngeră și gême,

CĂUTARE

Te-ai arătat dintru-inceput senin,
Cu dalbi sorginji de ler în veghea mea.
Te-adun din nestematele de stea,
Te-nchipui din petalele de crin.

Mi-apari mereu auroral, la zori,
În prourul de aur ce mă-mbie,
Te-șes din baibafir de păpădie,
Te-ngân în viersul de privighetori.

Sub crângul cerului, înmiresmat,
Văd cum Te zâmislești – a căta oară! –
Prin fulguirea zilelor de vară,
Prin sărgul ploii binecuvântat.

Chiar de Te știu în toate nelipsit,
Ca aerul de-a pururi, ca lumina,
Te-adulmec cum adulmecă albina
Nectarul din potirul înflorit.

NOCTURNĂ

Tainice șoapte
Lunecă-n noapte –
Fior stinher,
Scrânciob de stele,
Perle-n vâlcele,
Licăr de ler.

Albă minune,
Luna apune
În paradis.
Din ceruri Domnul
Veghează somnul
Lumii de vis.

LA VARNIȚA

Memoria-n clepsidre se transcrie
Cu litere de sângel în afară,
Spre măgurile respirând a țară,
Aici, la Varnița, pe plânsa glie.

Adâncul, în ecouri stinse, crește
De jalea ce dă colț pe preajma verde,
Apoi în piatra crucii inflorește
Și iar se-ngână-n tângi, a căta oară.

Fiuța celor secerăji sub zare
De gloantele dospite în ostravă
Acum pe tâmpla codrului tresare
În firul ca smaraldul, de otavă.

Și tresări-va-n veci – memento mori! –
Precum tresar, în crângul bolții, zorii.

INGER

Paznic în turnul vieții, pe-a tainelor colină,
Peste cetatea lumii, cu muri zidiți din veac,
Ai chipul de balsamuri, ai duhul de lumină
Și sublimezi osana vechind pe zodiac.

Te-arăti arar de tot, doar la răscruci supremă,
Să innodezi, când rupt e, al sortii legământ
Și să dezlegi oculte, sibilice dileme,
Sădite în ființă, ca-n Rug respirul sfânt.

Căci ești trimis de Domnul sol firii întinute,
Să fluturi ca un prapur măslinul rămurat,
Să fii chezaș zidirii și să clădești palate
De însâlășuire în veșnicul regat.

UITARE ÎN CREȘTERE

Pe zi ce trece
strada pe care pășesc poeții
se face mai mică, mai scundă,
spațiul se îngustează.
Și într-o bună zi
poeții o să se trezească prinși într-o capcană urbană,
creată de câteva clădiri istorice
din centrul Cernăuțiu lui.
Ei o să fie mușrați de ideile vechi,
nerealizate.

Privind prin timp,
poeții o să-l vadă pe Ciprian Porumbescu,
stând într-un colț al camerei din penitenciar,
urmărind atent scurgerea timpului
în clepsidra vioarei:
„Mai am o oră și jumătate...“.
În promenada lor poeții
o să-l vadă și pe voievodul Alexandru cel Bun,

stând în scaunul său de domnie,
ținând în mână o coală de hârtie,
care s-a aprins și transformă
materia în fum...

Deodată un inger grăbit, de-abia respirând,
cu aripa frântă
căzu din cer pe pământ
și strigă:

„Domnilor, arde *Privilegiul!*...“
În jur se făcu o tacere indiferentă,
îngerul privi în părți și-si dădu seama
că declarația sa e cam întârziată...
Un singur om de pe stradă,
care mătura frunzele toamnei îi răspunse
râzând fără noimă și fără nici o emoție:
„A ars *Privilegiul!*! Și ce dacă?...“.

POEMUL

Poemul, de fapt,
e-un rege bâtrân de tot
și gândește ca un copil.
E-un rege de care a și uitat istoria.
El își mai caută gloria
pe la balcoane,
se mai roagă în fața unei icoane,
mai vizitează sanctuarul regale,
își mai caută linia vieții în palme,
își mai plimbă prin curtea castelului cainii,
mai stă la sfat cu bâtrâni
și crede că e rege, totuși.

Dimineața se gândește la țări necotropite,
la lumi neinventate,
la opere neinspirate
și la domnișoare
din împărății imaginare.

Poemul e și el un rege nebun
ce-și caută prin împărăție
fericirea
și e supărat pe doamna Fortuna
că i-a hărăzit prea lungă dominație,
și nu știe ce să facă cu atâția adepti,
cu atâtă influență.

Bâtrânul poem șchiopătează,
iar poeții îl dau căte o mână de ajutor,
îl sprijină, îl curtează,
îi repetă mereu că-i Tânăr.
El crede, sărmanul, fiindcă gândește ca un copil,
naiv de tot și infantil.

MONEDA LUI LUIS AL XVI-LEA

E trist în dormitorul regal.
Împăratul toamă vin în pocăi,
dar nu bea, n-are dreptul.
El privește pe geam,
căutând în zadar tinerețea.
„Am ales o coroană a nefericirii“,
spunea împăratul,
aruncând în aer o monedă.
Suveranul ironic zâmbea
și când moneda cădea pe revers
împăratul făcea totul invers;
își aducea aminte
cum se plimba prin castelul imperial,
discutând cu oaspeții, care soseau la bal.

„Am schimbat casa părintească de la țară
pe un castel plin de nefericire“,
striga suveranul,
aruncând în aer aceeași monedă
și dacă peste noapte
nu se iveau pe cer o cometă –
împăratul se înfrista
și citea din mers
ceea ce scrie pe avers,
lângă imaginea sa.
Și nu știa cine-i de vină
c-a apărut prima ghilotină,
și nu înțelegea de ce moneda are numai două fețe.

Iar domnișoara Fortuna
îi șoptea la ureche întruna
că în zilele de la urmă,
când total va decide moneda,
rostogolindu-se pe masa regală
după o traectorie
în formă de spirală –
cea mai bună alegere

va fi față nevinovată,
adică față laterală.

Împăratul tresări
ca dintr-un somn adânc,
cu visuri, semnificații deșarte,
și strigă: „Corect, domnișoară, ai deplină dreptate”.

Apoi a zâmbit împăratul,
și-a scuturat de pe haină tot praful,
și a mers să vorbească cu poporul.
Era ferm convins că n-are nici o vină,
iar mulțimea îl aștepta cu nerăbdare,
lângă ghilotină.

INSULA

Când Sfânta Elena
se plimba pe insulă,
lucrurile din jur își schimbau culorile.
Timpul pribegie căuta ieșirea
din labirintul istoriei.

Pe-un deal singuratic
Bonaparte ținea în mână o floare
și număra petalele,
privind la oceanul intemnițat
în clepsidra timpului.

Pe insulă apără Denis Diderot
și-l privea cu disperare.
Ii spunea că toate poemele
depind de timp.
Clipele sunt niște păsări călătoare
care se întorc în patrie
și au frică să se atingă de soare,
atunci când zboară spre nemurire...

Deodată, adevărul
se-ntoarse cu spatele spre Bonaparte,
care începu să bată din palme,
dar se opri
și nimic nu-i trecea prin minte.

Și-auzi ca răspuns filosoful
ca într-o surdină a cejii:
„Cuvintele tale rămân doar cuvinte”.

MARIA MATIOS

Prozatoare, poetă, publicistă, traducătoare, critic literar. Scriitoare de o specificitate etnico-națională endemică, cu un mod de gândire artistică și de percepere creațoare de o originalitate cu totul aparte.

S-a născut la 19 decembrie 1959 în comuna Răstoace, raionul Putila, regiunea Cernăuți, într-o familie de țărani. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității Naționale „Iu. Fedkovyci” din Cernăuți (1982). A lucrat la Biblioteca Științifică a Universității, în redacția gazetei multiplificate a Uzinei Construcțioare de Mașini din Cernăuți, la ziarul „Bukovynske vice” („Vecea bucovineană”), „Bukovynski jurnal” („Revista Bucovinei”), secretar responsabil adjunct al Organizației Regionale Cernăuți a Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina, redactor-șef al Fundației Ukraineano-Canadiene „Ivan și David Romaniuk”. A participat la diverse congrese și conferințe ale tineretului de creație. În prezent locuiește în orașul Kiev. Este președinte-adjunct al Comitetului pentru Premiul Național al Ucrainei „T. H. Șevcenko”.

A început să scrie versuri încă în anii de școală. A colaborat la revistele „Vitcizna” („Patria”), „Dnipro” („Niprul”), „Berezan” („Martie”), „Sociasmist” („Actualitatea”) etc. Este autoarea plachetelor de versuri *În numele ierbii și al frunzei* (1983), *Foc întreținut de răsinile coniferelor* (1986), *Livada impacienței* (1994).

Zece picături de apă rece ca gheata, În ziua de Sf. Nicolae (1995), *Arcanul femeilor* (2001), *Arcașul femeilor în grădina neîngăduirii* (2007), a poemelor *Valvărtej de Golgota* (2002), a cărților de proză *Ce scurtă e viața!* (2001), *Națiunea* (2002), *Masa suedeză* (2002), *Roman bulevardier* (2003), *Darusia cea dulce* (2004), *Jurnalul unei femei puse în fața platonului de execuție* (2005), *Doamna și domnul U-Ko în fața ukrilor* (2006), *Mai niciodată nu viceversa* (2007), *Moscălița* (2008), *Maica Marija, nevasta lui Cristofor Columb* (2008), *Patru anotimpuri ale vieții* (2009), *Farafasticuri culinare* (2010), *File detașate din curriculum vitae* (2010), a povestirii *De-a dreapta gloriei* (1996); a reflectiilor publicistice *De ce? De ce! De ce... Tu, jura mea?* (1992), *Paralizie permanentă în stil ucrainean* (2003), *Un bun mai de preț decât argintăria de familie* (2003), *Cum să ne izbăvim de Binladen-ul nostru ucrainean* (2003), *Ucraina de la han-lătar* (2004). A realizat traduceri din literaturile rusă, română, bielarusă, lituaniană etc.

Membră a Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina din 1986. Laureată a Premiului Național al Ucrainei „T. H. Șevcenko” (2005), a Premiilor „K. Halkin” (1984) și „V. Babliak” (1986), a Premiului revistei „Blahovist” („Buna-Vestire”, 2005).

Pentru proza Marii Matios este caracteristică tendința de a realiza în cheie impresionistă o simbioză între valvărtejul de azi al vieții și tradițiile seculare de înaltă înțelepciune ale poporului, diversitatea modulațiilor narrative, utilizarea motivelor și personajelor din demonologia autohtonă, o empatie strict personală, zelul metaforic. Operele ei au fost traduse în limbile rusă, franceză, engleză, italiană, română, ivrit, sărbă, croată, slovacă, azerbaidjană etc.

Fragmentul ce urmează, extras din povestirea *Darusia cea dulce* (2004), evocă în culori vii, extrem de tulburătoare și pregnante, minunata nuntă a plăieșilor, cu vijelioasa hușulcă ucraineană, „în stare să-ți răscolească sufletul poate mai dihai decât diavolul și mai adânc decât bludul care se abate uneori asupra oamenilor”, și domoala horă mare românească – „un salt în lumea de dincolo, sau o intrare pe dărurile, cu zorul, în tărâmurile raiului și, în același timp, o ieșire cu voie vegheată din tenebrele iadului”.

HORA MARE

– Myhailiunia, puiule, poate vîi la mâncare...

Îșișă în gang într-o cămașă albă, dantelată, cu mânecile răsuflete până la coate, Matronka parcă întrebă, parcă roagă, cu o voce asemănătoare zgromotului dulce, lăsat de pașii helgii, noaptea, în tindă.

În lumina de septembrie a astrului zilei care se scaldă în apele asfințitului, capul ei mic, cu cozile legate cunună pe creștet, pare un al doilea soare, ce răsare de după perii doldora de roadă, însirați sub firești de-a lungul gangului. Mușcând dintr-o pară mare, galbenă, mustoasă și atrăgănd în jurul său un întreg roi de albine, Matronka zâmbește abia-abia, doar cu gropițele drăgălașe ale obrajilor îmbujorăți.

– Dar ce bun a gătit gospodina noastră cea drăguță? întrebă de lângă trunchiul din ogradă un bărbat Tânăr, îmbrăcat într-un pieptărăș cu lâna întoarsă, ridicând capul, dar nelăsând securea din mână.

În preajma lui stă o grămadă de lemn de curând tăiate, amiroind la fel de proaspăt ca și cămașa Matronkai în lumina soarelui ce se scaldă în apele asfințitului.

O clipă tac amândoi, uitându-se unul la altul cu niște ochi galeși, vrăjiti, ca și cum ar vrea să se soarbă reciproc, cum a sorbit ea cu puțin în urmă nectarul dulce din para aceea răscoaptă, ce scapă acum întâmplător din mânile ei și se rostogolește spre bărbatul cu securea în mână.

Găgâlcea de fermeie se trage în sine, roșește, parcă rușinându-se de un gând ascuns, știut numai de dânsa, apoi, punându-și mânile în șolduri, răspunde voioasă:

— Am făcut un pumnisor de mămăligă ce zâmbește și luminează ca soarele. laca zâul! Să n-ajung până mâine, dacă mint! Ș-apoi, de nu crezi, vino să te convingi singur... și cu asta dispare în golul ușii.

Și Myhailo, bărbatul desirat, lung cât o prăjină, care face orice lucru dintr-o dată, fără să-l poftesci a doua oară, duce securea în polotră, mătură cu târnul cărăruia dintră casă și șură, scutură surcelele de pe pantaloni și intră în casă.

Cu un ulcior de apă caldă în mână și cu ștergarul aruncat peste umăr, Matronka îl aşteaptă lângă un ciubăr mare cât toate zilele.

— Myhailiuța, puiule, oare eu nu te-am rugat să nu tai lemn până pe întuneric? îl întreabă ea cu glas mustrător, dar duios, ajutându-l să se dezbrace.

El își scoate pieptărașul, apoi cămașa și, aplecându-se deasupra ciubărului, își pune gâtul sub șiviță de apă. Spălându-se, se îndreaptă din șale și atinge obrazul Matronkai cu palma udă, formăci și rînde vesel:

— Da ce, tăiatul lemnelor poate să-mi strice?

— Nu asta poate să-ți strice, puiule, ci faptul că lucrezi fără brău. Nu care cumva să-ți răcești șalele. Cui îi trebuie asta, a?...

Trecându-și palma peste spinarea lui, Matronka își oprește mâna tremuriândă pe o aluniță mare de sub lopățica umărului drept și o netezeste îndelung cu arătătorul. Apoi o sărută de câteva ori și abia după aceea îi freacă bărbatului umerii cu un smoc de lână udă, bine săpunată. În sfârșit, face același lucru cu pieptul, cu gâtul, cu brațele și le spală atât de temeinic, de parcă n-au fost spălate de ani de zile.

Myhailo stă în mijlocul casei, cu ochii larg deschiși, iar mânile ei sprintene îl șterg, îl imbracă într-o cămașă nouă, în timp ce el o dezmiardă pe gâje. Într-un târziu, întreabă:

— Dar ce-ai gătit la cină, dulce gospodină? — și cuvintele se aștern în rimă fără voia lui.

— Poftim!.. face Matronka hoțește din coada ochiului și trage ștergarul de în de pe mămăligă răsturnată pe fund, în centrul mesei. Luminând ca soarele, ea răspândește aburi albi, ce se ridică până hârt în tavan.

După munca grea de o zi, Myhailo simte o deosebită placere să-și pună gura la cale cu o mămăligă fierbinte, lăsându-se în brânză de oaje. Matronka îi ia „chiulaful” cu o lingură și în adâncitura formată pune telemeaua la fel de galbenă, o acoperă iar cu ștergarul și, așezându-se în fața bărbatului, aşteaptă împreună cu el ca brânza grasă să sloboadă untură, care să ajungă până-n miezul mămăliguiei.

Se aşază întotdeauna față în față și mânancă cu frunțile alipite, lăsate în jos peste suprafața mesei.

Dintr-o parte poate să pară că el nu vor (sau nu îndrîznesc) să se uite unul la altul, drept care își țin capetele mereu aplecate. Dar tot dintr-o parte se vede bine

cum măinile lor – când cu sfloșenie, când cu infrigurare – căută întruna prilej să se întâlnească, și atunci, la fel de infrigurate, ca și cum s-ar frige de ceva sau ar fi prinse asupra unei lăpti urăte, se trag îndărât. Fie pe genunchi, fie pe tăblia mesei.

Până acum nimeni din străini n-a văzut dintr-o parte cum cinează Myhailo și Matronka. Pentru că, încă înainte de căderea serii, ei astupă ferestrele și trag zăvorul de la poartă. Și fac asta nu din zgârcenie sau din nedorință de a comunica cu oamenii, ci fiindcă pur și simplu știu că nimeni n-o să-i stânjenească fără treabă: botezuri n-au avut pentru că s-au luat nu demult și nu li s-a născut încă nici un copil, de îngropăciune nici nu poate fi vorba, că-s doar ei, doi tineri, și n-are cine să moeară, de hrămuit n-au hrămuit, pentru că nici nu s-au pus încă temeinic pe picioare. O duc deocamdată așa cum le-a dat Dumnezeu, ca doi hribi albi sub un fag, ascunși de ochii lumii de un strat de mușchi și de frunze căzute.

Apoi, de când Tanasi Maksymiuk, firoscosul satului, a zis după cununia lor, în curtea bisericii, așa că să audă toată lumea: „Treaba aistoră îi amu să facă copii, că de muncit vor avea vreme destulă să muncească”, – de atunci, adică, îndeobște nimeni n-a mai îndrăznit să le facă vreo smintea încă. Iar să le ceară cineva vreun sfat n-avea nici un rost, că, de, în primul rând ei aveau nevoie de sfatul altora. Nici de împrumutat nu prea aveau ce să împrumute, căci abia își înjhebeau gospodăria. Și dacă, după numă, poate mai mult decât alții zăboviseră în pârpăra dragostei, mă rog, ce să-i faci, că se mai întâmplă și de astea? Mai ales când flăcăul ia o fată nu din sat, ci de pe aiurea, așa că trebuie să-o cerceteze și ziua, și noaptea de-a fir-a-păr, ca pe-un ou incondeiat în altă parte și parcă cumva în alt chip.

„Ha-a-ait! Toate se trăc. Se va trece și asta”, a strecurat într-o zi o vorbă Tanasi, sumându-și luleaua. Și a pus astfel capac la toate străngerile de umeri cu care muieruștele zavistnice îi urmăreau pe Myhailo și pe Matronka, când tinerii însurăței veneau duminica la biserică. Ea se retrăgea în pronaos, între femeile bâtrâne, cu capul mereu apliecat la rușine, iar el stătea între bărbați, în naos, lung cât o prăjină, ridicându-se deasupra tuturor. Privirile lor, însă, parcă erau legate cu un șnur nevăzut, dar totodată atât de bătător la ochi, încât, de necaz și de uimire, femeile își umflau nările ca juncanele în preajma fătului.

Pe Matronka satul n-o scotea din „minunea lui Myhailo”. De fapt, așa a murit-o chiar el, nu altcineva...

Myhailo Ilășciuk, cum figura în actele de stare civilă, era orfan din fragedă copilărie. Taică-său se prăpădise în apele Ceremușului, sub o plută răsturnată de valuri, când el, Myhailo, nu avea decât doisprezece anișori, iar după trei ani, ponegrită și năpăstuită de niște muieri haine, intrase în pămînt și maică-sa. Căci gurile reale îi scoseseră sărmanci vădane vorbe că, cică, în patul ei zăboveau pe timp de noapte unii dintre bărbații însurății ai satului. Atunci două dintre femeile înselate, cele mai roase de zavistie, s-au înțeles pe ascuns și, ademenind-o într-o zi în pădure, au legat-o de un copac și au lăsat-o acolo peste noapte, ca să-și mai potolească, chipurile, fierbințeala cărnii. Au găsit-o abia la treia zi, sfâșiată de lupi, dar de osândit n-a fost osândit nimeni, fiindcă oamenii nu văzuseră nimic, chiar dacă despee asta știa tot satul. Dar satul n-avea nici o dorință să mărturisească în judecată și, cum nu era cine să limpezească adevărul, cazul a fost scos de sub cercetare și Myhailo, pomenindu-se singur, s-a dus să argăjească pe la străini, să hrănească păduchii altora și să-și câștige în sudoarea frunji pâinea cea de toate zilele. A holteit ani îndelungați, până ce s-a

întâlnit cu această biată orfană ca și dânsul și, scăpând ceva bani de nuntă, s-a însurat, iată, și el.

Poate pentru că era orfan de ambii părinți, ori poate pentru că așa era firea lui dată de Dumnezeu, dar lui Myhalo î se dusese vestea de flăcău cinstit și plin de vrednicie. Se purta cuvios cu fetele, nu ridică fustele nevestelor, nu se lăfăia în perinele vădanelor. Apoi era scump la vorbă și foarte priceput la toate. O singură dată î se dezlegase limba – la nunta lor, când casa era plină de oaspeți, lăutarii cântau de să rupă strunile, nu alta, iar el se avântase cu Matronka în vîrtejul jocului.

Răsună melodia huțulcii și Myhalo, beat de fericire, o ridică ușor pe Matronka – un nume atât de neobișnuit pentru satul lor! – o ridică, deci, pe palmă deasupra capului, sus de tot, și învârtă ca pe-o sfărlează, așa că drușca ce urmărea rânduiala nunții se sperie, își frânse măinile și slobozi un țipăt:

– Cinstiți nuntaș! Onorați oaspeți! Uitați-vă la această minune a lui Myhalo, bucurăți-vă de ea, admirați-o împreună cu el! – Și o purta în palmă, peste capetele nuntașilor, ca pe-o jucărie multicoloră.

Striga din tot pieptul, încercând să covârșească muzica lăutarilor, încât nu puteai să pricepi dacă era cu chef sau sărit din balamale.

Căci oamenii își amintea cum, la o nuntă, mirele intr-adevăr își pierduse mințile. De aceea, bătrâni aveau motiv să spună că pricina era „îndehungata abținere de la poftele trupului”, ceea ce a fost împotriva firii, căci n-ar fi trebuit să aştepte nuntă, ci să meargă la cea care „singură cere și singură dă” – și n-ar fi cunoscut sărmănuș flăcău și familia lui marea durere ce li-e dat să-o cunoască și până astăzi.

Iar Matronka – fie de spaimă, fie de bucurie – cu niște ochi mari-mari, se prinse ca un copil cu mânușele subțiri de grumazul mirelui și, în ritmul vijelios al huțulcii, panglicile ei colorate îl înfașurau pe Myhalo în jurul gâtului ca un laț, gata-gata să-i curme răsuflarea.

Așa au și jucat huțulca, dansul acela nesăbuit, numai ei doi: mirele, care ajungea cu capul până, hăt! în bagdadie, și mireasa – o pișcătură de femeie, intrată cu tot trupșorul ei aerian în trupul lui vâjos, învârtoșat de muncă, – care îl ținea strâns de gât cu ambele brațe, sfioasă, înfrigurată de aşteptarea necunoscutului, ce avea să î se dezvăluie în satul acela străin, lipsită de părinți, lăsată doar în seama lui Dumnezeu și a bărbatului de care o legase soarta.

– De-ar fi doar a bine, doar a bine..., murmurau, dând din cap parcă a osândă, parcă a căinare, atât băbuțele, cât și femeile tinere, înșirate pe lăvioioarele rânduite în lungul perețiilor casei unde se sărbătorea nuntă. Poate se uitau în carteia veșnică a ursitei, cunoscută numai de ele, sau poate nu făceau decât să culceagă de pe polițele vieții lor proprii cunoștințele fără de tăgadă despre viitorul celor doi tineri, surzi acum la toate nevoile, care se odihneau după iureșul năvalnic al huțulcii.

– Va fi a bine!..., le răspunse Myhalo tuturor celor încercați de iedoială. Numai a bine! Că, vai, cât ni-i dat să trăim? Un crămpieiuș! Și, pentru crămpieiușul acesta, iată ce minune mi-a dat Dumnezeu! încheie el, strângând-o la piept pe Matronka, ce abia își trăgea răsuflarea după vîrtejul avan al dansului. Stăteau amândoi în mijlocul casei, ca întuiți locului, până ce lăutarii prinseră pe ariapele instrumentelor încă o melodie obișnuită la nunțile din partea locului – româneasca horă mare, regina tuturor sărbătorilor.

După huțulca cea vijelioasă, frenetică aidoma unui plăieș însierbântat de aburii băuturii și nesfârșită aidoma unui bocet de înmormântare, după huțulca cea în stare să-ți răscolească sufletul poate mai dihai decât diavolul și mai adânc decât bludul care se abate uneori asupra oamenilor, melodia domoală, târăgănată, aproape suspinătoare a horei e ca o bruscă oprire a inimii, ca un salt în lumea de dincolo, sau ca o intrare pe dibuite, cu zorul, în tărâmurile raiului și, în același timp, ca o ieșire cu voie vegheată din tenebrele iadului.

Dar nimenea, nicăieri și niciodată, n-o să vă poată lămuri de ce anume așa și nu altfel răsună această muzică măreță, de cea mai voluptuoasă cutremurare sufletească. Pasămite, cel care primul a așternut pe strune melodia suzită în tainițele ființei sale a cunoscut tot ceea ce poate să cunoască un om înzestrat cu o ingenuă simțire, căci a aşezat sunetele acelea în riturile inimii, râzând sau plângând, ori poate doar suspinând după scăldătoarea aceea de taină sau tresăriind la atingerea cu șuvorul purificator și rece.

O, pentru cel ce nu știe ce va să însemne în viața munteanului hora mare e imposibil să redai, până și cu cele mai plastice cuvinte și culori, nu numai fermecătoarea îmbinare de acorduri, ci și tragicismul discret al melodiei. E la fel de imposibil ca și dorința de a prinde tristețea copleșitoare din silueta veșnic legănată de vânt a unui molid de pe o creastă de munte.

La început molcomă, parcă alintată, parcă purtată cu drăgoste de pretutindeni, apoi tot mai aprigă, tot mai năbădăioasă, hora mare te ia în iureșul ei ca un șuvor năvalnic de munte. Ea îți cucerește ființa treptat, pe neobservate, cum cucerește dulcea otravă a aromelii trupul unei femei dezmicădate în îmbrățișările hărbutului, și se strecoară pe furisate în sufletul neatins de prihană, cum se strecoară helgea noaptea spre pulpa vacii, și te rânește adânc, rupându-ți carnea cu scrâșnet, ca un cujît tâmp. În cele din urmă, melodia aceasta neîndurată îți se varsă în vine și fierbe dimpreună cu sângele tău.

Mai întâi doi pași la stânga, apoi doi pași la dreapta, și iar la stânga, și iar la dreapta... după care poți să te învârzi pe loc, dar nu în mod obligatoriu... mai departe la stânga, la dreapta... – și două trupuri crescute unul în celălalt, al mirelui și al miresei, se leagănă ca pendulul unui uriaș ceasornic de perete, nepuțind nici să se desprindă din locul fixat, nici să schimbe direcția legănării. Această muzică-ispită, acerbă în meșteșugul ei viclean, îi dă celui ce dansează primul semn, mai precis, îi indică sensul în care de azi înainte perechea aceasta se va mișca numai și numai sincronic, numai și numai mâna-n mâna, mereu împreună, fără să încalce cadența, fără să caute alt ritm, ci respectând întruna regulile nestruimutate ale acestui dans mare – un preludiu tacit al legămantului până la moarte de a păstra însemnalele fidelității reciproce sau, altfel spus, ale sclaviei alese de bunăvoie.

Și iar doi pași la dreapta... și doi la stânga... în răsunetul târăgănat al viorii sau al trâmbiței, cu scurte opriri și intreruperi, pe buza unui abis ce se cască în preajmă... O, nu, acesta nu e un simplu dans de nuntă, ci o strictă prevenire ce vine de sus, din partea forțelor divine, cu privirea la nepuțința de a încălca linia ce îi-e hărăzită dinainte prin ursită...

Pentru cel ce știe să-idezlege tâlcul ascuns, hora de nuntă este poate un avertisment sau poate un zvon dățător de grija, dacă nu chiar pregătitor, o sentință, în

bună parte nedreaptă, dată inimii omenești prea din cale-afară de fremătătoare în bucurie.

Poate că ar fi mai cu cale să nu te avântă niciodată în vîrtejul dansului, luat de această melodie tristă ca destinul femeii și infinit de pătrunzătoare, ca paloșul fără de tăgădă al istoriei, ridicat deasupra fiecărui muritor? Poate că ar fi mai bine să stai deoseptă, sprijinit de gard sau de un copac din preajmă, să privești, să ascultă și să cumpănești... să cumpănești asupra faptelor pământene, începând de la facerea lumii – sau, cum se zice prin locurile acestea, „de la Maria Tereza” – și până în zilele noastre? Poate e mai bine să nu urmezi niciodată ritmul acesta dat pentru veci și neschimbăt în nici un fel de condiții: doi pași la stânga, doi la dreapta?.. Căci, pesemne, aceste mișcări domoale, târâgăname sunt mai presus decât legămantul logodnei și mai puternice decât smoala înșelătoare a îmbrățișărilor din toiu nopții. Ritmurile acestea se îndesesc în porii până adânc, în carne, mite și la cel cu piele de toval, intră până, hăt! sub inimă, ca țepile, ca ășchile, ba posibil vioara le infige chiar în inimă, și de acum înainte nu te vei mai izbăvi niciodată de răsunetul duios, abia auzit al melodiei, n-o să-l mai poți arunca din trupul tău cum nu poți scoate jățana unui furuncul, n-o să-l dai afară prin nimic, poate doar prin moarte – numai atunci te vei dezlegă de vrăjile acestei muzici, ca de-o făcătură a făcăturilor.

Nu întâmplător, zic bătrâni, unora hora mare le răsună în urechi chiar și pe patul morții. Pentru că anume astfel, anume printre-o utotcopleșitoare măhnire, încet-înceț – doi pași la stânga, doi pași la dreapta, ca să nu sperie omul și să nu-i răvășească cugetul – își anunță moartea apropiată ei sosire...

O, Doamne Dumnezeule!.. Myhailo și Matronka se invărteau pe podeaua casei într-o deplină uitare – doi pași la dreapta, doi pași la stânga, doi la dreapta, doi la stânga... și mai departe se legănău cu frunțile strâns alipite, încât părea că astfel cei doi miri, orfani amândoi, căutau să cântăreasă sau, dacă ar fi fost cu puțință, să înălăture ceea ce îi aștepta în viitor. La care nuntașii, dar mai cu seamă femeile cu mâncăriri pe limbă, își acopereau gurile cu palmele, de parcă încercau în felul acesta să astupe strigătele amuțătoare de primejdii – de primejdii care nu ocolește în viață pe nimeni și, firește, nu aveau de gând să ocolească nici această pereche de tineri... Si aşa de neobișnuit și de ciudat s-au retras ambii din horă, că oricine, în cutremur, ar fi vrut să facă asupra lor semnul crucii...

...Dar satul, care văzuse în veacul său atâtea și atâtea, nu se mai miră de nimic.

De vorbit vorbea că de puțin despre fiecare, dar de mirat nu se miră nici de fel. Mare lucru că flăcăul adusese din alt sat o femeiușă numai chip, iute ca o șopârlă, dar, în același timp, tacută și sfioasă, de n-ar fi spus nimănui nu că o vorbă rea, ci îndeobște nici una, alătără de „Bine sănătoșei!”, „Doamne-ajută!” și „Dumnezeu să vă joa în paza Lui!”. Ce-i drept, ar fi putut să ieie una de sat, cu gospodărie și familie, dar, mă rog, aşa a fost voia Celui de Sus: și orfanele de pe aiurea trebuie să trăiască cumva. Numai să nu umble cu poșta prin sat și să nu solomonească*. Căt despre celelalte... fie... Orfan lângă orfan, poate cu timpul vor deveni gospodari în rând cu lumea.

* Să nu facă vrăji.

Faptul că Matronka este o ființă cam ciudată nu face nimic. Ba poate e chiar bine, că astfel își va ține omul pe lângă casă. Și nici ea nu se va da în târbace, cum se întâmplă nu o dată: adică, abia lese cutare de la cununie, că se și face de îndată o fiță fără rușine, care-i soarbe din ochi pe alții, de parcă n-ar avea bârbatul ei.

Pe când asta, să vezi, stă în mijlocul ogrăzii, cu mânile împreunate ca la ocinaș, și se uită, se tot uită la Myhalio, încât te gândești că iată-iată va cădea în fața lui ca în fața unei icoane, ba încă – Dumnezeule! – și mâna o să-i sărute.

Iar el, fără să-și ridice capul, sparge lemnele cu securea și din când în când punе două degete în gură și șuieră voinicește, ca și cum vrea astfel să-l ajungă din urmă pe necuratul ce s-a dus pe urlați după cel de al treilea cântat al cocoșilor, sau se bucură, după o lungă despărțire, chemându-și drăguța pe așternutul de fân din sură sau de sub vreo căpiță.

Matronka își șterge cu pestelica albă sudoarea de pe frunte, îi dă să bea o cană de apă și se duce ca o zvârlugă la treburile ei casnice. Doamne, ce minune! Parcă nici n-ar fi din lumea aceasta... Mai punetă că ei se și adresează unul către celălalt folosind pronumele de politețe.

La drept vorbind, n-ar fi deloc ciudată nici adresarea aceasta, căci aşa fac toate femeile satului. Ea, însă, rostește cuvântul „dumneata” cu atâtă dragoste, cu atâtă dulceață și cu atâtă duioșie, ca și cum ar strivii între dinți o mură coaptă sau o afină. Numai pentru aceasta nu un singur bârbat ar zăbovi cu ea sub un stog sau s-ar bălați în unda aprigă a vremuii șuvoi de munte.

Dar în urma Matronkăi bârbății nici nu plescăie măcar din buze, cum fac în urma altor femei. Și n-ar putea spune nimeni de ce anume. Poate de rușine, poate de teamă, poate de milă? Căci e atât de pirpirie și are niște sănișori atât de plăpâanzi, că nu-i mare lucru s-o strivesti în imbrățișări, zâu așa! Oare cum, totuși, se descurcă cu ea prăjina aceea de Myhalio, a? E doar atât de micuță, că ar putea să trăiască, dacă nu pe palma bârbatului, apoi în sănul lui – la sigur. Doar că nu i-ar îngădui gătele, legate într-o coadă lungă și groasă, cu care ea își înfășoară capul de trei ori, încât, la nuntă, druștele au trebuit să-i caute cununița în păr cum ai căuta firele de mac între boabele de fasole.

Muieruștele bune de gură ba prepun că Myhalio nici n-a gustat încă din bunurile Matronkăi, ba că le-a cunoscut încă până la cununie. Dar, în cazul al doilea, se miră de ce nu au copii.

Dacă Myhalio, totuși, încă n-a cunoscut-o, e din pricina că ea îl refuză, iar el, nătăflește, nu știe să ceară cum se cuvine. Păcat că nimeni nu l-a învățat cum se face treaba aceasta, cu toate că în sat sunt destui care ar putea să-i arate cum să facă și cum să dreagă ca femeia să se lege de el pentru vecii vecilor, ca lipită cu smoală. De fapt, poate fi și cu totul altă pricina: pur și simplu Myhalio n-are chef la femeie, de aceea își și jine nevasta în feciorie, ca să nu îmbătrânească, ba nu vrea nici să împartă cu alții avutul ce-l are. Cât despre Matronka, apoi ea fie că nu-i din cele ce risipesc avutul pe la străini, fie că habar nu are indeobște de aceea că stăpânește un asemenea avut...

Uite-așa, poate puțin altfel, însărau verzi și uscate pe seama celor doi tineri însurăjei femeile bune de clanță ale satului, zăbovină indelung, după slujbă, în curtea bisericii, încălzind cu fesele lor lăvicioarele netede de sub păreți și scăpinându-și limbile de cerurile negre ale gurilor neostenite, trâncânind fără de istov.

(Fragment din povestirea *Darusia cea dulce*, apărută în anul 2004)

APOCALYPYSIS

Lia Moisei Fischbein

I

În duminica aceea, chiar de mânecate, înainte de răsărîtul soarelui, dar și după, până-n urmă, atât la ceasul liturghiei în biserică, cât și după citirea evangheliei și întreia blagoslovenie a drept-credincioșilor de către taica preotul, plăieșii din Preluca Tiselor frământau fără istov, fie pe șoptite, fie în gura mare, o bânuială adusă parcă de glasul trâmbijelor de la sfârșitul veacurilor: „Au isca-se-vă un nou război între oameni / sau o altă cumpănană cumplită ridică-se-va / spre a bântui pământul, încât lumea n-o să-si / afle măntuirea fărădecât în imbrățișările morții?”

Fiindcă nici acolo, în Preluca Tiselor, aşezare căreia i-a plăcut să-si împrumute numele de la arborele cu cel mai vârtos lemn de pe planetă, nici pe aiurea unde și rătăceau cărările acești itani cu faimă la meșteșugul armelor și la cel al negoțului, aciuapă într-un sălucean al lui Cremene din inima munților, măcinat de vârtoase – nicăieri, vasăzică, și cu neșine din viață curgătoare de însi unitari, alții becișnici, adică de totățि mână, n-a mai fost să se întâmpie vreodată asemenea minune între minuni: ca un bărbat sănătos tun de cu seară să cadă în faptul zorilor la pat, să zacă palangă, ba mite să doarmă neîntors trei ani de zile, și deodată, la fel de pe neașteptate, într-o dimineață ca toate diminețile, nici de Paști și nici colea după vreo făcătură de vrajă, ci uite-ășă, ca din senin, sub privirile înlemnite ale nurorii sale, care-a fost mai-mai să-si dea duhul de spaimă, să se ridice din neființă în capul oaselor, să-si facă ochii roată, cerecând pereții și parcă necunoscând locul, apoi să alunecă din așternut ca după o noapte de somn obișnuit și, scuturându-se de ajipeală, să se îndrepte încet-încet spre ieșire.

Mai cu seamă că marii tâlcutori de întâmplări ai satului, ahotnici să intoarcă de pe-o față pe alta și bucurile, și durerile, povestea totul în talâmul lor, așa că celor inimoși li se facea chica măciucă, iar celor slabii de înger li se împânzeau ochii, năpădiți de sarea lacrimilor.

Dar ierte-i Dumnezeu pe toți și pentru zvonurile măcinante, și pentru gogoașele meremetisite, și pentru iscodeniiile lor cu ghiotura.

Adevărul gol-goluj, singurul de netârgăduit, era că într-o dimineață de sămbătă Timofei Sanduliak revenise aievea din lumea de dincolo, unde până atunci nimeni nu mai zăbovise, ca apoi să se întoarcă viu și nevătămat.

De însuși faptul că omul nostru călcase în tărâmul celălalt nu se îndoiau nici chiar copiii satului, necum însăși cei izbiți cu fruntea de toate stâncile vieții, farmazoni hirsăi, lotri înrăuți, șnapuni patentăi.

– Că tu cine ești, a? o întrebă iscoditor Timofei pe Sofia, noră-sa, holbându-și ochii parcă lipiți de somn, parcă umflați de beție. Sărise din pat cu o sprinteneală prea de tot neobișnuită și cu asemenea incredere în puteri, încât un străin, de-ar fi fost acolo de față, și-ar fi închipuit că ajipise creștinul doar pe puțin ceva mai înainte, iar demonii neodihnei sau duhul fără preget al casei l-au trezit, iaca, să-si vadă de treburile gospodăriei.

Taman atunci Sofia mănuia cociorva la gura cuptorului și rănduia aluatul sub ţesturi. Încremenită de mirare, se lăsa pe prichiciul vetrui. Cociorva îi aluneca din mîini și-i căzu pe degetele picioarelor, dar ea, înfricoșată de vedenie, nici nu luă în seamă durerea. Se uită o clipă cu ochii tulburăți, ca într-o părâsire a minții, la chipul aproape gol al soerului, slab de-i spânzura pielea – un schelet umblător, nu alta – cu părul cărunt, atârnând pe umeri, și barba albă-albă, revărsată peste tot pieptul. Arătarea aceea fără grai venea spre ea într-o hotărâre și într-o băjoșenie nestrămutate, scobindu-și din mers nasul cu muci închegăți în suvițe ca ceară.

Femeia căzu pe podea grămadă, năucită de groază, dar zvăcni pe loc în picioare și se năpusă afară ca o pală de vîfor, incât strigătul ei despică vîzduhul din fața casei mai înainte chiar ca bâtrânum – mai degrabă o iazmă, decât o alcătuire omenescă – să fi izbutit a-și scoate din nară suvița de muci închegăți.

– I-i-i, aracan de mine și de mine! Iaca sfîrșitul lumii! Scăpare! Săriți, oameni buni! răcni Sofia ca o nesăbuită, fluturându-și broboada albă, smulsă din cap de-a valma cu floace de păr, și aruncându-se de colo-colo prin ogradă, fără să-i dea prin cap să deschidă porția dinspre drum ca să-și cheme vecinii.

...Cele ce au urmat n-au mai avut pentru nimeni nici un chichirez.

Cutremurată de știrea aceea peste fire, care s-a răspândit de la o margine la alta – adică de la moara *de sus*, din poarta țarului, până la cea *de jos*, din sorocul țarului, Preluca Tiselor s-a potolit încet-încet și, după bocetele femeilor, însotite de frâmantul măinilor, dar și după strădaniile bărbătilor de a le alina jefirea, căuta cu înfrigurare răspuns la două întrebări de căpetenie: prima – ce va fi mai departe cu Sanduliak Insuși, cea de a doua – ce soartă va avea familia lui retrasă, izolată de lume, și încă ce îi aştepta pe înșii bântuitori de spaimă pedepsei Cerului, care cade de obicei asupra lumii tocmai când ea nici cu gândul nu gândește?

Și doar, hăt! la periferia cugetului, poate undeva chiar dincolo de lăcașul sulțetelor înghețate de spaimă ale unora și ale celorlalți, se zvârcolea fără conținere viermele neadormit al neliniștii; și dacă... cine știe... cu noi s-ar putea asemenea... ferit-a sfântul... să se întâmpile ceva la fel... cruce de aur în casa noastră...

2

Încă de pe vremurile lui Franz Joseph – mai fără greș, înainte de primul război mondial – în Nispuri (așa era numit cel mai îndepărtat cot, dinspre plaiuri, cu un sol neobișnuit de rodnic pentru așezarea pietroasă a satului) trăiau în izolare etnică câteva familii de coloniști austrieci, în cea mai mare parte târgovești săraciți, veniți din zona Alpilor. Ca la vreo zece case. Calea sorții maștere, pavată cu zăruurile căutării binelui, dar și a peripețiilor riscante, i-a adus în ținutul muntos al Bucovinei, năpădit de codri deși ca peria și negri ca smoala – un loc al minunilor, care le-a dat, hăt! de peste nouă țări făgăduieli de întemeinicire întru belșug, pace sufletească îndeajevă și o bâtrâneje de plăceri cum nu s-au mai alfat pe fața pământului.

Între austrieci și șvabi*, însă cu mare schepsis, receptivi la novății și meșteri la toate, se aciuaseră, fie întâmplător, fie cu voie vegheată, trei vițe de evrei, care nu

* Șvabi – apelativ folosit în popor pentru nemți.

și-au găsit pescunne sălășuință pe plac în târgușorul-*shitet* Vijnia, nu departe de Preluca Tisarilor, cu o foarte compactă colonie de izraeliți pe malul mănos al Ceremușului.

Se prea poate însă că cei trei – Schlioma Buchbinder, Abram Maschtaier și Leon Reich – fiecare cu gloata lui mereu prăsitoare și cu diferite date ale vîrstei, nu doreau ei însă să sporească natul nevoii sau, dimpotrivă, să stârnească invidia consângenilor, așa că și-au ales ca tărâm de viață acest colț retras, departe de valma și de invidia oamenilor.

Cum-necum, lumea amestecată din Nispuri aproape prin nimic nu se deosebea de cea din alte coturi – din Tarină, din preajma Măcinisurilor și din Zăvoiș – unde și urma curgerea traiul când lin, când năvalnic al prelucenilor.

Chiar alături de grădinile evreiești, pe o limbă de pământ gras și neted ca podul palmei – șapte falci* cumpărate prin cine știe ce șiretic de la Abram Maschtaier – s-a aşezat după căsătorie Tânărul morar al satului, Timofei Sanduiak, care și-a ridicat acolo o casă cu două odăi, despărțite prin tindă, și cu gang deschis spre drum.

La spatele gospodăriei moranului, mai către apele Ceremușului, acolo unde pe suhaturile obștești pășteau din primăvară până-n toamnă ițurie vitele sătenilor, își înălța creștetul spre tărîi un plop tremurător, numit în graiul locului *plopotaș* – o nămetenie de copac atât de înalt, încât bâtrânii ziceau că, dacă urcăi în vîrful lui, puteai să vezi cumuna de zăpezi a Ciornohorei.

Totuși, nu se știe din care motive, nimenea, nici chiar cei mai zvânturatici prelucenii – copiii – nici ei nu se incumetau să-și zdrelească genunchii, căjărându-se pe trunchiul alb al plopului până-n coama mercu fremătătoare, ba tu cel puțin să îi se agațe de rămurișul spânzurând până la pământ și să se deie huja deasupra izlazului încăreat de susul florilor de omag, de coada-șoricelului, de trifoiș.

De cum se imprimăvara și până-n pragul iernii, plopotașul își flutura frunzelul, speriat de ceea mai mică adiere, și lumina locul cu alboarea de smântână a tulipinii lui falnice, care se înălța peste coamele arboelor mai că de potriva lui, din acest cot puternic populat al satului.

Nu era însă un alt copac care să rivalizeze cu el nici acolo, în Nispuri, nici în toată împrejurimea.

Și fost-a așa că tomai de la plopul acela singuratic să în o cotitură cu totul neașteptată soarta până atunci obișnuită a lui Timofei Sanduiak.

Într-o vreme, pe toamnă, și-a pus adică de gând gospodarul să taie crengile mai groase, de jos, ale plopotașului, care atârnau ca niște ditui mustății trase pe oală, și să facă din ele poditură în stau. Taman ridicase securea să izbească și chidea din priviri lungimea lăturioiului, când deodată, ca din sorbul Ceremușului, a răsărit colea nevasta lui Maschtaier, Estera, jigărită de s-o susține vîntul și galbenă ca o molie, purtând pe umăr o grămadă de trenje spălate.

– O-ho! Ce faci? tipă fermeia, apoi adăugă pe șoptite: Plopul ăsta-i proclat...

* Falci – vechi măsură de suprafață pentru pământ, egală cu 89,06 pățini pătrate, pățina având o lungime de 1,72 m.

Îl privea pe Timofii drept în ochi și era atât de tulburată, de parcă viața i se afla pe târziul securii.

— Ba-i un plop ca toți plopii... Acurat bun de podină, răspunse el fără chef. Dar, străbătut de îndoială, lăsa securea în jos.

— Păi, tu pur și simplu nu știi. Ai voștri zic că-i aducător de rele. Cică atunci când Iosif și Maria căutau să scape de prigoana lui Irod, toți copacii și-au luat canonul mușenici, numai el, plopotașul, a sunat din frunză... și astfel i-a dat în vîleag.

— Ei, iaca, o spuse și tu... făcu sastisit Timofii.

— Și se mai crede că de-o cracă de-a lui s-ar fi spânzurat Iuda Iscarioteanul, „Ich krayot”, cum zice rebe, adică „insul de la margine”. Perifericul... Că marginalii n-au înțelegerea făptuirilor Domnului, continuă Estera, ca și cum n-ar fi observat sastiseala lui Timofii: Anume de atunci și tremură plopul. Chipurile, de spaimă cerurilor. Și nu-i bun nici la clădîtul caselor, pentru că răspândește boli, de care oamenii tremură ziua și noaptea cum ii tremură lui frunza. Ba încă cu nuia de plop nu se poate să dai nici în dobitoc, nici în om, fiindcă cel lovit e scălbăiat de Doamne-ferește. Aici femeia își strâmbă gura și începu să dârdăie ca scuturată de friguri, să zvâcnească tamă ca frunza plopotașului. Ai putea doar să faci din crengile lui un gard pentru ocolul vitelor. Nici o vidină, nici o strigoaică, nici o știmă și nici o altă putere blestemată nu va intra atunci noaptea să le ia luptele. Lemnul de plop alungă toate intruchipările necuratului...

Timofii a ascultat cu luare-aminte sfatul pașnic, însă plin de încumetare al femeii, totuși crengile pârdalnicului de plop le-a tăiat, le-a curățit, a ars râmuriștea și frunzele în fața casei, iar cu drughinelele cioplite, făcute răzlogi, a pardosit staulul.

La oarecare trecere de vreme, în ajunul Sf. Andrei, cele două familii vecine s-au căpătuit cu căte-o odraslă: Maria, nevasta lui Sanduliak, a născut un băiețel plăviu, căruia la botez i-au zis Andrii, iar Estera, balabusta lui Maschtaier — o fetiță smolitică, pe care au numit-o creștinește Andreea. „Pasămite, și ovreii au în sinaxarul lor acest nume”, a cumpănat Timofii în sinea lui și a pus întâmplarea pe o poliță a amintirilor.

Apoi a urmat războiul. El, ca și mai toți bărbații din Preluca Tiselor, a fost luat la cătănie, în oastea kaizerului, și trimis să răzbune moartea prințului de coroană.

3

Când Timofii s-a întors de pe front, din Serbia, a găsit-o pe Estera lui Maschtaier pricopisă cu încă doi copii, dar viuduvă. Ceamburul de cerchezi, incarținut în Preluca Tiselor pe scurtă vreme, dar cu jafuri nemaiauzite și prigoni ale evreilor, lăsase în amintirea sătenilor însemne de groază. Printre victimele samavolniciei a fost și Abram Maschtaier, care, spre nenorocirea lui și a familiei, în momentul sodomului intrase în dugheana lui Haim Malamed să cumpere lumânări, căci se apropia Hanukka*.

* Sărbătoare a evreilor în amintirea purificării templului de către Iuda Macabeul, după victoria sa asupra lui Antioh Epifanu. Cu acest prilej se luminau casele.

În sat mai rămăseseră imborțoșate câteva femei tinere, pângărite de cerchezi, care s-au ales cu prolejii haine din partea bătrânilor prelucenii, aruncate în clăbucii de colb stârniți la plecare de caii lăstelor, văguini în alergările războiului și pururi liniști de foame.

La un an și șase luni după iureșul de năprasnă din toiu faimoasei ofensive a lui Brusilov, peste Preluca Tiselor s-a năpustit o altă urgie, poate chiar mai dihartă decât prima – năvala cazacilor care, ce-i drept, n-au sodomit lumea, dar s-au dat la partea femeiască cu aceeași patimă nebună, cu care trăgeau din flinte asupra austriecilor slabiti în vălvarea lăptelor.

După moartea lui Abram al ei, Estera, ca și celelalte femei din sat – huțulice, austriice, nemțoaice, poloneze și evreice – cu bărbații aruncăți în vîleagul lumii, prin locuri mai apropiate sau mai depărtate (fie pentru vecii vecilor, fie pentru numai durata războiului), s-a partat indelungă vreme în haine cernite, apoi a umblat dezbrobită, de se mirau oamenii, însotită neapărat de cei trei copii – Andreea, Iosif și Ludita – încât bărfitoarele o spălau în toate apele și se întrebau în șoaptă de nu cumva și-o fi pierdut mințile.

Andriko, feciorul lui Sanduliak, un băiat neastămpărat și zburdalnic de da prin băt, se lega mereu de fata lui Maschtaler, o numea *surioară* și o trăgea de cosițele lungi până hăt! la coapse, împletite așa ca să n-o impiedice la mers, sau îi zburlea căununa grea de păr din jurul capului rotund de pruncă plăpândă.

Ea îi da intotdeauna o ripostă dărză, lovindu-l peste mâna întinsă și strecurând printre dinții șirbi, cu strugăreață:

– Uite-așa, fie-ți de știre! Cât timp taică-tu s-a bătut în război, pe al meu l-au chesăgit cerchezii.

Apoi se întorcea, îl privea cu dispreț peste umăr și dispărerea dincolo de boschetul de iasomie care le despărțea ogrăzile.

Fiecare prică dintre cei doi copii îi da Esterei prilej s-o ia pe fiică-sa „la briptă”. Punea mâna pe-o nuia și o ardea la nimereală mai peste fustiță, mai peste pulpele goale ale picioarelor. Astă însă nu-i tăia Andreei plăcerea de a-l tăchina iară și iară pe Andriko cu vorbele acelea învățate de ea parcă pentru a nu le uita niciodată: „Fie-ți de știre, cât timp taică-tu s-a bătut în război...”

Attitudinea văduvei față de soții Sanduliak era, dacă nu cordială, cel puțin pe măsură, cum se obișnuiește între vecini, adică între oamenii apropiati nu sufletește, ci prin teritoriu.

Totuși căldura, care pulsa între inima lui Andri și cea a Andreei când îi despărțea doar gardul de răzlogi, dispăruse de parcă nici n-ar fi fost.

4

...Era pe vremea când lui Andriko începuse de-acu să-i adumbrească pelicoara de sub nas un puf ușor, ca de păpădie. Într-o bună zi, către seară, sedea pe laiță în casă și deodată, bob sositor, apără în prag Andreea, gătită în altăpără împodobită cu flori de tei, de iasomie, de ruja și de prăsnel, îmbujorată și cu ochii izvorând scânteie fermecătoare. N-o mai văzuse nășa niciodată. Nimic din codanca sănchie de odinioară.

— Ce-i, sărmânică? o îscodi Maria, învăluind cu privirile mai totdeauna pline de tristețe chipul Andreei, bucalai, cu părul zulufat, și mirându-se în sineși de frumusețea ei implită, aproape de fecioară, nicidecum de copilă.

— Mama Estera vă roagă pe toți să veniți la noi, la Purim. Și a mai zis să luati, dacă se poate, gătelile de la malancă, fiindcă dichisurile noastre n-o să ajungă la toți.

— La Purim?! se miră gazda. Își șterse măiniile ude de șorțul de pânză și se sili să-și amintească praznicele iudaice, ce-i drept, mult mai puțin numeroase decât cele scrise cu conabiu în calendarul pravoslăvnicilor.

Numai că, după slabă ei judecată femeiască, Purimul nu cădea nicidecum în miezul verii. Își amintea bine că fiul Kaharu lui din Preluca Tiselor îl sărbătoriseră de-acu în anul acela, cam la o lună după datinile de iarnă ale ritului lor răsăritean.

„Mai cu cale ar fi să ne chemem la Kaddich, la comandul răposaților, chibzui ea. Au și ovrei mătăniile și ocinașele lor, pentru prilejuri fel de fel, ca și noi, ortodoxii.“ Mai știa că pe cei duși în lumea dreptilor îl plângneau șapte zile, după ritul numit *schévă*. Toți membrii familiei ședeau pe podea, cu picioarele încrucișate, iar bărbății nu-și rădeau bărbiiile o săptămână.

Pomenirea nu se mai făcea nici la nouă, nici la patruzeci de zile. În schimb, timp de unsprezece luni la rând și la *yortsayt*, adică la un an de la moarte, se citea Kaddich-ul în templu.

Dar, cum evreii din Preluca Tiselor nu aveau sinagogă, sărmâna femeie se încurca în socoteli rău de tot și simți deodată o mare rușine pentru că se descurca doar greu în obiceiurile iudaice și habar nu avea nici baremi cu ce prilej o chemă la ei copila vecinei.

5

De fapt, Maria a auzit pentru prima oară Kaddich-ul în ziua când toată evreimea din sat, rămasă în viață după masacrul săvârșit de cerchezi la dugheana lui Haim Melamed, se adunase în casa Esterei, să-l pomenească pe Abram Maschtaier, cel ucis în timpul pogromului. Erau aproape toți oamenii scăpătați, lipsiți pământului, de aceea n-au fost nici chemați sub arme, nici surghiuniti din Bucovina în guberniile depărtate ale Rusiei, ca iudeii din Galicia, nici nu s-au pus pe drumurile bejeniei, căci n-aveau de ce să fugă. Doar de sărăcia lor neagră sau de povara anilor.

Ea picase la pomană printre cei din urmă. Familia tocmai se intorsese de la cimitirul evreiesc din capul satului, unde mehenghiul de Abram, care, în felul lui fistichiu, purta peste laibar un pieptăraș huțănesc din piele de capră, a fost dat pământului minten-mintenă, la doar câteva ceasuri după pogrom. Racla – o ladă de scânduri din lemn amestecat (de-un singur fel n-au găsit, căci erau vremuri grele) – i-a cioplit-o cu barda la repezelă teslarul Marko, cel ciung de-o mână, venit din cotul vecin, Tarina. De spălat l-au spălat același Marko, împreună cu Eguda, fețiorul mai mare al lui Schlioma Buhbinder, căci omenește n-au putut îngădui ca Estera, și aşa covârșită de jale, să mai și grijească corpul sfâșiat, tăiat în două, al bărbatului. L-au pus apoi în groapă înfășurat în *tachrikim*, sovonul de în al evreilor.

Maria, cernită de sus până jos, se opri în prag. Estera cu cei trei copii ședea pe podele cu picioarele subpuse. Bărbății aveau pe cap căițe negre.

Se așeză pe laită lângă fereastră, într-un colț al odăii, neștiind ce să facă: să stea acolo molcum și să îngâne în sinea ei rugi către Domnul ei creștin pentru odihna sufletului răposat al lui Abram sau să se inchine cu semnul crucii.

Oamenii vorovesau pe șoptite. Schlioma Buhbinder trecea pe rând de la unul la altul și reteza cu foarfecile când colțul unei jachete, când al unui laibăr, când al unei cămăși – la fiecare cu ce era imbrăcat. Maria îi întinse pulpana budiței. El rămase puțin în cumpăna, dar își birui nehotărârea și făcu o tăietură abia observată pe căptușeală.

În continuare Schlioma citi o molitvă jidovească pentru cel strămutat în valea plângerii. Maria observă însă că litania lui nu avea nici deznădăduirea, nici tânga rugilor obișnuite de când lumea în Preluca Tiselor. Apoi tânărul Buhbinder vorbi pe înțelesul ei despre credința în Cel ce stăpânește peste toate, despre ispită și mântuire și, în încheiere, slavoslovi sfintenia din veac a Domnului,

Când Maria se gătea să plece, Estera, frântă de jale, șopti abia-abia:

– Mulțumescu-ți... Mulțumescu-ți pentru *mishnah*...

– Vai, dragă, cine mulțumește pentru mort? răspunse Maria, ridicând sprâncenele a mirare.

– E-e-e, nu... Mishnah, în limba noastră, înseamnă faptă bună. Mulțumescu-ji pentru că ai binevoit să împărtășești cu noi jalea nemângăiată ce ni s-a abăut asupra familiei.

După luni de zile, când s-au întâlnit într-o vreme la râu, la prânicatul rufelor zolite, Estera își plâns că, îaca, trecuse un an de la moartea lui Abram, pacea nu mai venea în ruptul capului și, în vremea aceea de urgie, n-avea chip să-i ridice în amintire măcar colea o piatră de mormânt, ca la oameni. Nu voia să fie doar un semn de ochii lumii, ci unul de toată cuviința, după rânduială, cum ficea înainte de război meșterul Kohan din Vîjnița. Dacă nu l-au căsărit și pe el cerchezii...

6

...Meșterul de monumente a ascultat-o pe Maria cu un soi de neatenție acrítă și a întrerupt-o cam repezit:

– Și încă mult bate matale la mine capul cu Abram? Nu mai bun trimite un chinder să ajute de cioplit? Că zic, zâu, n-are cine și pace. Mie face scurtă la mână de-atât tăiat în piatră. Sodomul lumii! Numai popii crăpat de bine, că are treabă berechet.

...Acasă, femeia s-a gândit căt s-a gândit și peste două zile a lăsat gospodăria în seama feciorului și a venit la Kohan să i se propună de ajutor chiar ea însăși. Cine putea ști ce întorsătură aveau să ieie lucrurile? Cerchezii și muscalii nu alegeau, făceau sodom nu numai în rândurile ovreilor.

Feigel rămase o vreme la indoială, ocolind răspunsul – cum adică să îndrineze el răzușul unei femei? – dar în cele din urmă făcu un gest hotărât cu mâna:

– Las'că nu-i Kohan chiar înimă de câine, ca să-nveje meseria de scris în piatră una sărmană muiere cu bărbat neîntors din război. Ioi, și cătă ca dânsul nu se mai întoarce!... Se prinse cu mâinile de cap și continuă: Iaca, ia! Fă-ți ochii la

bâtrânețile mele, că nici o fumeie nu mă mai dezmiardă cu privirile. Ba nu, uite la colțanul asta. Piatra spunc totdeauna mai mult ca omul. și niciodată nu minte.

Se înarmă cu dalta și începe să lucreze.

...Când stoluri de semne himerice, sofisticate, cioplite cu o migăloasă răbdare de la dreapta la stânga, se rânduiau sub răzușul meșterului, Maria își zvântă cu mâncea sumesă a cămășii fruntea imbrobonită de sudoare, aproape în același timp cu Kohan, de parcă lucraseră mână-n mână la cioplitorul cuvintelor de jale pentru răposatul Masehtaler.

— Ce serie-aici, jupâne? întrebă ea cu o vădită șovâială, după ce Feigel ștersese colbul de pe slovele săpate în piatră.

— O-o-o, dragă... zise evreul, răsucind dintr-un petic de ziari o țigără de pașcă, frecată în palme. Reveni apoi la piatra mortuară și, trecându-și arătătorul îngălbenește de tuturor peste buchile misterioase, continuă: Acilea serie numele la Abram și când a fost hăcuit de cerchezi. Anul cinci mii șase sute șaptezeci și cinci. Mult mai însemnată este însă următoare cuvinte: „Pe lume există trei coroane: coroana Thorei, coroana sacerdotală și coroana Împăratelui. Dar coroana bunului nume le întrece pe toate celelalte“. Astă-i scriitura în piatră. și încă află că ultima coroană cel mai greu se poartă. S-o știe de la mine, ciolan bâtrân. Păcat numai că cei vii, când eu le vorbește de morți, nu totdeauna vrea să mă audă.

— Eu, iaca, vă aud bine, căută să-l linijească Maria în felul ei.

Ridicără împreună — cu chiu, cu vai — piatra de mormânt în căruja împreumută de la preotul satului. Femeia urcă pe scândura din față și trase de hăjuri:

— Hi! Până la căderea serii trebuie să ajungem la cimitirul evreiesc din Preluca Tiselor.

7

...Așadar, acum pe mormântul lui Masehtaler se ridică o piatră funerară după toată rânduiala legii. Poate de aceea invitația Andreei a și pus-o pe Maria în incurătură, „Pesemne, nu de Purim e vorba, chibzui ea, ci de Kaddikk. Estera vrea să facă praznic de pomenire la un an de la moartea lui Abram, ca la huțuli.“

Firește, își dădea seama că nu era tocmai bine că cei din neamul lui Israel se adunau la pomană odată cu ortodoxii. Dar cumpăna mai adânc și înțelese că nu se putea altfel: „Ce să facă biata Estera când în tot cotul lor, în Nisipuri, nu-s acum nici zece bărbați ovrei care să calce peste treisprezece ani, cum cere obiceiul iudaic? Pe cine să chemă la Kaddikk, dacă nu vecini? Il pomenește pe Abram în fiecare vară pentru că anume vara s-a pomenit ea văduvă, iar copiii au rămas fără tată. Asemenea fapte nu se uită“...

— N-ai incurcat nimic, Andreea? întrebă Maria, continuând să-și șteargă mâinile de șorțul de pânză. Într-adevăr maică-ta ne cheamă la Purim? Nu la Kaddikk?

Fetișanca râse tărăganat, de îi se cutremură tot părul negru ca smoala, revârsat peste umeri:

— La Purim, tușă Marie! Nimic n-am incurcat. Luați gătelile, îmbrăcămintea și măștile și veniți la noi. Purimul este sărbătoarea noastră cea mai veselă. Taman ca

malanca dumneavoastră. Păcat că aveți un singur băiat. Nouă, copiilor evrei, Purimul ne aduce numai bucurii. Bine când suntem mai mulți!

Maria s-a sfătuit cu Timofii și au hotărât să meargă la vecină, dar fără găteli. Că nu le era de cuviință unor creștini, dragă Doamne, să joace malanca în miezul verii. Totuși, ca să le facă plăcere Esterei și odraslelor ei, i-au îngăduit lui Andriiko să-și pună pe cap, dintre atributele Crăciunului, o pălărie tiganească căt o oboroacă, largă, cu boruri râsfrânte, împodobită cu pene de gâscă și cu două oglinjoare rotunde, prinse cu drot de tasmaua neagră.

Ei, ca gospodari, au imbrăcat cămăși de vară brodate, cu mânici trei sferturi, iar Maria și-a mai pus la gât mărgeanurile ei de mireasă.

Estera, bucurioasă nevoie mare, li aștepta în prag împreună cu cele trei odrasle, dichisite peste imbrăcământea obișnuită, de fiecare zi, cu bluzișe de mahrama, foarte pestrițe, vopsite în zemuri de plante fel de fel, în suc de boz și de sfeclă roșie, și purtând pe cap și la gât cununișe de flori. Ea era înveșmântată într-un pieptar de catifea roșie și, ca și Andreea, fiica mai mare, avea la gâtane cerceluș de tei și de prăsnel. Îi întâmpină pe vecini pe treptele gangului cu un blid căt un corej, plin de baclavale.

— Sună cu mac, nu-i așa? se făcu să întreba Andrii și tăărăi pe dulciuri fără să aștepte poftire.

— Cu mac, cu mac. Luati, vă rog! *Humenăsi* se cheamă. Adică, *urechile lui Aman*. Și, luând dintr-un paneraș de nucile, adus de Andreea, copturi de cele mai ciudate forme, cu podeabe din poricale fel de fel, de pădure și de lăvadă, împărți bunătățile cu mână largă: Luati! Luati! E pâinea bucuriei. Dar poftiți în casă!.. Deschise pe rând mai întâi ușa de la tindă, cu un noiam de lucruri aruncate vraiuște, apoi și cealaltă, de la o cameră împodobită cu flori și verdețuri, ca de Duminica Mare. Continuând să vorbească, îl așeză pe fiecare musafir la masa sărăcujă, dar frumos rânduită: Azi noi, iaca, prăznuim Purimul cel mic. E o sărbătoare de care ne putem bucura de câteva ori pe an.

— Cum adică? întrebă Andriiko și, fără să-l prea stingherească obrazul, luă din panerașul de nucile câteva aluaturi coupe, de forme diferite — iepurași, steluțe, covrigi, cornuleje — și le îndesă în gură, după care hău din comptul de fructe uscate, adus din beci de la rece.

— E cu și cum noi, pravoslavnicii, am juca malanca în câteva rânduri... zise, nu fără mirare, Maria.

— Nu-i chiar așa, tăgădui Estera cu jumătate de surâs, căutând vădit să arate veselă: Obiceiurile noastre ne îngăduie să sărbătorim chiar și o facere de bine din partea semenilor. Sau când cineva abate de la noi vreo primejdie. Atunci e tot ca un Purim, mai mic însă. Îl facem când ni-i dorința. La Vîjnița, bunăoară, se sărbătorescă în fiecare an un Purim special, în cinstea primarului care-a salvat evreii de la pogromul cerchezilor. Și înscheie, parcă destoindu-și sufletul: Da parcă noi, eu cu copiii, nu știm cui să fim recunoscători!...

— Ei, lasă! prinse în cele din urmă glas și Timofii, după ce îmbucă o jumătate dintr-o „ureche de-a lui Aman”. Înțeles că Estera facea aluzie la monumentul de pe mormântul lui Abram, care apăruse în tocul greu al războiului, cu ajutorul Mariei.

— Cartea povestește că, demult-demult, în Persia, ministrul regehui Artaxerxe, Aman, și-a pus de gând să ucidă tot neamul iudeilor din împărătie. Dar regina Estera

și curteanul ei credincios Mardoheu au dat pe față unele tirile lui Aman și iudeii au fost izbăviți de la pieire. Anume de aceea și se slujesc în ziua de Purim la masă „urechile lui Aman”, se pun în calc purimspiln-uri – jocuri cu deghizări și ghidușii – se fac cadouri și se dău milostenii... Esteră tâcu și, după un răstimp, reveni; Dacă ne gândim însă mai bine, fiecare om are un Purim al său, legat de ceva din viață sau de cineva de aproape. Își roti privirile asupra celor care ședeau în jurul mesei și încheie pe un ton de voită veselie: Purimul meu e legat de copii. Și de dumneavoastră, bunii mei vecini... Dar pe loc se întristă și izbuiești în lacrimi. Era stranie de tot în ziua aceea. Râdea și plângea totdeodată...

Cu zumzete de vorbe și triluri de veselie, cu „poftim” dintr-o parte și „mulțumesc” din alta, peste Preluca Tiselor, dinspre munți, alunecați furiș-furiș umbrele înserării.

În zăvoiște, dincolo de livezi, copiii mai zburau în voia cea volnică.

Femeile s-au mutat alături, la vecini, să vadă broderiile Mariei, care era o icoană pictoriță cu acul.

Timofii se ridică de la masă, ieșă afară și se opri într-o latură a casei. Ograda bine îngrijită, pahar odinioară, își se arăta acum ca un târâm orfan, de izbeliște.

Parcă toate erau ca pe vremea lui Abram, și totuși lipsa gospodarului se vedea de pretutindeni, până și prin crăpăturile dintre ostrejele gardului.

Se gândi că pătulul, iată, e mai-mai să se prăvală, făinăria asemeni, și hoțără că, dacă se va apuca să le meremetească chiar acum, duhurile Purimului au să-l ierte. Intră în șopron să caute secarea. Instrumentele casnice – lopeți, hărleje, topoare, rândele, ferestrele, ciocane – se zgâiră la el cu șirbăturile penelor și lamelor ruginii, parcă tăguindu-se că au fost părăsite, parcă bucurându-se că, în cele din urmă, s-au invrednicit iar de atingerea unei viguroase mâini de bărbat.

Lucru de zor, ca tragere de intimă. Nu-și dădu popas nici când Andriiko îl chemă acasă, nici când la ei se aprinse văpăiajă atârnată de grindă, iar alături, la Estera, se ogoise larmătul copiilor.

Dinspre făinărie se revârsa un miros ușor de ierburi proaspete, uscate.

Pe plopotașul din preajmă țipa când și când o buhă.

În sfârșit, însăși toporiștea securii, care se încălziște de-i ardea palma, îi aminti că trebuie să inceteze treaba și să plece. Peste Preluca Tiselor se lăsa o noapte cu lună plină.

Contentise și stătea sprijinit de făinărie, trăgându-și răsuflarea, când din întuneric răsări flăcă de veste Estera. Plăpândă, numai chip, ca o mlădiță în lumină. Era îmbrăcată într-o rochie subțire, de sub care i se mijneau umerii slăbuji, împungaci, ca de puștoaică, fără pieptărașul ei de catifea, cu mărădicuri de flori în păr. Tinea în mână o garăfă de vin negru, cu un palici pe gură în loc de astupuș. Se legăna în față lui Timofii aidoma plopotașului de colo și adia ceva de netălmăeit, care-i tulbura simțurile – un abur de leuștean, amestecat cu busuioc-de-pădure.

Discul lunii parcă se oprișe între ei. Sanduliak lăsa să-i cadă secarea la picioare.

– Știi, dragă, vorbi Estera, aruncându-și capul pe spate cu un soi de alint. Dinții își se dezveliră într-un șirag de ivoriu și părul corbiu își se revârsă pe umeri cu scânteieri ca argintul: În Talmud stă scris că, la Purim, trebuie să tot bei vin până ce incetezi să mai deosebești blestemele lui Aman, de binecuvântările lui Mardoheu.

Cât mă privește, n-am pus vin în gură de-un car de ani... Hai, bea cu mine. Te rog... Tu intru sărbătoarea de azi, eu intru lauda muncii tale. E vin de păltior, făcut de mine...

Turnă fără să-i aștepte răspunsul, își îndulci buzele și îi intinse paliciul.

Bărbatul îl dădu pe gât, turnă și acum își îndulci el buzele.

Apoi bău Estera.

Ritualul se repetă de trei ori.

Timofii simțea din spate atingerea fâmului clădit, care amirosea puternic, ca iarba când se aşterne sub coasă.

Rochia femeii răspândea un miros învălitor de corp fierbințe.

Aruncă garafa înapoia sa, vinul se vârsă și, gâlgâind, se amestecă cu aromele de iarbă uscată și cu miroznele ce veneau de la femeie. În toiu acela de noapte, încărcat de olmuri, când o cuprinse pe Estera și începu s-o sărute pătimăș, îndesând-o tot mai adânc în fâmul moale, i se pără că tăbărâse peste el deodată toate afurisenile și binefacerile lumii. Îi frâmânta sănii mici, ca de fecioară neîntinată, care i se dădeau cu placere, cutreierat în tot trupul său trudit, dar sănătos, de snaga vinului rubiniu, băut cu puțin timp în urmă... O vânzolea când cu dezmidere, când cu vehemență prin fâmul care se facea stroh și-l înjepă, o răsucescă cum răsucescă lăutarul o scripcă de foc, temător în același timp ca nu care cumva s-o frângă în îmbrățișările lui lăcomoase, până ce, într-o fulgerare, coapsa lui despuiată, încinsă, se atinse de soldul dezgolit al Esterei, arzând aidoma unei vâlvori de pojar.

Ceea ce s-a săvârșit apoi a fost ca un spectacol escatologic îndeajevă. Or, prin actul acela abisal, desesperat, de imprenare a două trupuri, de amestec interzis de cărnuri, în curtea lui Abram Maschtauer, sub vâlbul negru al nopții și vegheia șiretată a lunii de vară, aproape năsălnicește s-au înfrânt Abram și Mardoheu. Estera tremura în îmbrățișările lui Timofii ca frunza pe plopotașul alb din preajmă și el își turna în ea cu aprindere și dărmicie, ca într-o garnitură, vlagă-i bărbătească, cum se toarnă apa în căldări la fântâna, fără să se țină seama nici de împăștirea stropilor în toate părțile, nici de șiroaiele ce alunecă pe pereții ciuturii.

Total s-a petrecut ca din senin și a durat un timp atât de scurt, încât Timofii s-a pomenit acasă aproape fără să-și deie seama, bun treaz în celulele minții și frânt de beat în cele ale trupului. Se prăbuși pe laiu de sub prispa și ascultă până către miezul nopții trâncănelile Mariei despre mila ei neostoită pentru sărmâna Estera, vecina lor fără bărbat. Stătea întins pe spate, cu ochii închiși, și, în timp ce nevastă-să îi netezea dezmidere, pieptul năpădit de păr, lui i se părea deodată că o aspidă respingătoare îi luncea pe piele ca o trâmbă de gheăță. Se întoarse brusc și, cuprinzând-o, o strânse în brațe...

8

...iar în prouă de primăvară, Estera născu o fetiță.

O pruncă plăvie, căreia i-a zis Hana.

Mă rog, fie și Hana. Că tot trebuia să poarte un nume.

În rest, nimic osebit. Era vreme de război, bărbății să-i tot cauji cu lumânarea: unii fuseseră luati pe front de austrieci, alții trimiși pe lumea cealaltă de muscali. Femeile, deși întruchipări ale răbdării, tânjeau totuși de dorul celor meniți să le

alinte. Vîjnița însă, spre deosebire de Preluca Tiselor, avea destui bărbați în floarea puterii.

Așa fiind, nevestele pizmașe ale satului, mai cu seamă cele pe care înverzise mucugaiul în preajma soților legiuți, au scorât numai decât pe seama bietei vădane, cu încă un plod legat de poală, o iznoavă vrednică de crezare. Chip, cum umbra mereu la târg să vândă mere și prăsade, o fi pus un nea cutare ochiul pe ea, firește, s-au dat în dragoste, și iaca acela i-a turnat un copil... Încă o gură care cere de mâncare. Dar de, unde se hrănește trei și-o găsi loc și pentru al patrulea.

Cei din familia lui Timofii Sanduliak o numeau pe mezina văduvei Anna și se îngrijea de ea ca de odrăsla lor. Estera pleca la piață cu fructe, zarzavaturi, lapte și smântână și, la stâruința Mariei, își lăsa fetița în casa vecinilor. Copiii mai mari ai Estelei o purtau pe Hana fie în târboană, fie în braje sau de-a cărcă. Când vedea însă că o tărau pe jos, Maria îi muștra cu asprime, se aprobia de ea și o netezea cu duioșie pe căpșorul bălai: „Sărmană copilă... Vai de capul bietei Estera, de urșita ei amară... Vai de pruncii râmași fără tată...“

O căină pe Estera, dar își rumega în tâcere și amârâciunea ei proprie. Căci ar fi dorit să-l dăruiască pe Timofii cu încă un copil – la fel de micuț, de plăviu și de dolofan ca Hana-Anna, leit Andriiko al lor – dar nu putea. Se vede că puterile face-rii î se stociseră.

Astfel se vremuiau anii, cu grijile de fiecare ceas. Astfel trecea și viața celor două familii vecine.

Când luminate de bucurie, când umbrate de lacrimi, se surgeau și zilele satului.

Estera însă – fie din cauză că viața i se ducea valvărtej la vale, fie pentru că o copleșeau mereu lipsurile și nevoile – de-o vreme nu mai sărbătorea nici Purimul, cel obișnuit, nici Purimul cel mic, așa că nu-i mai potfea la masă nici pe Timofii cu Maria, deși portija dintre ogrăzile lor era deschisă mai totdeauna.

Apoi au venit timpuri când nimănuia nu-i era de Purim nici în Vîjnița, nici în Preluca Tiselor. Spaimă și grijile țineau lumea într-o veghe fără istov. Căci muscalul cel descăntat de noroc cum sosise așa și plecase, la fel se întâmplase și cu românul cel dat pe disciplină și pe muștră. În sfârșit, picase iar muscalul, cu firea lui expedițiv și bătăioasă.

Intr-acacea, marea taină care învăluia două vieți – cea a lui Timofii Sanduliak și cea a Estelei Maschtaler – ar fi rămas nedezlegată în vecii vecilor, dacă dreul groazei n-ar fi trecut peste lume, peste ținutul lor muntos aşijderea, și n-ar fi strivit sub rojile lui oameni cu vină și fără vină, unii apropiati prin dragoste, alții îndepărtați prin ură. Ca și cum rojile acelea nici că puteau să deosebească mulțimea umană de cea a peștelui, care era transportat de măjeri în chervane, ce treceau zilnic prin vadul de la Șuvoiul Negru, un crac al Ceremușului. O groază de păstrăvi cum nu se mai pomenise până atunci în apele locului.

Pe măsură ce lumea se rărea, peștele, dimpotrivă, se înmulțea.

Căci rar când se întâmplă altfel.

...În anul de graie o mic nouă sute patruzeci și cinci, muscalul, îmbunat ca lupul ajuns păstor la stâni, le-a suflat printre dinți evreilor – supuși români de ieri – să plece cu căjel, cu purcel din Bucovina sovietelor în România lor burgheză. Dar, tac-pac, într-o mică de ceas, cât el n-a dat încă legi cu privire la iudeii străini.

Incepea astfel un nou exod de mari proporții al popoarelor, împușnate în scurtele răgazuri de pace, mai ales însă în indelung prelungitele valvărtejuri ale războiului.

Într-o zi, Estera, îmbătrânită, cu părul alb ca spuma lăptelui, se opri în pragul casei lui Sandulink. Își frângea măinile cu disperare și ochii ei mari, căprui, inotau în lacrimi. Păsurile și grijile cu duiumul li descărnaseră trupul, și aşa slăbit, încât rochia și șorțul spânzurau pe ea ca zdrențele pe sperietoarea din grădină. Era despletită, fără broboadă, încălțată în galosii pe piciorul gol, cu pieptărașul ei sur, de catifea, pe umărul stâng.

Rămase nițel în picioare, lângă ușă, apoi tam-nisam căzu pe podină, cu picioarele încrucișate sub ea, cum fac iudeii când se roagă.

Maria, care taman atunci se porăia cu niște baniacuri* în cotruța de sub horă, incremeni de uimire. În clipa următoare lăsa cociorva din mână, se repezi să-o ridice pe Estera de jos și, speriată, își strigă bărbatul:

– Timofii-i-i! Auzi, Timofii! Vino mintenăș în casă!

Când dânsul intră, Estera ședea pe marginea patului, sub perete. Se uită la el și la Maria, cu ochii înecați de plânset:

– Luati-o pe Hana! Luati-o, vă rog! Fie-vă argată, fie-vă orice, numai să scape! Pe toți dumnezeii! zise ca ienit, ca într-o izbitură de secură, și se prăbuși în fața lor cu măinile întinse într-o rugă fierbinte. E o fată de aur. Curată ca lacrimă. și pare că nu-i evreică... Se uită în spațiul gol dintre cei doi și parcă îl ardea cu privirile... E într-un fel odrasla voastră... Plângere în hohote și își ștergea ochii cu șorțul... Păcat că n-am parale, să vă dau pentru biata copilă. Ea nu dorește să plece din Preluca Tiselor în ruptul capului. și numai la voi ține să rămână. De alții nici nu vrea să audă. Cu ce-aș putea să vă plătesc, a? Tot ce am e curătenia ei îngerească... Estera vorbea printre scâncete și, îndreptându-și brațele spre Maria, dădea să-i îmbrăjișeze mereu genunchii... Suntem siliți să plecăm, să ne înstrăinăm, să ne pierdem rădăcinile. Că știi doar ce s-a întâmplat cu evreii din Polonia. Iar dacă nu știi, parcă eu sunt în stare să vă povestesc?... Mai bine să rămână o taină a pământului... Poate acum, în România, vor să facă cu noi la fel... Hana-i ca o alunică, zău... Dacă pică de pe ram, se pierde... Luati-o, vă rog... Cu mine se va prăpădi, sărmânică...

...Viața grea îl îmbătrâni pe Timofii înainte de vreme. Era un moș cu plete albe, deși nu avea încă nici șaptezeci de ani. Se topea văzând cu ochii, se îngheboșa, se împușna la trup. De vorbit vorhea numai rar de tot și parcă pierduse înțerea de minte, căci nu știa decât cuvintele cele mai des folosite, ca „lucru”, „sorin”, „mână”. Șonticăia prin ogrădă, sprijinindu-se într-un băt de plop, pe care îl împlânta

* Baniac – un vas mare de tinichea.

pe noapte lângă prispă, sub peretele casei, cu o furie năprasnică, ca și când îngheea țeapa într-o inimă de prieolici.

Maria s-a îmbolnăvit de piept și, după o scurtă suferință, la căjuiva anii s-a pomenit în întirrim, între patru scânduri.

Andrii s-a însurat și era zestrăș, adică locuia în casa Sofiei, nevastă sa, în cotul Tarina.

Iar Hana-Anna, care pe măsură ce creștea, tot mai mult semăna cu Andrii, a rămas orfană pentru a doua oară și a intrat în mușenie ca și bătrânul.

Cât a trăit Maria, copila a fost o pildă de hănicie și de ascultare. O iubea cu duioșie și o numea atât de firește „mamă”, încât bietei femei, care se spăla mereu și mereu de bănuială și nu dădea cel mai mic semn că știe adevărul, niciodată nu i s-a deschis gura să o opreasă de la aceasta.

După moartea mamei de a doua, Anna a primit sfântul botez creștin la Vînja și a început să umble la biserică. Foarte curând, cu consimțământul lui Timofii, și-a luat numele de familie „Sanduliak”, păstrându-și însă patronimicul „Esterivna”.

În actele primăriei, era înscrisă ca frică a lui Timofii.

10

...După război, în anul patruzeci și opt, Anna-Hana – jumătate Maschtaier, jumătate Sanduliak – în loc să se mărite cu un flăcău gospodar din sat, s-a legat cu două fete din cotul Nisipuri și împreună cu ele a luat calea codrului.

Din ziua aceea, Timofii a dat în patima rugăciunii,

Intrau vecinii să-l vadă și să schimbe cu el o vorbă, veneau Andrii sau Sofia să-i aducă ceva de-ale gurii, el însă, alb cum e helgea, rămânea îngenuncheat în fața icoanei Maicii Domnului și se ruga în șoapă, mișcându-și anevoie buzele bătrâne.

– Ce mi-e lumea?... Eu pentru Anna mă închin... a întâmpinat el o singură dată, ca un ecou hăt de departe, atunci când fețelor i-a aruncat: „Râde lumea, tată, de felul cum te porți...”. Atât a spus. Si și-a urmat neostoiata lui molitvă de fiecare zi.

Vara se ruga în căpicioara de lângă poartă, pe care o clădise cu mâinile lui după moartea Mariei, iar iarna în casa abia-abia încălzită, în schimb pavoazată cu tot felul de zugrăveli șinti, așa că nu o dată se întâmpla ca nevestele din Nisipuri, când îi duceau uneori lui Timofii de mâncare, să nu-și mai ostenească picioarele încă doi kilometri până la paraclisul de lângă biserică, ci să cadă cu ocenășe chiar în fața icoanelor din casa lui.

Andrii a început să mai dea pe la tătăne-său după ce bătrâmul a strigat la el, amenințându-l cu bâta lui de plop:

– De ce tu, mă buhai netrebnic, tai frunze la căini în colhoz și numeri căcărazii de oaie, iar gârgâlicea aceea de copilă îndură gerurile acolo, în codru? Oare așa-i drept să fie, a?

Cum taman atunci prin satele de munte umblau diferenți agenți, veniți de pe aiurea să recruteze brațe de muncă, Andrii și-a lăsat nevasta stearpă, care nu se înrednicise să-i facă măcar un copil, și, fără să-și ieie cel puțin rămas bun de la părintele său, s-a angajat la o mină de cărbuni din Donbas. A plecat din Preluca Tiselor ca purtat de apa sămbetei și n-a mai dat despre sine nici o veste.

Între timp, lui Timofii, verba sătenilor, „i se încurcau mințile în vâzul lumii”. Odată i-a venit să tocmească o căruță până la Vîjnița, la „Atelierul pentru confecționarea de monumente funerare Feigel Kohan”, unde acum era patron Ilia Rusnak, un fost ucenic al meșterului. Feigel l-a invățat să țină râzușul în mână, dar cu litere ebraice l-a deprins să scrie în piatră doar o singură frază: „*Coroana bineului nume le întrece pe toate celelalte*”. Căci zicea: „Prea destul și asta. Că cine o dă voie să apele slove pe morminte de evrei. Și va mai rămâne oare iudei unde trec cerchezii și muscalii?”

Lui Rusnak, la Vîjnița, Timofii, (socotit de toți „intr-o dungă”), i-a comandat o cruce mare, de piatră, cu două inscripții: „Timofii a lui Vasyl Sanduliak 1880–19...” și, ceva mai jos, „Anna a lui Timofii Sanduliak 1926–19...”. A dus crucea la întirzim, a îngropat-o alături de cea a Mariei, a măsurat cu pașiunii un loc pentru două morminte, pe care l-a îngrădit frumușel, după care a revenit la privegherea sa intru rugăciune.

„Despre viața Annei în străinicie, prin răpele și cărjoaiele codrilor, prelucenii n-au știut mare lucru până-n ziua când, în sat, s-a răspândit pe șoptite vestea că, chipurile, de la Burcel, dintr-un buncăr aruncat în aer de „striboci”, a fost adusă între spângi la Vîjnița o evreică rănită, care acum e ținută acolo în arest. La început nici nu credeau să fie Anna, pentru că prea inimoasă și prea vulpeșă din cale afară se arătase, dragă Doamne, ani de zile au tot vînat-o, fără să poată prinde. Dar, în cele din urmă, au trebuit să-o ia de bună. Că o altă fată de neam jidovesc nu se află acolo, ba încă în Preluca Tiselor, unde pe vremea ungurilor și românilor li s-a sodomit iudeilor sămânța, iar muscalii, care abia își instăpâneau acum regimul, le-au îngăduit să plece în România. De-i aștepta acolo viața sau moartea, numai umul Dumnezeu avea a știe. Puținii rămași, mai cu seamă în Vîjnița, se ascunseseră în casele lor, ca niște hărciogi în hrubele pământului, nici vorbă să se retragă în munți și să încearcă a-și măsura puterile cu noua stăpânire.

Așadar, „evreica cea rănită” era din Preluca Tiselor. Unii știau asta chiar *la sigur*, căci totdeauna și pretutindeni sunt însă care adulmecă până și toaca din ceruri.

Timofii a tras cu urechea la cele povestite cu spaimă de vecinii care aveau cunoștință de toate, și-a mușcat buzele și a intrat în casă, uitând să împlânte, ca de obicei, bățul său de plop în pământ, lângă prispă.

Dimineața nimeni nu l-a mai văzut umblând prin ograda.

Și în timpul zilei aşijderei.

Își vedea, pesemne, de rugile lui dintotdeauna pentru Anna.

Nu s-a arătat însă nici peste încă o noapte. N-a ieșit cel puțin să-și facă nevoile. Atunci vecinii au tras *clopotul de dandana*.

Și aceiași însă atotștiori au trimis veste nurori și au anunțat primăria. Că nu era lucru de șagă... Ce dacă bătrânul, de inimă rea, își pusese capăt zilelor?

„Când au intrat, el, uscat ca o beldie părjolită de soare, într-o cămașă lungă, de pânză de casă, purtată de hujani peste izmene, zâcea cu mâinile încrucisate, ca un mort, dar fără fație la cap, pe o pernă albă, umplută cu talas, și acoperit până la brâu cu o cergă de lână. Alături, pe o lăvicioară, pâlpâia toagul gros de ceară, cu un înțepător iz de propolis.

Dar Timofii nu murise. Pieptul lui supt, de moșneag, săltă agale, iavaș-iavaș, cum saltă fumul din hogeag iarna, într-o zi de moină.

Omul puterii l-a scuturat ușor de umăr, de braț, l-a pișcat de obraz.

Bâtrânul răsufla regulat și nu reacționa la astea în nici un fel.

În cele din urmă, au trebuit să chemă felcerul de sector, care a pus diagnosticul: „Hemoragie cerebrală”, iar, la plecare, a adăugat: „Când î se vor împlini zilele, să mă anunțați neapărat”.

Au stat vecinii căt au stat, au dat din cap a nevoie, au tâlcuit înde ei de una, de alta, apoi i-au desfăcut mâinile de la piept, i-le-au intins în lungul trupului și s-a dus fiecare la ale sale.

A rămas de veghe în preajma lui doar Sofia.

11

...Sanduliak nu s-a săvârșit nici peste-o zi, nici peste-o săptămână.

Răsufla abia-abia: parcă dormea adânc, parcă trăgea să moară.

Sofia alerga la el de sute de ori pe zi, îi cerca fruntea cu palma și, în sughiuri de plâns, îi schimba așternutul când se uda în pat.

„Una din două, ziceau la început prelucenii. Ori se duce fără întoarcere, ori se face teafăr”. După aceea, când aflau că nici nu trăiește, nici nu î se mantuie văleau, își făceau semnul crucii.

La Vîjnița, în celulă, Anna și-a tăiat în timpul noptii venele de la gât și până dimineață s-a stins înecatul în sânge.

Despre locul unde i-au fost îngropate rămășițele părnântești nimeni în Preluca Tiselor n-avea nici o stire. Si totuși, într-o noapte, un suflet de creștin a adăugat, zgâriate cu un cui, două cifre la inscripția dedicată ei pe crucea pusă de Timofii lângă mormântul Mariei – adică anul când fata se prăpădise cu zilele-n săn: „...51”.

După două săptămâni, când s-a văzut că Timofii se zbâtea cu sufletul la gură între viață și moarte, au fost chemați specialiști de la regiune, care l-au cercetat și, după un consult, i-au spus Sofiei, ca să-o consoleze:

– Toate organele vitale funcționează în concordanță cu vîrstă, așa că somnul poate să dureze timp indelungat. Dacă concluziile noastre se vor confirma, cazul ar putea să devină fără egal în domeniul medicinii.

De fapt, au numit somnul acela cu un cuvânt foarte straniu – *letargie* – sau poate *liturgie*, pe care nora lui Timofii îl știa din practica bisericească. Dar, de, poate că nu auzise bine și să-i întrebe încă o dată i-a fost oarecum.

Doctorii i-au vîrât bolnavului în nas niște mațe de cauciuc, i-au fixat în venă, pe brațul stâng, un ac, i-au spus felcerului de sector ce medicamente și când să-i administreze prin tuburi și catetere, i-au dat indicațiile de rigoare Sofiei și, după ce s-au ospătat cu poftă din răciturile gătite de ea cu acest prilej, s-au urcat în mașinuță lor hodorogită, un „gazik” de la Adam-Babadam, și duși au fost.

O dată la câteva luni, în Preluca Tiselor, veneau esculapi de la Vîjnița sau de la Cemănuți.

La un an s-a arătat un profesor din Lviv, iar la încă unul a sosit altul, de la Kyiv.

Toți se arătau foarte zgârciți la vorbă, iar din cele spuse de ei Sofia nu-a pricoput aproape nimic, afară doar de ciudatul cuvânt „liturgie”, dar nici acela, căci popa în biserică slujea într-o limbă neînțeleasă, din cărți cu slove străine. Ceea ce știa fără săgădă e că de bietul Timofii, afară de dânsa, nimenei nu mai avea nevoie. Cât despre partea ei, nu l-ar fi dat la casa de bâtrâni nici chiar dacă i s-ar fi întâmplat să doarmă nu știu căt. Și îngrijea de el ca de-un copil mic. Poate astfel își plătea sterpăciunea, năpasta că nu se învrednicise u-i aduce lui Andrei cel puțin o odraslă.

Ori ispășea alte păcate, cu voie sau fără voie? Cine știe...

Astfel s-au scurs trei ani de zile.

...Acum, după ce s-a ridicat din pat, Timofii Sanduliak a tot elocit locul de pe lăvioțioara de lângă prispa, în fața casei, cu mâinile încrucișate pe genunchi, până chiar în ceasul său cel de pe urmă. Ce facea în sinea lui – se ruga sau sta doar așa, adâncit în gânduri – nici măcar Sofia nu avea chip să știe. Uneori, își îndrepta privire spre cer și își mișca mutete buzele. Alteori, legă capăt de vorbă cu noră-sa, dar îngăimă doar câteva cuvinte și numai despre întâmplări curgătoare, niciodată despre trecut. Luase obiceiul să fluture mereu din cap, ca și cum discuta cu cineva și nu era totdeauna de acord cu interlocutorul. Putea fi însă și semnul unor tulburări nervoase.

În fiecare săptămână o trăgea de mâine căpătă pe Sofia (sărmana, se gărbovise râu de corvezile zilnice) și o rugă să mai meargă o dată pe la mormintele Mariei și Annei din cimitir, iar, când se întorcea, nu zăbovea să-o întrebă dacă pe crucile lor nu se șterseră cumva pisaniile și dacă era gata locul pentru „pogrebania” lui.

Nimenea în tot satul – nici chiar bărbile cele mai înțelepte, nici chiar cei mai mari priveghetori prin zodii – așa și n-a estadiesit să-i spună bâtrânumui că groapa Annei era goală.

Despre oele văzute în lumea de dincolo, Timofii nu i-a suflat nimic nici preotului la spovedanie. Și totuși, pe uncheșul alb ca iarna și nu prea repezit la taifisuri, ce sădeca zile întregi pe laviță lângă prispa casci, sprijinit în bățul lui de plop, nu o dată îl agăta cu vorba căte-un trecător:

– Nene, dumneata cam căji ani porji în cărcă?

Timofii strângea din umeri, ca și cum a nedumerit, și răspundeau sălcuit, cum numai el se pricepea să-o facă:

– Păi știi tu, dragul moșalui, mic mai ușor mi-i să număr anii ce parecă vin decât cei care s-au călătorit. Că cei ce s-ar crede că vin îi puțini de tot. Ori poate nu-s deloc.

Iar anii lui călătoriți erau, atunci, optzeci și cinci bătuji pe muchie.

*Kyiv-Râstoace,
mai-august 2006*

(Din volumul de nuvele *Năjunea*, apărut în anul 2002)

(Traduceri din limba ucraineană și notă bibliografică de Mircea Lutic)

Cronica vieții cernăuțene

15 – 20 august 2010

Vălenii de Munte, județul Prahova. Aici s-au desfășurat, ca de obicei de-a lungul mai multor decenii, cursurile Universității Populare „Nicolae Iorga”, organizate sub auspiciile Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, Consiliului Județean Prahova, Direcției județene pentru Cultură și Patrimoniu Național Prahova, Primăriei și Consiliului local Vălenii de Munte și Instituției prefectului județului Prahova.

În programul cursurilor din anul curent în afara de comunicări, lansări și prezentări de carte, la care și-au dat concursul academicienii Mircea Malița, Eugen Simion și Dan Berindei, profesorii universitari Valeriu Răpeanu, Petre Turlea, Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Constantin Bușe, Ilie Luceac și alții, au fost organizate și câteva mese rotunde în cadrul cărora s-au dezbatut diverse probleme ale istoriei și spiritualității românești din afara hotarelor actuale ale României.

Despre situația și problemele românilor din Republica Moldova a vorbit scriitorul Valeriu Matei; despre problemele majore ale comunităților românești din Bulgaria a vorbit prof. univ. dr. Ivo Gheorghiev, președintele Uniunii Etnicilor Români din Bulgaria, dr. Lucica Gheorghiev și prof. dr. Nicoleta Ciachir. La masa rotundă au mai vorbit despre problemele majore ale românilor din Ucraina dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, scriitorul Vasile Tărățeanu, președintele Senatului Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”, prof. dr. Ilie Luceac și preotul Stefan Todorean.

27 august 2010

Solidarizarea tuturor forțelor naționale, acesta a fost scopul primei etape de constituire a Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”. Și lucrul acesta s-a întâmplat.

La Congresul Comunității Românești din Ucraina s-a constatat că sarcinile trasate cu cinci ani în urmă la Adunarea de constituire a Uniunii au fost atinse în cea mai mare parte. Senatul Uniunii și-a ținut ședințele în deplasare, în toate zonele locuite compact de populația românească: Cernăuți, Odesa, Transcarpatia, precum și Republica Autonomă Crimeea. Etnicii români și-au exprimat atitudinea față de cele mai stringente probleme legate de viața comunității, iar Secretariatul executiv tinde să întrețină legătura permanentă cu toți membrii Uniunii.

La lucrările Congresului, precum și la ședința Consiliului Național al Comunității, s-a făcut bilanțul activității desfășurate în perioada examinată, s-au introdus amendamentele necesare la Statutul Uniunii. Totodată au fost adoptate și documentele Congresului.

În final, au fost alese organele de conducere ale Comunității în componență următoare: Ion Popescu, președinte al Uniunii și al Consiliului Național, Vasile Tărățeanu, președinte al Senatului Comunității, Aurica Bojescu, secretar responsabil, Victor Crețu, președinte al Comisiei de strategie, și Petru Posteuca, președintele Comisiei de cenzori.

La lucrările Congresului au participat și reprezentanți ai autorităților administrative locale.

28 august 2010

Satul Pătrăuții de Jos din raionul Storojineț se numără printre cele mai vînoase și puternice comunități de români bucovineni. În luna august s-au împlinit 400 de ani de la prima atestare documentară a acestei minunate localități bucovinene cu frumosse tradiții și obiceiuri, respectate cu strictețe, cu oameni harnici și buni gospodari. Cu acest prilej, în sat s-au desfășurat diverse manifestări cultural-artistice la care au participat și mulți oaspeți din localitățile vecine.

Programul zilei a cuprins o sută intreagă de acțiuni: simpozioane, expoziții, lansări de carte, un spectacol artistic.

La festivități au participat reprezentanții de frunte ai conducerii locale, nenumărați oaspeți, printre care delegații celor de la doilea Congres al Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”, deputați ai Consiliului regional și cel raional și a. Deputatul Ion Popescu și docentul Ilie Popescu s-au învrednicit de înaltă apreciere a deputaților Consiliului sătesc, care le-au acordat titlul de „Cetățean de onoare” al localității lor.

26 septembrie 2010

În sala cu oglinzi a Casei orașenești de Odihnă și Estetică din Cernăuți s-a desfășurat manifestarea literar-muzicală „Prin labirint fără firul Ariadnei”, organizată de Societatea Scriitorilor Bucovineni, Fundația Culturală „Casa Limbii Române” și filiala orașenească Cernăuți a Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”, în cadrul căreia a fost omagiat scriitorul bucovinean Vasile Tărăjeanu la împlinirea celor 65 de ani de viață.

Programul manifestării, moderat de istoricul și criticul literar Ștefan Hostiuc, a cuprins un recital de poezie susținut de Vasile Tărăjeanu, câteva secvențe de muzică instrumentală, interpretate de maestrul Nicolae Hacman și de domnișoara Cristina Crețu, studență la Universitatea de Muzică din București.

La manifestare au participat profesori de limba și literatura română din oraș și regiune, scriitori bucovineni, studenți de la instituțiile de învățământ superior din centrul regional, ziariști români și admiratori ai cuvântului.

Pe marginea creației scriitorului au vorbit colegii săi, scriitorii cernăujeni Ilie T. Zegrea, Mircea Lutic, Simion Gociu, Ilie Luceac, iar profesorul de limba română din comuna Voloca, Nicolae Mintencu, i-a dăruit câteva cântece populare românești din bogatul său repertoriu muzical.

În final, președintele organizației cernăujeni a Uniunii Scriitorilor din Ucraina, Vasyl Vaskan, i-a înmânat lui Vasile Tărăjeanu Medalia de Onoare, cea mai înaltă distincție a Uniunii Scriitorilor din Ucraina pentru merite deosebite în domeniul literaturii.

27 septembrie 2010

După mai multe amânari, din primăvară în toamnă și invers, fără a fi anunțată în prealabil data convocării, la Cernăuți s-a desfășurat Adunarea de dare de seamă și

alegeri a Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”, cândva cea mai puternică dintre organizațiile românilor din regiune.

Din cele peste 50 de filiale, create de-a lungul anilor, la actuala adunare și au trimis delegații lor doar 23. Unii delegați au fost invitați prin telefon cu câteva ore înainte de începerea întrunirii, de parcă Societatea s-ar fi aflat în ilegalitate.

Așa-zisa dare de seamă despre activitatea conducerii provizorii a organizației a fost prezentată de Vasile Băcu, președintele interimar al Societății. După ce a avut loc Adunarea, desfășurată în ritm stahanovist, Vasile Băcu a devenit președinte plenipotențiar al Societății.

1-10 octombrie 2010

La 8 octombrie s-au împlinit 602 ani de la prima atestare documentară a orașului Cernăuți. Cu acest prilej, la instituțiile de cultură din oraș au fost organizate zeci de manifestări culturale de amploare. În incinta Muzeului Etnografic Regional Cernăuți s-a desfășurat expoziția de mostre de îmbrăcăminte a cernăuțenilor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, cu genericul „Orașul domnilor”.

Cernăuțul a fost vizitat de o delegație din Timișoara, care a adus o donație de carte pentru Gimnaziul nr. 6, cu limba română de predare. Din ea a făcut parte cunoscutul caricaturist român Ștefan Popa Popa'S, înscris în Cartea Guinness în calitate de campion al lumii la caricaturi. Maestrul, însorit de alți doi artiști plastici români, a participat la o ședință gratuită de caricaturi rapide. De cau au beneficiat zeci de vizitatori ai expoziției, la cărei inaugurare a participat primarul Cernăuțului, Mykola Fedoruk, cel care nu cu mult timp în urmă și-a pus semnătura pe Protocolul de înfrângere a capitalei Bucovinei cu Timișoara.

Tot în aceste zile, la Cernăuți, și-a desfășurat lucrările Conferința Internațională „Culturi și religii în Bucovina istorică. Retrospectivă și perspective”, la care au participat oameni de știință, istorici și politologi din Ucraina, România, Germania, Polonia, Israel, Bosnia și Herțegovina. De un interes deosebit s-au bucurat problemele care au ținut de multiculturalitatea etnoregiunii Bucovina.

10 – 14 octombrie 2010

Timp de patru zile, la Iași și la Chișinău, s-au desfășurat diverse manifestări culturale, prilejuite de Festivalul Internațional literar „Grigore Vieru”, inițiat de Editura Princeps Edit. Acest festival s-a desfășurat sub egida primăriilor municipiilor Chișinău și Iași.

Printre oaspeții acestei manifestări literare și cultural-artistice, săsi din București, Iași, Galați, Alba-Iulia, Satu Mare, Los Angeles, Chișinău și Cernăuți, s-au numărat scriitorii Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Valeriu Matei și Vasile Tărățeanu.

Programul Festivalului a fost foarte variat. El a cuprins diverse manifestări culturale: simpozioane, coloconii, dezbateri pe marginea creației lui Grigore Vieru, lansări de carte, conferințe, expoziții, spectacole de muzică și poezie, recitaluri. Marele Premiu pentru poezie a fost decernat remarcabilului poet Radu Cârneci din București, Premiul pentru exgeză literară a revenit distinsului istoric și critic literar Theo Codreanu din Huși, iar Premiul pentru debut l-a câștigat Tânărul poet Dorin Cozan.

În cadrul Festivalului a fost instalată o placă memorială de bronz, cu basorelief, pe casa în care a locuit Grigore Vieru. La mormântul lui au fost depuse flori, iar

familia îndoliată a poetului a organizat un parastas întru dreapta pomenire a marelui dispărut.

14 – 16 octombrie 2010

În capitala Republicii Moldova s-au desfășurat lucrările celui de al doilea Congres Internațional al Ziaristilor Români, inițiat și organizat de Forumul Internațional al Jurnaliștilor de Limbă Română, la care au participat ziaristi din România, Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Ungaria, Grecia, Italia, SUA și altele.

În fața participanților la Congres au vorbit președintele Forumului Internațional al Ziaristilor Români, Romeo Ceuți, Marian Voicu, realizator la TV București, Val Butnaru, președintele Jurnal Trust Media (Chișinău), Eva Iova, redactor-șef al revistei „Foaia românească” din Jula (Ungaria), Vasile Tărăjeanu, directorul publicației „Arcasul” din Cernăuți (Ucraina), Pavel Gătăianu, redactor-șef al revistei „Europa” din Novi Sad (Voivodina, Serbia), Maria Tochină, membru al CA al SRR, membru al Clubului Român de Presă, Beatrice Comănescu, director al TVR Internațional, Alexandru Dorohan, director al Radio Moldova, Constantin Tânase, directorul săptămânalului „Timpul” din Chișinău, Valeriu Săhăreanu, directorul Postului de Radio „Vocea Basarabicii”, Aneta Grosu, redactor-șef al „Ziarului de gardă”, Dušan Pârvulovici, directorul Agenției „Timoc Press” din Serbia, Vitalie Zăgrea, redactor-șef la „Radio Ucraina Internațional”, jurnalistul Cristian Tabăra de la TVR și alții, care au susținut comunicări ce s-au incadrat în aria Congresului, cu genericul „Presă – Putere – Democrație”.

Participanții la Congres au avut posibilitatea să dialogheze cu Mihai Ghimpu, președintele interimar al Republicii Moldova, cu viceprim-ministrul Republicii Moldova, Victor Osipov, cu primarul Chișinăului, Dorin Chirtoacă, precum și cu Secretarul de Stat, Eugen Tomac, de la Departamentul Românilor de Pretutindeni din București, cât și cu senatorul Viorel Badea.

27 octombrie 2010

La Cernăuți se organizează Festivalul de comedie, intitulat „Aplauzele de aur ale Bucovinei”. În cadrul lui, pe scena Teatrului Academic Muzical-Dramatic „Olga Kobyleanska” evoluează, de obicei, cele mai puternice colective teatrale din Ucraina. Pe scena Festivalului de comedie s-au prezentat, cu deosebit succes în fața publicului, actorii Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași. Ei au dat viață scenică piesei *Made in Est* a dramaturgului chișinăuan Constantin Cheianu.

În aceeași zi, locuitorii satului Târnauca din raionul Herța au sărbătorit cea de a 425-a aniversare a localității. Cu acest prilej, în incinta Casei de Cultură din sat a fost organizată o sărbătoare de zile mari, inaugurată de elevii școlii medii din sat și de reprezentanții autorităților locale.

2 octombrie – 28 noiembrie 2010

În toate zilele de odihnă din această perioadă s-a desfășurat Proiectul „Descoperă Bucovina”, inițiat de Departamentul pentru Români de Pretutindeni din cadrul Guvernului României, cu sprijinul Consulatului General al României de la Cernăuți, al Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească” din Ucraina, Ligii Tineretului Român „Junimea”, Societății pentru Cultură Românească „Mihai

Eminescu" și al altor societăți culturale românești din regiunea Cernăuți, precum și al Direcției regionale pentru Învățământ și Știință. Conform prevederilor proiectului, nouă sute de elevi, studenți, tineri, profesori, reprezentanți ai intelectualității românești din regiunea Cernăuți au avut fericita ocazie să viziteze mănăstirile Putna, Sucevița, Moldovița, Voronet, Văratec, Agapia, Neamț, precum și Memorialul eminescian de la Ipotești și Muzeul lui Ion Creangă din Humulești.

29 octombrie 2010

S-a desfășurat adunarea generală a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Participă și un grup de scriitori din nordul Bucovinei: Ilie T. Zegrea, Vasile Tărăjeanu, Simion Gociu, Ștefan Hostiuc și Ilie Luceac.

Pe ordinea de zi se află darea de seamă a conducerii din ultimii ani și alegerea unei noi conduceri.

Adunarea celei mai importante Uniuni de creație din Republica Moldova a fost salutată de conducerea țării, reprezentată de președintele interimar al Republiei, Mihai Ghimpu, de prim-ministrul Republicii, Vladimir Filat, de președintele Partidului „Moldova Noastră”, Serafim Urechianu, și de ministrul Culturii, Boris Focșa.

După prezentarea rapoartelor de activitate a fostei conduceri și a programelor celor doi candidați la postul de președinte al Uniunii – Mihai Cimpoi și Arcadii Suciu – alegerile noului președinte au decurs într-o atmosferă destul de neliniștită. În ultimă instanță, drept urmare a incalcării prevederilor statutare, rezultatele alegerilor noii conduceri n-au fost validate, urmând să să aibă loc o nouă întrunire pentru a stabili cine va sta în fruntea Uniunii Scriitorilor.

4 noiembrie 2010

La 4 noiembrie curent, la Muzeul de Artă din Cernăuți, a fost inaugurată expoziția pictorului timișorean Constantin Flondor, care s-a născut și a copilărit în capitala Bucovinei. Expoziția a funcționat până la 10 decembrie. Ea a fost prezentată de către eminentul critic de artă acad. Dan Hălățeanu, președinte de onoare al Asociației Internaționale a Criticilor de Artă. Genericul expoziției „Însemnări pentru o nostalgie” reprezintă pentru pictor o revenire în orașul său natal, pe care nu l-a uitat și despre care și-a spus cuvântul în lucrările sale. E destul să amintim căteva dintre lucrări, cum ar fi: *Vis I, Vis II, Plânsu-mi-s-a, Cu tata la Cernăuți, Casa Vasileo, Strada Arboroasă, Cernăuțul în retrospectivă anilor*, lucrări care demonstrează din plin legătura spirituală a pictorului cu acest oraș, de care este legat, nu numai prin amintirile copilăriei, ci și prin înrudirea pe linie maternă cu pictorul ucrainean Nicolae Ivasiuk, care a pictat portretul mamei lui Constantin Flondor și celebra lucrare *Intrarea lui Bogdan Hmelnițki în Kiev*. Cernăuțul trebuie să se mândrească cu un asemenea eveniment, care a constituit un imbold pentru menținerea spiritualității românești, a culturii acestui neam, cultură care-și are rădăcinile adânc împlinătoare în pământul Bucovinei. Pe lângă nume de rezonanță cum sunt cele ale lui Eminescu, Bucevschi, Porumbescu, Hurmuzaki, Iorga, Luchian, Onciu, numele lui Constantin Flondor se inscrie, de asemenea, între ambasadorii purtători de cultură ai poporului român.

(Rubrică pregătită de Vasile Tărăjeanu)

UN DESTIN FRÂNT*

Andrei Crijanovschi

Chișinău

Era în vara anului 1962, când mă pregăteam să plec la Leningrad pentru a încerca norocul la Universitatea de acolo, secția limba italiană. Întâmplarea a făcut însă să dău de un anunț din presă, din care am aflat, cu mare surprindere, dar și cu ușurare în suflet, că la Universitatea din Chișinău se deschide o secție de limba spaniolă. Așa am devenit student și am invățat cinci ani de zile limba, literatura, istoria și cultura Spaniei și a lumii hispanice. Pe tot parcursul anilor de studenție, primul meu profesor, apoi șef de catedră și decan al facultății a fost neuitatul Vitalic Sorbală, un bun filolog și un mare român.

A black and white portrait photograph of Vitalic Sorbală. He is a middle-aged man with dark hair, wearing a dark suit jacket over a light-colored shirt and a dark tie. He has a serious expression and is looking slightly to the right of the camera.

A evoca personalitatea profesorului V. Sorbală este cu neputință fără a evoca și atmosfera politică a epocii respective.

Se stie bine că perioada anilor '60 era puternic marcată de o intensificare a campaniei ideologice a partidului unic, iar căpeteniile aşa-zisului „front ideologic” căutați febril și disperat să țină în frâu situația din ocazia rezervație sovietică numită „RSSM”, falsificând cu nerușinare istoria poporului român din Basarabia. În acest scop regimul reacționa prompt și fără discernământ împotriva oricărei disidențe, orideunde ar fi provenit ea. O atenție deosebită se acorda supravegherii mediilor intelectualității, ale școlii superioare.

* Material preluat din *Vitalic Sorbală. Studii de dialectologie și geografie lingvistică*, volum îngrijit și cuvânt introductiv de Vasile Pavel, Chișinău, 2006, p. 195–197.

Profesorul V. Sorbală era un om receptiv, sensibil, cu vederi democratice, mereu preocupat de destinul ținutului nostru, de problemele istoriei și limbii. Tocmai aceste calități și preocupări ale sale erau de ajuns ca vigilentul și omniprezentul KGB să-l pună la index și să-l țină în vizorul său, îndeosebi după anul 1968, an în care a participat la Congresul de Filologie Românică, desfășurat la București, unde a legat cunoștință cu mulți lingviști români și străini. Hărțuirea și persecutarea de către organele securității a persistat constant până la stupidă și enigmatica moarte a Profesorului, survenită în februarie 1979.

Mărturisesc, fără falsă modestie, că am fost poate unicul student, pe care Profesorul conta cu încredere și cu care, în unele momente propice, discuta, – bineînțeleas, în condițiile unei confidențialități – făcând comentarii, schimb de informații și opinii referitoare la ordinea zilei.

Voi aminti, în acest context, doar câteva cazuri mai semnificative în care am fost implicat atât eu, cât și Profesorul.

În 1964, la București, a apărut cartea *Marx despre români*, o culegere de scrieri inedite ale lui K. Marx privind istoria românilor, niște materiale aflate până la acea dată în arhivele din Amsterdam. Ediția a fost pregătită și prezentată de cunoscutul istoric, acad. Andrei Oțetea. Firește, în URSS, această carte – deși apartinea lui Marx! – nu a fost văzută cu ochi buni, dat fiind că trata unele probleme tabu în spațiul sovietic, deci a fost interzisă. În acei ani eu aveam la București un bun prieten, student și el la spaniolă, cu care corespondam. L-am rugat într-o scrisoare să mi-o trimiță. Zis și făcut! În martie 1965, prietenul de la București mi-a trimis-o, dar, iată, după 41 de ani de când a fost expediată prin poștă, eu n-am mai intrat în posesia cărții care, de drept, trebuia să-mi aparțină. E limpede că nu-i nevoie să mai spun cine a însușit-o. Chiar atunci i-am povestit duii Profesor cazul cu cartea, la care el, dincolo de indignarea exprimată, mi-a spus să nu uităm că trăim în „Țara Nelizia” (așa a fost etichetat, pe drept, URSS-ul în Occident).

Un alt caz întâmplat, apoi discutat și comentat cu dl Profesor, a fost următorul: tot în 1964, de la Radio Europa Liberă – pe care il ascultam cu regularitate – am aflat despre planurile sovieticilor de a crea la gurile Dunării, pe teritoriul a trei state – URSS, România și Bulgaria – un complex economic interstatal. Conform acestei idei, o bună parte a viitorului complex urma să cuprindă anume teritoriul românesc, inclusiv capitala țării. Reacția părții române a fost promptă și net negativă, exprimată în spiritul nouui curs politic independent al României, adoptat la cunoscuta Plenară a partidului din 24 aprilie 1964. Chestiunea cu complexul m-a intrigat, iar în iulie al aceluiași an când am fost într-o călătorie turistică în România și Bulgaria, am cumpărat o broșură – supliment la o revistă economică românească – cu răspunsul, foarte amplu, la acel plan sovietic, semnat de cel mai cunoscut economist al epocii, prof. Costin Murgescu. La înapoiere la Chișinău, am fost curios să cunosc mai în detaliu planul sovietic, expus de prof. E. B. Valev, de la Universitatea din Moscova, în „Revista Universității de la Moscova”, seria Geografie, nr. 2, 1964. Am consultat acea revistă la Biblioteca Republicană (azi Națională), dar din naivitate, probabil, am făcut, și chiar cu cerneală roșie, unele sublinieri în text și note pe margini. Nu a trecut mult timp și am fost chemat la o întâlnire cu un personaj de la KGB, pe nume Garin, care ținea în mână, spre stufoarea mea, acea revistă în care eu făcusem însemnări. Ce a urmat? – O urmărire constantă din partea „lor”, și o

dubă prudență din parte-mi. Reacția dlui Profesor a fost calmă: „Bagă de seamă, tentaculele caracătiei sunt omniprezente!“

Un caz, de-a dreptul penibil, a fost acela când în ziua de 28 iunie 1965, la 25 de ani de la „eliberare” (citește: ocupăție), sute de bieți studenți ai Universității, precum și de la alte institute, incolonați, au trebuit să mărșăluască, în frunte cu decanii, pe străzile orașului până la Lac și îndărăt, exprimându-și astfel – după cum îmi spunea pe urmă, consternat, dl Profesor, – „bcuria eliberării”. Asemenea „manifestații” devineau din ce în ce mai insuportabile, iar caracterul lor fals devenea tot mai evident. Tot mai mulți profesori, studenți, alți oameni, cu timpul își ridicau vâlul îninciunii de pe ochi și ajungeau să afle adevarul adevarat, camuflat cu atâtă grijă de „istoricii”-politruci, precum Lazarev, Mohov, Berezeakov, Sitnic, Brisiakin et comp. Erau anii când grupuri de studenți de la diferite institute chișinăuiene se intruneau la monumentul lui Ștefan cel Mare, de unde nu lipseau nici cei de la Limbi Străine. Rectorul – pe atunci Medvedev, un zbir și soldafon al partidului – la care am fost convocați, dl Profesor și subsemnatul, ne-a făcut o plăcitoare morală pe tema patriotismului sovietic, la urmă pronunțând cu severitate sentința: „Naționalismul trebuie stăpînit fără crujare!“ Când am ieșit, dl Profesor, plin de mânie, a spus doar atâtă: „Iată ce canalic stă la cărma Universității“. Un sentiment umar am încercat în clipele când ne aflam cu dl Profesor face și face cu acel individ străin – Medvedev – și când, ca într-un vis de coșmar, nu eram în stare să articulam un singur cuvânt de protest. Nu eram în stare, pentru că în spatele lui stătea o groaznică și paralizantă forță nimicioare de nații și acaparatoare de teritori străine, iar dominația imperiilor, care ne-au terorizat de-a lungul secolelor, a făcut din noi niște ființe necuvântătoare, umilite, dezarmate și neputincioase în fața cuceritorilor.

Nu este greu de presupus, căt de penibilă a fost situația dlui Profesor, în funcția sa de decan, înconjurat de niște oameni străini aspirațiilor noastre, oameni ai partidului, suspicioși la orice mișcare, la orice pas al său. Până la urmă tot ei au creat o atmosferă ostilă și veninoasă, silindu-l să părusească, în primăvara anului 1967, Universitatea și să plece la Kiev, la Institutul de Limbi Străine. A urmat prigoana în libertate, situație de neinvidiat, care nu-l lăsa să se mențină mult timp într-o instituție. Tocmai de aceea a urmat: Kiev – Odesa – Cernăuți..., traectorie care seamănă mult cu traseul subsemnatului: Chișinău – Bălți – Moscova...

După absolvirea facultății în 1967, până a mă stabili la Moscova, și după acel moment, ne întâlneam și eram constant în corespondență. Scrisorile le scriam însă într-o limbă esopică.

În momentul în care – în primăvara anului 1974 – s-a văzut nevoie să plece de la Universitatea din Odesa, dl Profesor a încercat să revină în funcție la Universitatea din Chișinău, dar a fost refuzat categoric, fapt despre care îmi scria: „Racul a fost prea brutal cu mine“.

Ultima întâlnire am avut-o în octombrie 1978 la Moscova, când dl Profesor m-a vizitat și cu care ocazie am întreținut – în acele câteva zile – lungi conversații pe varii teme, una dintre acestea a fost în legătură cu megascriitura lui A. Lazarev, *Statulitatea sovietică moldovenească și problema basarabeancă* (apărută în limba rusă în 1974). Atât eu, căt și dl Profesor cunoșteam deja la acea dată răspunsul istoricilor români, răspuns care – din considerente lesne de înțeleas – a fost publicat într-o revistă din Italia, sub titlul *Cum se falsifică istoria*, autorul fiind remarcabilul istoric

român Constantin C. Giurescu, semnat cu pseudonimul Petre Moldoveanu (de loc întâmplător, acest pseudonim a apărut – fariseic și sarcastic – în 1994, la Chișinău). Scrierea lui Lazarev este un pamflet de proporții rar întâlnite, o falsificare grosolană a istoriei noastre, sau, după cum, pe drept cuvânt, a caracterizat-o istoricul Constantin C. Giurescu, „o țesătură de neadevăruri” privind istoria poporului român. „Opusul lui Lazarev, a fost de părere profesorul V. Sorbală, este o eloventă moștră de fraudă și minciună în știință, care aduc atingere demnității neamului românesc. Autonul grafo-man s-a condus după falsul criteriu: cu cât minciuna este mai mare, cu atât ea va fi mai credibilă. Greșală amară! Oricât de mare ar fi minciuna, ea totuși rămâne cu picioarele scurte”.

Numele profesorului V. Sorbală ar face cinste, cu siguranță, oricarei universități, dar iată că cei de la Universitatea din Chișinău „s-au sfidit” să-i ofere locul cuvenit pe drept în cartea *Profesorii USM* (Chișinău, 2001), pentru că, vedeți dvs., criteriile de selectare pentru acest volum nu le-au îngăduit să-o facă, întrucât „în anul 1967, când d-lui a plecat de la noi, nu era încă doctor habilitat și profesor universitar”. Nimic mai fals! Într-adevăr, gradul de doctor habilitat l-a obținut în 1972, iar titlul de profesor universitar ceva mai târziu. Oare acest lucru contează? Contează, de fapt, altceva, și anume: V. Sorbală, prin cele două doctorate ale sale – investigații pertinente și profunde ale graiului moldovenesc din Basarabia, Bucovina și regiunea Kirovograd – a fost unul dintre primii lingviști de la noi care a demonstrat cu prinsină caracterul unitar al limbii române; V. Sorbală a fost primul specialist și profesor, cu o temeinică pregătită teoretică, care a inițiat studierea limbilor spaniolă și italiană la noi; V. Sorbală a fost acela care a întemeiat Catedra de Filologie Spaniolă și a fost primul ei șef, și tot el a fost primul decan al Facultății de Limbi Străine. Omenește, includerea numelui profesorului V. Sorbală în acea carte ar fi fost un act reparatoriu față de un om și un savant nedreptățit și marginalizat de o orânduială strâmbă.

Ori de câte ori mă gândesc la destinul profesorului V. Sorbală, îmi apar în față ochilor alți doi basarabeni: Eugeniu Coșeriu, cel mai mare lingvist al epocii noastre, și Niconor Rusu, cunoscut filolog și specialist în lingvistica romanică.

Trei români basarabeni, cu destine diferite, trecuți prin grelele încercări ale vremii.

Din fericire, destinul lui E. Coșeriu a stat sub zodia norocului și a împlinit, pentru că s-a afirmat într-o lume liberă. Destinile lui N. Rusu și V. Sorbală nu s-au împlinit pe potriva vocației și talentului lor, pentru că au fost frânte de un regim crunt și inuman.

Prin cele evocate mai sus, am încercat să reconstituiesc, măcar parțial, imaginea celui care a fost Vitalie Sorbală, fiu al acestui pământ, personalitate de o înaltă conștiință patriotică, manifestată în condițiile unei societăți închise.

Profesorul Vitalie Sorbală va rămâne în conștiința noastră, a discipolilor, a tineretului studios, ca un exemplu de devotament față de patrie, ca un model de profesor și cercetător valoros, om de omenie, cu certă calități intelectuale.

SUMMARY

Professor Vitalie Sorbală was one of the first linguists from Bessarabia abundantly to demonstrate the unified nature of the Romanian language. He was the first specialist and teacher with a thorough theoretical grounding to establish the study of Spanish and Italian in Bessarabia. It was Professor Sorbală who founded the Department of Spanish Philology, of which he was the first head, and he was also the first Deacon of the Faculty of Foreign Languages.

Vitalie Sorbală, who was also the head of the Romanian Philology Department of Cernăuți University, will remain in our minds, his disciples and students, as an example of patriotic devotion, as a model of the illustrious professor and researcher, as an intellectual humanist. He was a receptive, sensitive and democratic man, whose constant concern was the future of our region and the problems of history and language.

Eugeniu Coșeriu, a great linguist of the epoch, Nicanor Rusu, a remarkable philologist, and Vitalie Sorbală are three Bessarabian Romanians with different destinies, who each underwent hard trials in their lives.

ÎNSEMNĂRI DIN MEMORIE* [III]

Vladimir Trebici
(1916—1999)

PRIMA ZI DE RĂZBOI

Nu voi ceda nici de data aceasta tentației de a face literatură. Desigur, citisem cartea lui E. M. Remarque *Pe frontul de Vest nîmic nou*, la Cernăuți a rulat, prin 1928, cred, filmul cu acest titlu—, cunoșteam bine romanele *Întunecare* a lui Cezar Petrescu și *Ultima noapte de dragoste, Înălția noapte de război* a lui Camil Petrescu, mă pasionau memorile de război, dar reprezentarea răboiului era pentru mine vagă, să-i spunem literatură. Abia experiența personală mi-a permis să-mi fac o imagine reală, neretușată, fără romantism.

Așadar, când a intrat România în război și s-a decretat mobilizarea generală, ca ofițer de rezervă trebuia să fiu mobilizat și eu. Nu primisem ordin de mobilizare și m-am hotărât să merg la cercul de recrutare (cred) pe Calea Griviței, ca să mă înrolez voluntar. Ca bucovinean, aceasta era datoria mea. Când am ajuns la autoritatea militară, mi s-a spus că sunt... dezertor, deoarece ordinul de mobilizare fusese trimis pe adresa Calea Griviței nr. 199, la familia prof. N. Scalat, singura adresă stabilă. Or, eu locuiai pe Str. Broscărie. După ce s-au convins că eram de bună credință, mi-au dat ordinul de mobilizare și chiar în aceeași zi — să fi fost 8 sau 9 iulie 1941 — am plecat la Basarabi (Murfatlar); eram încadrat șef de secție sanitară la comandamentul Brigăzii independente de cavalerie de la Constanța și urmam să plec cu această unitate pe front. Comandantul acestei brigăzi era colonelul Săvoiu, înlocuit ceva mai târziu cu colonelul Cantuniari. În componența sa, brigada avea regimentele: 12 Roșiori din Bazargic, și 9 Calarași din Constanța. Regimentul 11 Roșiori a rămas la Constanța pentru paza coastei.

Secția autosanitară 45 era atașată ambulanței 45, a brigăzii. Avea câteva mașini sanitare (Fiat Polski), un număr de zeci de autoturisme, rechiziționate de la particulari, cărora li s-au atașat rulote pentru răniți. Aceste rulote, fabricate de Leonida, s-au dovedit absolut ineficiente. O afacere, ca multe alte afaceri de pe vremea aceea. Pe drumurile noastre și, mai ales, în Basarabia și Rusia, ele au devenit un impediment, în așa fel încât a trebuit să le abandonăm pe parcurs.

* Continuare. Începutul vezi „Glasul Bucovinei”, an. XVII, nr. 2 (66), nr. 3 (67), 2010.

Am plecat deci de la Basarabă; trupa și armamentul – pe calea ferată, iar secția autosanitară – pe roate. Am trecut Dunărea, pe la Hărșova – Luciu Girgeni, aproximativ Vadul Oii, cu băcurile. Coloana noastră a parcurs câteva sute de kilometri, trecând prin Galați, Tecuci, Bârlad și ajungând la Huși. Unitățile militare din această zonă erau angajate în lupte cu inamicul. Pierderi mari a suferit armata română la Tigana și alte sate din regiunea Prutului. Convoaie de români, trupe în continuă mișcare spre est constituiau peisajul zilnic. După o haltă de o zi – două, la Huși, am trecut Prutul pe podul de la Albița, ajungând în Basarabia. În ce zi din luna iulie 1941, nu-mi aduc aminte. După ce am intrat în Basarabia, marșul brigăzii noastre a început sub auspicii nefavorabile: când întreaga coloană urca o pantă a șoselei ce ducea spre orașul Leova, din senin să-a produs o panică – fenomen psihologic atât de caracteristic războiului – soldații din capul coloanei au început să strige: „Vin ruși, vin ruși!”, alții au început să fugă, aruncând armele. În asemenea situații ofițerii erau obligați să opreasă debandada împușcând pe cei ce produceau panica sau se retrăgeau. Cu greu a fost restabilită ordinea, iar brigada noastră a fost citată pe națiune pentru înșitate în fața inamicului. Cu acest prilej, colonelul Săvoiu a fost demis de la comanda brigăzii și înlocuit cu colonelul Cantuniari. Rămâne să verific în arhiva M[inisterului] Apărării N[aționale] detaliile acestui episod.

Am continuat apoi marșul prin satele din Basarabia. Brigada, cu regimentele sale, forma eșalonul I; serviciile, inclusiv secția autosanitară 45, intrau în compoziția eșalonului II, având drept comandant pe locotenent colonel[ul] de cavalerie Giușcă, un moldovean blajin, omenos, dar fără calități militare.

Din această expediție prin satele basarabene nu voi relata decât un episod. Eșalonul II s-a oprit în comuna Manzăr, județul Tighina. Între eșalonul II și eșalonul I distanța era de cățiva kilometri. Frontul era în permanentă mișcare și nu întotdeauna era stabilită comunicarea între cele două eșaloane. Când ne aflam deci în comuna Manzăr, observăm că un avion militar român facea unele figuri ciudate pe care noi le-am interpretat ca fiind ale unui avion lovit, pe punctul de a se prăbuși sau a ateriza forțat. Comandantul, crezând că în acel avion s-ar afla generalul Ciupercă, comandantul armatei a III-a, îmi ordonă să trimitem o autosanitară, cu echipajul respectiv, pentru a acorda ajutorul necesar. Am trimis un Fiat Polski, cu semne vizibile de Cruce Roșie, cu un sublocotenent medic Cazacu, doi brancardieri. S-a decis și trimiterea unui autoturism sanității în care a luit loc, fără să fi fost obligat, și slt. farmacist Popescu, care era ofițer cu popota. A făcut-o din curiozitate, din spirit de aventură. Am așteptat câteva ore întoarcerea echipajului trimis. Între timp, cu totul neprevăzut, s-a îndreptat spre satul nostru o coloană sovietică de tanuri, aflată în retragere. Nu ne-a atacat, s-a deplasat spre est. Abia a două zile, m-am deplasat cu un autoturism spre locul unde bănuiam să fi aterizat avionul. Ajungând acolo, o priveliște oribilă: cele două mașini sanității erau distruse și arse, ocupanții lor, purtând semne de schinguire, zăiceau morți. Slt. farmacist Popescu, printre ei. Medicul nu se afla printre ei și am aflat, după ani de zile, că fusese luat prizonier și s-a întors cu bine în Brașovul său. L-am adus la Manzăr, am organizat înmormântarea celor trei militari. Gropile le-am săpat la marginea unei păduri de salcămi, nu departe de casa unde se afla comandamentul, și când totul era pregătit pentru slujba funerară – aveam și un preot militar – m-am dus la poporă unde erau adunați ofițerii, invitaându-i să vină la înmormântare.

Lt. col. Giușcă, aflat în capul mesei, îmi reproșează: „Bine, dragă, acum și-a găsit să ne deranjezi?”

La înmormântare am fost doar puțini. Am înținut să relatez detaliul acest episod, deoarece erau primii morți ai unității noastre. Dar și reacția comandantului și comportamentul camarazilor mi s-au părut dacă nu cinice, atunci cel puțin lipsite de clementă solidaritate umană. Un mort îl incomodează pe cel viu. Am avut, din nefericire, nenumărate exemple, nu numai în timpul războiului... Această psihologie a fost bine redată de prințul Andrei din *Război și pace*: „Moartea? Ea nu mă privește pe mine!”. Fără această inconștiență este greu ca să înțelegem războiul și moartea.

În această întâmplare tragică, a fost omorât și șoferul autoturismului, Sterică Grigorescu, Tânăr, la Constanța avea familie; soția și un copil mic. La întrebarea mea: cine vrea să meargă voluntar în misiunea despre care am vorbit, șoferii mai bătrâni s-au eschivat (mașina mea nu pornește, acumulatorul nu este încărcat etc.), dar Sterică a sărit spunându-mi: „Merg eu, domnule sublocotenent. Toamna am făcut revizia mașinii”. În unitatea noastră, tot cu mașină proprie rechiziționată, era și cumanatul său, Nicolae Ionescu, piețar din Constanța, era foarte bun șofer și mecanic. A luat lucrurile cumanatului său, a recuperat ceva din mașina distrusă. După ani de zile, când ne-am întâlnit la Constanța – camurazii îi spuneau „Nea Nicu Tiganu” – mi-a povestit că a înfiat pe copilul lui Sterică, că este acum mare.

Este explicabil de ce am reținut atât de bine această întâmplare și tâlcurile ei. Îmi povestea tatăl meu că în timpul primului război mondial, pe frontul din Galicia – era război de poziție, „Stellungskrieg” – părțile beligerante încheiau armistițiu, pentru a putea strânge morții și răniții. De Paști și de Crăciun, fără știrea comandanților, dar cu aprobarea tacită a acestora, se încheiau un armistițiu pentru ca fiecare să petreacă netulburat sărbătorile. Mai povestea tatăl meu că austriecii făceau vizite rușilor, cu care ciocneau o votă sau un „schnaps” (rachiu) – aşa cum se obișnuia în hramurile din Bucovina. A doua zi sau a treia zi, reîncepeau luptele. Gândul mă duse și mai departe, la scena când bătrânul Priam îl imploră pe Achile să-i dea cadavrul iubitului său fiu, Hector. Până în sfârșit, Achile, care nu putea via că Patrulele, cel mai bun prieten, fusese omorât de Hector, se îndupla că totuși...

Ostașii sovietici care au distrus autosanitarele și au omorât echipajul sanitar acționau în numele unei noi „ideologii”. Cruzimea și lipsa de omenie erau „valori” morale obișnuite în acest model. Să devinsez nițel lucrurile spunând că cele mai puternice atacuri din partea sovieticilor erau în noaptea de Crăciun sau de Paști, când aceștia știau că beligeranții germani, români, unguri, italieni sunt mai puțin... vigiljeni.

De departe de mine, orice intenție moralizatoare. Dar exemplul lui nea Nicu Tiganu m-a urmărit și mă urmărește încă, ca și atitudinea ofițerilor la aflarea morții camarazilor lor.

În marșul nostru am ajuns și la Chișinău, care fusese cucerit de armata română la 16 iulie 1941 (cred). Frumosul și romanticul oraș, pe care îl cunoșcusem în 1936, era încă în flăcări. Centrul, soborul (catedrala), mitropolia, bulevardul Alexandru cel Bun, [era] în ruine. Ordinul lui Stalin era ca în retragere totul să fie părjolit (tactică lui Kutuzov), iar populația civilă să se retragă odată cu Armata Sovietică. Această tactică a fost apoi preluată și de trupele germane și române. Modelele culturale se transmit, nu-i așa?

Am trecut apoi Nistrul, ne-am stabilit pe malul stâng al Limanului, mai întâi la Ovidiopol, apoi în marele sat Maiaki, unde unitatea noastră a stat câteva luni... Începuse asediul Odesei, care a durat cîteva luni.

Comandamentele unităților noastre se aflau în comuna Maiaki, regimentele ocupau poziții pe linia întâi. Atacuri, contraatacuri, bombardamente se succedea neîntrerupt. Armata română a avut pierderi mari: Dalnik, Gross – și Klein Freudenthal, Liebenthal – frumoase sate ale coloniștilor germani – adăposteșe și astăzi zeci de morți români. Pe vremea guvernământului civil al Transnistriei, aceste cimitire erau îngrijite. Mi s-a povestit că guvernatorul, prof. G. Alexianu, a vizitat un asemenea cimitir unde fusese înmormânat unul din cei mai buni studenți ai săi, Dimitrie Pepelea, din Ceahor, colegul meu de liceu și de facultate. Cum or fi arătând astăzi aceste cimitire?!

În aceste luni, misiunea secției autosanitare era să transporte răniți și morții din sectorul brigăzii noastre. Numărul lor era mare și îmi este greu să fac o estimare. Li transportam la Tiraspol, de acolo la Spitalul de Zonă Interioară (S.Z.I.); cazurile mai grave erau uneori dirijate spre spitalele din Germania. Lucram la ordinea Ambulanței nr. 45, colonel medic Popescu, cu o echipă de medici foarte destoinici. Printre ei, un mare chirurg, doctorul Dan Moucha, cu care m-am împrietenit. Am rămas prieteni după război, până la moartea sa mult prea timpurie. Voi relata despre un singur episod.

„Spitalul” unității noastre, situat într-o casă, cu pământ pe jos, era utilat cu aparatura obișnuită de campanie. Operațiile chirurgicale se faceau într-o cămarușă, cu ferestrele camuflate – eram în apropierea frontului – în condiții foarte grele. Doctorul Dan Moucha efectua cele mai multe operații. Într-o noapte sunt aduși cățiva partizani răniți care s-au infiltrat în liniile noastre. Au fost capturați, iar șeful lor, grav rănit, a fost supus unei operații grele. Am asistat la această operație în cămarușă amintită. În timp ce doctorul Moucha opera, sudorearea îi curgea pe frunte și pe obrajii. Ca „asistent” improvizat îi ștergeam față și, la intervale destul de dese, îi strecuram în gură câte o țigări „Mareșal Antonescu”. După ore de efort supraomenesc, doctorul se aşază pe un scaun, și-mi spune cu o voce sfârșită: „L-am salvat!” Salvase un politruc. și în această împrejurare – ca și în altele – pentru doctorul Moucha nu existau decât oameni suferinți, iar datoria lui – jurământul lui Hippocrate – era să-i ajute. Epilogul: după ce s-a înzdrenvenit, „pacientul” a fost cercetat de către ofițerii de la biroul doi (informații și contrainformații), se ordonă executarea acestuia, operație efectuată de Compania 45 de Jandarmi (fiecare mare unitate avea și o companie de jandarmi). Îmi refuz orice comentarii care ar aduce aminte de o predică. și pe civilii din sat, răniți în urma bombardamentelor, doctorul îi trata cu aceeași omenie și cu același profesionalism.

Doctorul Moucha era fiul generalului care comandase un timp garnizoana Chișinăului, era rușă apropiată cu generalul Ciuperca, comandantul Armatei a III-a, tatăl a doi copii – astăzi și ei sunt medici, cred în străinătate, îmi arăta cu multă afecțiune fotografia lor – deci putea fi ușor mobilizat în țară (la București, de exemplu). A cerut însă să fie trimis pe front.

După război, s-a stabilit la Brașov, faima lui de chirurg era relevată și în presă, până într-o zi când i se înscenea să o accepte de bani din partea unui pacient. A venit la București și m-a rugat să-l ajut la Direcția generală medicală a CFR pentru a fi menținut – sau reintegrat – la Spitalul CFR din Brașov. Era în 1958, ajunsesem per-

soană mare – director general adjunct la Direcția Centrală de Statistică, deci demnitătar de stat – am intervenit la directorul general de atunci. Am dat și o „referință” scrisă în care am descris comportamentul acestui om și admirabil medic pe front. Era mărturia cuiva care asistase luni de zile la activitatea doctorului Moucha, personajul – purtător al unui ilustru nume bucovinean – a respins cererea. Într-o zi, citesc faire-part-ul anunțând moartea doctorului.

În ziua de 16 octombrie 1941, Odesa a fost cucerită. Am intrat și noi – brigada noastră de cavalerie, cu secția autosanitară – dar am zăbovit o zi – două, după care ni s-a ordonat întoarcerea în țară, pentru refacere. De Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril eram undeva în Moldova, am sărbătorit întoarcerea în țară, curând am ajuns la Constanța. Pentru această perioadă am fost decorat cu „Coroana României”, clasa 7, în grad de Cavaler, cu spade și panglici de „Virtute militară”. Mi se pare că am fost propus și pentru o decorație sanitată.

În scurta perioadă căt am fost demobilizat am vizitat Institutul Central de Statistică, am revăzut pe colegii mei și pe Anton Golopenția. Îmi lăsasem barbă; purtam panglica de „Virtute militară” la cheutoarea vestonului militar. Lăudăroșenie infantilă. Fiecare te întreba cum a fost, te considera un „erou”, în special fetele. Pentru un Tânăr, care încă nu are familie, obligații, răspundere, războiul are și ceva romantic. Am venit și la Cernăuți, am petrecut cu părintii Crăciunul din iarna anului 1941. Curând, însă am fost din nou mobilizat la Regimentul 11 Roșiori, având de data aceasta garnizoana la Craiova.

Comandamentul regimentului era la Craiova, la „barăci”, lângă parcul Bibescu. Ele fuseseră construite de militari germani, teneințe și comode. Escadroanele regimentului erau dislocate în Oltenia – Târgu-Jiu și în alte localități. Comandant, colonelul Alexandru Pleșoianu, ofițeri vechi, maiorul Degeratu, sublocotenent în rezervă, Joseph Alexander Winternitz, coleg și prieten de la Cernăuți, cu care am locuit la aceeași găzădă, pe str. Ungureni nr. 15, care avea o fiică, Florica... La Craiova, am rămas câteva luni: din ianuarie până la sfârșitul lui iulie sau începutul lui august 1942.

Perioada ar merită să fie descrisă mai pe larg. Era pentru prima dată când mă aflam în inima Olteniei. Orașul era patriarhal, Bania din acea vreme avea mulți milionari, moșieri, mari negustori, restaurante celebre („Minerva”, „Belle Vue”), dar și cărciume plăcate. Parcul Bibescu – o minune, cu lac și cu lebede... Unitățile militare din garnizoană erau pe front („Au plecat olteni la coasă...”, parcă era un cântec, al doilea vers nu mi-l amintesc bine), noi eram în refacere, cu instrucția recruiilor. Era aproape ca în timp de pace. Instrucția se făcea cu asistența Misiunii militare germane (maișorul Wilde).

Apropo de imagologie. Cum vedeam noi bucovinenii pe olteni? La Cernăuți, la Universitate am avut cățiva colegi olteni, cu care am devenit prieteni pentru totă viață. Erau teologi, proveniți de la celebrul seminar de la Râmnicu Vâlcea, cu o serioasă pregătire muzicală – compozitorii de seamă și-au făcut școală aici –, buni cântăreți, minunăți colegi. Vioi, simpatici, dar... şmecheri! Nu neapărat în sens negativ. Prin anii '30 au început să se stabilească și negustori olteni la Cernăuți, Ionică Orza, cu un cercel în ureche, a deschis o cărciumă unde puteam face cunoștință cu tuiță – în Bucovina, această băutură era necunoscută, deoarece băuturile folosite erau „schnaps”-ul (rachiul sau holerca) și berea –, cu renumiții mititei – și ei

necunoscuți în Bucovina – și, bineînțeles, cu vinurile de Drăgășani. Au venit și funcționari, militari, profesori olteni, simpatici, volubili, dar socoliți de către autohtoni... șmecheri. A trebuit să stau câteva luni la Craiova pentru a-i cunoaște mai bine. Am început să descopăr calitățile lor, să-i îndrăgesc. I-am iubit („Honi soit qui mal y pense”), am și astăzi prieteni, bâtrâni și tineri, din rândul olténilor. Tatăl meu, care în anii 1944 – 1945 s-a refugiat în Oltenia, locuind la un țărăan din comuna Colibași, de lângă Turnu Severin, la revederea noastră, în decembrie 1946, mi-a spus simplu: „Nu știi ce oameni buni și de omenie sunt olténii”. Afirmația a fost ilustrată de mama mea care spunea că la plecare gazda lor le-a dat alimente (fasole, făină etc.). Atât despre olténi și bucovineni. După mulți ani, am citit în „Contemporanul” o tablă a lui Tudor Arghezi despre olténi și bucovineni și nu m-a surprins afirmația că ei sunt cei mai apropiati. (Este adevărat că Paraschiva era din Bucovina.) A fost cel mai elogios portret făcut bucovineanului, asemănător cu cel făcut de Geo Bogza, al căruia frate Alexandru Bogza a trăit și a murit în Bucovina.

Cum eu eram la dispoziția comandamentului Diviziei a 7-a de Cavalerie, regimentul nu m-a repartizat la instrucție, ci m-a numit („risum teneatis”) ofițer cu popota! Este tot ce este mai nepotrivit pentru mine. Neprincipiu, fără nici un spirit gospodăresc, am încercat să mă descurc cu aprovizionarea – foarte greu în timpul războiului – cu rețetele culinare etc. Aveam o bucătărcasă, doi soldați ca ajutorare – Vasile Huțan și Bică – care formau o bandă. Am avut destule necazuri. Mergeam cu soldații respectivi la piață, la magazie, uneori în satele din vecinătate, aprovizionam popota.

Fiind precursori în materie de lebede – episodul de la Viena cu țiganii care au furat și au mâncaț lebede – jin să amintesc de o întâmplare petrecută în martie-aprilie 1942. De că sâmbătă, le-am dat bani lui Huțan și Bică ca să cumpere luni dimineață, la bariera orașului, alimente și eventual păsări. Când am venit la cazarmă, pe la ora 10, intru în bucătărie ca să văd stadiul de pregătire a prânzului. Bucătăreasa mă linistește spunând că băieții au reușit să cumpere de la țărani două „găște leșești” pe care ea tocmai le jumulise. Intrase în bucătărie și maiorul Degeratu – mare gurmand – și la observația că găștele au pielea prea neagră, bucătăreasa l-a asigurat că această culoare va dispărea prin frecare cu mălai. Pe la ora 11 sau 12, mare alarmă la comandament; au venit reprezentanții comandurii, alertați și ei de administrația parcului Bibescu, că ar fi fost furate două lebede de pe lac. Cercetări severe ordonate de colonelul Pleșoianu au ajuns repede să stabilească adevărul; lebedele au fost furate de cei doi soldați. A urmat procesul la Curtea Marțială a Corpului I Armătă, am figurat ca martor – era să fiu acuzat de complicitate – cei doi au fost condamnați la câteva luni de inchisoare, cu trimitere pe front într-o unitate disciplinară. Declarațiile celor doi erau de o ingeniozitate de necrezut („Ne-am dus în pădure, că era duminică, ne-am aşezat pe malul lacului și povesteam de-ale noastre. Deodată, se ivesc pe lac niște găște leșești. Ne-am zis că decât să le fure... țiganii, mai bine le luăm noi pentru popota, fiindcă domnii ofițeri luptă împotriva... bolșevicilor și deci li se cuvine o mânăcare mai bună”). Am avut și alte pățanii, cum a fost aceea cu fox-terrier-ul generalului Pioky Vasiliu, ajuns și el la popota unde eu eram șef. Despre o altă întâmplare, ceva mai târziu, care a avut pentru mine urmări neplacute.

În august 1942, eram din nou la Basarabi (Murfatlar); ne pregăteam să plecăm din nou pe front. Perioada de refacere și de instruire a însemnat și redată modernă

a Diviziei. Începuse modernizarea cavaleriei: regimentele călare devineam regimene purtate. Regimentul 11 Roșiori devenise „Regimentul 11 Roșiori purtat”, adică dotat cu camioane. Divizia a 7-a Cavalerie – comandant colonel Munteanu – avea în componență să două regimene de roșiori – 11 și 12 – un regiment de Călărași, nr. 9, din Constanța, o unitate de tancuri, artillerie călăreată și o companie auto, din care și eu făceam parte. Statul-Major al Diviziei, cu cele trei secții, era încadrat cu ofițeri bine pregătiți – absolvenți ai Școlii Superioare de Război – din care l-aș aminti pe maiorul Scarlat Sinulescu, cu care am păstrat legături de prietenie la București, pe căpitanul Henri Baliff, fiul generalului Ernest Baliff, administratorul Domeniilor Reginei sau ale Coroanei – nu știu exact, armamentul era modern, starea de spirit era bună.

Plecarea Diviziei a 7-a Cavalerie a avut loc în ziua de [15] august 1942, de „Sfânta Maria Mare”, din gara Basarabi. Trenul afectat companiei auto era pregătit la linie. Cele cîteva zeci de Forduri germane se aflau fixate pe platforme. În ultimul moment, maiorul de intendență Bruckner ne cere ca să mai ridicăm alimente de la depozitul din Medgidia. Am trimis două camioane, din care unul condus de un Tânăr șofer, neexperimentat, cu trei soldați încărcători-descărcători. Așteptam reîntoarcerea lor, cu nerăbdare, pentru a îmbarca aceste camioane, deoarece plecarea trebuia să aibă loc seara.

„La un moment dat, un localnic vine alergând la gară ca să ne anunțe că un camion militar a luat foc. Accidental s-a produs la câțiva kilometri, pe șoseaua asfaltată, înainte de intrarea în Basarabi. Ne-am deplasat la locul accidentului, împreună cu căpitanul Toma Chirilă, comandantul Companiei, și am asistat neputincioși cum ardeau șoferul, ajutorul de șofer, soldații însoțitori. Camionul s-a răsturnat, a luat foc, alimentat și de rezervorul aflat deasupra motorului, încărcătura – cîteva tone de sare – i-a blocat pe cei patru ocupanți... Nu au putut fi salvați.

Această tragică întâmplare a fost de rîu augur, prefigurând alte nenorociri pe care le-a avut Divizia pe front.

Seara, totuși, trenul a părăsit stația Basarabi. Eram cu toții zguduiți de tragedia petrecută în ajun.

COTUL DONULUI

După o călătorie de cîteva zile, am ajuns la Mariupol, oraș relativ mare din Ucraina. Aici am debărcat. De aici, pînă la Don ne-am deplasat cu autocamioanele noastre. Am traversat bazinul Donețului, prin orașe mici, am trecut prin Taganrog, pe malul Mării de Azov – orașul lui Anton Cehov –, am ajuns la Rostov pe Don, am cunoscut orașul Novo-Cerkask, capitala „Oastei Donului”, unde își avea sediul atamanul căzăcimii de pe Don, apoi o mulțime de localități – Millerova, Astahovo, Cemișevskaja și multe alte, toate „stanițe” căzăceaști –, într-un cuvînt regiunea renomată a Cotului Donului, unde s-au desfășurat cunoșutele lupte. Comandantul Diviziei s-a stabilit la Astahovo, localitate mai măricică în stepa Donului. Regimentele erau amplasate mai în față, în apropierea Donului. Aici, fluviul, cănat de řolohov, face cotul dinspre est, întorcându-se spre sud-vest, pentru a se vîrsa, la Rostov pe Don, în Marea Azovului. Stanîțele căzăceaști descrise de řolohov sunt situate mai la nord,

inclusiv Veșcenskoe, unde și-a petrecut scriitorul o bună parte din viața sa. La stânga dispozitivului nostru era sectorul italian, cu divizia Gelere, iar mai la nord era sectorul încreștinat armatei maghiare.

Din cauza funcțiunii pe care o avea, compoanția autoaproviziona regimenterile din zona de operații, făcând transporturi de la bazele de aprovizionare de la Millerovo, Taținskaia, Morozovskaia, uneori chiar de la Rostov. Am străbătut deci această zonă în lung și în lat. La Cotul Donului era masată Armata a III-a (sau a IV-a) română. În sfârșit, licerurile acestea se pot afla din cărți.

Înindeă, la Astahovo – (poate Nijne – Astahovo) – era și o unitate militară italiană, ne-am imprietenit cu ofițerii și soldații italieni. Foarte simpatici, volubili și veseli, italienii erau cei mai nedisciplinați soldați. Își vindeau armamentul – am cumpărat și eu un pistol „Beretta” pe o nimbă toată – cântau, blestemau războiul, pe „tedeschi”, ca și pe ruși, aşteptând întoarcerea în patrie. Pentru completare sfătuiesc pe cititor să revadă filmele cu Mastroianni.

Ar trebui să spun căteva și ceva despre populația localnică. M-au pasionat cazacii de mic copil. Tatăl meu vorbea că cei mai vîțeji și sălbatici soldați în timpul luptelor din Galicia erau cazaci. O ofensivă a acestora, cu caii lor mici și iuți, era ceva – spunea tatăl meu – cumplit. Apoi, amintirile celor vîrstnici din Bucovina despre cazaci. În cele trei ocupări ale Bucovinei, cazaci au făcut destule bles-temății, a căror amintire era încă vie. Apoi, din *Războl și pace* aflasem de vitejia dețașamentelor căzacești conduse de Denisov și Platonov. În limbajul duelului, în Austro-Ungaria, era o figură, numită „Kosakenstreicher”, o lovitură teribilă pe care o știau și ofițerii armatei cezaro-crăiești. Apoi cântecele lor! Renumitele coruri ofițerești ale cazacilor de la Don – cel mai celebru era al lui Jaroff, a concertat la București și la Cernăuți – erau renumite în totă Europa. În filmele evocând Rusia țaristă (Moscova–Shanghai), muzica era interpretată de corul lui Jaroff. Legendă, romanticism, exotism!

Deci, ajuns în stațiile căzacești, voiam să-i cunoșc pe faimoșii cazaci. Nu mai erau! Fiind cei mai înverșunați dușmani ai puterii sovietice și luptând cu un curaj nebun împotriva Armatei Roșii – nici descrierile din *Pe Donul linisit* sunt veridice – după înfrângerea lor, ei sunt deportați masiv, însă cum în anii 1929–1932 au fost deportați milioane de ucraineni. Cu greu am putut găsi cățiva cazaci bătrâni care îmi povesteau despre slava căzacească, îmi cântau cântece vechi, bineînțelești când erau stimulați și de un „schnaps”, care – în treacăt fie spus – nu ne lipsea, deoarece eram în subzistență armatei germane și ne primeam răta de „Steinhegel”.

Dacă tot am început să evoc pe cazaci, să spun căteva cuvinte în plus. În afara de cazaci ucraineni de la Zaporozie, care își spun „cozaci” – și care au fost desființați de Ecaterina a II-a în anul 1764 și strămutați în regiunea Kutaruhii, ceilalți cazaci erau ruși – în orice caz rusofoni – dar numărău vreo zece „varietăți”: cazaci de la Don, care îi au dat pe un Ermak, cel ce-a cucerit Siberia, pe Pugaciov, pe Stenka Razin, pe cazaci de pe Terek, din Cascaz, imortalizați de Lev Tolstoi, cazaci din Kuban, un amestec de cazaci zaporoveni și ruși, cazaci de la Ural, de la Orenburg, de pe Amur... Dar cei mai numeroși și bine organizati erau cazaci de la Don. Comandantul lor era atamanul de la Novo-Cerkask. Fiecare stație avea căte un ataman, regimenterile lor erau comandate de „esauli”, urmău „sotnicii”, căpetenii [de] peste o sută de cazaci. Instrucția militară începea de copii: calul, sabia și pușca. Aceasta era meseria lor și,

după ce țarii au reușit să-i „imblânzească”, acordându-le drepturi și privilegii mari, cauzaci de la Don au devenit „câinii credincioși ai Țarului”. Nu exista oraș mai mare în care să nu fi fost garnizoane elizăcești. Deveniseră un fel de „Securitate”, deși existau Ohrana, jandarmeria etc. Romanele și nuvelele din literatura rusă clasică abundă de cauzaci. Dacă Gogol a imortalizat cauzaci zaporojeni (ucraineni) în romanul său *Taras Bulba*, cei de la Don au fost înfățișați magistral în romanul *Pe Donul liniștit* al lui M. Šolohov (știu, s-a discutat mult despre paternitatea romanului, însuși A. Soljenițin l-a contestat pe Šolohov).

Fiindcă nu am întâlnit cauzaci de la Don în stăriile lor – multe ocupate de ucraineni aduși din Ucraina – am fost foarte surprins de „renaștere” lor și apariția lor în Transnistria. Sub această denumire istorică s-a creat o organizație nouă, paramilitară rusă naționalistă, dar care are – aceasta este convingerea mea – prea puini cauzaci de pe Don. În timpul celui de-al doilea război mondial, germanii au reușit să înfrinze deosebit de importante cauzaci de la Kuban – câteva zeci de mii s-au retras în Austria în 1945, fiind vânduți de Churchill lui Stalin, care i-a exterminat pe toți – dar nu am întâlnit cauzaci de la Don, patronați de germani (s-ar fi putut să fi fost, dar eu nu i-am cunoscut).

Zilele treceau, viața era liniștită. Era însă liniștea din preajma furtunii. La 19 noiembrie 1942 a început ofensiva Armatei Roșii, în sectorul nostru. După o pregătire intensă de artilerie – era o tradiție în armata rusă în această privință –, cu faimoasele „katiușe”, al căror efect era în special psihologic, infanteria, sprijinită de tancuri, a străpuns frontul apărător de armata română. Nu știu cât au rezistat regimenele Diviziei noastre. În câteva zile, oricum, frontul a fost spulberat. Ba într-un rând însuși comandanțul Diviziei a fost încercuit, ne-a eliberat Divizia 22 blindată germană. A început retragerea. Spectacolul era sfușietor: colonelul Munteanu asista cu Statul-Major la această retragere dezordonată, în panică, a ostașilor săi și se adresează șefului biroului de operații: „Simulescule! Am debărcat la Mariupol cu trei luni în zonă cu trei regimene, cu tehnică de luptă (cred că a specificat) și uită-te ce a rămas!” Eram de față, cred că am observat pe față bătrânlui soldat prelungându-se o lacrimă.

Ne-am tot retras săptămâni de zile, unii soldați au venit pe jos până în România. Am ajuns la Dnepropetrovsk, unde am primit o misiune importantă: să încarc în trenuri „impedimentele” Diviziei. Am rămas cu un singur autocamion, eram patru persoane: maiorul de artilerie Bonnert, din Banat, vorbea perfect germană, cu un șofer și două ajutoare: sergentul Macarie Șanțovoi și Zevedei, amândoi din Regimentul 11 Roșiori. Expediția „impedimentelor” să făcea greu. Depindea de bunăvoiețea autorităților germane care nu erau deloc binevoitoare. Am rămas aici până în luna februarie 1943. Am rezolvat problema pentru care am fost afectați. Fericiti am plecat spre casă alegând traseul: Nikolaev, portul cunoscut, Cherson, Odesa ... Constanța. Acesta era planul nostru. Soarta însă a hotărât altfel.

Am stat la Nikolaev câteva zile pentru refacere. Eram cartiruți la niște „hazai-ee” simpatice – erau ucrainenice, mă înțelegeam bine cu ucraineană pe care o știam din Horecea mea natală – și am fi plecat spre patrie chiar în ziua de 28 februarie. Era însă ziua mea de naștere. Șanțovoi și Zevedei mă întrebă dacă nu este cazul să sărbătorim acest eveniment. Aveam alimente în camion într-un „sortiment” divers și în cantități mari, dobândite din magazinele germane părăsite. Nu aveam însă

„schnaps”. S-au dus băieții la bazar și au vândut câteva kilograme de macaroane și arpacăș. Au fost arestați, a urmat procesul la Curtea Marșală de la Nikolaev: președinte, colonelul de justiție Velicu, procuror militar, căpitanul Ionașcu, apărător din oficiu, un locotenent de jandarmi, magistrat în viață civilă. Nu intru în amănunte: colonelul Velicu avea socruli personale cu maiorul Bonnert, căpitanul Ionașcu avea și el niște cehi, ar fi vrut ei amândoi ca să declar că maiorul Bonnert știa de toată povestea etc., pe scurt, am declarat că sunt singurul care pot răspunderea: eu am dat ordin ca cei doi soldați, să vândă cantitățile de alimente. Am avut și un ghinion. Când am plecat de la Craiova, i-am spus băcanului meu – un oltean simpatic – că o să-i plătesc datoria pentru alimentele procurate pentru poporă. L-am trimis banii cu oarecare întârziere; neliniștit de întârziere, băcanul m-a reclamat justiției militare, reclamația ajunsese la Curtea Marșală la Nikolaev. O circumstanță agravantă. În ziua mea de naștere (28 februarie), deci când împlineam 27 [de] ani, Curtea Marșală mă condamnă la 3 (trei) ani inchisoare, cu degradare militară, și trimiterea pentru reabilitare pe front. Faptul că am primit o pedeapsă mică în acele timpuri s-a datorat decorației pe care o aveam. Am fost imediat arestat. Majorul Bonnert, cu cei trei ostași, s-a rein-tors, cu autocamionul, în țară, la Constanța, povestind toată întâmplarea. După rein-toarcerea din prizonierat, m-am reîntălnit cu maiorul Bonnert, fusesc avansat la gradul de colonel, am petrecut chiar și un revelion împreună, mi-a povestit despre colonelul Velicu. Cu Șanțovoi – pe care l-am regăsit în București – am avut relații amicale. Amândoi au murit... În perioada în care se cereau „referințe” despre mine, amândoi au scris lucruri adevărate care mi-au fost – să spunem – favorabile (că m-am purtat bine cu populația civilă etc.).

S-au scornit legende în legătură cu acest episod. Singura versiune corectă este cea de mai sus.

Am fost deci trimis la o unitate disciplinară pentru reabilitare. De altfel, când Curtea Marșală a pronunțat sentința, am declarat fanfaron: „Decât dezonoarea, mai bine o moarte eroică”. Eram sincer făcând o asemenea declarație. Istoria ulterioară nu mi-a dat șansa să-mi spăl cu sânge dezonoarea. S-a întâmplat altfel. Oricum, această întâmplare avea să însemne o nouă cotitură în viața mea.

Am fost trimis, escortat, la Batalionul II al Regimentului 112 Infanterie, aflat la aceea dată în satul Ivanovka, în apropiere de orașul-port Berdjansk, pe malul Mării Azovului. Am fost repartizat la Compania a 5-a. Comandantul batalionului: maiorul Pavel, om foarte antipatic, comandantul companiei: căpitanul Pestrițu, căruia i-a urmat căpitanul în rezervă, Hoțoiu, învățător ca ocupație civilă. Toți trei olteni: dar ce deosebire între ei! Cel mai de treabă a fost căpitanul Hoțoiu – nu este vorba de atitudinea sa față de mine – ci față de populația localnică.

Soldatul Vladimir Trebici a fost înscris ca agent de transmisii, un fel de curier. Unitatea avea ca misiune paza coastei Mării de Azov, pe o lungime de cățiva kilometri. Treabă placută. Ne-am împrietenit cu localnicii – majoritatea erau bulgari, dar și ucraineni –, mai mergeam la pescuit. N-aș fi crezut că în Marea Azovului erau crapi. Din cauza interdicției, numărul lor era mare. Am avut și o pătanjie din această cauză: o saramură uriașă de crap, cu consecințe aproape dramatice pentru mine.

Am rămas la Ivanovka câteva luni – din martie până la mijlocul lui octombrie. Ofensiva sovietică ne-a obligat să părăsim localitatea și să ne retragem spre vest. Aveam un grup de camarazi – eu eram „liderul” – care a fost foarte util pentru

adaptarea noastră la noile condiții. Tot retrăgându-ne cu batalionul nostru – acum avea drept comandant pe maiorul Șirbu, din Pitești, de fel, dar după mără era german, vorbea perfect germană, – grupul nostru, din care făcea parte un bucătar constanțean, un bucureștean din Tei, Nicolae Mihalache, discutam despre toate. Constanțeanul meu, proprietar de restaurant și excelent bucătar, mă invita la restaurantul lui, promițându-mi niște feluri de mâncare nemaiînălțate. Mihalache povestea și el despre ospături la unele cărciumioare din București. Uitasem să spun: eram lăzniți de foame. Bucătăria se rătăcise pe undeva, aprovisionarea dispăruse. Era o zi de toamnă frumoasă, cu soare, mărșăluiam prin stepă Nogai, tot discutând despre bunătățile culinare care ne așteptau. Eram în coada batalionului când Mihalache ne atrage atenția că la capul coloanei se întâmplă lucruri ciudate. Ne-am concentrat atenția și ce vedem? Soldații din capul coloanei încep să arunce armele; trei tancuri sovietice, la marginea satului, ne-au somat să ne predăm. Majorul Șirbu, după ce a văzut că soldații încep să arunce armele, nu a mai dat ordin de apărare – și bine a făcut – s-a predat și el. Eram încercuit pe o rază mare, satul era înțesat de tancuri sovietice. Am avut buna inspirație ca să-i sfătuiesc pe cei din grupul meu ca să-și păstreze garnela, lingura, bidonul de apă. Bun sfat s-a dovedit. Astă mă învățase tatăl meu din experiența primului război mondial: să nu părăsești niciodată garnela, lingura...

În ziua de 1 noiembrie 1943, în dreptul satului Novo-Grigorievka, în stepă Nogai, la câțiva kilometri de istoricul Perekop, care separă peninsula Crimeea de continent, am fost luat prizonier. Am fost mulți: Regimentul 112 Infanterie, Vănători de Munte, unele unități de Cavalerie. Căți? Nu știu, dar, oricum, erau mii. Și aici o întâmplare. Ajunsesem mai înainte la Cherson: fusesem detașat la Regimentul 20 Infanterie german care era și el în retragere. M-am întors spre est, căutându-mi unitatea de care mă răzlețisem. Comandantul regimentului german, colonelul Adam, mă încredința că toate unitățile se retrag, deci nu pot să pățesc nimic. Mă temeam să nu ajung din nou în fața Curții Marțiale și deci m-am întors. După două zile, mergând în direcția est, întâlnesc unitatea mea și pe maiorul Șirbu care îmi spune: „De ce te-ai întors?” Retragerea era generală, dar frica – și nu sentimentul datoriei – m-a hotărât să mă întorc. Peste câțiva timp ajungeam prizonier. Dar dacă rămâneam la Cherson și scăpară de prizonierat, care ar fi fost soarta mea? Intrăm în domeniile scenariilor...

(Vă urmă)

MARIA PORUMBESCU-RAȚIU – FAMILIA MORARIU: CORESPONDENȚĂ (III)*

MĂRIOARA RAȚIU-PORUMBESCU CĂTRE FAMILIA MORARIU

1.

[Fără dată, dar—scrisă după 6 iunie, 1908, când Mărioara Rațiu a asistat la parastasul de la Stupca și a văzut starea mormântului, fără grilaj]

Stimate Părinte și Amice!

Alătorez scrisoarea Domnului Braniste¹ – care scrie în „Drapelul”, biografia lui Ciprian. Te rog, fii bun și trimite imediat recomandat scrisorile din Italia și partea din „Tagebuch”² a lui Ciprian, la adresa Domnului Braniste, Lugoj, ca să primească până la 6 martie. Dumnealui îți le trimită înapoi a doua zi. Biografia ai trimis-o înapoi Dnului Timotei Popovici? Te rog, pentru toți Dumnezeii, să nu mi se piardă nimică.

Astăzi am scris o scrisoare fiului Sângei Voastre! Să apeleze la Reuniunile de Cămăru din Cernăuți – poate și la „Școala Română”, ar da ceva ca să facem mormântul cum s-a facut programul, cu toate că eu găsesc (că) grilajul e foarte scump. Căutați un meșter, poate mai ieftin ca să ne ajungă paralele. Scrie și trimite, rog foarte mult, ceea ce dorește Braniste! Aștept și de la Societatea³ răspunsul. Salutările mele cele mai sincere, Mărioara L. Rațiu

2.

Prea stimase Părinte, scumpă și iubită Doamnă,

Cu lacrimi în ochi mă aşez să Vă scriu, nu știu dacă voi găsi cuvinte, nu știu dacă voi fi în stare să Vă spun că suferința D-voastră este și a noastră a tuturor acelor care l-am prețuit și stimărat. Dumnezeu să Vă întărescă și să Vă măngâie! Noi jălim și plângem cu D-voastră. Ultima scrisoare am primit-o din (probabil: Sabina?)⁴, ultimele cuvinte sunt: „Totuși am grija că cele îndrumate de mine să fie duse la capăt – în cazul cel mai rău, de alții”. Se vede că a avut sărmanul Alexandru o presimțire, căci mai zice într-un loc: „Ieri, ne găndeau la reînvierea celor, pe nedrept, dări uitării, – azi, noi suntem stâni în pragul morții!”

Consolați-Vă, scumpii noștri Prietini și prea stimate Părinte și Doamnă cu gândul că dureren este și la noi. Liviu⁵ și copiii se asociază la condoleanțele mele. Vă salut cu multă și sinceră iubire, prea devotata Amică, Mărioara Rațiu-Porumbescu

* Continuare. Vezi începutul în „Glossar Bucovinei”, an. XVII, nr 1 (66), nr. 2 (67), 2010.

¹ Valeriu Braniste, *Ciprian Porumbescu*, schiță monografică, Lugoj, 1908, editura autorului, „Școala Română”.

² Tagebuch – „Jurnal personal” al lui Ciprian Porumbescu, Câmpina, 5. 12. st[il] n[ou].

³ Societatea „Armonia” din Cernăuți.

⁴ Indescifabil.

⁵ Liviu Rațiu – soțul Mărioarei. Copiii: Livia și Ciprian.

Adresa. Far Hochwurden Herrn Constantin Morariu gr. ort. Pfarrer, Petrușeni, Bei Suczawa, Bucovina, (notă, cu creionul: Condoleanță la „moarte“ pe front a lui Leca Morariu – știre neîntemeiată!)

3.

Câmpina, 10 VII st[il] v[echi] Adresă Sfintiei Sale Drui Constantin Morariu, paroh, Petrușeni, lângă Suceava, Bucovina. Carte poștală deteriorată.

Stimate Domnule Morariu!

Am primit o carte¹ care mi-a făcut multă, mulă bucurie. Numai nu știu unde se află Dnul Alexandru, ca să-i pot scrie. Mă interesază mult unde se face Muzeul², căci partea cea mai mare a lucrurilor lui Ciprian sunt la mine. ...Livia, medicinistă, și Ciprian trimit salutări respectuoase. Rog să-mi răspundăți urgent. Maria Rațiu-Porumbescu.

4.

Câmpina, 29 X (se presupune anul 1915, pentru că e vorba de primul doctorat al Liviei)

Stimate Domnule Morariu (Leca, n. n.)

Am primit c[arte]a p[oștală] cu fotografia iubitului D-tale părinte. Vă mulțumesc, mi-a făcut o deosebită bucurie! Alăturatez o reprezentare nu prea bună a chipului meu îmbătrânit – este o fotografie din anul trecut! Anul acesta, mult am slăbit, a fost multă grija și necazuri care m-au doborât.

Ziua de astăzi, tristă, de toamnă, îmi amintește de poezia lui Eminescu *Ce te legini codrile...* Timpul mohorât, ceată, cu ploaie înăuntru, ca și susțelele noastre. Livia este acasă, pentru o lună. S-a înscris la Facultatea de Medicină. La 15 XI st[il] v[echi] pleacă spre București, pentru examenul de primul doctorat. Ciprian este la Constanța, învață foarte bine, se prepară și pentru a 8-a, ne face multă bucurie. Am scris astăzi mai mult, poate este cauza timpului de toamnă, care-mi reamintește pădurea cu căsuța din Stupca și cu un mormânt depărtat! Dacă ai timp, mai scrie, stimate domnule Morariu și trimit chipul d-tale. Multe salutări, Maria Rațiu.

P.S. O salutare amicală și de la o medicinistă, doctor abia după

6 ani. Sună frumos titlul de „doctor“, dar ce folos că nu-l merit decât după un timp destul de lung. Livia Rațiu.

¹ Probabil scrisoare de la Leca, ce ne lipsește

² Muzeul „Porumbescu“ (prima mențiune în scris. Maria Rațiu Porumbescu).

5.

Câmpina, 14. 12 st[il] n[ou] 1915
Stimate Domnule Morariu! (Leca)

Implinirea dorinței de a trimite scumpa D-voastră fotografie mi-a stors lacrimi de bucurie! Nu m-am putut sătura privind-o. Tipul bland (?) și expresiv, trăsăturile regulate, tip de dac – aveți multă asemănare cu fratele Victor. Mulțumesc din suflet! Am avut cu toții mare bucurie. Dumnezeu să Vă ajute și să Vă susțină în deplină sănătate! Noi ne rugăm zilnic și vă alcătuim (alăturăm) în rugăciunile noastre către Mântuitor. Sincere salutări de la soțul meu și de la Livia, care a fost, după examenul greu, primul Doctorat, două zile acasă.

Te salut stimate domnule Morariu, din depărtare, ca mamă. Mărioara L. Rațiu-Porumbescu.

6.

Câmpina, 1 iunie 1919

Către Constantin Morariu

Înalt Prea Sfîntia Voastră, Prea stimate Domnule Consilier,

Prin distinsul jurnal, „Glasul Bucovinei”, am aflat de demnul și înaltul post, la care ati fost ales. Mă simt fericită a Vă felicita din toată inimă mea sinceră. Dumnezeu să Vă susție mulți și fericiți ani, spre felicitarea scumpei familiei Prea Sfîntiei Voastre și în numele preoțimii ortodoxe. Pentru ziua de Sfîntii împărați Constantin și Elena, aduc din partea mea și a soțului meu, cele mai călduroase urări. Mărioara Liviu Rațiu n[ascută] Porumbescu

7.

Un fragment dintr-o scrisoare după 1919

Aceasta am găsit într-o scrisoare a lui Ciprian. În jurnalele de zi, nu am găsit nimică, doar lucruri triste, viața unui tânăr Martir. Ca să cau și să răstoresc Jurnalul „Tagebuch” sau scrisori este pentru mine o durere atât de sfâșietoare, parcă s-ar desface mormântul și i-aș vedea cenușă. Vino odată pentru câteva zile ca să poți ceta scrisorile lui Tata și Ciprian! Sunt interesante, dar și foarte triste. Pierdere vioare¹ s-a făcut în primele rânduri ale armatei dușmane, se zice că au fost unguri și bosnieci. Noi am fost fără un atom de vină, cu toții internați în tabăra străinilor și escortați la Doftana și apoi, în Ialomița – un alt calvar și episod trist al vieții mele. Astăzi sunt fericită că sunt înconjurată de doi copii buni, o a doua fiică și un fiu, noră și ginere, amândoi foarte buni, Eu, ca marmă, cred că Licuța și Ciprian sunt cele mai scumpe giuvăieruri pe față pământului. Destul! Sincere salutări de la toți, în special de la Mărioara Rațiu-Porumbescu, mama.

¹ Poate „blond”.

² Viorelui Ciprian Porumbescu a dispărut din locuința familiei Rațiu din Câmpina, în anul 1916, când întreaga familie a fost deportată la Doftana, în prima zi de război – fără nici o vină. Când s-au reîntors, au găsit casa goată. O relatare a suferințelor îndurante a fost scrisă de Livia și Ciprian Rațiu, fiecare în carneațelul său ce-l putea ascunde.

Câmpina, 8 februarie st[il] nou (anul apariției primului calendar „Glasul Bucovinei”, notă Leca| Morariu), 1920

Stimate Domnule Leca Morariu,

Sunt momente în viața mea, când aş dori să-ți spun multe, multe, dară astăzi sunt lucruri care nu le poti pune pe hârtie, și așa, tac, răbd, și las iar să treacă zilele unei după altele, fără să-ți pot scrie.

Calendarul cu „La mulți ani”, l-am primit și îți mulțumesc pentru atenția de anul nou, dară și pentru reînvierea morților, fotografii inedite m-au impresionat foarte mult, sărmâna căsuță din Stupca nu mai există? Ce frumoasă și duică reamintire, copilăria, tinerețea, tot ce a fost mai frumos, dar și tot ce a fost mai zdrobitoare sufletește am petrecut în Stupca. Cum a fost pentru D-voastră Pătrăuțiu Nou așa a fost pentru mine Stupca. Durerea leagă și mai mult de un locaș aproape sfânt, așa că mai mult mă leagă Stupca, căci acolo am stat la morminte deschise – Mama, scumpă și iubită, fratele cel mai iubit cu ceilalți frațiori și surori, afară de Tatăl meu și Ștefan, toți sunt la Stupca.

Aș dori să facem la 6 iunie, st[il] n[ou], un parastas simplu, o panachidă la mormânt, voi trimite și eu de aici parale părintelui Mironovici de la Stupca. E poate greu să trimite de aici din România, parale. Mandate încă nu merge și cu scrisoare de valoare este ceva foarte nesigur.

Am trimis pentru abonamentul „Glasul Bucovinei” și pentru Calendarul abonat, căci am primit două, pentru primul mulțumesc, îl tan în bibliotecă ca amintire. Am trimis 66 [de] lei, rugându-l, dumnealui poate mai ușor să trimeată bani printre-o ocazie, sau să predeie d-lui, Aurel (Morariu), D-lui, Deputatul care face onoare neamului și părinților, vorbește admirabil în cameră.

D-nul Torouțiu încă nu mi-a afirmat primirea banilor. Toți muncii și faceți tot ce este posibil pentru tărișoara și scumpa noastră patrie, numai de Dl. Dr. Victor (Morariu) nu mai aud nimic, sărmânat, o fi suferind moralmente și sufletește din cauza boalei soției sale. Ce fac surorile? S-a măritat cea mică? Dar dnei Grecu cum îl mai merge?

Copiii noștri sunt bine. Licuța, în luna de miere, și-a dat un doctorat și a reușit foarte bine. Acum este foarte ocupată cu spitalul, cursurile, clinica, este ultimul an de frecvență, cu ajutorul Domnului, la toamnă avem pe scumpa noastră fetiță – Doctor în medicină. Dumnezeu să-i ajute! Ciprian are acum, sămbătă, primul examen de stat la Drept. Face și armata, este sublocotenent, bat[alion] 12 pionieri și studiază Dreptul. De la toamnă, se inscrie și la Conservator în Cluj, unde-i profesor cununatul lui.

Dar D-tă, Domnule Morariu, cum o mai duci? Nu mai vîi pe la București și Câmpina? Ce bucurie mare ne-ai face la toți, care ținem atât de mult la persoana D-tale, atât de simpatică, vorbesc ca mamă.

Acum vin să te rog și să te întreb ceva – să ne dai un sfat, pe ce eale ar trebui să mergem ca să putem fi despăgubiti moral și material. Poate fratele D-voastră ar fi cel mai destoinic avocat să ne deie un sfat juridic. Suferințe mari, fără nici un motiv, fără nici o vină, pierderile morale și materiale, în primul rând, vioara scumpului meu frate, care nu a fost numai a familiei, a fost o vioară istorică, menită întregului neam. Prin ea, s-ar crea Muzeul lui Ciprian. Am pierdut atâta lucru de valoare, care n-o să le mai recăpătăm niciodată. A ieșit scrisoarea aceasta kilometrică. Nu degeaba, am dorit să-ți spun multe. Ah, multe aș avea de zis, dară nu merge, înima de mamă dorește multe, speră multe, și șoarta le schimbă.

Sincere salutări de la noi toți, salutări părintelui Morariu, Mărioara Rațiu-Porumbescu.

Câmpina, 14 X 1920

Stimate Domnule Leca,

Cuvântul „Ilișești” mă face să iau condeul și să însir vreo câteva rânduri la adresa D-voastră.

Frumosul și într-un stil ales „foileton” din „Glasul Bucovinei” mi-a reluat prea tristul trecut – trist, căci persoanele principale din trecutul acesta sublim au dispărut și numai eu singură am rămas, privind, ca-ntr-un pustiu, decorurile! Drumul admirabil din Gura Humorului până în Stupca și Ilișești l-am făcut de nenumărate ori, cunoscând aproape fiecare parte a prea frumoasei păduri de fug și mestecenți – cu Ciprian, Ștefan și cu scumpul meu tată. Cu toții mergeam în vechea trăsură, trasă de doi cai murgi, cu vizitul Constantin. Trec tablourile trecutului încă pe dinaintea ochilor și ce trist este că nu poți să reții clipele și ceasurile acestea frumoase!

Ilișești, locul unde am petrecut copilaria noastră, eu și cu Ciprian, la bunicul nostru în vechea casă a „silvicultorului”¹ – astăzi, nu mai există –, în vechea grădină și în casa parohială a părintelui Bucevschi, în vecinătate cu pastorul Gorgon. Copii zburători, ne jucam de-a măpu oarba, ascunsela, puia-gaia. Ciprian de multe ori o certă pe Berta, dacă se ascundea așa de adânc în grădină de nu o putea găsi. Epaminonda privea la corul copiilor, rezervat de un muc mare, secular, zâmbind melanolic. Ca un vis, ca din basme sunt amintirile acelea. Timpul s-a schimbat și au trecut mulți ani, care ne-au împrăștiat și despărțit – poate, prin moarte bunicului, poate plecând cu toți pe la școli.

Însă soarta cea crudă a voit să taie și să pătrundă în inima neuitatului meu frate – după terminarea Teologiei, după Procesul Arboroasei, în anul că a stat Ciprian acasă, ne-am apropiat iar de familia Gorgon, unde zeul Amor și-a infisă slăgeata în inima prea iubitorului meu frate. În zilele de toamnă, plecam amândoi spre Ilișești, veneam pe lună, apoi, acasă la Stupca. Se zuzeau din depărtare cântecele și chiotele Clăcanelor² care desfăceau porumbul, amestecate cu bătaile ritmice și egale ale ciocanelor, cu care se serveau șvăboacile la bătaia inului. Pe dealul ce desparte Stupca de Ilișești, stăteam amândoi și priveam spre satul frumos, plin de luniini. Ciprian privea și recunoștea casa unde se află aceea pe care a iubit-o până în moarte. De multe ori noaptea, se scula fără să știm și pleca peste imașul și ogoarele Ilișeștilor, până la casa Beriei, stătea în grădină de flori, care le-a sădit ea, lăsătă o floare și venea îndărât acasă. Abia dimineață am știut că el a fost la fereastra și grădina din Ilișești!

Vezi, Domnule Morariu, ce ai stârnit cu foiletonul dumitale, pe care l-am citit de nenumărate ori?

A doua amintire e din timpul când a adunat Tatăl meu învățători, preoți, domnișoare, jărâncute, băiețandri, din satele vecine, pentru a lucra manual coșerit, pălării, fel de fel de impletituri de paie și niuiele și papură². O excursie admirabilă la un gospodar din satul învecinat unde erau stupi, și tata în mijlocul tineretului mult a explicat stupăritul și marea vrednicie a micuței albine. La urmă, discursuri, cântece naționale pline de firme și de entuziasm ale elevilor sub conducerea profesorului Mușlea, ardelean. Entuziasmul a fost atât de mare că, la un moment dat, l-au ridicat pe tatăl meu pe umere și aşa l-au dus la trăsură, de unde ne-am întors spre Frătăuți. La finea cursului, am aranjat teatru, coruri, declamații. A fost și părintele Berariu din Ceșhor, gîmările Mitropolitului

¹ Fermei la clacă.

² E vorba aici de *cursul de coșerit*, creat de Irinel Ponimbescu la Frătăuți.

Silvestru – dară am muncit atât de mult, că m-am îmbolnăvit de pneumonie. Sărmanul tata, zi și noapte, a vegheat lângă patul meu. Am scăpat și în anul acela, m-am căsătorit, venind în România. Îți mulțumesc că nu uiți pe seumpă mei morți. Cele mai sincere salutări, Mărioara Rațiu-Porumbescu

10.

Scrisoare bordată cu negru.

Câmpina, 14 VIII 1922

[Către C. Morariu]

(Îl roagă pe Constantin Morariu să vorbească cu Dl ministru Nistor pentru un transfer al ginerului Romulus Cionca, prof. de viciar la Conservatorul din Cluj, la București).

Durerea și lacrimile nu se usucă după bunul meu Liviu. și mult din cauza aceasta văzând copiii starea mea, ar voi să se apropie de Câmpina. Mie îmi merge cu boala mea de înimă mai binișor, picioarele s-au dezumflat și respirația este mai ușoară, crizele mai rare.

Muncește de dimineață până seara cu lecții de pian – cu casa, bucătăria, lipsa de servitoare mă fac să muncește în toate fazele vieții...

11.

Câmpina, 20 X 1922

Prea venerabile Părinte (Constantin Morariu).

Ca întoadeauna, la orice ocazie când am nevoie de un sfat, de un sprijin sincer și prietenesc, mă adresez și în astă dată într-o afacere veche – a iubitului meu tată. Răsfoind între scrisori și amintiri din trecut, am dat de hărțile aceste, care, într-adevăr, datează de aproape un secol. Sărmanul meu tată a fost teribil de persecutat de episcopul Hacman, care, ca mare rusofil, ura românilor și nu putea ierta tatălui meu năzuntele și simțul lui românesc. Îl făcea tot felul de șicane, suferințele lui în Boian au fost teribile! și totuși, a luptat ca un erou, aducând la biserică noastră ortodoxă aproape 300 de familii. Au spart geamurile bisericii cu pietre pe când era tatăl meu în liturghie și strigau, în gura mare, uniții cu preotul lor în frunte: „Să iasă popa din Biserică, vom să-i arătăm noi ce este răzbunarea a ne răpi și fura familiile pentru biserică valahă”. Tatăl meu, cu capul gol, în sfintele odăjii a ieșit înconjurat de poporul care era în biserică. Uniți, toti cu pietre în mână, gata să-l omoare. Fanatismul religios li apucase. Văzându-l palid însă energetic, fără frică înaintând spre ei, cu glasul sonor, a ținut să le spui căteva cuvinte, că nu a făcut nici o crimă, căci familiile lor numai s-au întors la religia în care au fost botezați și născuți. Liniștindu-i puțin, dară tot mărâind, pufnind și injurând, s-au împrăștiat. Aceasta îmi reamintesc eu că de multe ori ne povestea el nouă copiilor. Este, după timpuri, chiar în limba germană scrisă, chiar de răposatul episcop Bendela, care a fost atunci arhimandrit. Tot în limba germană el îl scrie tată!

Știu că interese aveți pentru toate afacerile noastre familiale – dacă legând firul de scrisoarea mea dintâi, după moartea prea scumpului meu soț, voiesc să Vă întreb cum am rămas fără mijloace și fără avere, fără nimic. Nu ar face înaltul Consistoriu arhiepiscopal ca munica neînțiatului meu tată, care nu a fost răsplătită, căci el nu a luat un ban salarial, pentru acești ani plini de martiriu. Eu depun actele acestora în mâinile Prea Sfintiei Voastre, cu rugarea cea mai mare a Vă slătui eu careva din înalții consilieri, a le arăta totul. Dacă sărmanul tata, pe timpurile vitrege, nu a putut obține nimic, poate mi-s-ar aproba mie – acum – rămânând eu la bătrânețe într-o stare materială tristă de tot, o

părticică din venitul pe care tatăl meu l-a meritat. Chiar IPSS Mitropolitul Reptă, care a fost totdeauna binevoitor tatălui și fratelui meu, cunoaște afacerea „Boian” și tatăl meu, poate s-ar putea ca, personal, să depuneti rugarea și plângerea mea. În tot cazul, totăia afacerea este de pe timpul episcopului Hacman.

Am primit scrisoarea și mulțumesc pentru toate. Tot ce am păstrat pentru Muzeu să-l dispună. Dacă aș dispune să-mi pot cumpăra un pian, sau dacă aji putea, bucovinenii, să-mi trimiteți un pian, imediat v-aș trimite pianul lui Ciprian. Aștept cu mare nerăbdare răspunsul Prea Sfintei Noastre. Acum vreo cățiva ani, m-am sfătuit cu Emanoil Seleschi în afacerea aceasta – care mi-a promis tot sprijinul. Consistoriul era gata să-mi deie tot concursul – numai că îmi aduc aminte – percepția austriacă s-a opus. Acum, mai curind s-ar putea face ceva cu unirea noastră românească. Aș dori să-i pun o cruce de piatră scumpului meu soț. Vine anul să-i fac un perastas – care e aici costisitor. Din Frățăuți mi se scrie că grilajul de lemn și morținile s-au stricat, îmi cere 500 [de] lei de reparatie. De unde? Din lecțările mele de pian? Abia am păinea de toate zilele. Ciprian are o leață mică ca avocat la Steaua Română.

O colectă publică nu am voit să primească – însă venitul acesta pentru care tatăl meu a muncit, căștigat și meritat, aici rog prea mult ca să nu-mi ia dreptul ce i-s-a cuvant tatălui meu!

Cum v-am zis la începutul scrisorii, rog sprijinul și sfatul prietenesc și preoțesc. Și tatăl meu a fost îndreptățit, dar și eu, cu teribila intemare, care a fost nedreaptă până la culme.

Cele mai respectuoase salutări și sărutări de mâna, cu distinsă stimă Maria L. Rațiu-Porumbescu.

Actele sunt pe vechiul nume scrise. În anul 1874¹ – așa ceva – și reluat adevăratul nume românesc. Rog să nu se piardă scrisorile.

12.

Câmpina, 8 XI 1922

Prea Venerabile Părinte,

Am scris la Șipot să-mi trimeță actul de naștere, am trimis și parale pentru timbre. Nu știu cine este paroh acolo. Mulțumesc din suflet că-mi dai sprijinul sincer și aveți grija de mine. Primesc totul ce mi se dă, pe cale demnă și onorată. Tot așa este și munca mea cu care mă susțin, plină de demnitate. Mulțumesc încă o dată pentru tot. Maria L. Rațiu-Porumbescu.

13.

Câmpina, 1 02 1923

Prea Venerabile Părinte, Stimate prietene!

Iată că am ajuns iar la Câmpina, după o sedere de 3 săptămâni la Cluj. Mi-a făcut foarte bine schimbarea aceasta – ca sănătate și sufletește – mi-am mai revenit, eram de tot deprimat... Scumpa mea fiică, Livia, m-a măngăiat, m-a întărit cu cuvinte pline de iubire, însuflejindu-mă și pentru viitor. M-am intors deplin restabilită. Sună iar în stare să munceșc.

¹ Oficial, schimbarea numelui „Golembiovski” în Porumbescu se face în 5 aprilie 1881.

Sfinția Voastră cum o mai duceți cu diabetul?... În Cluj sunt medici foarte buni. Pe vară să faceți un drum pe la Dorna, Bistrița, este admirabil drumul acesta spre Cluj – îl cunosc de acum 35 de ani. Îl aveți pe Pușcariu acolo, care v-ar găzdui și fiica mea ca doctoră, ar fi cu cea mai mare dragoste dispusă să Vă conducă la doctori – specialiști.

Clujul mi-a plăcut foarte mult, numai are deocamdată un mare cusur – este foarte maghiar, poate mai târziu s-a schimbat atmosfera, fără această ungarime.

(În continuare se interesează dacă nu s-a găsit în Cernăuți o pianină, vrea să se mută într-o singură cameră și pianul e prea mare.)

Îl rog pe D[eu] Leca să vie sau în vacanță de Paști sau de Rusalii, să-i pot preda tot ce posed de la Ciprian și de la tata – zilele vieții mele sunt nesigure. Aș fi mai linșită știind că tot ce este sfânt pentru mine – să fie predat la locul unde va fi păstrat pentru vecie și mai în siguranță. Nu știu unde este Leonida Bodnărescu. Are și el documente de la tata... Cele mai sincere salutări, Maria [R]ăduță P[orumbescu].

14.

Câmpina, 18 02 1923

Prea Sfinția Voastră

Recunoștința și mulțumirea mea este mare că eternizați numele și memoria scumpului și neuitatului meu frate Ciprian. M-au mișcat adânc cuvintele care le adresați fiului Sfinției Voastre. Ideea a fost zâmbită de Tânărul fiu al Sfinției Voastre în timpul războiului cel mare – toată lauda vrednicului Leca Morariu, care devine prin fapta aceasta frumoasă nemuritor. Iar Sfinția Voastră, sămătate și onorate Părinte, ați ridicat Altarul cu munca intelectuală... mergând cu pași alături de tineretul cu viață viguroasă și cu viitor. Aș dori mult să pot trăi atâtă ca să pot vedea Altarul sacru, „Muzeul Ciprian”, aranjat și așezat la un loc sigur. Eu, ca unică lui soră și ultima odrasă a familiei Porumbescu, afară de ai mei doi copii, Ciprian și Livia, voi căuta și-mi voi da toată silința, ca prin modelele mele puteri, să contribui și eu la mărețul altar care l-au clădit tatăl și fiul! Cu cea mai distinsă stîrnă etc.

15.

Câmpina, 19 septembrie 1923

Stimate Domnule Leca!

Scrisoarea D-Tale a fost ca un fier ars, înfierbântat, în inima mea bolnavă. Poate că merit cuvinte nepricinuite, însă neadevărate! Dacă Dnul B[odnărescu] nu mi-ar fi cerut scrisorile Emilia Poppen, pentru a scrie o biografie, fiu sigur că nu le-aș fi trimis, căci totul se păstrează pentru Muzeul Ciprian P[orumbescu].

Trimite alăturat scrisoarea și c[arte]a p[oștală] de la L[eonida] B[odnărescu]. Te rog, păstrează-le.

Cuvântul de „cădere în dizgrație” mi-a cauzat multă durere – cum poți D-Ta numai să te gândești la aşa o idee nejustă! Ce aș face eu fără cărma, ajutorul și cea mai nobilă prietenie din partea D-Voastre??

Ar fi reinviat, mărit și slăvit Iracie și Ciprian dacă nu erați D-Voastre? și D-Ta scrii de cădere în dizgrație??

Scrisorile sunt din anul 1883 – le-am păstrat, cum și tot ce-a mai rămas. Dară pentru un scop de a slăvi memoria scumpilor mei le-am trimis – ce poate, regret. Le mai las un timp și apoi le cer înapoi – sunt 30 la număr. Sunt către mine adresate, dară admirabil scris.

Dacă mi le-ai să cerut înainte, fiu sigur că le-aș fi trimis imediat – cum am și trimis multe, căci știi cu ce sfîntenie le păstrezi. Și D-Ta ești acela care și în timpul focarului de război – te-ai gândit – la Porumbescu! Și D-Ta să cazi în dizgrație? Niciodată.

Un păcat simt până la moarte – că le-am dat din mâna, fără să te întreb.

Noapte bună și nu fi supărat, dar și să nu mă superi. Sincere salutări, Mărioara Răju-Porumbescu.

16.

Câmpina, 26 03 1924

Prea stimate Părinte,

De două zile am părăsit patul, însă mă simt încă foarte slăbită, din cauza tusei care mă ține în continuu. Reconvalsența este tot atât de pericolosă ca și boala pneumoniei. Numai soarele de primăvară ne va aduce sănătate. Lieuța mea scumpă a plecat de două zile la Cluj, m-a îngrijit ca un copil bun. Mulțumesc de scumpele atenții la boala mea. M[aria] R[ăju] P[orumbescu].

17.

Câmpina, 1 mai 1924

Stimate Domnule Morariu (Victor),

Deși mai târziu, totuși vin urările sincere, și cu toată inima Vă zic Christos a inviat!

Vă mulțumesc pentru felicitarea de sărbători – și vesteau îmbucurătoare că se va canta Rapsodia orchestrată! Dar cine a orchestrat-o? În „Universul” am ceit că Societatea C[iprian] P[orumbescu] l-a primit pe prințul moștenitor și aceasta m-a bucurat. Mult m-am mirat că „Glasul Bucovinei” nu amintește nimic despre Societatea corală, la venirea prințului Carol!

Cum merge Școala de Muzică? S-au înscris ceva elevi? Este nevoie de sprijin material sau numai moral?

La noi, primăvara și-a îmbrăcat haina în toată splendoarea ei, pomii înfloriți, păsările cu cocol în frunte își desfășoară concertele lor admirabile, numai noi, îmbătrâniți, slăbiți și sufletește și zdrobiți, nu mai suntem în stare să simțim primăvară. M-a bucurat vesteau de la Părintele Tătuță că se află mai binișor. Ați fost de Paști la Cernăuți? Orice nouitate sau prosperitate a Societății îmi face mare măngâiere! Cele mai sincere salutări...

18.

Cluj, 12 07 1924

Prea stimate Părinte (C. Morariu),

Am avut o bucurie mare primind aici, la Cluj, pensioara mea. A fost de mare valoare ca toate care vin pein bunătatea Sfinției Voastre. Cred că voi prelungi sederea mea la Cluj până la 17 septembrie. Este Târgul de mostre și Expoziția zoologică, foarte interesant. Numai cu trăsura merg peste tot locul, căci sunt prea slăbită și obosesc repede. Numai asta nu mă împacă: prea puțin aud limba noastră dulce și frumoasă și armonioasă. Sincere salutări, M[aria] R[ăju] P[orumbescu].

19.

Câmpina, 23 01 1924

[O scrisoare către Leca Morariu, despre eventuala numire a lui Romulus Cioanca la viitorul Conservator din Cernăuți; rezumat]

„Aceasta ar fi pentru mine o mulțumire foarte mare să știu că unul din copiii mei se află în scumpa mea Patrie!“ (Îl roagă să le caute o locuință cu 2 camere și bucătărie. Ei nu mai pot sta într-o odaie!... „sub un cort sau pe un copac, este o problemă prea grea!“).

20.

Cluj, str. Mojilor 24, 8 sept. 1924

(Către Leca Morariu, care notează cu creionul „lirism suav“)

Duminică, am fost cu Licuța și Romulus în pădurea „Hoia“, unde ne-am gândit mult la D-Ta, stimată Domnule Leca! A fost frumos, foarte frumos! Priveliștea admirabilă – se auzeau clopoțele catedralei din Cluj – și din partea opusului, talangele oțelor pe care le conducea un păstor. O păsăruică cirpea într-un stejar în apropierea noastră. M-am înviorat. În natură aceasta splendidă, am uitat de mizeria și necazurile vieții. Copiii mi-au povestit că D-ta ai fost cel care i-a condus prima dată în pădurea această, pe care acum, în fiecare duminică, o viziteză. Am regretat că ești atât de departe și nu ești aici cu noi!

Floriceltele îți aduc un salut de la pădurea Ardealului și de la noi! Mama, Livia și Romulus.

21.

Cluj, 1 ianuarie 1925

Prea stimata Părinte,

Am primit aici, în Cluj, scrisoarea Sfinției Voastre, unde am petrecut Sărbătorile Crăciunului și Anul Nou. Duminică, acum, plec înapoi spre casă. Mulțumesc pentru sincerele felicitări, le răspund tot cu atâtă sinceritate și devotament care îl nutresc pentru Sfintia Voastră, împreună cu copiii mei.

Muzeul „Ciprian“ este o faptă prea frumoasă, însă nu știu, nu-mi pot da seama cum vei fi în stare să acoperi spesele mari, fără nici un ajutor. De unde să luăm suma aceasta mare pentru tipărirea cărților? Destul că depui Sfintia Ta munca, să faci singur și spesele materiale? Eu tot ce am păstrat donez Muzeului, aș da și pianul, dacă aș fi în stare să-mi cumpăr o pianină, că știți prea bine că pianul mă întreține în zilele mele de bătrânețe. Cu ce venit voi să plătiți tipărirea manuscriselor? Sună o adeverătură comoară, nu numai muzicală, sunt poezii și scrieri care ar fi bine să le dăm publicului tipărite. Am un tablou mare, o ramă mare, unde am așezat toate fotografile (Ciprian e la etatea de 8 ani).

Viața lui tristă este redată în jurnalul de zi „Tagebuch“, acolo se vede că luptă, că luptă mizerie a dus, sărmantul, în viața lui – luptându-se cu sărăcia, muncind zi și noapte, poate, nemâncat și neîncălzit! Eu nu sunt în stare să le citesc – mi se zdrobește și sfâșie inima.

Vă mulțumesc în numele cenușii lui, că păstrați memoria scumpului nostru Ciprian, cu atâtă sfingenie! Să facem cătă vom trăi, căci, după moartea noastră, nu știu cine se va ocupa de el, sărmantul.

Cele mai sincere salutări, sărutări de mână din partea copiilor mei, cu toată stima și admirația, Mărioara Rațiu-Porumbescu.

22.

Câmpina, 12 I 1925

Stimate Domnule Leca,

Trimit un manuscris, lucrat și scris de mâna lui Ciprian. Scoate-l la lumină cât de curând – unde crezi că este mai nimerit și trimite-mi manuscrisul înapoi. Voiesc copiii să-l păstreze. Sunt de 4 zile acasă, sosită din Cluj, unde am petrecut sărbătorile.

Am asistat la opera lui Brediceanu *Seara mare*. Este bine că se mai mișcă și românii noștri. Muzica drăguță. Unele motive îmi păreau puțin în genul unguresc – restul muzica Transilvaniei.

Aș dori mult să pot face ceva cu Popovici Beireuth¹ să se joace *Crai Nou* la Cluj – ar avea mare succes. Cele mai sincere salutări, Mărioara Rațiu-Porumbescu.

23.

Câmpina, 8 II 1925

Prea Stimate Părinte,

Slăbirea Sfintici Voastre mă îngrijește foarte mult. Doreșc să aflu de bine. Vine primăvara cu soarele ei cald, care aduce sănătate, bucurie și zile senine. De ce ați schimbat strada și numărul? Nu mai stați în strada Dominic? Am primit pensioara, mulțumesc. Multe salutări, M[aria] R[aiu] P[orumbescu].

24.

Câmpina 7 IV 1925

Stimate Domnule (Victor) Morariu,

Am fost la marginea morțăntului. O gripă complicată cu broncopneumonie m-a ținut 6 săptămâni în pat. În etatea mea, cu inima slabă, a fost boala aceasta foarte gravă. Liviu, ca doctor și buna mea copilă, doctorul Popescu, un vechi și sincer prieten al casei noastre, îngrijirea bună din partea Olgăi² și a fiului meu Ciprian – m-au scăpat de moarte, însă sunt încă foarte slabă. Poate soarele de primăvară mă va întări.

Felicitem Societatea și toți membrii activi la succesul ce l-ați avut cu reprezentarea *Baba Hărva* de Flechtenmacher. Mă bucur mult, întotdeauna citesc cu înspălătire de succesele Societății, unde D-ta, stimate Domnule Morariu, ești sufletul și lumina strălucită, căci altfel, nu știu ce ar fi lără, nu se ocupă nici Armonia nici junimistii și la toate serbarele școlare se cântă tot compozișii străini – și scumpul nostru Ciprian este uitat!

Am voit să plec la București ca să vorbesc cu Maximilian, însă boala mea m-a impiedicat. Poate aș fi putut ceva face ca să se joace *Crai Nou* la Teatrul Liric. Cu scrisul nu fac nemica. Am scris lui Popovici Beireuth la Cluj. Acum i-am scris lui Romulus să meargă în persoană ca să vorbească să se joace la toamnă.

Moravetz din Timișoara mi-a răspuns că ar avea nevoie de bucăți de vioară cu pian. Ar fi bine să-i scrieți, poate ar edita el *Dorul*. Dorința cea mai sfântă a mea este ca

¹ Directorul Operei Române din Cluj.

² Olga, soția lui Ciprian Rațiu.

să se cânte melodiile lui, să nu moară munca lui cu el. Nu mai pot scrie, am obosit, mă simt foarte slăbită. Succes și tot înainte, Domnule Morariu, cu Dumnezeu și cu menirea spre înălțarea Societății și prosperarea [ei]. Salutări sincere, Maria Rațiu Porumbescu.

25.

Câmpina, 25 IV (?)

Prea venerabile Părinte,

Ieri, 24 IV, am primit pensia mea din Bucovina, trimisă de Sfintia Voastră, prea stimate Părinte! Cred că sunt singura care primește beneficiul acesta, este al doilea mare ajutor care, numai prin intervenția Sfintiei Voastre, am primit. Vă mulțumesc și sărut măănăstire. Rog foarte mult a-mi comunica dacă este nevoie să mai mulțumesc în altă parte sau să trimit o adeverință. Este umbra neuitatului meu părinte, și fratele Ciprian, care, ambiții și după moartele lor, mă ajută și moral și material. Aceasta este avereala postură. Să le fie șirără usoară și sufletul între ingeri. Am scris D-lui Leca un memoriu despre cele ce m-a întrebat și să mă scuze că am scris pe fugă. Sunt mult ocupată. Pot numai noaptea să scriu, și – dă; cred că și etatea cu ochii slăbiți sunt vinovați. Nu mai sunt în stare să scriu caligrafie. Și nici ortografie. Sunt, ceea mai mare parte a vieții mele, nemulțumită, surmenată, obosită de griji și neajunsuri. Mult aș fi dorit să fie Ciprian primit în Bucovina ca jude, dară nu știu dacă este posibil cu simpla licență din București. Acum a făcut o cerere pentru Transilvania... Încă o dată, sincere mulțumiri. Aștept o scrisoare mai lungă care m-ar măngâia și încuraja. Maria Rațiu-Porumbescu.

26.

Câmpina, 19 aprilie (?)

Stimate Părinte și Amice!

Te rog trimită-mi biografia ce ți-am trimis-o – Petrea Petrescu¹. Mi se cere din Sibiu și eu nu mai am nici una acasă. Trimită-mi imediat recomandat.

Scrie-mi dacă ai primit pachetul cu scrisori. Am pus un inventar. Mi se pare că și al meu s-a impachetat căci nu găsesc al doilea inventar.

Încă o dată te rog să nu se piardă nimică și să nu publicați lucruri familiare. Tot așa cu numele și simțăminte Bertei, să fiți căt se poate de rezervați – femeia este măritată și poate să albă supărări cu soțul ei.

Puneți numele de Hedwig în loc de Berta și nu publicați scrisoarea nici a ei, nici a mamăi ei.

Adresați-vă Dului Bodnărescu ca să deie descrierea lui Tata care nu s-a publicat încă.

Vă rog, toate cu prudență și mare băgare de seamă. Publicul judecă cam aspru și fără milă și fără socotință.

Te rog trimită biografia și la Sibiu.

După masă, matineu, seara, opereta *Crai Nou*². Multe și sincere salutări, Mărioara L. Rațiu-Porumbescu.

¹ Nicolae Petrea-Petrescu, primul biograf al lui C. Porumbescu, 1884.

² Nu reiese unde.

Câmpina, 17 VI 1925(7)

Prea stimate Părinte,

La începutul lunii iulie, cred că voi putea trimite tot ce am fost în stare să păstreze, peste 43 de ani de la neuitatul și scumpul meu frate, Ciprian. Poate că mă va înrăsta momentan expedierea acestor scumpe și sfinte scrisori, fotografii, jurnal de zi, lira care a primit-o la prima reprezentare a operei *Crai Nou*. Sunt toate în odiajă mea, sunt înconjurată de relicviile astăzi scumpe, însă știu că au un scop sfânt, că vor fi în veci păstrate toate, odoare prețuite – toate acestea, mă vor măngâia și liniști.

Aștept venirea iubitei mele frice, Livia, cu dânsa voi aranja și împacheta totul. Fiul meu Ciprian este prea ocupat cu serviciul lui, mai mult prin București și, acasă este musafir.

Am „Coavorbiri literare” din anul 1875 și 1876. Să acestea le voi trimite.

Ieri, iar nu mi-a fost bine cu inimă. Picioarele-mi sunt teribil umflate. Nu plec nicăieri, nu dispun de parale. Cele mai sincere și respectuoase salutări. Amica fidelă Mărioara Rațiu-Porumbescu. Ar fi bine, foarte bine să-mi măreasca pensia, căci nu mai am lecții de pian.

Câmpina, 11 iulie 1925

Prea venerabile Părinte și stimate Domnule Leca,

Sâmbătă în 27 iunie am expediat cu trenul – mică viteză, o ladă cu următoarele lucruri „sfinte”, parte pentru Muzeul „Ciprian Porumbescu”, parte în păstrare la cei mai scumpi prietini ai familiei Porumbescu.

Un tablou mare, ramă neagră, sub sticlă, fotografie lui Ciprian în etate de 8 ani.

Cea mai interesantă fotografie – tipul serios, pletele lungi, privirea intelligentă, cu scumpa lui viaoră în mână. Fotografia aceasta a găsit-o tatăl meu la părintele Doboș din Câmpulung și a reprodus-o.

În grupul de cvarțet – unde avea 15 ani – grupele (!) le cunoaște și singur, din Viena, ca student la Universitate și Conservator.

Scrisorile din Nervi, adresate parte lui Tata, parte mie.

Condoleanțele primite după moartea neuitatului și scumpului nostru Ciprian.

Un album din piele roșie, care mi l-a trimis din Viena, când a primit prima bursă de la Mitropolitul Morariu! Sunt fotografii Tatălui nostru Iracie, [ale] fraților Ciprian și Stefan, toată boierimea din Bucovina, în care era tatăl meu, cu deosebită stimă și prietenie, primit.

Fotografiile Humerezachi, mi se pare că vi le-am trimis mai demult. Actele, documentele și atestatele lui Ciprian și Tata, scrisori către Tata și către mine în limba germană.

În album, este fotografia prietenelor și a iubitei, prea scumpe lui Berta Gorgon. Scrisori prea frumoase și interesante de la Emily von Poppen și Hedwig Gemet, amândouă din Estonia, prietene și adoratoare din Nervi.

Un tablou în ulei pictat după moartea lui Ciprian de Emily Poppen: lumina stinsă, vioara cu o ramură de laur, urmă cu cenușă mortuară pe un covor oriental, sau românesc trebuie să fie, fotografia cabinet a Emiliei și o vedere din Reval, Estalnda.

Scrisorile acestea mi le-a cerut Bodnărescu, voia să le publice – nu le-am dat, ca să nu se piardă, să fie toate relicviile acestea la un loc păstrate – și nu răspândite.

Acum, Vă rog în primul rând, cum le-am păstrat cu peste 40 de ani, aşa să fie păstrate, parte din ele la Muzeul Ciprian Porumbescu și parte la D-Voastră.

Scrisorile familiale – intime către mine, Vă rog să nu le dați la Muzeu, nici Jurnalul de zi, scoateți esența ce credeți că ar fi bine spre a publica, dacă veți mai face o biografie mai mare!

Cu lacrimi și durere sfâșietoare, m-am despărțit de toate iubite și scumpe lucruri – însă știind că le predau pentru un scop înălțător și nemuritor. Ceea ce nu-i pentru scopul mai sus menționat, predau spre păstrare sfântă familiei Morariu, care a fost, totdeauna, cei mai fideli și cei mai sinceri prieteni ai părintelui Iraclie și ai fratelui Ciprian.

Eu mă simt slabă, am rămas văduvă fără căminul și casa mea – stau la copiii mei – care mă ţin. Mi-e teamă că într-o zi, cu boala mea de inimă, voi cădea moartă. Am dorit, că sunt în viață, să trimit tot, tot, Dumneavoastră, Prea Venerabile Părinte și Dumitale, Domnule Leca! Dumneavoastră ați fost inițiatorii prea măreței idei de a crea un muzeu, ați muncit pentru scopul acesta, încât simt o obligație sfântă a Vă trimite lucrurile sacre spre păstrare și creare a Muzeului C. P.

Regret că nu s-a predat lada „cu mare viteză”, parcă mi-e frică să nu întârzie sau să nu se piardă lada de 80 [de] kilograme. Rog imediat a mă înștiința la sosirea coletului, căci am o grija foarte mare!

Se vede că prea înalt și Venerabilul Consistoriu nu mai voiește să-mi deie pensiunea. Mă supără mult și chestia aceasta – sunt un om fără noroc!

Salutări sincere,

Mărioua Rațiu Porumbescu.

29.

Câmpina, 23 VII 1925

Prea stimată Părinte,

Scrisoarea Sfintiei Tale am primit-o cu mare bucurie – aflând că a sosit coletul cel sfânt, moștenirea tristă a neviatului nostru Ciprian – și totodată de mare valoare. Să știe o lume întreagă că a suferit, că s-a luptat cu existența zilnică, sărmanul, zbuciumat cu inima zdrobită și cu toate astea, muncea pe toate căile ca componist, poet, scriitor și violonist.

Am rugat pe Dnul Leca, scrisorile către mine și Jurnalul de zi să rămână în păstrarea familiei Morariu – să nu le predă Muzeului!

Mulțumesc că ţi-ai dat iar osteneala de a mă ajuta în partea materială, care momentan este de mare folos – fiul meu Ciprian și-a pierdut postul aici, la contele Blome, advocatura la Câmpina nu prea merge, că advocații sunt foarte uniți.. În luna octombrie, ne mutăm la Cluj. Ciprian voiește să-și deje doctoratul în Drept.

30.

Câmpina, 19 VIII 1925

Prea Stimata Părinte

Cartea poștală am primit-o de sf. Maria zisă mea de nume – dară fără felicitare de la frații mei bucovineni.

Și acum 8 ani, când România intră în război, cu bucurie și entuziasem, eu plecam cu copiii și cu soțul meu între baionete, spre internare! O. Doamne! Cum mai trăiesc eu atâtă durere, suferințe și nedreptate ce am suferit în viața mea!

Acum, la întrebările Sfinției Voastre, pastorul Gorgon din Ilișești avea 6 fiice, Johanna, Marie, Anna, Adamira, Berta, – idealul și nenorocirea lui Ciprian, căci era de religie străină și el o adora până la moarte. Am trimis scrisorile toate Dui Leca și răspunsul Dnei Gorgon la declarația lui Ciprian! Sărmanul Ciprian! O noapte întreagă a cântat la vioara lui și a scăldat-o în lacrimi, după primirea scrisorii. A șasea fiică, cea mai mică, se chema Mitzi, diminutivul de la Melania. A murit la 15 ani de meningită. A iubit-o un tehnician, student la tehnică (politehnică), prieten cu Ciprian, August Braun. Am trimis scrisoarea la Muzeu. El a murit de durere în casa de nebuni la Viena. Lola Lichtenberger a fost intimă prietenă a Bertei și a lui Ciprian și a mea... Bodnărescu mi-a cerut scrisorile de la Emily von Poppen, nu le-am dat, îmi era frică că se pierd (lipsește sfârșitul).

31.

Câmpina, 28 VIII 1925

Prea stimate Părinte și Domnule Leca,

Dacă și întrebările și detaliile despre toate ce era în apropierea sufletului mare și adânc al neuitatului meu frate mă irită și îmi amintește tot tristul trecut, totuși, cu cel mai mare drag răspund la toate – că sunt în stare.

Vă scriu la amândoi odată – cred că lucrați sub unul și același acoperiș. Întrebările Domnului Leca, care sunt mai puține.

Cine-i Livia? Livia Pop, fiica judecătorului Curia Regală din Brașov, Sibiu, apoi Pesta, verigoară cu Domnul Sextil Pușcaru. A fost o prietenă a lui Ciprian, care înțuse mult la el și prietenă cu mine din timpul șederii mele la Brașov la Ciprian. La concertele lui Ciprian, cântă din vioară și bas. O făță cultă, româncă bună – nenorocită, după două căsătorii, a murit de tuberculoză, la Arad. A iubit pe Ciprian mult, ca și multe fete – însă el, una a iubit până la moarte.

De Burlă nu-mi aduc amintire, nu știu la ce nuntă a fost.

Cine-i Michel? Este doctorul Kipper din Ilișești, cununatul Bertei – tatăl deputatului Kipper din Cernăuți.

La a patra întrebare nu pot să răspund. Tata nu a păstorit la Sadova. Niciodată! Poate nu știu de aceasta!

De ce corespondam în nemțește? A fost școală austriacă, a fost mediul german în care mă aflat. Abia la Brașov, am învățat cu Andrei Bărsan curata limbă românească – și istoria românească.

Mulțumesc pentru (cele) două ilustrate – felicitare și bucurie de „buniciu”. Însoară-te, ca să bolez pe nevasta pruncușorului Licuței – asta e dorința ei!

Răspunsul pentru Părintele.

1. Prima vîrsare de sânge a avut-o în spitalul temniței din Cernăuți, unde l-am vizitat!

2. Albertina, tot Berta este.

3. Mătușa Frosina, fiica bâtrânilui protopop Grigorovici – soră cu dna preuteasă Brâilean și Burac – toți morți. Frosina a fost căsătorită cu un vîr al tatălui meu, învățător în Udești, născut la Suciu: Golembiovsehi-Porumbescu Dumitru.

4. Lola Lichtenberger, moartă la Lemberg, cea mai intimă prietenă a Bertei și a mea.

5. Sause, giuvaiergiul din Cernăuți, rudă după mama mea – unchi depărtat. Hansi Carage este fiica lui Carol Sause.

6. Compoziția *Du bist wie eine Blume* (acum, *O floare veselă*) are o reamintire foarte durerioasă – el, în iubirea lui mare, a compus-o și, după primirea scrisorii

bâtrânei Gorgon, a trimis-o din Viena la o zi onomastică a Bertei. Toată, legată într-un enveloppe de plus sau catifea albă, cu inițiale aurie și șnur împrejur, gros de aur admirabil – el a trimis ca ultimă amintire, cu un bilet *Tempi passati!*

7. Ciprian a făcut cererea în căsătorie – în scris, Dnei Gorgon. Niciodată nu a vorbit Bertei de amor, niciodată nu s-a apropiat de ea, fără să fie cu toții. Sufletește, a știut fiecare că se iubesc, a fost o iubire extraordinară și nemaiomenită.

Pleca noaptea în grădiniță ei – pe la 12 noaptea – să vadă fereastra unde dormea și să-și ia o floare din grădiniță, flori sădite de ea.

Nu pot să-mi amintesc anul când a cerut pe Berta în scris. – Știi că bâtrânelul Gorgon și doamna il iubeau [floare] [floare] mult. Gorgon a fost un pianist grozav, canta duete cu Ciprian câte 4–5 ore în continuu – și pe Berta o găsea Ciprian în odaia alăturată cu ochii plini de lacrimi.

Din Stupca i-a scris el bâtrânei, v-am descris eu odată ce a suferit el când a venit răspunsul. Trebuie să cereți de la Bodnărescu *Amorul nenorocit al lui Ciprian*¹. Ar fi bine să plece odată D-nul Leca la Coțmani să-i vorbească serios lui Bodnărescu. El are de la Tata partea a I-a, *Iubirea lui Ciprian pentru Berta*.

Berta, după primirea scrisorii lui Ciprian, se vede că a suferit teribil – pentru că au trimis-o imediat la Londra la sora ei Marie, care a fost bolnavă.

Soția lui Ștefan, Laura, este născută în Iacobeni, tatăl ei a fost funcționar la Mainz, fostul milionar și proprietar al muncilor de fier și aramă din Iacobeni.

Ciprian a cunoscut-o pe Emilly de Pappen la Nervi – o cunoștință foarte interesantă.

A vrut Bodnărescu să-i dai scrisorile Emiliei – i-am dat, dar i le-am cerut imediat înapoi. Mi-era frică să nu se piardă. Amorul Bertei a fost căt se poate de sincer. Dar la protestanți, religia este mai [?] superioară decât amorul și ei îi era frică să arate iubirea ei pentru Ciprian. Berta, de la Londra, a trimis pe mormântul lui Ciprian o coroană de „Nu mă uita”. Pe engleză a fost scris „Zum Wiedersehen”².

Berta trăiește, s-a căsătorit cu farmacistul văduv cu 4 copii Rossignon, din Rădăuți.

Și tânărul Kipper trebuia să știe despre amorul acesta. Numai să nu sufere Berta – și să nu-i facem în căsnicie trai rău, cu sincera ei iubire. Să nu punem tot numele.

Multe și sincere salutări, Marioara.

[Dñui] Constantin Morariu, consilier arhidiecean, str. Sextil Pușcariu, nr. 9, Cernăuți

Rog a-mi trimite pensia tot la Câmpina. Aștept un răspuns la scrisorile mele. Nu știu dacă-ți primis ce v-am trimis. Salutări sincere, Maria Rațiu Porumbescu.

¹ Probabil o seriere a lui Irinel Porumbescu.

² Cununa de flori pe mormântul lui Ciprian este „o legendă”, conform scrisorii lui Leca Morariu, din 1 martie 1931.

Cluj, 17 XII 1925

Prea stimate Părinte,

Am primit pensia și astăzi mi-a sosit „Junimea literară”, care conține-o în impresionat foarte mult. Sărmanul Ciprian! După 42 de ani de la moartea lui, reînviu sufletul lui zbuciumat, viața lui, plină de dureri sufletești și – cu moartea prevestitoare care îl urmărea preutindeni.

Frumos scris și admirabil redată frazele din germană în românească noastră dulce și armonioasă. Voiese să-ți mai spun câteva cuvinte despre moartea sau, mai bine zis, despre cuvintele ce a rostit înaintea morții.

La 4 după masă, m-a rugat să-i cantică ceva la pian, să las ușile deschise să se poată auzi mai bine. L-am cântat *Tempi passati* cu frumoasa introducere și *O rosa vesejitură* sau *Du bist wie eine Blume*. Aceste două cântece sau bucați a cunosc să îl cânt.

L-am găsit săzând în pat, cu ochii plini de lacrimi. „Ai cântat după dorul și ideile mele, îți mulțumesc. Aș dori să-ți spun încă ceva. Să fii pregătită, să nu desperezi căci eu în curând am să plec de la voi. Tu nu ai marnă, fiu tare și suportă și durerea aceasta.

Te rog și vă rog pe toți să nu lăsați compozitiile mele să moară cu mine. Să eluatați ca munca mea să sporească, să se cânte, să se tipărească, să se imprăștie preutindeni, melodiile mele care cu atâtă răvnă le-am compus.”

În noaptea aceea, la 2, și-a dat sufletul.

Altfel, cum vă aflați? Sfintele Sărbători doresc să le petrecoji cu bine cu copiii și cu sănătate. Cu stină și amicii până la moarte. Mărioara Rățiu Porumbescu

P. S. Mi-a scris Bodnărescu că întâi voiește să publice tot ce are și apoi să predice Muzeului – când va fi asta?

34.

Fragment de scrisoare către L. Morariu – profesor universitar, str. Lascăr Luția, Cernăuți

„... Cum vine cununata mea Laura și pe ce bază a scris eu D-lui (?) ultimele momente ale scumpului meu frate Ciprian?”

Dureroasele clipe le-a descris Tatăl meu părintelui Morariu – și eu asemenea. Se vede că scrisorile acestea s-au pierdut.

Laura a fost mai străină, poate ca spectatoare, noi am fost cei mai suferinți. Tatăl meu, sărmanul, care a văzut că pierde pe fiul lui cel mai scump, cel mai iubit, mândria, bucuria și speranța lui!

De mine ce să zic? Trei luni zile și noapte am stat lângă patul lui, îngrijindu-l ca soră și mamă pe care o pierdusem când eram de 14 ani. Îngrijirea-mi era cu atât mai durerosă când vedeam, pe zi, pe ceas ce trece că se prăpădește.

Îl văd cu ochii cei mari și frumoși, cum se uită trist și dureros la mine: Mărioară, tu trebuie să fii pregătită de sfârșitul meu, să fii sprinținul Tatutei – să nu plângi, să nu te prăpădești, căci zilele mele sunt numărăte... Eu mor! Eu trebuie să fiu tare, să nu izbucnesc în hohote de plâns, să-l măngâi, zicându-i că se face bine – vom pleca amândoi la Gleichenberg și vine sănătatea de acolo.

Mă întreba căteodată, vei fi tu, Mărioară, în stare să mă conduci, să mă întâli de braț?

Se scula încreu și trebuia să merg cu el prin casă, să vadă dacă pot să-l conduc de braț.

Vreo două zile înaintea morții, a venit fratele Ștefan cu cununata Laura. Sărmanul Ciprian, s-a bucurat mult văzându-l pe fratele lui, pe care l-a așteptat aşa de mult, de

SABINE ST. PORTRAIT
REUTER & POKORNÝ

Frații Porumbescu: Ștefan, Mărioara și Ciprian (de la stânga la dreapta).

– Nu lăsați să moară munca mea, au fost ultimele lui cuvinte.

35.

Câmpina, 19 IX 1925

Prea stimate Părinte,

V-am trimis pentru Muzeu portretul în ulei al tatălui meu – când era de 24 de ani. Astăzi Vă mai trimit 2 scrisori foarte triste – și se rupe inimă citindu-le, de la sărmana Berta.

Rog toate să fie păstrate cu sfîntenie. O iubire de martir.

Am trimis c[arte] p[ostală] Sfintei Tale și o scrisoare din partea mea D-lui Victor Morariu!

Mă prepar pentru plecare – și să zic adio, scumpa mea Câmpina! La 1 octombrie cred că voi pleca – dacă s-ar putea să-mi trimiteți pensia mai curând, ca să o pot primi la 1.

Și acum, o rugare mare – îmi vine destul de greu: ce petiție să fac și unde, ca să mai pot primi un modest ajutor. Iarna cere multe, mutarea mea, transportul, drumul, o haină de iarnă.

Copilul meu își dă doctoratul și are numai o slujbușoară mică. Am și o nepoieță pe care trebuie să o îmbrace. Cele mai sincere salutări, Mărioara Rațiu

Scrisorile au fost adresate Lolei – prietena noastră și a Berței – intimă.

Paști și nu a venit – a plecat la București la soții lui.

Luni seara, am stat cu toți pe lângă el, a mâncat destul de bine, a făcut glume cu Ștefan, a cerut un pahar de vin și a adormit.

Ei stăteam, ca todeaua, lângă el sau la picioarele lui, pe un divan. La 12, se trezește și zice: Măriorică, mi-e foarte rău – să vă toți lângă mine!

Ștefan l-a luat de mână, s-a așezat la picioarele lui. Tata și eu în fața lui, tremurând și cu cea mai mare putere căutând să ne stăpânim.

– Să știi, la 2 ceasuri, sunt mort. Să vină și bătrâna Saftă. Și-a luat rămas bun de la toți, cu vocea limpede și privirea clară, frumoasă și senină. Picioarele îi se răciseră și el era conștient. Înțept, a adormit ca un sfânt.

Și Laura era la căpătaiul lui și a îngrijit înmormântarea – noi nu eram în stare să facem nimic.

La înmormântare a fost și prietenul lui din Viena, Voitin, Corul seminaristilor și studenții din Suceava.

Am învelit conștiugul și tot, tot în albastru, culoarea lui.

36.

Cluj, 7 IV 1926 c[arte] p[ostală]

Adevărat că a înviat! Prea onorate și stimate Părinte,

M-am bucurat mult șinile ieri primite. Aș dori ca înaintea morții mele să văd Muzeul aranjat și compozițiile tipărite. Să ne ajute Dumnezeu!

Nu știu nemică despre pensia mea. Parca am o grija mare – cu schimbarea aceasta a guvernului – poate voi suferi și eu. Cele mai sincere salutări, cu toată stima, Mărioara Rațiu.

37.

Cluj, 28 IV 1926

Prea Venerabile Părinte,

Nu-mi pot închipui ce poate însemna tâcerea cumplită a iubililor mei bucovineni, mai cu seamă a prietenilor mei, îmi fac gândurile cele mai negre și sunt mult îngrijorată – după atâtea scrisori, nici un rând și nici revista „Junimea literară”, cu toate reclamațiile mele, nu am primit-o. M-a întristat mult, aflând din jurnale și lume clujeană, de vizita Domnului Leca Morariu la Cluj. A fost aproape de noi și nu a găsit timp să fie pe vreo căteva clipe la bătrâna compatriotă, care s-ar fi bucurat foarte mult să-l vadă! Ce ar zice dacă aș pleca la Cernăuți și aș ignora casa părintelui Morariu? Cele mai sincere salutări, Mărioara Rațiu Porumbescu.

P. S. Se vede că pensia mea a încetat de a mai veni.

38.

Cluj, 29 V 1926

Prea Sfântă Voastră, Stimate Părinte,

Am cunoscut că s-au tipărit scrisorile sărmănușului și neuitatului nostru Ciprian, Vă rog, trimiteți pe adresa mea 5 bucăți. Exemplarul costă 25 [de] lei. Cartea Sfintiei Voastre *Flagelul rationalismului* m-a inspirat atât de mult. Am cunoscut-o de repetate ori. Câtă știință, religie, credință în Dumnezeu, filozofie. Admîr totul și mă închin ca la un lucru sfânt și superior – ideilor adânc cugetate și cu atâtă memorie luate.

Cu distinsă stîmă și considerație ce Vă păstrează, Mărioara Rațiu

P. S. Ați primit scrisorile mele cu fotografia Genunei?

39.

Cluj, 22 09 1926

Prea venerabile Părinte,

Demult nu am primit o scrisoare mai mare de la Sfântă Voastră și tot atât demult timp nu v-am scris nici eu. Mi-a venit dorul să mai împart gândurile și grijile multe care mă chinuiesc zi și noapte, cu prea bunul nostru prieten.

Mi-e dor de patrie, mi-e dor de toți acei pe care atâja anii nu i-am văzut și puante nici n-o să-i mai văd, căci boala mea de înimă s-a agravat foarte mult, am crize în fiecare noapte, unde cred că s-a isprăvit cu mine și mi-a venit și mie ceasul de plecare. Sună și prea multe necazuri care mă copleșesc... (Ciprian e jude la Câmpeni – Turda, Liviu are

¹ Nina Ciomica, nepoata Mărioarei.

o locuință prea mică, nu poate să stea acolo)... Nu ar fi mai nimerit și mai bine să faceți Muzeul la Suceava? Acolo unde a făcut Ciprian școala, unde este Societatea cu numele lui...? Ce zice Dl Leca la ideea aceasta?

40.

Câmpeni, 28 12 1926 – 1 01 1927

Venerabile Părinte, scumpe frate și prieten,

(Urări pentru noul an)... Aici e aerul foarte bun, însă frig. Vânt nu avem ca la Cluj. Suntem la o înălțime de 580 m. Lumea, foarte evlavioasă. Am vis-à-vis biserică unită cu clopotniță mari răsunătoare, biserică ortodoxă este mai departe, așezată pe un deal, foarte frumoasă, însă clădită în stil gotic. Aici este un învățător care e și preot. Eu sunt silit să merg la biserică unită din cauza bolii mele de inimă, nu sunt în stare să urc dealul. (Sfărșitul lipsește.)

41.

Câmpeni, 3 I 1927 c[arte] p[ostală] ilustrată

Prea Venerabile Părinte, Salutări sincere din Câmpeni, Rog foarte mult, dacă nu te incomodează, a da ordin la administrația „Gl[asului] Bucovinei”, ca să-mi trimiți, cu ramburs, 2 calendare. E aproape o lună de când am scris 3 c[ărți] p[ostale] și nu știu cauza de ce nu-mi trimite calendarele. Aștept cu mare dor pensioara mea. Scrisoarea ați primit-o?

42.

Cluj, 29 III 1927

Stimate Domnule Leca,

Durerea grozavă de nenorocirea pierderii neuitatului și sfântului Părinte Morariu mă preocupa mereu, nu-mi pot da seama, nu mă pot deprinde cu teribil de tristul gând – că nu mai este. Cine ar crede, cu ce repeziciune s-a stins! Am primit o c[arte] p[ostală] cu câteva zile înainte ce am aflat în „Gl[asul] Bucovinei” despre teribila nenorocire, eram gata imbrăcată, trăsura aștepta pentru drumul la Cluj. Ciprian, la început, nu mai voia să plec la drum în starea aceasta a mea, tristă și nemângăiată. Luni, i-am trimis încă o telegramă urgentă și am trimis certificatul de la primărie pentru pensia mea. Cu cătă răvnă ceteam foiletoanele religioase, cătă bucurie aveam când venea căte o scrisoare – care o păstram și le păstrează toate cu sfîrșenie. Cultul care îl păstra pentru neuitatul meu frate – era atât de mare, atât de frumos, la fiecare ocazie, a căutat să dezgropă memoria scumpilor mei. Cum aștepta momentul să vadă Muzeul „Ciprian”! infăptuit. Ceasul acela a fost așteptat cu atâta nerăbdare, a muncit așa de mult pentru scopul acesta, măreț și sfânt! O, Doamne, de ce nu a mai trăit! De ce s-a pierdut așa de curând și nu s-au văzut roadele muncii lui și visul implinit!

Ce să fac cu pensia mea, care tot prin părintele Morariu am primit-o! Dumneavoastră, frajii, sunteți prea ocupați, ca să vă deranjați în fiecare lună, pentru a mi-o trimite. Este consilierul I. Tomoioagă, pe care-l cunosc din Suceava – și acesta are un cult și admirare mare pentru Ciprian, poate să-i dau lui o procură să-mi poată trimite pensia de 500 [de] lei. Aștept întâi răspunsul D-Tale, Domnule Leca, să văd ce sfat îmi dai. Toate sfaturile bune, toate îndrumările, măngâierile, ajutoare ideale, morale, și materiale, de la părintele Tătuță mi-au venit – rog, păstrați-mi mai departe prietenia aceasta

și sufletul deschis, nobil și de o bunătate superioară, față de mine care am rămas așa de singură.

Cele mai sincere salutări, Măria Raia Porumbescu.

43.

Cluj, 31 III 1927

Stimate Domnule Morariu,

Trista D-Tale scrisoare am primit-o și am cedit-o plângând. Tot ce ne este mai scump și mai nobil te ia Dumnezeu, căci și Lui îi sunt dragi sufletele bune. Durerea merge crescând, pentru noi, aceia care am rămas pe pământ. Acolo sus în cer vor fi cu toții uniți cu mămuța, sorioara, Ciprian și Tata Irinelie. Cum mă îmbârbăta și măngăia când îi vorbeam de boala mea de inimă și de moarte. Moartea nu-i o nenorocire, să nu ne speriem de moarte, căci numai atunci ne vom uni cu aceia care ne-au părăsit.

A trăit ca un sfânt și a murit tot așa – nezăcând, numai vreo câteva zile. Mulțumesc, Domnule Morariu, că mi-ai descris totă boala, așa detailat – nu am știut niciu-mi-a scris cu vreo săptămână înaintea morții și mi-a cerut un certificat pentru pensia mea, care imediat a doua zi l-am trimis și i-am scris o scrisoare lungă.

Când am primit e[arte] p[ostală] de la Dvoastră cu iscăliturile persoanelor, soliști din Societatea C[iprian] P[orumbescu] ce mi-a făcut o bucurie foarte mare, totodată, am primit o scrisoare de la nepoata mea Otilia Peiersfeld, care îmi scrie că părintele Morariu este grav bolnav, s-a trimis de la Dr. Lupu o soră de caritate – știrea aceasta m-a cuprins cu o grijă îngrozitoare. Immediat am scris Dului Leca să-mi scrie câteva rânduri, să afli despre starea Tătujei. În loc de scrisoare, primesc jurnalul „Gl[asul] Bucovinei” cu teribilă știre – căre Ciprian, la început, mi l-a confiscat, fi era frică să-mi arate ziarul. Eram gata să plec spre Cluj și lui îl era frică să nu-mi vie rău. La drum, a venit cu mine Dnul Trușcan din Pătrăuți, până la Cluj, Ciprian a fost ocupat. Să deie Dumnezeu să putem vedea Muzeul înfăptuit. Toată mulța a depus-o neuitatul nostru scump pentru scopul sfânt. Îmi scriu: trebuie să trăim, să fim sănătoși până ce vom vedea Muzeul instalat. Ce planuri îmi faceam ca să pot și eu pleca atunci la Cernăuți! S-a prăbușit bucuria aceasta, nu cred să trăiesc până atunci, mă simt și eu foarte slabită. Am scris Dului Leca, rugându-l să-mi scrie cine să-mi trimită pensia. Părintele consilier Tomoiogă a oferit să-mi trimită regulat, însă eu aştept răspunsul D-voastre, cum vezi voi să aranjați. și Dl. Popovici Beiereut este grav bolnav – am voit să vorbesc despre operetă, dar ghinionul nostru. Se zice că nu-i multă speranță.

Sunt și cu Livia îngrijorată, e slabită grozav și ce are înaintea ei? Să o văd ușurată! Să o ajute Dumnezeu!

Doresc din suflet măngăiere, dară, cam greu, pierderea părinților este grozav de dureroasă. Dumnezeu să vă deie liniște și alinare durelor sufletești! Maria Raia Porumbescu.

P.S. Livia a trimis pe adresă Dvoastră o carte care conține material folcloric, ați primit-o?

44.

Cluj, 27 VII 1927

Am primit „Junimea literară” și „Făt-Frumos”, Mulțumesc. Ultima mea scrisoare ați primit-o? Cine este Dr. Saco?

Salutări și rog nu mă uită!

Ne-am mutat în casele lui Ciprian. Nu mai adresați moșilor!

45.

Cluj, 24 VII 1927

Stimate Domnule Leca,

În fiecare zi aproape și la fiecare ocazie, resimt tot mai mult pierderea scumpului nostru prieten, părintele D-Voastră.

Am scris D-lui Victor Morariu 3 scrisori și dhu Aurel, 2, eram foarte îngrijorată de îmbolnăvirea D-lui Aurel.

La toate aceste scrisori nu am primit nici un rând.

Am reclamat „Junimea literară”, căci ultimul număr nu ne-a venit, nici mie, nici ficei mele, Livia. Abonamentul pentru anul 1927 l-am trimis la timp – rog binevoiți a da ordin la administrația revistei „[Junimes] I[literară]” ca să mi se trimită ultimul număr.

Dorul de patrie mă cuprinde adeseori și dorința mea de a vedea Bucovina rămâne neîmplinită. Nu-i speranță de inaugurarea Muzeului? De ce nu-l aranjază în Suceava, împreună cu Muzeul istoric? Acolo este sediul Societății „Ciprian Porumbescu” – care îi poartă numele – și cred că mai ușor s-ar putea aranja decât la Cernăuți, unde toate sunt mai costisitoare. Aș dori foarte mult, cătă trăiesc, să văd dorința aceasta sfântă a Părintelui Morariu și a mea, împlinită!

Ce face D-na Lupu, fiica Olimpiei și nepoata celei mai iubite prietene a mele din copilărie – Lenca Bucevschi. Mult aș fi dorit să-o văd. Putea să ne vizitez când a fost la Cluj. Olimpia a fost o frumusețe, ceea mai frumoasă fiică a părintelui Bucevschi din Iliești și nepoata lui Epaminondas. Trasmit cele mai sincere complimente Doamnelor Lupu și Morariu.

Aștept și rog stimate Domnule Leca a-mi răspunde cum se află D-nul Aurel.

Maria Rațiu-Porumbescu

46.

Cluj, 14 I 1928, str. Axente Sever

Stimați și iubiți prieteni,

Ieri am cunoscut vestea teribilă în „Gl[asul] Bucovinei” despre boala mult stigmatului și scumpului nostru prieten, Leca. Sunt foarte îngrijorată de situația aceasta. Doresc teribil și rog prea mult a-mi serie numai un rând cum îi merge bolnavului.

Ne rugăm cu toții în bunul Dumnezeu să îi deie sănătate deplină mult iubitului și sincerului nostru Dnul Leca – și Genunița strâng mânuștele și se roagă la icoana Maicii Domnului pentru sănătatea scumpului Nenea Leca.

Încă o dată, rog mult iubită Dnă Morariu scrie-mi sau altcineva, un rând, cum îi merge după operație! Dumnezeu cu voi. Livia și Romulus doresc din suflet sănătate deplină, împreună cu Mama – Maria Rațiu.

Ai scăpat de focul gloanelor dușmanului, vei scăpa și de „apendicită” – și Ciprian a fost operat la București și a scăpat foarte ușor. Încă o dată salutare, Maria.

47.

Cluj, 1 II 1928

Dragă Dnă Morariu,

Cu mare bucurie am primit vestea de reușita operație a D-lui Leca. Cele mai sincere felicitări și urări pentru deplina lui sănătate.

Scuzeți că nu am răspuns imediat, am avut și noi o nenorocire în familie. Adrian Deseanu, protopresviter al jud. Beiuș, nepotul nostru din partea soțului meu, s-a pierdut aici la clinică, după o amputație la un picior, operație foarte grea. Trei luni a suferit și ieri și-a dat suflenul. Astăzi, a fost transportat la Vâscău – parohia lui Adrian. Au fost (aici) consilierul și senatorul Ciuhandu cu soția, soră lui Deseanu – care a cunoscut bine pe părintele Morariu. Rog, dacă se poate a-mi comunica cum merge convalescența D-lui Leca. Cele mai sincere salutări părinților și Dvoastră, dragă Doamnă, Maria Rațiu

Genuniță întrebă ce mai face moșul Leca și tante Tachi și când vine cu bușu (mașina)?

Salutări și urări de bine de la noi, Liviu și Romulus

48.

Cluj, 23 februarie 1928 (stampila Muzeului „Porumbescu”)
Stimată și mult iubită Doamnă (Olimpia n. Leca) Lupu,

Rândurile scrise de măna Dumitale, în ultima scrisoare, mi-au umplut inimă de bucurie. Mulțumesc de frumoasa și sincera invitație, cu toată etatea mea înaintată, ar fi fericirea cea mai mare să pot fi în mijlocul Dvoastre, cu ocazia inaugurării Muzeului, numai să trăiesc până atunci.

Nu v-am cunoscut în persoană, cu toate aceste, am avut și am păstrat în adâncul inimii mele o iubire mare – știind că sunteți nepoata celei mai scumpe prietene a mele, din frageda copilărie. Ne-a despărțit soarta, însă simțul prieteniei a rămas și va rămâne până la moarte. Aș dori să afli ce mai faceți și cum vă merge cu sănătatea? D-nul Dr. Lupu pot numai să-l felicit din toată inimă că ni l-a scăpat pe bunul nostru Leca – de moarte. Mă închin la arta lui medicală.

Ce mai face Leca? I-am scris o scrisoare și am trimis lista – asemenea și 900 [de] lei, nu știu dacă toate acestea le-a primit. Scrisoarea am adresat-o la Cernăuți iar banii pentru frații „Istrieni” la Suceava.

Și noi am fost cu toții bolnavi de gripă. Eu ca bătrână și Ionel, mititelul, am suferit mai rău. Cu inima mea bolnavă, eram gata să mă prăpădesc. Am rămas foarte slabă.

D-na Octavia va fi la Cernăuți. Încă o dată mulțumesc pentru dragostea ce mi-o păstrați. Cele mai sincere salutări, asemenea și D-lui Dr. Maria Rațiu Porumbescu.

Nunți și Ionel trimet dulci sărutări și sărată mâinile tantei Olimpia.

49.

Cluj, 14 III 1928
Stimate Domnule Morariu (Victor)

Se apropie ziua tristă – împlinirea unui – de când s-a pierdut scumpul Dvs. Tată, mult stimat și iubit prieten al familiei noastre. Sunt cu gândul la Dvoastră, la toți și mă unește la comemorarea ce veți face – cu pietate, pentru sufletul celui plecat de la noi. D-l Leca nu știu unde se află, D-na Octavia este mai bine?

Salutările mele la toți, frați și soră. Cu cele mai sincere salutări, Mărioara Rațiu Porumbescu. Din partea copiilor mei „Rațiu” și „Cionca”, cele mai vii și sincere sentimente pentru parastasul de un an al neuitatului părinte Constantin Morariu.

50.

Cluj, 12 VIII 1928 c[arte] p[ostală] ilustr[ată]

Mulțumesc pentru felicitări de Sf. Maria. Ați primit pachetul pentru Muzeu? Mă voi interesa de firma „Trișca” pentru un pianin. Doresc succes și cu bine pe drumul Istriei. Nu mă uități! Salutări Dnei și Dului Dr. Lupu. Pe D-ta, Dle Leca și Dna Octavia, vă salută cu dor sincer Mărioara Rațiu. La întoarcere veniți pe la Cluj.

51.

Cluj, 13 II 1929

Stimate Dle Leca,

De mult nu am auzit nimic din partea D-Voastră. Cred că sunteți bine cu toții. Iarna aceasta grozavă ne-a adus numai îmbolnăviri și necazuri. Livia a fost aproape o lună în pat, împreună cu Nunița, acum am venit eu la rând.

Dvoastră ce mai faceți? Cum ați petrecut în Carnavalul acesta? Am o mică speranță că se va juca *Crai Nou* pe scena Operei din capitală.

Acum vine să te rog, stimate Dle Leca, foarte mult, dacă ai pe cineva la Consistoriu să se intereseze când voi primi ajutorul, care din ianuarie mi s-a promis. Am trimis abonamentul pentru Livia și Ciprian la administrația „Făt-Frumos”, Suceava, voi veni cu restul. Salutări sincere, Măria.

Salutări drăgălașei dnei Tachi de la noi toți.

52.

Cluj, 27 II 1929

Stimate Domnule Morariu (Leca),

Nu știu și nu pot să-mi explic totala tăcere din partea D-Voastră, [a] tuturor! Nici din Suceava, nici din Cernăuți, cel puțin un rând, c-ați uitat cu toții că mai există pe lumea asta – o candelă, care încet se stingă, în cazul că nu se alimentează cu olei și iască. Dl Dr. Victor Morariu în care oraș al Bucovinei se află? Am scris o scrisoare recomandată, fără să primeșc un răspuns.

Cele mai sincere salutări, Maria Porumbescu Rațiu

53.

Cluj, 11 IV 1929

Am primit scrisoarea cu mare bucurie, aflată despre ajutorul ce se dă pentru transportul pianului. Rog trimiteți paralele ca să pot expedia pianul. Fac toate demersurile pentru împachetare – o ladă nouă – cea veche s-a stricat. Immediat ce voi primi ajutorul, trimiț pianul – Muzeului „Ciprian Porumbescu”. Cele mai sincere salutări Dnei Tachi și Dvoastră, Maria Rațiu Porumbescu.

Salutări din partea copiilor mei, „Gloata” trimite sărutări dulci.

Cluj, 30 I 1930, str. Sf. Gheorghe, Colonia Silagi
(Necazuri cu fiica sa Livia) rezumat

Stimate Domnule Leca,

Ea e doctor la Școala comercială, dar în pericol să o înlocuiască. E foarte nefericită, nervoasă, are o leafă de 700 [de] lei, după ce a avut 5 700. Îl roagă să intervină pe lângă inspectorul Bujor, fost prof. univ. în Cernăuți. Anunță că trimite pentru bustul lui Ciprian bani la „Glasul Bucovinei”.

Cluj, 18 10 1931

(Publicată în „Revista Bucovinei”, IV, 1945, nr. 1-2)

Mult stimate D-le Leca,

Nu-i vorbă, D-Ta ești cam nesăjios, căci multe voiești să știi – din care nu sunt în stare să răspund așa cum ai dori! Și Dl Dr. Beu mi-a cerut pentru *Istoria muzicii*, pe care o scrie, o mulțime de întrebări, de Ciprian și de Mikuli mi-a cerut, manuscris, scrisori. I-am răspuns că nu mai posed nimic. Total am predat Muzeului din Succava.

Despre Miculi, i-am scris atât că am auzit pe tatăl meu povestind, eu pe Miculi nu l-am cunoscut, a fost prieten cu tata. Venea la Șipote unde petreceea vacanța toată. Tatăl meu trimitea 6 eai după pianul lui. Asta era în anul 1856–58. Miculi era cel dintâi care a găsit în copilul Ciprian, de 3 ani, talent muzical. El i-a dat prima scripță în mână.

Tabloul pictat este Tatăl meu. Cine l-a pictat nu știu. Din poveștile scumpului meu Tată știu că în societatea aleasă în care petreceea, numai societatea aristocraților din Bucovina – Hurmuzachi, baronul Vasilco, Mustață, au fost și poeți, Pumnul, Petrino și pictori, poate de acolo a venit pictura aceasta bună, tatăl meu, ca teolog în anul al 4-lea. Chiar și searăna cu fotografiile din tinerețe. Fotografia, Bunicul cu nepoțelul Radu, fiul meu cel mai mare – l-am pierdut când era de 4–5 ani. Diferic.

Tatăl meu mă vizita desori la Buzău. Făcea mare haz, căci lumea se uita după el, stătea pe loc și îl privea. O Doamnă – chiar am auzit – se uita, se uită și deodată aud, căci eram cu dânsul: „Da acesta ce popă va fi?” Dar a doua Doamnă îi răspunde: „Nu vezi, trebuie să fie Rabin ortodox. Nu-i popă de-ni noștri, nu are nici coadă, nici potcap, numai pălărie tare”.

Rădea bietul tata și făcea mare haz văzând curiozitatea și ideile lumii din România. Eu am trăit 8 ani cu soțul meu la Buzău. Ciprian și Livia acolo sunt născuți 1895–96. Livia și Romulus își clădesc o casă lângă Ciprian unde locuim.

Despre Șipote imi amintesc [joartea] puțin. Erau de 3 ani. Știu că părinții aveau casa proprie frumoasă cu un grădină mare, unde avea tatăl meu o planșă neagră, mare cu stele albe pe ea, parcă văd unde era harta aceasta. Tata se ocupa mult cu Astronomia!

Grădina mare cu pomi, iarba mare. Frații mei mă iubeau mult ca și părinții, eram teribil de alintăță, căci abia după 4 băieți, a venit o fată, Mărișorica! Frații mei mă plimbau cu un cărucior prin grădină și se vedea că trăgeau prea repede, căci, la un moment dat, m-au răsturnat în iarba cea mare și ei trăgeau căruciorul gol. Eu am rămas ascunsă în iarba și, bună cum eram, așa zicea scumpa mea mamă, n-am plâns. Frații, după un timp, au observat că soră lor mică nu se află în cărucior. Căutându-mă m-au găsit șezând în iarba și jucându-mă cu floricele.

La Șipote, le mergea foarte bine părinților mei, aveau sănătatea lor cu sute de oi, 10 sau 12 vaci, boi, 8 cai, din care 5 erau „faco” aproape albi. Părinții mei se plimbau tot-

deuna cu 4 cai. Eu aş scrie biografia mea, dar ştiu cum? Să veniți amândoi la vară la noi – avem băi de nămol, de soare, apă minerală, la Someşeni-sat aproape de Cluj și atunci, eu să-ji dictez și D-ta să scrii sau o dacilografiă. Eu, singură, nu sunt în stare să scriu aşa de mult. Am scris lui Bodnărescu. Ar trebui să mergi la Storojeneț.

56.

Cluj, 15 05 1931

Stimate Drule (Victor) Morariu,

Este a doua felicitare care o trimitem la numirea definitivă ca profesor universitar la catedra de limbă germană. A fost o bucurie mare – auzind că – după atâtă timp de răbdare și așteptare s-a împlinit dorința aceasta. Cu toții felicităm pe scumpul nostru amic și sincer prieten – care, totdeauna, a fost cel dintâi, împreună cu neuitatul părinte Constantin Morariu, ca să ridice și, reinvie memoria fratelui meu Ciprian și a tatălui Iraclie. Pe lângă bucuria aceasta, dorim și multă sănătate, putere, mulțumire sufletească, ca să te poți lupta cu marea muncă, pe calea datoriei care îți stă înainte.

Cu toate aceste, te-ai gândit și acum la sărmanul nostru Ciprian – mi-a umplut ochii de lacrimi. Mulțumesc, stimate și bunul Domn Morariu, mulțumesc din suflet ca inițiativa, insuflarea D-lui Pavelescu, prin D-tu, să se împlinească. A fost și dorința mea de a vedea Monumentul inaugurat – să-l trăiesc și eu încă! (Îl roagă să intervină să nu i se sistez pensia!)

57.

Cluj, 30 07 1931

Stimată și dragă Doamnă și Domnule Morariu (Leca),
(Leca adăugă: Victor M. prefect de Suceava – lui lorga)

Mulțumesc pentru felicitarea care a sosit cu trei săptămâni înainte – sărbătoarea mea este la 15 august. Cu toate acestea, m-a bucurat mult. Anul acesta, ajă zburat la mare? Petrecere frumoasă – sper – la băi și plajă cu soare, muzică și lume din toate unghiuurile țării. Sunt singură, ca un pustnic, nu mă pot mișca nici zece pași. Copiii sunt plecați spre Munții Apuseni, la Brad și aer de munte. Le duc dorul grozav. Sunt bolnavă de dorul lor. Ciprian cu Olga mai vin duminicile de la Turda, de mă scot din singurătatea și monotonia aceasta. Bertha este la Pojarăta, suferă de picioare. Cum am putut afla, încă nu s-a discutat cu moștenirea de la soțul ei. Sunt copii de la nevasta dintâi! Când vă întoarceți? Pe la Cluj, nu mai veniți? Dnul Prefect este activ și bun. Scrie, răspunde imediat! Numai Dl. Torouțiu este foarte neglijent. Are Livia o afacere cu el și nu răspunde. Părinții tot la Constanța sunt?

*

* *

Scrierea Mărioarei Rațiu-Porumbescu, către Leonida Bodnărescu. Cf. adresei:
Directorul Internatului și Liceului din Coțmani (Bucovina)

Câmpina, 4 XII 1923

Stimate Domnule Bodnărescu,

Am întârziat cu răspunsul și mulțumesc pentru „Anuarul” Gimnaziului din Rădăuți, cu scrierea lui Pumnul și scrierea originală de la Pumsul. Mulțumesc pentru toate.

Dorința mea a fost să răspund imediat, însă am fost aproape o lună bolnavă, nici acum nu sunt deplin sănătosu. Și D-ta ești atât de ocupat! Ai să te surmenezi prea de tot – și rezultatul? Pe sărmantul Liviu l-a adus la grădini numai munca prea multă. Îngrijește-ji sănătatea care este comoara cea mai scumpă a vieții! Și eu dău lecții, de dimineață până seara târziu, altfel nu aș avea cu ce să mă susțin.

Ai D-Ta iubirea sfântă a lui Ciprian către Berta?

Aș dori mult să știu în care an ai fost la Tatăl meu la Frătăuți, se vede că eu eram deja în România, căci nu-mi amintesc de D-Ta deloc.

Ai scris ceva despre Emilia? Dacă ai timp. Mai scrie și nu uită de fiica lui Irachie.

Cele mai sincere salutări Dnei Steluța și D-Tale, stimate Domnule Bodnărescu.

Mărioara Rațiu-Porumbescu.

AUTORI DE DOCUMENTE DIPLOMATICE ȘI ALTELE

Viorica Moisuc

București

[*România și Conferința de Pace de la Paris 1919–1920*, vol. 1, 1 decembrie 1918–1928; iunie 1919. Documente diplomatice. Coordonator: Dumitru Preda, Editura Semne, București, 2010]

Așa cum am spus-o nu demult, întocmirea unui volum de documente este una dintre cele mai dificile sarcini pe care și le poate asuma un istoric. În cazul de față, exigențele ce se cer pentru întocmirea unei astfel de lucrări, cu o tematică de importanță majoră în istoria națională și universală, sunt deosebit de mari. Mai întâi este vorba de cunoașterea perfectă a problematicii temei, ceea ce determină și selecția riguroasă a documentelor. Vine la rând cunoașterea cât mai largă a documentelor din alte arhive, publicate sau nu, românești și străine, care impun o confruntare a datelor, evenimentelor, situațiilor, astfel încât dubiile, semnele de întrebare ce apar în mod inerent pe parcursul studierii documentelor nouului volum să poată fi, măcar în linii generale, explicate. Mai departe, acumularea datelor și faptelor din documentele selectate pentru publicare cere și o lărgire a sferei informaționale cu date și fapte ce pot proveni din memorialistica epocii, receptarea în presa vremii a acestor date. Toate acestea determină în mod obiectiv alcătuirea unor note explicative suficiente de clare pentru cititorul mai puțin avizat.

Întâmplarea face ca această grupare de documente (realizată de un colectiv de cercetători de la Institutul „Nicolae Iorga” al Academiei Române încă în anii '90 ai secolului trecut, când MAE inițiașe acțiunea de alcătuire a *Colecției Naționale de Documente Diplomatice Românești*) să o cunoasc nu numai eu, ci și colaboratorii pe care i-am avut la Academia Diplomatică în 2004–2005, când se repornise această importantă activitate. După ce am studiat-o, am ajuns cu toții la concluzia că eram abia în stadiul când trebuia începută prelucrarea documentelor, adnotarea lor, completarea cu documente din alte arhive, așezarea lor după criteriile stabilite atunci. Am decis deci să amânăm un timp finalizarea acestui volum, altele fiind mai avansate.

Faptul că cei nouă istorici au trecut la publicarea acestor documente într-o culegere având caracter tematic, este un lucru lăudabil și deosebit de criticat. Ceea ce nu mă scutește să nu observ neîmplinirile, superficialitatea, neprișăperea și, fără îndoială, graba care i-a impins de la spate în detrimentul răbdării necesaremeticulității, rigorii științifice cerute de un astfel de volum.

Prima și cea mai mare nedumerire pe care mi-a adus-o studierea copertelor (2 și 3) cărții constituie deja o problemă ce se cere serios discutată. Aflăm din coperta a 2-a că volumul de documente are *autoři*: *Florin Anghel, Ioan Chiper, Alexandru Ghișa, Dumitru Preda, Costică Prodan*. Autori ai cei? Ai documentelor diplomatic scrise de diplomați? Un volum de documente *nu are autoři*, el se întocmește de specialiști; autorii pot figura doar la studiul introductiv, note explicative, comentarii. Cu atât mai mult e greu de înțeles că prof. univ. dr. Ioan Chiper, conducător de doctorat, cercetător timp de zeci de ani la Institutul „N. Iorga”, fost decan al Facultății de Istorie de la Universitatea „Dimitrie Cantemir”, membru „honoris causa” la Universitatea „Ovidius” – Constanța, ca și ceilalți semnatari pot face o asemenea greșală impardonabilă care-i umple de ridicol. Pe pagina a 3-a de titlu, apare altă formulare: „*Ediție de (???) Dumitru Preda, Ioan Chiper și Alexandru Ghișa*”. Prin urmare, *autořii* Florin Anghel și Costică Prodan nu sunt și *editori*. Cât privește celelalte persoane care apar pe coperta a 2-a – Tatiana Duțu, Florin Müller, Nicolae Alexandru Nicolescu și Dragoș Preda – aceștia „au mai participat la realizarea volumului”. Avem de a face, aşadar, cu „*autoři*”, „*editori*” și „*realizatori*”. Toată încrengătura astă de atribuite așezată pe cele două coperte ale unui biet volum de documente îmi aduce aminte de îndemnul adresat cândva tinerilor scribi de un cunoscut om de carte: „*Scrieți băieți, numai scrieți!*”

Studiul introductiv, semnat de trei „*autoři-editori*” – Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișa, nu ne lămurește deloc asupra problematicii volumului de documente; sunt formule stereotipe și pline de greșeli de fond. La p. VIII, de pildă, se vorbește despre „neutralitatea armată”, termen incorrect care nu este sinonim cu „expectativa armată” – statut adoptat de Consiliul de Coroană de la Sinaia. Se vorbește mai departe de „revoluția bolșevică rusă” – sintagmă abandonată demult, fiind dovedit faptul că a fost vorba de o „*lovitură de stat bolșevică*”, susținută de finanță germană. În citatul (fără sursă) din raportul lui Petrin nu se explică un lucru esențial: „in 1917, ea [România] a revigorat prin credința sa întregul front rus din Sud-Vest [deci al Antantei] – nota autorilor” care altfel s-ar fi prăbușit în mod lamentabil*. Nu se poate, în acest context, să nu pomenești o vorbă despre trădarea rusească – politică și militară – care a adus România într-o stare de izolare totală, fără precedent. Cât privește frontul româno-rus, părăsit de ruși, mai interesantă ar fi fost aprecierea generalului Berthelot în ultimul său raport către Ministerul de Război al Franței.

Mai departe autorii se referă la unele aprecieri ale „inaltelor instanțe de război ale Antantei”, dar nu se spune nimic despre atitudinea guvernului rus și a Stavkii – total potrivnice intrării României în război, precum și de nerespectarea obligațiilor asumate față de România, de Anglia, Franța și Rusia prin convențiile semnate cu guvernul român în august 1916. De aceea, nu se înțelege nimic (p. IX) din aprecierea: „Campania anului 1916 s-a încheiat, aşadar, în condiții extrem de defavorabile pentru România”. De ce „*ășadar*”? Citatul din *Memorile de război*

ale generalului Ludendorff (fără sursă) e neconcluzent, pentru că nu explică nimic; ar fi putut fi înlocuit cu un citat din aceleași *Memorii*, unde se povestește cum „alialul” rus privea impasibil la zdrobirea armatei române de germani, iar concluziile generalului sunt foarte edificatoare când spune că dacă rușii ar fi acționat, ofensivă germană austro-ungară în Muntenia n-ar fi avut sorți de izbândă. Abia după luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz este pomenită în povestirea autorilor „defecțiunea rusă”, fără să se spună despre ce este vorba. Tot în acest context se supraestimează amintitele bătălii pentru „stimularea mișcărilor de emancipare ale (?!?) a națiunilor subjugate din Imperiul Austro-Ungar... care au contribuit la fortificarea principiului autodeterminării popoarelor” (p. X). Nu se amintește nimic despre ceea ce a fost forța catalizatoare a luptei naționale de eliberare, și anume cele „14 puncte” ale lui Wilson și *Decretul* asupra dezrobirii popoarelor din Rusia, dat de Lenin. Cezura care se face între lupta naționalităților din Austro-Ungaria pentru emancipare național-statală și cea a naționalităților din Rusia pentru eliberare națională și formarea de state de sine stătătoare, distorsionează istoria.

Chestiunea „păcii” de la București este prea importantă spre a fi trecută superficial în revistă. Formula după care acestă „pace” este considerată un „veritabil faliment al dreptului internațional” (ciat fără sursă) – este o afirmație foarte discutabilă; faptul că se trece sub tăcere rolul lui Alexandru Marghiloman, șeful guvernului care și-a asumat răspunderea semnării unei astfel de „păci”, te duce la întrebarea dacă ține sau nu de istoria diplomatică chestiunea în cauză.

Vorbind la modul general de „unitatea națională realizată în 1918 prin respectarea principiului etnic într-un spațiu geografic bine determinat...”, autorii nu explică *opțiunea* guvernului român pentru Transilvania. Aflăm enunțativ în primele rânduri ale *Studiului introductiv* că la 27 martie 1918 s-a produs „actul solemn” de la Chișinău. Cum, când, în ce context? – nu se spune nimic, ori se știe foarte bine că optând pentru Transilvania, una dintre preocupările principale ale lui Ion I. C. Brătianu a fost trezirea spiritului național în Basarabia și Unirea ei cu Țara, ceea ce s-a înfăptuit sub guvernarea germanofilului Marghiloman.

Cu privire la „diplomatica transparentă a Casei Albe” (p. XIII), sunt multe lucruri de discutat dacă n-ar fi să amintim decât de simpatia lui W. Wilson pentru Rusia bolșevică și de ideile sale privind necesitatea menținerii – într-o formă modificată – a Imperiului dualist Austro-Ungar.

Nu mi se pare corectă afirmația că la deschiderea lucrărilor *Conferinței de Pace* de la Paris, frontierele României nu erau definitivate (p. XIV). Actele de Unire cu Țara a celor trei provincii românești au specificat clar și amănunțit traseul frontierelor în limitele cărora se unesc cu Vechiul Regat. De altminteri, ceea ce s-a precizat de către comisiile care au mers pe teren (vezi relatăriile lui Nicolae Titulescu în acest sens), diferă extrem de puțin de ceea ce se stabilise prin *actele de Unire*, excepție făcând Banatul care a constituit o problemă politică aparte.

Sunt încă multe probleme discutabile în aceste câteva pagini ale *Studiului introductiv*. M-ăs mai referi la afirmațiile din chiar primele rânduri ale *Studiului* care sună așa: „Desăvârșirea statului național unitar independent român la 1 Decembrie 1918, recunoscută prin sistemul (?!?) tratatelor de pace de la Paris din 1919–1920 și consfințită apoi prin *Constituția* din 1923...etc.” – găsim aici câteva greșeli și omisii majore:

– 1 Decembrie 1918 n-ar fi putut exista fără 27 Martie și fără 28 Noiembrie 1918 (Basarabia și Bucovina) despre care nu se amintește aici.

– „Sistemul” tratatelor de pace de la Paris este o sintagmă întrată în uz și preluată aproape fără discernământ chiar și de istoriografia occidentală, de pe vremea Cominternului și folosită cu sărg de istoriografia sovietică, inclusiv Roller și acoliții săi, care doreau să definească *crearea de către acest „sistem” a unor state neviaabile în Europa Centrală și de Sud-Est, anexe sau pioni ai imperialismului mondial*, opus „sistemului” socialist creat prin Marea Revoluție din Octombrie 1917 (MRSO); citiți lucrările lui Lenin, Stalin, Roller, Liveanu, Ștefan Voicu și alții ca ei și vă veți convinge de cele afirmate de mine.

– Unirea Basarabiei, a Bucovinei și a Transilvaniei cu Vechiul Regat a fost promulgată prin *Decrete regale* și anume: *Decretul regal* nr. 842 dat la Iași la 9 aprilie 1918, semnat de Regele Ferdinand, Al. Marghiloman, președinte al Consiliului de Miniștri, și D. Dobrescu, ministru de Justiție și sublinia: „În numele poporului român și al Regelui lui, M. S. Ferdinand I al României... declară la rândul lui Basarabia unită cu România pe veci, una și indivizibilă”¹. Unirea Bucovinei a fost sănctionată prin *Decretul-lege* nr. 3744, dat la București la 18 decembrie 1918, semnat de Regele Ferdinand și Ion I. C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe, act solemn în care se spunea: „Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României”². Unirea Transilvaniei cu Țara a fost confirmată prin *Decretul-lege* nr. 3631 dat la București la 11 decembrie 1918 și semnat de Regele Ferdinand și Ion I. C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe, document care preciza: „Tinuturile cuprinse în Hotărârea Adunării Naționale de la Alba-Iulia de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 sunt și rămân de-a pururea unite cu Regatul României”³.

Rezultă deci că dacă citim Actele Unirii, frontierele acestor provincii unite cu Țara erau definite clar prin voînja Adunărilor Naționale cu caracter plebiscitar de la Cernăuți și Alba-Iulia și prin Hotărârea Sfatului Țării – organ reprezentativ al Republicii independente Moldova. Prin *Decretele regale* s-au acceptat aceste Hotărâri și nu fost întărite prin lege tratatele de pace de la Saint-Germain (cu Austria), Trianon (cu Ungaria) și *Tratatul Basarabean* din 28 octombrie 1920, nu recunoscut pe plan juridic internațional o situație deja existentă, precum și statutul politic-teritorial al României existent la acea dată. Exceptie a făcut, cum spuneam mai sus, Banatul, care a devenit o chestiune nu numai bilaterală între România și Serbia, ci internațională prin implicațiile sale politice și teritoriale. În lumina acestor fapte, devine clar pentru oricine că nu *Constituția* din 1923 a „consfințit” Unirea cu Țara a provinciilor românești, ea a reglementat statutul politic, teritorial, administrativ al României pe o bază deja constituită între 1918–1920. Așadar, una din două: ori autorii studiului introductiv omit cu bună știință *Decretele-legi* din 1918, într-un context deja plin de omisiuni, ori confundă tratatele de pace cu *Decretele-legi*, cu Hotărârile de Unire și cu *Constituția* din 1923.

În concluzie, consider că studiul introductiv are foarte multe scăderi, se menține la un nivel general scăzut, nu prezintă problematica volumului tematic de documente, are omisiuni mari în ceea ce privește evenimentele, situațiile și judecata lor, iar pe alt plan, citatele fără note de subsol nu sunt de natură să ridice nivelul acestui eseу.

Periodizarea. În *Notă asupra ediției*, semnată de Dumitru Preda, se spune explicit că documentele provin în totalitate din arhiva istorică a MAE. În această situație, că și obligat să arăți acest lucru, printre formulare concisă chiar în titlul volumului (de pildă: *România și Conferința de Pace de la Paris oglindită în documentele diplomatice ale Ministerului de Externe al României*, sau altfel). Dacă așa ceva nu s-a făcut, anunțându-se doar titlul unui *volum tematic*, există obligația de a include în multe alte documente afilătoare în diverse arhive românești și străine. Amintesc „autorilor-editori” că *documente diplomatice* există nu numai la MAE, ci și la Arhivele Naționale, Arhiva BNR, Arhivele militare, arhive private etc., ca să vorbesc doar de arhivele din țară. Aceasta este o greșală majoră de concepție care creează multe confuzii și dă o falsă impresie asupra problematicii abordate.

Tot în *Notă* stă scris că prin semnarea *Tratatului de pace de la Versailles cu Germania ...s-a pus capăt stării de război ce zguduise omenirea timp de mai bine de patru ani*: greșit, pentru că starea de război cu Germania se încheia prin capitularea acestei puteri cu aproape un an în urmă, pentru că fizionomia geo-politică a Europei Centrale se schimbase radical tot cu aproape un an în urmă prin voința liber exprimată a popoarelor asuprile din imperiile prăbușite. Pacea cu Germania a confirmat o stare de fapt. Republica de la Weimar nu mai era în stare de război cu nimici în preziua semnării *Tratatului de la Versailles*. Despre caracterul inedit al „majorității” documentelor publicate în acest volum am rezerve, deoarece cea mai mare parte dintre ele au fost folosite, parțial, de mulți istorici români, care s-au aplăcat asupra acestei teme.

Volumul tematic la care ne referim începe cu Actul Unirii de la 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia. Nu aflăm de ce? Care sunt criteriile ce au determinat o atare alegere? Nu se dă nici o explicație nici în *Studiul introductiv*, nici în *Notă asupra ediției*. Includerea acestui document excede, pe de o parte, tematica volumului, exclude, pe de altă parte, fără nici un temei, celealte documente ale Unirii din 1918 care au precedat Alba-Iulia, exclude, de asemenea, reîntrarea României în război, exclude actele de capitulare ale Puterilor Centrale. După părerea mea, aceste trei categorii de documente ar fi oferit pentru cititorii cadrul necesar de înțelegere a evenimentelor ce au urmat. În ori ce caz, Conferința de Pace nu începe la 1 decembrie 1918. Volumul I, care anunță, în *Studiul introductiv*, ca parte terminală a sa *Tratatul de pace de la Versailles*, ne lipsește de studiu acestui document care nu se tipărește în volum nici măcar selectiv.

Selectia documentelor. Dacă este vorba de un volum tematic de documente diplomatice, atunci selecția trebuie să fie foarte riguroasă, deoarece în perioada respectivă avem de a face cu o complexitate de probleme de ordin politic, diplomatic, care interacționează și pot determina alunecări nedorite în domenii adiacente. Mă voi referi, foarte pe scurt, la documente care n-au nici o legătură cu tematica, dar care distorsionează evoluția ei. Astfel, doc. 2 privește cazarea delegației române la Paris (putea figura într-un subsol această informație); doc. 4 se referă la reînnoirea mandatului generalului Georgescu ca reprezentant la Londra al Înaltului Comandament român; doc. 7, ca și altele, numeroase, tratează chestiunea drepturilor românilor în Macedonia, problemă nediscutată la Conferința de Pace nici măcar tangențial; doc. 19 aduce informații despre vizita regelui Albert al Belgiei la Paris, chestiune care n-are legătură cu tema volumului; doc. 24 vorbește despre ruperea

relațiilor diplomatice între guvernul suedez și Rusia sovietică; doc. 31 aduce date despre extinderea propagandei bolșevice în Asia – fără nici o legătură cu preocupările românilor la Conferința de Pace; doc. 46, despre numirea ministrului Persiei la București nu aduce nici o lumină asupra activității delegației române la Conferința de Pace; doc. 58 se referă la corespondența între IPSS Pimen, mitropolitul Moldovei și Sucevei, cu vicarul general al Arhiepiscopiei din Londra – problemă ce nu preocupa deloc pe I. L. C. Brătianu la Paris; doc. 64 aduce informații despre reluarea relațiilor comerciale româno-grecești – problemă fără nici o relevanță la Conferința de Pace; doc. 76 – dezbatările privind bugetul Franței în Parlamentul francez, problemă internă a Franței fără legătură cu lucrările Conferinței de Pace; doc. 86 ne informează despre soarta viceconsulului Harting și a soldaților români care n-au putut părăsi Rusia – problema nu a fost pe ordinea de zi a Conferinței de Pace; doc. 144 vorbește despre relațiile comerciale româno-belgiene – cu totul neinteresante pentru Conferința de Pace; doc. 155 – interesanta problemă a popoarelor circaziene, probabil discutată aprig de delegația română la Conferința de Pace; doc. 431 ne informează despre tipărirea unui timbru dedicat refacerei Catedralei din Reims – desigur altă preocupare de bază a delegației române la Conferința de Pace. Și lista este foarte lungă, dar m-am oprit doar asupra unor exemplificări ale modului cum *nu trebuie făcută o selecție pentru un volum tematic*. Mai adaug la cele de mai sus că foarte multe documente puteau fi caprinse în subsoluri, neavând o semnificație aparte pentru tema propriu-zisă. În schimb, lipsesc cu totul documente foarte importante referitoare la constituirea Societății Națiunilor, la redactarea Pactului său, la contribuția delegaților români, relatările diplomatice despre lucrările Comisiei pregătitoare etc. Nu pot să-mi închipui că „autorii-editori” au lăsat deliberat la o parte acest gen de documente pentru că nu s-ar fi legat nemijlocit de Conferința de Pace. Pactul S. N. face parte integrantă din toate tratatele de pace, iar prevederile *Pactului* au fost prima asigurare și garanție a integrității teritoriale a statelor, dată de o organizație a Națiunilor și nu a statelor. Lipsesc de asemenea documente privind războiul cu armata roșie ungăru, relațiile dintre România și Rusia bolșevică în aceste luni, poziția reprezentanților ruși la Conferință privind drepturile Rusiei asupra Basarabiei etc., etc.

In concluzie, selecția documentelor este foarte deficitară și de neadmis pentru cei nouă specialiști care au depus eforturi stăruitoare pentru acest volum.

Comentarii și adnotări. În genere, acestea au constituit o preocupare minoră pentru „autorii-editori” ai volumului. Câteva documente fac trimitere la Tratatul de „pace” de la București din mai 1918. Problemă de importanță majoră la Conferința de Pace, ea a atras după sine deschiderea controversei asupra „caducității” convențiilor dintre România și Antanta din august 1916. După părerea mea, problema aceasta ar fi necesitat o atenție specială și ar fi trebuit inserate niște comentarii și note ample care să ajute cititorul să înțeleagă despre ce este vorba (mai ales că s-a scris destul despre chestiunea „caducității”, deci bibliografie era); precizarea de 4 rânduri de la p. 13 nu are nici o utilitate. De asemenea, despre capitularea Austro-Ungariei (de fapt a Austriei și a Ungariei) se amintește în notele 75, 78, 90 – total insuficient, mai ales că era vorba de o frontieră a României cu Ungaria, chiar și provizorie, care a creat nenumărate probleme diplomatice, politice, militare,

O chestiune, pentru mine cel puțin, extrem de supărătoare este sistemul adoptat la noi cu ani în urmă de a se scrie titlurile documentelor cu majuscule, ajungându-se la situații de-a dreptul ridicolе. Iată câteva exemple: doc. 13 (p. 14) are un titlu de 6 rânduri, documentul având 2 rânduri; doc. 44 (p. 36) are un titlu de 9 rânduri, textul documentului având 6 rânduri; doc. 149 (p. 134) are un titlu de 9 rânduri, textul are 5 rânduri, doc. 417 (p. 487) are un titlu de 9 rânduri iar textul are 3 rânduri; doc. 380 (p. 452) are un titlu de 9 rânduri și un text de 2 rânduri și jumătate; doc. 446 (p. 513), titlul de 7 rânduri, textul de 3 rânduri; doc. 457 (p. 520), titlul are 9 rânduri și textul documentului 4 rânduri; doc. 498 (p. 569), titlul de 10 rânduri, textul de 5 rânduri; doc. 499, titlul de 8 rânduri, textul de 3 rânduri și jumătate; doc. 503 (p. 575), titlul de 8 rânduri, textul de 4 rânduri. Situații asemănătoare se pot constata la peste 100 de documente, lăsând la o parte faptul că, pe de o parte, grupajul enorm de majuscule ale titlului face foarte greoie citirea lui, pe de altă parte, spațiul acordat volumului este ocupat, în majoritate, de titluri și nu de textele documentelor.

Notele de subsol, dacă au calitatea de a completa, explică, de a face comentarii, judecăți asupra faptelor relatate de documente, cresc în mod substanțial valoarea acestui instrument de lucru – culegerea tematică de documente. Acest volum, care insumează 528 de documente acoperind o perioadă de 7 luni calendaristice (foarte puține documente raportate la importanța temei și activitatea foarte extinsă a diplomației românești) are 361 de note de subsol, dintre care 81 sunt note explicative cu un caracter sumar, prea puțin lămuritoare. Restul sunt precizări de genul „nu se publică” sau „text nedescifrat” sau „vezi doc. nr. ...”

Coordonarea. Coordonarea unui volum, fie el de documente sau de studii, cere o răspundere uriașă din partea celui care și-o asumă. De la conceperea volumului până la ultima virgulă, coordonatorul trebuie să știe exact cum s-a efectuat munca de către fiecare colaborator, dacă s-au respectat criteriile antestabilite, dacă selecția (în cazul volumelor de documente) este corectă și răspunde în întregime tematicii. Coordonatorul răspunde și de modul cum se fac traducerile, dacă ele respectă sensul documentului, înțelesul lui. Din păcate, coordonatorul volumului de față nu și-a îndeplinit cu rigoare științifică această misiune, cele ce am semnalat mai sus se datorează în mare măsură acestuia.

Nu pot să sper altceva decât că volumele următoare, deja anunțate, se vor ridica la nivelul ce se așteaptă de la un colectiv cu nume răsunătoare, care, poate că din grabă prea mare sau din ignorarea unor percepțe de la care nu se poate abdica, a lăsat garda jos. Așa încât, pe o piață și așa săracă în lucrări de valoare, a apărut încă o lucrare „făcută de dactilografe”. Păcat!

București, noiembrie 2010

NOTE

1 Vezi Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea 1918. Documente adnotate și studiu introductiv de prof. univ. dr. Viorica Moisuc*, București, DIP, 1996, doc. nr. 95, p. 300.

2 *Ibidem*, doc. nr. 156, p. 576–577.

3 *Ibidem*, doc. nr. 155, p. 575.

FERTILITATEA MITULUI

[Colocviu închinat acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga –
Maica Benedicta, Putna, 25–27 august 2010]

Alexandrina Cernov

Cernăuți

În fiecare an, Fundația Credință și Creație „Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedictă”, având ca scop promovarea modelului de viață creștină și a valorilor culturale și spirituale românești și universale, organizează la Putna colocvii pe diferite teme. Își anul acesta, ca de obicei, în preajma zilei de naștere (20 august) a acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, și-a desfășurat lucrările cel de al patrulea Colocviu, sub genericul *Fertilitatea mitului*. Lucrările primelor trei ediții, *Tradisie spirituală românească și deschidere spre universal – 2007; Tensiunea estic-estetic – 2008 și În căutarea absolutului: Eminescu – 2009*, sunt tipărite în paginile revistei anuale „Caietele Putnei” (1/2008; 2/2009 și 3/2010). Anul acesta, comunicările, reunite sub titlul *Fertilitatea mitului*, au avut ca temă raporturile societății moderne cu marile evenimente din istoria omenirii, evocarea unor importante personalități, relația dintre mit și identitate națională, combinarea etnicului cu istoricul și rolul formator al miturilor. Mitul reprezintă o formă prin care trecutul este sacralizat, transformând omul într-o personalitate apropiată de zeu sau entitate divină. Modelul mitic este un model exemplar pentru orice activitate umană, carte de spirit a poporului care arată starea lui de spirit.

Fundația, cu sprijinul activ al Mănăstirii Putna, care este și gazda generoasă a Colocviilor, și-a asumat sarcina nobilă de a reedita cărțile semnate de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, precum și lucrările aflate încă în manuscris. Sunt cărți de referință, valoarea lor pentru filologi și pentru filosofia culturii, în general, este inestimabilă. Acestea sunt realizate prin intermediul Editurii Nicodim Caligraful, cu sediul la Mănăstirea Putna. Au apărut până acum monografiile *Eminescu. Viața și Eminescu și romanticismul german*, ambele prefăcate de acad. Dan Häulică, și îngrijite de eminescologul Dumitru Irimia; volumul *Contemporanii mei. Portrete* (2008), ediție revăzută și îngrijită de Elena Docșănescu, include și multe materiale inedite. Anul acesta urmează să apară volumul *Eminescu. Cultură și creație*. Fundația pregătește pentru anii viitori mai multe volume conținând manuscrisele și corespondența referitoare la viața și opera lui Mihai Eminescu, lucrări păstrate în arhiva eminentei exegete a creației eminesciene.

Lucrările Colocviului s-au deschis cu un Te Deum în Biserică Mănăstirii Putna și un pelerinaj la mormântul Maicii Benedicta. S-au rostit *Cuvinte de întâmpinare*.

La lucrările Colocviului de la Mănăstirea Putna (de la stânga la dreapta): arh. Melchisedec Velnic, acad. Alexandru Zub, acad. Dan Hăulică, arhiepiscopul Pimen și ziaristul Grigore Ilisei.

pinare de către IPS Pimen, arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, arhimandritul Melchisedec Velnic, starețul Mănăstirii Putna, și acad. Dan Hăulică, președinte de onoare al Asociației Internaționale a Criticilor de Artă, care a susținut alocuțiunea *Fertilitatea mitului*. Domnia sa a vorbit despre rațiunile alegoriei temei. La aceste Colocvii, a constatat Domnia sa, are loc o prelungire organică a discuțiilor. Aici, la Mănăstirea Putna, un spațiu sacru de reculegere și meditație, an de an se adună reprezentanți aleși ai intelectualității, uniți prin exigența unei înalte vocații, cea de promovare a valorilor. Îi ajută duhul locurilor, legătura cu trecutul monahilor care străjuesc cu demnitate valorile naționale ale neamului.

Astăzi, într-o perioadă de frământări, dispute de gazetă și discuții postmoderne, tendințe de globalizare, atacuri mai mult sau mai puțin agresive asupra identității etnice, intelectualitatea se manifestă în apărarea ființei naționale.

Tot în prima zi a avut locul vernisajul unei impresionante expoziții, *Însemnări pentru o nostalgie*, a pictorului Constantin Flondor, artist plastic din Timișoara, ale cărui rădăcini sunt în Bucovina, la Cernăuți, descendent din ramura basarabeană a familiei Flondor, un „artist capabil să-și conducă ordonat și rodnic explorarea, sub semnul calm al reflexiunii”. Expoziția a fost prezentată de către acad. Dan Hăulică care a afirmat printre altele: „Un nume modest pentru altitudinea spirituală, pictorul își suspendă însă vigilența, își acceptă o neașteptată deschidere, când simte ecoul unor tainice chemări, când îi apare în preajmă, să-l atingă măntuitor, orizontal copilăriei”. Întoacerea în copilărie înseamnă pentru pictorul Constantin Flondor, posibilitățile și nevoia întoarcerii în Bucovina, la Cernăuți, orașul copilăriei sale,

nevoia concretă și cea de vis, temă evocată și în filmul realizat de pictor, *Întoarceri*. Acad. Dan Hăulică a comparat nostalgia lui C. Flondor cu cea din filmul lui Tarkovski, unde „copilăria se încarcă de o povară cruntă, devenită destin, întoarcere”, la Constantin Flondor, se astern după cadența obiectivă a melancoliilor care nu iartă. Regăsiri dureroase, conacul distrus al familiei, dinspre Hotin, cu ambianja lui reiterat disponibilă, în fotografii ai spune cehoviene, un Cernăuți din a cărui plămadă complexă, desprinderea, prin refugiu năprasnic, desfăcea, neconsolat, fășii de acută experiență umană”.

Întâlnirea de la Mănăstirea Putna cu pictorul, grație acad. Dan Hăulică și spiritului tutelar al călugărilor, care au trăit împreună cu noi respectul și admirația acestui eveniment de înaltă ținută, ne-au prilejuit momente de înaltă spiritualitate. În continuare, am avut prilejul să admirăm creația pictorului și la o expoziție organizată la Complexul Muzeal Bucovina la Suceava. Cu amabilitatea și susținerea Consulatului General al României la Cernăuți, a Consiliului Județean Suceava, a Complexului Muzeal Bucovina și a Muzeului Regional de Artă din Cernăuți, în data de 4 noiembrie 2010 s-a inaugurat o expoziție similară și la Cernăuți, vis nostalgic al pictorului care s-a împlinit peste ani. Și de data aceasta, acad. Dan Hăulică a susținut o alocuție despre pictor și creația sa, despre valorile sacre ale artei. Publicul cernăuțean, dorinc de manifestări culturale de o astfel de anvergură, a primit evenimentul cu mult entuziasm.

În finalul primei zile, participanții au urmărit un film care reproduce dialogul dintre acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga și Grigore Ilisei de la TVR Iași: *Cărturărul în toposul sacru al Văratecului*, mănăstire unde și-a petrecut ultimele zile maica Benedicta. În continuare, au avut loc dezbatările pe tema propusă la Colocviu.

Mitul introduce în existență umană sacrul. Prin modelele de comportament și acțiunile oferite, el sacralizează trecutul. Mircea Eliade, în lucrarea *Istoria ideilor și credințelor religioase*, susține că „orice manifestare a sacrului este importantă, orice rit, orice mit, orice credință sau figură divină reflectă experiența sacrului și, prin urmare, implică noțiunile finită, semnificație și adevăr”. Mitul introduce sacrul în existență umană, deschide calea către manifestarea sacrului în profan și oferă omului posibilitatea de a se desăvârși și a se înălța spiritual. Miturile prezintă exemple demne de urmat și are funcția de a-i îndruma pe oameni în comportamentul lor. Mitul deschide o cale către sacru, către exteriorizarea lui în profan, deschizând omului posibilitățile de a se înălța spiritual. Introducând sacrul în existență umană, miturile conferă individului acțiuni demne de urmat.

În cele două zile ale Colocviului au fost discutate probleme referitoare la aspectele mitului, relația dintre istorie și mit, felul în care mitul este receptat de-a lungul istoriei, însemnatatea mitului pentru poetică, semnificația miturilor moderne etc. Toate alocuțiunile prezentate, precum și dezbatările care le-au urmat, au avut o valoare științifică care merită să fie valorificată, iar cercetarea – continuată. Au prezentat contribuțiile lor științifice academicienii: Alexandru Zub, Dan Hăulică și Alexandrina Cernov, universitarii: „Stefan Afloroaei” (Facultatea de Filozofie a

Universității „Al. I. Cuza”, Iași), Ilie Luceac (Cernăuți), Gheorghe Macarie, (Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași), Ion Pop (Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca), Maria Șleahtăiichi, prorector al Universității din Bălți, Cornel Ungureanu (Universitatea de Vest din Timișoara), Lucia Cifor și Ioan Milică (Facultatea de Litere a Universității din Iași), Sorin Lavric (Facultatea de Filozofie a Universității din București), Iulian Costache (Facultatea de Litere a Universității din București), alături de alte cadre universitare și cercetători din București, Iași, Cluj, Timișoara, Chișinău, Bălți, Piatra Neamț, Craiova. Comunicările au avut ca temă raportul societății contemporane cu marile evenimente, cu personalității și construcții formatoare ale culturii și spiritualității. Ca de obicei, lucrările vor fi publicate în numărul următor, al patrulea, al „Caietelor Putnei” de anul viitor.

În încheierea lucrărilor, care au avut loc vineri, a fost prezentat numărul 3 al revistei, care reunește comunicările Simpozionului desfășurat în 2009: *In căutarea absolutului Eminescu* și a fost proiectat filmul *La univarsare. Zoe Dumitrescu-Bușulenga 75*, realizat, de asemenea, de către Grigore Ilisei în 1995. În concluzie, acad. Dan Hăulică, susținutul acestor colocviilor, a făcut legătura dintre importanță științifică a temei și drumul românilor în istorie: „Puterea de rezistență, a subliniat Domnia sa, implică suferință, suferință care poate să însemne o asumare complexă a realului. Trebuie să știm să ne apărăm în continuare identitatea. Să cultivăm în acest popor o mândrie legitimă pentru valorile sale. Nu e un lux al cunoașterii, ci ne simțim înrădăcinați aici, într-o vocație luptătoare pentru adevărul culturii și pentru vocația profundă a poporului nostru”.

În final, a avut loc o excursie de studiu la Mănăstirea Probota, ctitorită de voievodul Petru Rareș, mănăstirile Dragomirna, Arbore și Sucevița. Înalt Preasfințitul Pimen, cu căruia binecuvântare se desfășoară toate acțiunile Fundației, a sintetizat la închiderea Colocviului semnificația acestor zile: „Mitul arată frământarea oamenilor în drumul lor spre adevăr. Cum știm, cuvintele adevăr, frumos și bine au aceeași rădăcină. Ele încep și se termină în Creatorul cerului și al pământului. La Putna găsim o cale, dacă am rătăcit-o”.

În cadrul Colocviilor de la Putna au fost lansate cărțile acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta, în viață căreia Mihai Eminescu a reprezentat o prioritate în preocupările ei științifice, culturale și sufletești. Lumea interioară a poetului nostru național a fost mereu cercetată, aprofundată și mărturisită, apreciată ca fiind reprezentativă pentru identitatea românească și „așezată în albia adevărurilor esențiale ale umanității”. La 120 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, Fundația Credință și Creăție „Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta” a inițiat tipărirea scrierilor eminesciene ale doamnei profesoare. Primul volum al acestei ediții, *Eminescu. Viața*, a fost lansat pe data 15 ianuarie 2009, la Mănăstirea Putna, în prezența IPS Arhiepiscop Pimen, a acad. Dan Hăulică, autorul prefeței, prof. univ. Dumitru Irimia, îngrijitorul ediției, a reprezentanților Primăriei Putna și Consiliului Județean Suceava, a unor scriitori, membri ai Societății Scriitorilor Bucovineni, a părintilor mănăstirii, cu participarea unor grupuri de elevi și profesori din Putna, Vicov, Rădăuți și Suceava. Cu acest prilej, IPS Arhiepiscop Pimen a slujit, în biserică voievodală, un parastas pentru Mihai Eminescu, iar apoi, în cimitirul mănăstirii, s-a făcut slujba de pomenire pentru Maica Benedicta. A urmat un program artistic, și premierea de către Societatea Scriitorilor Bucovineni a prof. Paul Iruc pentru

cartea *Eminescu și devenirea poeziei europene moderne*. După un an, a fost lansată carteia acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga *Mihai Eminescu și romanticismul german*. IPS Pimen, președintele de onoare al Fundației, a rostit căteva cuvinte de apreciere a celor trei personalități, ale căror nume sunt legate de Mănăstirea Putna: Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu, acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta. „Prin ele gândim la Cel de Sus, la Care aceștia trei au gândit și pentru Care și-au trăit viața lor. Ei s-au străduit să se apropiie de Dumnezeu. S-au străduit să fie slujitori pentru binele oamenilor și, ca orice om, au avut și momente de mai puțină apropiere de Dumnezeu. Dar, până la urmă, ei au ajuns la Dumnezeu. Acest parcurs al unei vieți de om, acest urcuș către Dumnezeu, trecând prin multe greutăți, ne este înfățișat de acești oameni. Astăzi, acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta ne-a înfățișat urcușul către Dumnezeu pe care l-a parcurs Mihai Eminescu. Ea a studiat și s-a străduit să cunoască și să ne prezinte viața nemuritorului Mihai Eminescu. Pentru că mulți dintre noi nu l-am înțeles încă pe Mihai Eminescu. Lucrarea ei se constituie într-un început de înfățișare a lui Eminescu aşa cum a gândit și a scris el”.

Doamna Teodora Stanciu, secretar al Fundației, a vorbit despre ceea ce își propune Fundația să realizeze pentru cultivarea moștenirii spirituale și culturale a Maicii Benedicta. Acad. Dan Hăulică, președintele Fundației, a făcut o analiză a importanței lui Eminescu pentru ființa românilor: „Eminescu este, deci, o răscumpărare pentru noi toți, și trebuie să avem puterea să spunem, să afirmăm cu tărie, împotriva atacurilor necugetate, împotriva acestei nesăbuințe care încearcă să ne rupă de una din marile rădăcini, nu numai ale spiritualității, dar ale identității românești. De «totdeauna» se leagă întreaga prezență a lui Eminescu față de noi, față de făptura poporului nostru și față de tot ceea ce este permanență românească. El ne duce către un «totdeauna» al ființei românești, încât de natură aceasta este angajamentul, este îndatorirea pe care o avem noi față de Eminescu”.

TIMPUL CA DIMENSIUNE UMANĂ

Vasile Tărăjeanu

Cernăuți

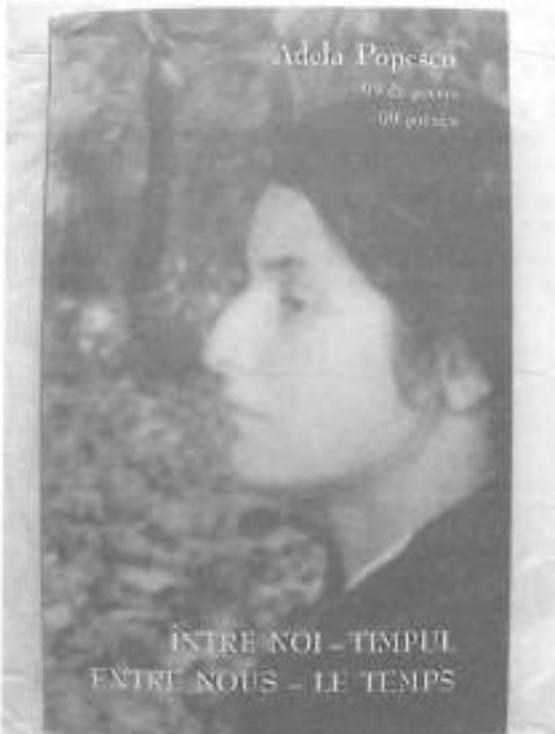
[Adela Popescu, *Între noi – timpul*, Editura Anima, București, 2010, 483 p.]

Placheta de versuri *Între noi – timpul* este cea de a patra carte a poetesci Adela Popescu, soția lui George Muntean, regretatul om de cultură, cercetător literar de la Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu” al Academiei Române.

Celelalte trei cărți, înscrise în fișierul ei bibliografic și poetic, au fost tipărite la editurile Saint-Germaine-de-Pres în 1975 (Paris), Moonfall Press în 1992 (Washington) și Editions Michitani în 2003 (Tokyo). Remarcăm faptul că majoritatea plachetelor au apărut în ediții bilingve. Mai mult chiar, cele 25 de poeme cuprinse în volumul editat la Washington au fost însoțite de variantele lor în limbile engleză, franceză, italiană, maghiară, germană, rusă și spaniolă.

Actuala ediție cuprinde 99 de poeme, prezentate în original și în versiunea lor franceză, realizată de Claudia Dumitriu și Zaharia Macovei. Sunt reproduse toate poemele din cărțile anterioare, la care autoarea, conform concepțiilor sale, a adăugat un anumit număr de poeme noi.

Cartea se deschide cu fotografia autoarei, făcută de regretatul ei soț, George Muntean, cu care a împărtășit și bucuriile și necazurile unei vieți trăite în deplină armonie, acesta fiind născut la Bilca, în Bucovina. Urmată de o schiță de autoportret,

cartea cuprinde nu numai datele biografice ale autoarei, ci și diverse confesiuni ale ei. Deosebit de sincere și fermecătoare sunt amintirile privind anii copilăriei, adolescenței, tinereții privind locurile natale din comuna Beuca, județul Teleorman, că și descrierea peregrinărilor prin țară și a călătoriilor întreprinse împreună cu soțul ei nu numai în țările care sunt vecine cu România, ci și dincolo de coordonatele continentului european, ajungând și în India, Japonia, Africa, Statele Unite ale Americii și a. Unele pasaje din această prefată sunt adevarate oaze poetice de evidență bibliografică, reprezentând lungi enumerări de locuri, oameni, publicații etc. Pe de altă parte, aceste pasaje nu numai că inviorează schița de autoportret, dar și dezvăluie calitățile de narator ale autoarei, o înzestreză cu un umor de sorginte crengian. Talental ei poetic a fost remarcat în repetate rânduri de diverse persoane mai mult sau mai puțin cunoscute în istoria și critica literară din țară și de peste hotare.

Reproducem un fragment din carte, cu scopul de a arăta că Adela Popescu ar putea să-și dezvolte o altă fațetă a talentului scriitoricesc al Domniei sale. Iată cum își începe schița de autoportret autoarea: „Când m-am născut era zi de vineri, ora opt seara și era lună plină-n calendar, pentru că pe cer nu se vedea. Cerul și pământul erau cotropite de un viscol cumplit, de nu-ji venea să scoți din casă nici un căine. Peste noapte, în posida revârsării potopitoare de afară a ninsorii Vârșătorului, mama a visat că în fața casei noastre crescuse un măr frumos, încărcat de roade. Poate de aceea iubesc atât de mult luna plină, rotundă ca mărul, lună în care mama, de timpuriu, mi-a arătat «ciobanul cu oile». Fascinată de lumina ei stranie și blândă, care mă încărea de evlavie, stăteam pe prispa și priveam la ea fără să obosesc. Nu prea mi-era clar ce-mi arătase mama, dar nu renunțam să-o privesc în neșire și să-mi tot reformulez conturul acelei figuri, cu un fel de admiratie și complicitate. De atunci și până astăzi, oriunde aş fi și aş privi-o, ea este mereu o neegalată lună plină de la Beuca.

Îmi amintesc cu nostalgie de locurile natale, pe care, din nefericire, a trebuit să le părăsesc la vîrstă de nouă ani, de casa noastră și de pădurea din preajmă, de joacă furătă în înțelegere cu Lixandru, nepoțelul tăiei Anca, de la cantonul de peste drum al gării CFR, care ne desculia ușa cu cheia de sub preș, eliberându-ne, pe mine și pe sora mea, până «aproape» de întoarcerea părinților de la școală, când ne reincluia precipitat în casă, rupând-o la fugă”.

Ar fi fost extraordinar de frumos dacă întreaga schiță ar fi fost menținută în aceeași cheie, luminată de nostalgia amintirilor. Dar, pe parcurs, autoarea trece la înșiruirea prelungi și obosită de locuri și oameni, de titluri de reviste și cărți, date și cifre, ca într-o scriere rece, contabilicească. Astfel, ea parță vrea să pună în contrast două dimensiuni ale timpului, între care ne zbatem ca oameni ai creației divine.

Cele 99 de poeme sunt urmate de un calup bilingv destul de impresionant, de fragmente critice și epistolare, în care istorici și critici literari, scriitori, personalități de notorietate internațională și prieteni ai familiei își expun impresiile de pe urma lecturii poemelor. Acestea, de fapt, reprezintă miezul de foc al cărții. Pline de can-doare feminină și pe alocuri de nuanțe erotice, bucolice, poemele Adelei Popescu apar înconjurate de o atmosferă de melancolie și de tristețe. Majoritatea lor degajă un aer inefabil, misterios, de nostalgie și regret, de parcă ar voi să surprindă surgența ireversibilă a timpului. Citindu-le și recitindu-le, în fața ochilor îți apar crâmpene

de frumuseți simbolice, esențializate, nebănuite, ca-n picturile sau cusușurile de mătase din aria populară japoneză.

Adela Popescu realizează simboluri lirice, de un rafinament înduioșător. Nu întâmplător cea de a patra ediție a cărții sale *Între noi – timpul*, pe care a scris-o de-a lungul întregii sale vieți, a fost tradusă în limba niponă, trezind un interes sporit în rândurile cititorilor de poezie din Țara Soarelui Râsare. Autoarea a reușit cu un rafinament deosebit să bucure privirile, sufletele și imaginația noastră, călăuzindu-ne pe o cale a meditațiilor. Aceste meditații se referă la înțelegerea timpului care este mereu între noi, iar oamenii permanent vor fi afectați de trecerea lui, o trecere care se produce prin noi și odată cu noi.

SUMAR

Glasul Bucovinei, nr. 1-4, 2010

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Luceac, Ilie, *La pas, cu Flondorenii, prin Cernăuți vechilor amintiri*, nr. 1, p. 7-28.
Luceac, Ilie, *La Putna, cu Arhimandritul Melchizedec Velnic*, nr. 4, p. 1-28.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Bodnaraș, George, *Caracterul contestabil interpartinic și configurația sistemelor de partide politice din România și Ucraina (studiu comparativ)*, nr. 1, p. 59-70.

Bodnaraș, George, *Dinamica și „înghețarea” temporară a sistemelor de partide din Europa Centrală și de Est (studiu comparativ)*, nr. 3, p. 18-53.

Gherman, Marin, *Scenariile de modernizare a societății ucrainene (II)*. Monitoring-ul presei (5 noiembrie 2009 – 20 februarie 2010), nr. 1, p. 29-43.

Gherman, Marin, *Promisiuni și acțiuni politice*. Monitoring-ul presei (20 februarie – 1 iunie 2010), nr. 2, p. 7-20.

Gherman, Marin, *Criza noștrunilor politice*. Monitoring-ul presei (1 iunie 2010 – 1 octombrie 2010), nr. 3, p. 7-17.

Gherman, Marin, *Reforma a murit! Trăiască Constituția!* Monitoring-ul presei (1 octombrie 2010 – 15 noiembrie 2010), nr. 4, p. 29-39.

Gherman, Marin, *Attitudinea politicienilor bucovineni față de sistemul politic al Imperiului Habsburgic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, nr. 1, p. 43-58.

Poștarencu, Dinu, *Ion Nistor la Chișinău (1918)*, nr. 4, p. 40-53.

IN MEMORIAM

Luceac, Ilie, *Singurătatea austera a „Minervei” din Brezoișanu*, nr. 2, p. 21-25.

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Cionca, Nina, *Ciprian Porumbescu*, nr. 1, p. 71-98.

POEZIE

Gherman, Marin, *Poezie*, nr. 4, p. 75-78.

Lutic, Mireea, *Poezie*, nr. 4, p. 69-74.

PROZĂ

Matiș, Maria (Portret), nr. 4, p. 79-80.

Matiș, Maria, *Proză*, nr. 4, p. 80-103.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Cernov, Alexandrina, *Mit și identitate națională românească în spațiul nord-bucovinean*, nr. 4, p. 60–68.
- Geană, Gheorghită, *Rostirea românească: un individ cu înzestrare ontologică*, nr. 2, p. 26–38.
- Geană, Gheorghită, *Arhetipuri creștine în Miorița*, nr. 3, p. 69–76.
- Geană, Gheorghită, *Antropomorfism și antropocentrism (cu o aplecare asupra Mioriței)*, nr. 4, p. 54–59.
- Moțoc, Radu, *Ginta latină. Premiul de la Montpellier*, nr. 2, p. 43–56.
- Rachieru, Adrian Dinu, *Eminescianism și eminescologie*, nr. 1, p. 99–111.
- Rachieru, Adrian Dinu, *Bucovinenii*, nr. 2, p. 39–42.

SCRIITORI ÎN COTIDIAN

- Tărățeanu, Vasile, „*Scrisorul trebuie să vibreze la trecutul, la prezentul și la viitorul neamului*”, nr. 1, p. 112–151.

PAGINI DE ISTORIE BISERICEASCĂ

- Luceac, Ilie, *Sfîntirea picturii de la Mănăstirea Putna*, nr. 3, p. 54–68.

CRONICA VIEȚII CERNĂUȚENE

- 15 august – 4 noiembrie 2010 [Rubrică pregătită de Vasile Tărățeanu], nr. 4, p. 104–108.
- Tărățeanu, Vasile, *Cronica cernăuțeană* (15 ianuarie – 27 iunie 2010), nr. 2, p. 80–90.

CRONICA LIMBII ROMÂNE

- Cernov, Alexandrina, *Limba română și capcanele politice din Ucraina*, nr. 3, p. 87–100.

EVOCĂRI

- Crijanovschi, Andrei, *Un destin frânt*, nr. 4, p. 109–113.

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

- Bednaraș, George, *Revista „Destin românesc”*. [Revistă de istorie și cultură: 2008, an. III (XIV), nr. 4 (56); 2009, an. IV (XV), nr. 3 (61); 2009, an. IV (XV), nr. 5–6 (63–64)], nr. 2, p. 65–72.
- Cernov, Alexandrina, *Fertilitatea mitului* [Colocviu închinat acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta, Putna, 25–27 august 2010], nr. 4, p. 159–163.

- Ciobanu-Popescu, Dorina**, *Revista „Limba română”*. [„Limba română”, revistă de știință și cultură, nr. 11–12 (173–174) 2009, noiembrie-decembrie, Chișinău. Publicație editată cu sprijinul Institutului Cultural Român], nr. 2, p. 78–79.
- Gherman, Marin**, *Reviste din Basarabia: „SEMN”*. Revistă literară (apare cu sprijinul Institutului Cultural Român), anul XII, nr. 4, 2009, 50 p.; „CLIPĂ”. Revistă de cultură și creație literară a tinerei generații (apare cu sprijinul Institutului Cultural Român). Serie nouă. Anul XIV, nr. 2, 2009, 48 p., nr. 2, p. 73–77.
- Gherman, Marin**, „Ucraina–România–Moldova: relații istorice, politice și culturale în contextul proceselor de integrare europeană”. [Cea de a IV-a Conferință științifică internațională, Cernăuți, 22–23 septembrie 2010], nr. 3, p. 84–86.
- Grati, Aliona**, *Despre traducerea ca artă și dialog intercultural* [Dumitru Apcari, *Dialog intercultural. Aspecte ale receptării literare*, Chișinău, 2006; Dumitru Apcari, *Arta replasmuirii artistice*, Chișinău, 2008], nr. 2, p. 60–64.
- Moisuc, Viorica**, *Autori de documente diplomatice și altele*, nr. 4, p. 152–158.
- Rachieru, Adrian Dinu**, *O monografie monumentală* [Lucia Olaru Nenati, *Arcade septentrionale*, Editura Academiei Române, București, 2007, 634 p.], nr. 2, p. 57–59.
- Tărățeanu, Vasile**, *Cartea ca o mărturie a conștiinței*, nr. 3, p. 77–83.
- Tărățeanu, Vasile**, *Timpul ca dimensiune umană* [Adela Popescu, *Între noi – timpul*, Editura Anima, București, 2010, 483 p.], nr. 4, p. 164–166.

ARHIVA BUCOVINEI

- Cernov, Alexandrina**, *Vladimir Trebici sau Cernăuțiul într-o vizionare plină de nostalgie*, nr. 2, p. 91–95.
- Cionca, Nina**, *Maria Porumbescu-Rațiu – Familia Morariu: Corespondență (I)*, nr. 2, p. 129–145.
- Porumbescu-Rațiu, Maria** – Familia Morariu: Corespondență (II). A) [Constantin Morariu către Maria Rațiu-Porumbescu]; B) [Victor Morariu către Maria Rațiu-Porumbescu], nr. 3, p. 129–164.
- Porumbescu-Rațiu, Maria** – Familia Morariu: Corespondență (III) [Mărioara Rațiu-Porumbescu către familia Morariu], nr. 4, p. 125–151.
- Trebici, Vladimir**, *Curriculum vitae*, nr. 2, p. 96–100.
- Trebici, Vladimir**, *Însemnări din memorie (Memorii)*, nr. 2, p. 101–128.
- Trebici, Vladimir**, *Însemnări din memorie (Memorii, II)*, nr. 3, p. 101–128.
- Trebici, Vladimir**, *Însemnări din memorie (Memorii, III)*, nr. 4, p. 114–124.

TO CONTRIBUTORS

Authors are invited to send us original studies in the fields of history, literature and culture, essays, literary texts, and reviews of published volumes or magazines, particularly on the subject of Bucovina or relating to authors from Bucovina, and book presentations, lectures or other materials of topical interest that fall within the other headings of the review.

We regret that unpublished manuscripts cannot be returned.

Studies or essays shall extend to a maximum of 25-30 pages and shall include a summary (1/2 - 1 page) in Romanian or English. Materials shall be typed up using Microsoft Word. Texts in electronic format (CD, memory stick) can be sent via e-mail as attached documents.

Articles that have not been drafted correctly in Romanian with all the necessary diacritical marks will be returned to their authors. The drafting of manuscripts shall follow the standards laid out by the 2007 edition of *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Encyclopedic sau <http://dexonline.ro>, and the 2005 edition of *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfolitic al limbii române (DOOM)*, Editura Univers Encyclopedic. Proposed articles that have been wholly or partly published in other reviews and those that do not have the pertinent academic content and up-to-date and relevant bibliographical apparatus shall be rejected.

Handwritten texts and summaries will not be considered for publication.

Authors bear exclusive responsibility for the content of materials.

The title of articles shall be written in capital letters and shall be followed by the name of the author and his or her town of residence. Bibliographical references shall be made either by using numbers in the text, with the necessary notes positioned at the end of the work in the order in which they are referred to, or by using numbers in round brackets, indicating the item in the bibliographical list and the page on which the quotation appears respectively. Volume numbers shall be indicated using Roman numerals, in the second position. Only studies and articles that have not previously been published will be accepted.

Photographs (illustrations, drawings, figures, tables) shall be produced using the appropriate computer programmes and shall be in black and white, with a contrast suitable for print publication. Abbreviations and acronyms shall be explained where they appear for the first time in the body of the text.

Authors are likewise requested to send us a few essential details about their academic activity and important publications (academic title, position, place of work, country, contact details: telephone, e-mail etc.), in order for these to be presented at the end of the issue.

The address of the editorial offices

Chernivtsi, Ukraine:

Alexandru cel Bun Publishing House (for „The Voice of Bucovina” review),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105

Tel/Fax: 0038 0372/ 52 30 43

Editor-in-chief: Alexandrina Cemov

E-mail: alex_cemoff@yahoo.com

<http://glasulbucovinei.blogspot.ro>

cemoff@ukr.net

Postal address:

str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105

Chernivtsi, 58 000, Ukraine

Bukarest, Romania:

The Romanian Cultural Institute (for „The Voice of Bucovina” review),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, Bucharest, Romania

Adviser: Sergiu Răcilă

Tel.: 0317 100 681

E-mail: sergiu.racila@icr.ro

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile, însotite de un rezumat (1/2 – 1 pagină) în limba română sau engleză, vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini. Materialele se vor culege în Microsoft Word. Textele în format electronic (CD, stick) pot fi trimise prin e-mail ca fișiere atașate.

Studiile care nu sunt tehnoredactate corect în limba română, cu semnele diacritice respective, sunt restituite autorilor. Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfolitic al limbii române (DOOM)*, ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic. Sunt respuse propunerile de articole care au fost publicate parțial sau integral în alte reviste, cele care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Textele și rezumatul scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, fie prin numere înconjurate în paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua.

Fotografiile (ilustrațiile, desenele, figurile, tabelele) se vor realiza cu programe informatiche respective, în alb-negru, cu un contrast accesibil publicului. Abrevierile și acronimele se explică atunci când apar pentru prima dată în corpul textului.

Autorii sunt rugați, de asemenea, să ne transmită și câteva date esențiale despre activitatea lor științifică și publicațiile mai importante (titlul științific, funcția, locul de muncă, localitatea, țara, datele de contact: telefon, e-mail etc.), pentru a le prezenta la sfârșitul volumului.

Adresele redacției

Ucraina, Cernăuți:

Editura Alexandru cel Bun (pentru revista „Glasul Bucovinei”),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105

Tel./Fax: 0038 0372/ 52 30 43

Redactor-șef: Alexandrina Cernev

E-mail: alex_cerneff@yahoo.com

<http://glasulbucovinei.blogspot.ro>

cerneff@ukr.net

Adresa poștală:

str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105

Cernăuți, 58 000, Ucraina

România, București:

Institutul Cultural Român (pentru revista „Glasul Bucovinei”),
str. Alcea Alexandru, nr. 38, București, România

Consilier: Sergiu Răcilă

Tel.: 0317 100 681

E-mail: sergiu.racila@icr.ro

Corector: CONSTANȚA FILIP

Bun de tipar: 2010

Apărut: 2010

DTP: INFO-TEAM

Tipărit la R.A. „Monitorul Oficial”

ISSN 1222-5606